

Eltitkolt évek

Tizenhat leszbikus életút

Labrisz-könyvek

Eltitkolt évek

Tizenhat lesbikus életút

Labrisz Lesbikus Egyesület
Budapest, 2011

Felelős szerkesztő, előszó, jegyzetek: Borgos Anna

Társszerkesztők:

Bíró Éva, Gyárfás Judit, Mészáros Orsolya, Rédei Dorottya, Varga P. Ildikó

Riporterek:

Borgos Anna (2., 8., 16.), Gyárfás Judit (3., 7.), Rédei Dorottya (2.),
Schwarcz Gyöngyi (1., 4–6., 9–11., 12a, 14., 15.), Takács Mária (8., 16.),
Váradi Monika Mária (12., 13.)

Az interjúalanyok portréit Szilágyi Lenke készítette.

Borítóterv, tipográfia: Scheiling Domonkos

A borító Szilágyi Lenke fotográfiájának felhasználásával készült.

Nyomdai munkálatok: G-Print Nyomda

ISBN 978-963-08-0856-9

ISSN 1586-9369

A kötet megjelenését az EGT/Norvég FM támogatta.

© Labrisz Leszbikus Egyesület, Budapest, 2011

Tartalom

Előszó (<i>Borgos Anna</i>)	7
1. Én úgy voltam én, és nem valaki más, ahogy voltam (<i>Gál Ilona</i>)	13
2. A személyiségem két külön szálon futott (<i>Gábor Sarolta</i>)	33
3. Ahhoz, hogy ezt meg lehessen élni, egy kicsit kijebb kell lépni önmagamból (<i>Kristófy Mária</i>)	55
4. Akkor még nem törtük át az ingerküszöböt, vidáman szaladhattunk a Vörösmarty térre (<i>Szabó Judit</i>)	75
5. A csendes kövek és a bonyolulttan összerakott emberek között éltem és élek (<i>Kis Márta</i>)	93
6. A nőies habitus nem jelenti azt, hogy Barbie baba 16-os IQ-val (<i>Hidasi Magdolna</i>)	115
7. Úgy vagyok nő, ahogy én akarok (<i>Kövesi Györgyi</i>)	137
8. A saját érzelmeim számomra is elég titokzatosak (<i>Szilágyi Lenke</i>)	157
9. Abban az időben az outsiders zenélni szerettek volna (<i>Szineg Ildikó</i>)	177
10. Itt valamilyen paradicsomi létben élek, egyedül (<i>Bán Mari</i>)	201
11. Barátság magyarral nem szabad kötni (<i>Schmied Gerda</i>)	223
12. Elhatároztam, adok magamnak húsz évet, hogy be tudjam teljesíteni az álmaimat (<i>Timár Magdi</i>)	239
12a Van valamilyen tudatmódosító hatása a tájnak (<i>Timár Magdi és Gordon Agáta</i>)	263
13. Népi leszbikus íróként definiálom magam (<i>Gordon Agáta</i>)	283
14. Számtalan identitásom van, és ezek egymást támasztják (<i>Lovas Nagy Anna</i>)	299
15. Én is egy játékosnak érzem magam (<i>Bíró Csilla</i>)	317
16. Átjárókon közlekedem (<i>Andrea</i>)	335

Előszó

„Eltitkolt évek” – a cím, ahogy a kötet egésze is, többretegű: egyfelől a személyes életutaknak, másfelől a közelmúlt tágabb társadalomtörténetének rejtett dimenzióit „takarja” – azaz, reményeink szerint inkább megvilágítja. Hiszen nemcsak a szereplők egyéni életének egy fontos szelete volt sokáig nagyrészt árnyékban, de azok az elbeszélések is, amelyek egy tágabb, kollektív történet, „herstory”¹ részét képezik. A női történeteken belül speciális és még kevésbé látható réteget képvisel a „leszbikus történelem”, melynek legutóbbi évtizedeit – részben mint e történet tanúi – még módunkban áll élő, közvetlen módon, mondhatni első kézből bemutatni. A Labrisz-könyvek sorozat legújabb kötete ezeket a személyes és közösségi történeteket próbálja láthatóvá tenni.

E kötetnek voltak fontos előzményei, és remélhetőleg lesz folytatása is: az interjúkötet része egy nagyobb és folyamatosan zajló munkának – egy magyarországi „leszbikus herstory” archívum építésének. Ennek keretében olyan nőket szólaltatunk meg, akik a rendszerváltás előtti vagy körüli években már felnőttként és leszbikusként próbálták önmagukat elfogadni, és kapcsolatokat, közösségeket keresni. A 2009-ben bemutatott, és azóta számos helyen sikerrel vetített *Eltitkolt évek* című dokumentumfilm e munka egyik jelentős eredménye.

A kötetet a filmben megszólaló tizenegy szereplő történetéből és további öt interjú anyagából szerkesztettük. Negyven és nyolcvan év közötti nők (másfél) generációja szóval meg: az ötvenes évek szűk levegőjében, majd a hatvanas-hetvenes-nyolcvanas évek fel lazuló közegében mozgó értelmiségiek, alkalmazottak, vendéglátósok, művészek; köztük a későbbi aktivisták, a kilencvenes évek leszbikus mozgalmának megalapozói és elindítói. Eltérő társadalmi helyzetük miatt más-más szemszögből látták ugyanazt a rendszert, de identitásuk elhallgatását, személyes életük korlátozását hasonlóan élték meg. Élettörténeteiken keresztül sajátos keresztmetszetben rajzolódnak ki az előző politikai rendszer hatalmi technikái, a találkozások láthatatlan vagy fél-nyilvános terei, és az a folyamat is, ahogyan a rendszerváltás után az addig tabuként kezelt téma a közbeszéd része lett, a felvállalás természetesebbé vált, és elindultak az első meleg civil szerveződések, programok.

1 A herstory kifejezés a history „női” változatára utaló szójáték: arra utal, hogy a többnyire férfínézőpontból elbeszélt, férfiszereplőkkel benépesített történelemnek van egy jóval kevésbé látható, de ugyanannyira sűrű és fontos (és persze a „mainstream”-tól nem szeparáltan működő) női oldala is.

Részben az interjúk struktúrájából adódóan is, minden szereplőnél jól követhető az a szál, amely a magányos önkereséstől, zűrzavartól a felismerés, megnevezés, megosztás, majd a pár- és közösségkeresés felé vezet. A kilépés, előbújás szintjei, lehetőségei és módjai egyéni habitus és társadalmi lehetőségek függvényében eltérők, de a folyamat mindenkinél komoly önismereti munkát és a környezettel való küzdelmeket jelent. Gyakori, hogy az identitáskeresés segítő vagy mozgalmi tevékenységbe fordul. Ez sokaknál a személyes integritás erősödésének jele, de olyan interjúalany is van, aki épp ellenkezőleg, a magánélet kudarcaként, egyfajta „pótcselekvésként” értelmezi.

A rejtőzködés kényszere – különösen az idősebb generációnál – olykor szinte meghasadt, kettős életet eredményez, egymástól élesen elkülönített és hermetikusan elzárt szférákkal. De az önazonosság kérdése, az énkép és a (sokáig leginkább lexikon-szócikk, buziviccek formájában megjelenő) külső reprezentációk összeegyeztetése, vagy épp a reprezentációk, minták teljes hiánya a fiatalabbaknál is nehézségeket okoz. (Ezt a feszültséget az én és a külvilág között a címként kiválasztott idézetek nagy része is kifejezi.) Az interjúk sokféle létezési stratégiát mutatnak a teljes rejtőzködéstől a teljes vállalásig – akár egy életúton belül is. A privát és a publikus szféra szintjei nem választhatók el egyértelműen. A leszbikusság „magánügye” számtalan ponton érintkezik a nyilvános terekkel. A párok megjelenése, a láthatóság a családban, társaságban, munkahelyen, utcán, netán a médiában mind részei ennek a „magánügynek”. E folyamat egyik fontos állomása a nyilvános szereplés kilencvenes években megnyíló lehetősége, a saját, autentikus hang és képek kialakítása és közvetítése.

Ebben a folyamatban sokat segíthet a saját, megerősítő közösség – sokszor ez nyújtja a leszbikusi identitás kizárólagos támaszát. A szubkultúra terei, a „zártkörű” vagy fél-nyilvános helyek, társaságok, bulik egyfajta rejtett hálózatot jelenítenek meg, összefutó szálakkal, nevekkal, csomópontokkal, megrajzolható szociometriával. Itt alakultak ki azok a baráti társaságok, amelyek körében el lehetett viselni nemcsak az állami, de a társadalmi ki-rekesztést is. Olykor itt jöttek létre azok az alibi-házasságok, melyeket a családnak, a munkahelynek fel lehetett mutatni. Az első rendszeres női találkozóhely a nyolcvanas évek elején szerveződött meg az azóta már nem létező Ipoly moziban. A hely üzemeltetője öt éven át minden pénteken vendégül látta negyven-ötvenfős társaságát – ezt az eseményt szinte minden interjúalany megemlíti mint élményt vagy legendát.

Egy-egy interjú felvillantja a „nagypolitikával” való érintkezési pontokat is. A tűrés-tiltás-támogatás hármasából a Kádár-rendszer a leszbikusi nők létezését és különböző élettereit a szigorú értelemben vett „tűrés” kategóriába sorolta. A melegek, leszbikusok kö-

rében kedvelt szórakozóhelyek (a Kis Rabló Söröző, az Egyetem presszó, a Diófa vagy a kamaraerdei Muskátlí Kisvendéglő) egyfajta gyűjtőhelyként is szolgáltak a rendszeridegen elemek megfigyelésére és ellenőrzésére. Láthatatlanság és megfigyeltség tehát különös módon fonódik össze; a melegség egyszerre veszélyforrás és egyben a kontroll eszköze a hatalom számára. Ugyan közvetlenül senki nem számol be arról, hogy kifejezetten a leszbikussága miatt megfigyelték/beszervezték volna, de az alternatív vagy kiszolgáltatott életformához kapcsolódó megfigyelés-beszervezés vagy a munkahelyről való elbocsátás több interjúban is előkerül. A politika magánéletbe való beavatkozásának hatékony ellen-csapása a leszbikusság politizálódása, a leszbikus mozgalom megerősödése. Ez is jelzi „a személyes = politikai”² szlogen konnotációjának kétélűségét, kultúrafüggőségét, időbeli változását. A Kádár-korszak a magánélet védelmét erősítette fel az állampolgároknak; a személyes és a politikai érintkezése inkább kellemetlen asszociációkat keltett. Eközben Nyugaton, és némi késéssel nálunk is számos, korábban privát problémának minősített jelenség (leghangsúlyosabban a kapcsolati erőszak) társadalmi szinten megoldandó, civil ügyévé vált.

A nagyobb társadalmi-politikai láthatóság sajnos nem feltétlenül jár együtt az erősebb elfogadottsággal, és nem is mutat egyenes vonalú fejlődést. Az ingerküszöböt és toleranciát illetően – a társadalom általános állapotával összefüggő – visszarendeződésnek is tanúi vagyunk, ezt az elmúlt évek meglepfelvonulásai mutatják a leglátványosabban.

Érdekes végigtekinteni a megszólalók munkaköri palettáján: többen közülük „egyszerű” alkalmazottak, de nagyon jellemző az önálló vállalkozás, az önellátásra berendezkedés, a szabad mozgástér igénye, azaz a kontrollált és kötött munkahelyi közegek kerülése. A munka – a fajták-készítéstől a tanításon át a fényképezésig – legtöbbjük számára több mint megélhetés: hivatás is, az önmegvalósítás-önkifejezés, az egyéni vagy közösségi alkotás, a találkozások, a művészet, a tanítás vagy a játék terepe. Ez többeknél térbeli kívül-állással-kivonulással is együtt jár: különösen izgalmas a „Szatina-vonal”: a résztvevők perspektívájából a falusi leszbikus kolónia különleges története is összerakható. (Ez az élmény irodalmi alapanyag is lett: ebből és itt született Gordon Ágata *Kecskerűzs* című regénye.) Míg egyesek a természet közelségében, mások kifejezetten az urbánus világban keresik az alternatív közegeket (zenekarok, művész-társaságok, kocsmák, presszók, majd a megnyíló meleg klubok). De vannak köztük azért egészen polgári életformát folytatók is.

2 A „the personal is political” szlogenjét a nyugati feminizmus második hulláma dobta fel; arra utal, hogy a nők személyes, privát életének problematikus pontjai többnyire az adott társadalmi-nemi rendszerrel függnek össze, azaz valójában politikai ügyek.

A legtöbb nyilatkozó nő esetében a leszbikusság együtt jár valamiféle általános civil érzékenységgel is (ezen belül a feminizmusmal való kapcsolat a legjellemzőbb). Ez nem jelent feltétlenül direkt aktivizmust – a „mozgalmárkodást” többen távol érzik maguktól –, de sokan részt vettek vagy vesznek a meleg és/vagy leszbikus civil szervezetek munkájában.

A beszélgetések körvonalazzák a szereplők nőiséghez, nemi szerepekhez való viszonyát is. Szükségszerű, hogy a leszbikusság befolyásolja szemléletüket, erősebben és kritikusabban reflektálnak ezekre a szerepekre. Tudatosabban alakítják ki saját női szerepeiket – az átlagtól való eltérés egyeseknél küzdelmeket, önértékelési zavarokat hoz magával, másoknak szabadságot, rugalmas, autonóm utat lehetőségét jelenti. Ezen belül persze sokféle nézet és ideál megfogalmazódik: érdekes változatokat olvashatunk arról, kinek mit jelent a „nő”, a „nőies”.

Az interjúkon természetesen végigvonulnak a plátói és megvalósult szerelmek, az ismerkedések, a szexualitás, a párkapcsolatok, életközösségek és szakítások történetei is. Izgalmas az anyaság témája: a megszólalók egyharmada házasságban is élt, és gyermeket nevelt; elhangzanak a gyerekek előtti előbújásnak és az előbújás feldolgozásának történetei, a gyerekek viszonya anyjuk leszbikusságához. De itt-ott felvillan a gyermektelen nők anyasághoz való viszonya is.

Noha a fő szál a leszbikusság, az életutakból kiderül az is, milyen helyet tölt be ez a szál az életút egészében, és mi a viszonya a nők egyéb identitásaihoz, csoporttagságaihoz, élettereihez: valláshoz, hivatáshoz, anyasághoz, baráti kapcsolatokhoz.

A tizenhat nő története kirajzolja a generációk változásának hosszmetézetét és a különböző társadalmi-kulturális hátterek és „élőhelyek” keresztmetézetét is. Amint több szereplő is megfogalmazza: a melegek között minden társadalmi réteg megtalálható, és a szexuális identitás közössége nagyobb átjárhatóságot is biztosít e rétegek között, mint az egyébként lehetséges volna. Ugyanakkor (ahogy az szintén többször elhangzik) a valódi, tartós barátságok, kapcsolatok feltétele mégiscsak az, hogy a leszbikusságon túl más is összekösse a társakat.

Az interjúk feltérképezik a külföldi szálakat, határokon átnyúló kapcsolatokat is, sőt, az egyik szereplő saját személyében képviseli ezt a nemzetközi szálát. A leggyakrabban említett és látogatott helyszín Berlin – a Fal előtti és utáni, a hetvenes és a kilencvenes évek Berlinje egyaránt. De felbukkan Párizs, Bécs, Anglia, Amerika, sőt, Oroszország és Grúzia is.

Néhány szó az interjúk keletkezésének körülményeiről. A dokumentumfilm részét képező tizenegy interjú 2008-2009-ben készült Budapesten, Szatinán, valamint egy dél-

magyarországi tanyán. Gábor Saroltával 2005-ben, a további négy nővel 2010-ben beszélgettünk Budapesten. Az interjúk szerkezete egy lazán meghatározott kérdéssorra épül; ez közös vázat ad a beszélgetéseknek, amelyek persze sokfelé elágaznak. A filmben is szereplő interjúkat (és magát az interjúvázlatot) *Schwarcz Gyöngyi* etnográfus készítette. A további öt alannal a Labrisz Egyesület tagjai beszélgettek – de itt is arra törekedtünk, hogy elkerüljük az olvasó számára esetleg követhetetlen belterjességet. A szerkesztés során a szükségszerű rövidítés, egyengetés mellett igyekeztünk meghagyni az élőbeszéd természetességét, stiláris jellegzetességeit is.

Beszédes és fontos, hogy két szereplő kivételével mindenki saját névvel és arccal vállalta ezeket a sokszor igen személyes és az életút szinte minden területét érintő interjúkat. A kötet archív képanyagát az interjúalanyok bocsátották rendelkezésünkre saját gyűjteményükből, segítségükkel magunk előtt láthatjuk a szereplőket és a korszakot.

A könyv sokak együttes munkájának gyümölcse. Köszönet *Takács Máriának* a dokumentumfilm elkészítéséért, a társszerkesztőknek a szöveggondozásért, *Szabó Juditnak* a korrektúrában nyújtott segítségéért, *Gál Ilonának* az interjúk legépeléséért, *Schwarcz Gyöngyinek* az interjúkészítés technikáiról, *Tóth Eszter Zsófiának* pedig az oral history (azaz: herstory) témájáról tartott műhelyeikért, és nem utolsósorban a tizenhat interjúalanyunk együttműködésükért.

Borgos Anna

„Én úgy voltam én, és nem valaki más, ahogy voltam”

Gál Ilona (1940)

R: Mikor vallottad be először egy nőnek, hogy vonzódasz hozzá, hogy szereted?

GI: Először 24 éves koromban kerültem olyan kapcsolatba egy lánnyal, hogy bevallhat-
tam neki. Bennem akkor már teljesen tudatos volt, hogy homoszexuális vagyok. Ko-
rábban is voltam már szerelmes, és volt olyan lány, akivel csókolóztunk is, de nem
volt neve a dolognak.

R: Honnan ismerted ezt a lányt?

GI: A '60-as évek közepén voltam 24 éves, akkor az Autótaxi Vállalatnál dolgoztam, és
ott, a garázsban akadtam össze vele. Rövid idő alatt nagyon jóban lettünk, és aztán
egyre „jobb-ban”. Ez egy romantikus szerelem volt. Ő éppen esti gimnáziumba járt,
és így adva voltak a szerelmes versek is, amelyek olyan szépen színezték, fűszerezték
a kapcsolatunkat. Nagyon szép lány volt, 19 éves, szőke... Jó másfél-két évig együtt is
laktunk. Nagyon szép emlékek maradt meg. Nekem persze mindegyikük szép em-
lékek maradt meg, de ő különösen.

R: Ő volt az első kapcsolat az életedben, vagy ő volt az első, akinek elmondtad, hogy
érzel iránta valamit?

GI: Mind a kettő. Előtte már volt, akinek elmondtam, csak nem úgy, hogy őt szeretem,
hanem hogy én homoszexuális vagyok. Barátsági alapon vallottam be: beszélgettünk,
én is részt vettem az ő magánéletében, különféle problémáiban: válás, új partner, és
akkor úgy véltem, hogy elmondhatom a magam magánéleti problémáját. Nem volt
helyénvaló talán...

R: Miért?

GI: Mert azt mondta: ő tudja, hogy vannak ilyen emberek, de ő jobban szeretné, ha erről
nem beszélne többet. És aztán többet nem is igen ejtettünk szót erről a témáról.
Bori, az első barátnőm tudta rólam, hogy homoszexuális vagyok, mert előtte kikez-
dett velem egy garázmester, és mondtam neki, hogy én nagyon szeretem őt, meg
nagyon aranyos, de hát nekem már annyira elegendő van a férfiakból...

R: 24 évesen?

GI: Igen. Mondtam, hogy én már egy nővel szeretnék szoros kapcsolatba kerülni. És ak-
kor a közelembbe került ez a szép, szőke tündérke, akivel aztán reggelente – mert éj-
szaka dolgoztunk – együtt ültünk be a Keletinél a Boleró sörözőbe. Megreggeliztünk,

meg akkor már sört is ihattunk reggel, és közben elemezgettünk Ady-verseket. Meg hát terítékre kerültek különféle dolgok az életünkből... és így kerültünk mind közelebb egymáshoz. Olyan sokáig reggeliztünk, hogy Borinak már nem volt érdemes hazamennie Kőbányára. Én ott laktam a 7. kerületben, szóval sokkal gazdaságosabb volt hozzám feljönnie. Nagyon hamar kitaláltuk, hogy mit is kéne tennünk, és a kapcsolat jól működött. Ha jól emlékszem, az anyám éppen kórházban volt, és amikor hazajött, megdöbbenve tapasztalta, hogy alszanak az ágyában. De csak nappal tettük, ő meg éjszaka aludhatott benne. Végül aztán az én ágyamat osztottuk meg. Anyám közben férjhez ment, elköltözött Pestszentlőrincre, de mi továbbra is egy ágyban aludtunk. Többen megfordultak nálunk, de ez a jelenség nem zavart senkit.

R: És a munkahelyeden? Végül is ez egy munkahelyi kapcsolat volt. Feltűnt ez a munkatársaidnak?

GI: Ó, persze! Tót asszonyok voltak a kocsimosók, és azokkal örökké heccelődünk, és persze ők is velünk, de az csak olyan viccelődés volt. Szóval lehetett tudni, hogy ők tudják. Mikor „ebédidő” volt éjszaka, mi elbújtunk egy kocsiában. Jó, hát semmi szemérmetlen dolgot nem csináltunk, mert abban az időben a heteroszexuálisok se nagyon szerelmeskedtek nyilvánosan, mégis oda elbújtunk, közel ültünk egymáshoz... A nagyobbik problémát az jelentette, hogy anyám férjének az egyik fia ebben a garázsban volt autószerelő, így ez a kis románc Pestlőrincen is köztudomású lett. Anyámat valószínűleg kellemetlenül érintette, de már mindegy volt neki, mert annyi kellemetlenség érte már általam, ott kezdve, hogy megszülettem. Az öregúr, a férje nagyon lezserül fogta fel ezt a témát, abszolút nem izgatta, úgyhogy mi a Borival nyugodtan jártunk ki hozzájuk, mint ahogy a Bori anyjához is eljártunk, ahogy az szokásos heteró párok esetében is. A különbség legfeljebb az volt, hogy szavakban soha senki nem fejezte ki, hogy tudnak a viszonyunk mibenlétéről. Talán fura is lett volna.

R: Elhallgatták ezt abban az időszakban?

GI: Inkább igen! Az elfogadható volt, hogy én együtt lakom egy másik fiatal nővel, miért ne? Például gazdaságossági okokból. Diákok is laknak együtt, nincs ebben semmi. Az is rendben volt, hogy olyan jóban vagyunk, hogy elmászkalunk egymás családjához is, együtt töltjük a szabadidőnket. De nem beszélünk róla. Minket ez nem is zavart, hiszen nem is volt erről mit beszélni. Abban az időben a heteroszexuálisok kapcsolata sem volt annyira kirakatba téve. Tehát ha egy fiú meg egy lány mászkált az utcán, ugyanúgy viselkedtek akkor is, ha összetartoztak, vagy ha csak diáktársak voltak.

R: Azt mondd tehát, hogy abban az időben a nagy elhallgatás miatt talán könnyebb is volt leszbikusnak lenni Budapesten, Magyarországon?

GI: Hát, aki megtalálta a párját, annak ha nem is volt könnyebb, de nem volt igazából nehezebb sem. Bár ebből az egy, egészen fiatalkori kapcsolatból nem vonhatok le ilyen messzemenő következtetéseket, mert ez éppen azért működhetett így, mert ilyen fiatalok voltunk. Azért ha már benne lettünk volna jobban a korban, feltűnőbb lett volna, hogy ennyire mindig mindenhova együtt jövünk-megyünk. De akkor én ezen nem gondolkodtam igazából, mert nekem nem volt belőle problémám. Sőt később is láttam olyan nőpárt, akinek nem volt problémája. Csak ők már nem a szülőikkel, hanem a gyerekeikkel és unokákkal tartották a kapcsolatot, mintha egy nagyszülőpár lettek volna. Én úgy érzem, hogy akinek volt párja, az nem volt olyan rettentő szerencsétlen. A szerencsétlenség az volt, hogy nehéz volt párra találni. Manapság ez biztos, hogy könnyebb, különösen a fiataloknak.

R: Sok visszautasításban volt részed?

GI: Igen, sok-sok visszautasításban volt részem, mert valahogy úgy alakult, hogy akiket szerettem, majdnem mind heterók voltak. Ritkán fordul elő, hogy két leszbikus is legyen egy munkahelyen vagy egy lakóházban vagy más ilyen helyzetekben. Meg lehet, hogy elmentünk egymás mellett az utcán, vagy olyan szituációkban, ahol az ember annyira nem tárulkozik ki. Vagy éppenséggel ellenszenvesek voltunk egymásnak. Nem volt olyan hely, ahol egyértelmű, hogy a másik szintén... Mint ma mondjuk a meleg és leszbikus szórakozóhelyeken. Egyszer, még a gyors- és gépíróiskolában volt egy lány, akivel nagyon jó barátságban voltunk, és aztán egyszer elkezdtünk csókolózni. Utána minden lehetséges és lehetetlen alkalommal csókolóztunk. Elég sokat jártunk kirándulásokra, többen, hárman-négyen-ötten, és akkor ott mi, ha éppen nem kellett hegyet mászni, akkor félrevonultunk, és csókolóztunk. Ha véletlenül ezen fönnakadt valaki, azt a többiek leintették, hogy hagyjon békén minket.

R: Ilyen megértőek voltak az iskolatársak?

GI: Nem tudom. Én azt hiszem, hogy ez régen is azon múlt, amin ma is múlik, hogy az emberek kevés meleget vagy leszbikus ismernek úgy, hogy ezt tudják is róla. Mert nekem az volt a tapasztalatom, hogy aki tudta rólam, az emiatt nem fordult el tőlem. Az lehet, hogy nem akartak ezzel foglalkozni, több évtizedes barátságom is van, amiben ez nem téma. De ettől függetlenül a barátságnak semmi híja. Az anyám sem akart róla tudni konkrétan. Azt hiszem, ő ezt már sokkal korábban hárította, és ezért őt nem érte olyan rettenetesen sokszerűen, amikor az Autótaxi Vállalattól ment a

hír Pestlőrincbe, hogy én ott ilyen románcba keveredtem. Számára ennek már volt előzménye általános iskolás koromból, csak én azt nem tudtam. Utólag jöttem rá.

R: Mi történt gyerekkorodban?

GI: Volt egy osztályfőnököm, akit nem szeretünk, nagyon ellenszenves volt. Ő tett nekem valami furcsa megjegyzést, hogy nem lesz jó vége annak, hogy én egyes osztálytársaim iránt különösen heves érzelmeket táplálok. Valahogy így fejezte ki magát. Ennyi év után nagyon nehéz ezt már pontosan felidézni, de ez egy furcsa dolog volt, mert én pontosan megértettem, hogy ő mire gondol. Illetve megértettem volna, ha lettek volna rá szavaim saját magam számára. Nem fejtegettük tovább ezt a témát, meg én is éreztem akkor már évek óta, hogy ez a dolog valahogy különbözik. Vagyis én különbözöm. Ezért ezt én osztályfőnöki vagy tanári keckeckedésnek vettem, amiből sok van a padláson, és félresöpörtem.

R: Nem bántott meg ezzel?

GI: Olyan rettenetesen nem, inkább csak úgy éreztem, hogy nem tudok mit kezdeni vele. Ha őszintébb lettem volna magamhoz, akkor tudtam volna mit kezdeni. De akkor sem lettek volna szavaim rá. Nem tudtam volna megfogalmazni magamnak, hogy ő most mire utal, és mi az, amit én valóban érzek. Én abban nem láttam semmi rosszat, nem értettem, hogy miért lesz ennek rossz vége.

R: Azt mondta, hogy rossz vége lesz?

GI: Igen. „Nem vezet jóra”, vagy valami ilyesmit. Ez az osztályfőnök behívatta anyámat, beszélt vele, és amikor anyám hazajött, kivételesen nem rám volt mérges, hanem az osztályfőnökre. Harminc évvel később jöttem rá, hogy vele nyíltabban beszélhetett az osztályfőnök, mint velem.

R: Mikor volt ez?

GI: Az ötvenes évek elején. Aztán tényleg rossz vége lett. Engem minden évben áttanácsoltak másik általános iskolába. Nem tudom, miért, senki nem adott rá nekem magyarázatot.

R: Mire gondolhatott szerinted? Mitől akart óvni?

GI: Nekem mindig voltak olyan lány iskolatársaim, akiket nagyon szerettem. De akkor persze semmi különös nem fogalmazódott meg bennem. Ez csak egy olyan homályos késztetés volt. Nem is éreztem még szükségét annak, hogy ezt bárhogy is nevezzem. Azt se tudtam, hogy más gyerek hogy érez. Illetve az akkori naplófeljegyzéseimben már szerepelt a „szerelem” szó, egy Baby nevű lánnyal kapcsolatban... Ezek annyira ellentmondásos dolgok... magamban nem volt neve a dolognak, és ezzel együtt

mégiscsak kifejeztem valami olyasmit, amit tudatosan nem is gondoltam végig. Nem lehetett ezt végiggondolni.

R: Emlékszel arra a pillanatra, amikor először megfogalmaztad magadnak, amikor ki-mondtad magadban, hogy leszbikus vagy?

GI: Igen, '56 őszén. Bezárkóztunk a pincébe, illetve a fűszeresnek a félszuterén lakásába. Ott dekkolt a fél ház, én meg fenekestül szerelmes voltam a főnöknőmbe, és rágott a penész, mentem volna az Editet meglátogatni, mert roppantul aggódtam érte. Ráadásul ennek a fűszeresnek volt egy nálam hét-nyolc évvel idősebb lánya, és olyanokat suttoztak róla, hogy egy másik nővel él együtt! Ezt a „csíra” kifejezést használták. És ugyan volt neki egy rendőr barátja, akitől lett egy gyereke, de ő nem a rendőrrel élt, hanem egy nővel. És akkor már nekem valahogy szavam is volt erre; hogy honnan, azt pontosan nem tudom, de volt. Gondolkodtam, a régi dolgokat, érzéseket is elemezgettem, és akkor már be kellett magamnak vallani. Még az októberi események előtt megismerkedtem egy fiúval, akivel nagyon szeretünk egymást. Aranyos volt, kedves volt, nagyon jól éreztük magunkat egymás társaságában. Én azért is szerettem, mert nem volt az a nyomulós gyerek, nyugodtan lehetett vele mászkálni, beülni valahová beszélgetni, még búcsúzkodáskor is csak egy puszit adtunk egymásnak, és ez így nagyon jó volt. De a forradalmi események közepette ő nekem mégsem hiányzott, abszolút nem izgatott, hogy a Jancsi úgy elmaradt, és nem tudom, mi van vele. Csak azon járt az agyam, hogy az Edit ott lakik a Körúton, és ott biztosan micsoda bajban lehet, és nekem oda el kéne jutnom. El is jutottam, és akkor én már tudtam...

R: És amikor ott '56 novemberében ültetek a szuterén lakásban, és ezen gondolkodtál, mit fogalmaztál meg magadban, milyen szavakat használtál magadra?

GI: A pincében én már meg tudtam fogalmazni magamban, hogy én a nőket szeretem. Az Edit iránti érzéseimnek már volt szexuális töltete. Nem pusztán érzelmi ügy volt. Utána nyáron kerítettem egy alkalmat, hogy megmondjam Editnek, hogy ki vagyok, mi vagyok. Akkor ezt már kerek-perec úgy fogalmaztam meg, hogy homoszexuális vagyok, hogy a nőket szeretem, és hogy férfi iránt sohasem éreztem ugyanazt, mint amit nők iránt szoktam. Hát, szegény Edit halálsápadt lett, mire én ezt elmondtam neki. Azt mondta, hogy még fiatal vagyok (17 éves voltam), nem kell ezt még 100%-ig biztosra venni, és hogy próbálkozzak még. Mert nekem még férfivel sem volt szexuális kapcsolatom. Ezután én tényleg próbálkoztam, szorgalmasan, bár nem is volt ez olyan nagyon célzatos, hanem úgy adódott. Egy balatoni üdülőben összejöttem egy

fiatalemberrel, aztán itt Pesten még egy darabig folytattuk, amíg nekem már nagyon elegendő nem lett az egészről. Aztán volt még egy hasonló próbálkozásom, egy KISZ-buliban összeismerkedtem egy fiúval, akivel aztán közelebbi kapcsolatba kerültünk, de ez ugyanolyan unalmas dolog volt, mint előzetesen a másik, és csak olyan kellett volt a szórakozásnak. Mert azt azért megse lehetett, hogy egy másik nővel táncolok... nem is lehetett volna, elképzelhetetlen volt. Aztán az Edit felbuzdult, és mondta, hogy ő orvost keres, és akkor összehozott engem egy belgyógyással, aki befektetett a klinikára kivizsgálásra. És valóban mindent kivizsgáltak rajtam, tetőtől talpig, de csak azért, hogy ott legyek. Aztán odarendeltek nekem egy pszichiátert. Na, vele nagyon jól elbeszélgettünk, de aztán az ő véleményében azért nem bíztak meg 100%-osan – a belgyógyász sem, meg Edit sem –, mert ő maga is homoszexuális volt.

R: Ez neked világos volt?

GI: Nekem nem, csak utólag mondták, hogy persze, ez azt mondta, hogy ezen nem lehet változtatni, de ne vegyük készpénznek, mert ő is érdekelt. Ezek után elküldtek a Lipótra, ott csináltak valami tesztet, mutattak képeket, hogy azokból mi szimpatikusabb, mi nem. Hát, mindenesetre azt mondták, hogy bízzuk az időre ezt kérdést, majd megoldódik valahogy, valamilyen irányba. Elküldtek még nőgyógyászhoz is, aki kenetet vett – nem tudom, miért.

R: Történt valaha bármi közted és Edit közt?

GI: Nem, csak egy csókolózás erejéig állt le velem, azt is csak érettségi-jutalomként. Én nagyon sokáig szerettem az Editet: mikor a Borival voltam, még mindig küldtem Edit-napra a virágot. Nagyon lovagias voltam.

R: A környezeted egyfajta betegségnek fogta fel a homoszexualitást?

GI: Igen, azok az emberek, akik nem élből, kapásból, egyértelműen fordultak el ettől a témától, azok betegségnek tekintették.

R: És te magadat betegnek tartottad? Vagy csak egyszerűen másnak?

GI: Én nem tartottam magamat betegnek, illetve hát nem tudtam... De én nem akartam, hogy engem meggyógyítsanak! Mert én úgy voltam én, és nem valaki más, ahogy voltam. Különös tekintettel arra, hogy nekem nem volt leszbikus-képem. Tehát ilyen jellegű identitásom sem lehetett, hanem csak egyfajta férfi-identitásom. A mintát: az érzések, a viselkedés, a viszonyulás mintáját a férfiakról vettem. Nekem volt egy saját, külön világom, amiből csak akkor léptem ki, ha muszáj volt. Például ha muszáj volt más emberre odafigyelni, és azzal foglalkozni. Egyébként nagyon jól megéltem abból, hogy minden történést helyrehoztam magamnak gondolatban: ott nagyszerű

dolgokat éltem át. Ebből az következett, hogy erre mind több időt fordítottam, és persze arra meg már nem, hogy a valóságban is jobbra alakítsam a dolgokat. Ez már egyfajta szenvedéllyé változott, mint a kábítószer, mert elkísért engem majdhogynem napjainkig. Tehát nekem annyi realitás szükséges, hogy természetesen ez nem holnap fog megtörténni, hanem majd, van még pár évem rá, hogy bekövetkezzen. Mert ugye álmodni csak úgy lehet, hogy ez majd valamikor valóra válik. A 65. évem után annyira beszűkült a perspektíva, hogy saját magam számára sem volt már realitása: nincs hova álmodni, hogyha nincs az ember előtt jövő. Most már muszáj gondolkodnom. Azelőtt ezt megoldottam úgy, hogy egyszerűen elhessegettem a kellemtelen dolgokat, és akkor ezek átformálódtak nagyszerű képekké, amikben én akár ki és akármi lehettem.

R: És a külvilágban nem lehetett ezt megvalósítani?

GI: Lehet, hogy nagyjából lehetett volna. Így visszatekintve azt kell gondolnom, hogy lehetett volna. Nagyon nehéz ám úgy élni, hogy az ember mindig magányos. Arról tényleg csak ábrándozni lehetett, hogy találok egy olyan kedves hölgyet, aki tán majd a hátralévő életemben társam lesz. Annak igen csekély volt az esélye. Meg aztán, amíg fiatal az ember, addig könnyen nem becsüli meg az esélyeket. Volt olyan barátnőm, akivel lehetett volna hosszabb életű kapcsolat, és később úgy bántam, mint a kutya, amelyik hetet kölykezett, hogy én azt nem becsültem meg kellőképpen, és holmi fáradtsági tényező, meg ez, meg az odahatott, hogy valahogy felrúgtam ezt a kapcsolatot, vagy hagytam szétbomlani. És aztán annyira bántam, hogy az borzasztó, csak hát az a vonat elment. Annyira nem volt egyszerű, mint manapság, ahogy az ember így látja: most együtt vannak, aztán széjjelmennek, aztán összeverődik egy másikkal, vagy újból azzal összejönnek, mert hiszen ugyanazokra a helyekre járogatnak, és megint egymásba botlanak, és akkor rájönnek, hogy na, közben egyikük sem talált különbet, mint az volt, és akkor élnek boldogan megint valameddig, vagy akár nagyon sokáig is.

R: Később lett leszbikus identitásod?

GI: Igen. Manapság már egyáltalán nem fontos nekem, hogy valamilyen nemi szerepet játsszak. Amikor meghatározom magam, akkor azt mondom, hogy ahogy van öreg férfi meg öreg nő, úgy van öreg leszbikus meg öreg meleg, aki mellett még nő vagy férfi. De akkor még nagyon erősek és elevenek voltak a hagyományos nemi szerepek a mindennapi életben. Ezért ha valaki nő léte nem a férfiakhoz vonzódott, akkor valamiképpen férfiként kellett tekintenie magára.

R: Átoperáltattad volna magad?

GI: Igen! Akkor még nem is tudtam, hogy ilyen lehetséges, ez éppúgy az ábrándjaim közé tartozott, mint sok minden más. Na igen, hát a terhesség és a szülés, az egy nagyon jó dolog volt! Tehát erről nem szívesen mondtam volna le – de az jóval később is volt.

R: Mikor?

GI: Olyan tíz évvel később. 28 éves voltam, amikor a lányom született. Addigra már szinte csökkent értékűnek éreztem magam attól a gondolattól, hogy nem tudok teherben maradni és gyereket szülni.

R: Szerettél volna gyereket?

GI: Akkor már igen. Csak a mikéntje volt homályos: képtelenség lett volna egy férfinak megmagyarázni, hogy nekem csak egy gyerek kéne, és hogy nem akarom a további részvételét az életemben.

R: Próbálkoztál ezzel?

GI: Hát, az igaz, hogy nem is próbálkoztam. Rengeteg férfivel akadtam én össze a '60-as évek közepén, amikor taxisofőr voltam. Az egyedül utazó férfiak 90%-a valamilyen szinten kezdeményezett. A színvonal különbözött, de volt néhány nagyon udvarias és finom úriember. Végül megtörtént, aminek meg kellett, és teherbe estem. Többen is jöttek mindenféle aggályokkal, hogy mit mondok majd a gyerekeknek, hogy mi lesz így, meg mi lesz úgy, meg hogy az anyagi nehézségek... De ezek mind sokadrangú kérdéseknek tűntek nekem. Én is házasságon kívül születtem, és aztán az unokám is. Családi hagyomány lett ebből.

R: Házasságon nem gondolkodtál soha?

GI: Nem! Isten őrizze! Föl se merült mint lehetőség vagy mint számomra járható út, hogy én hozzámegyek egy férfihez, és akkor együtt fogok vele élni. Minek? Hogy mindig ott legyen? Pedig soha annyian nem akartak feleségül venni, mint akkor, mikor a lányom kicsi gyerek volt.

R: Te általában hogyan találtál magadnak párt?

GI: Hát „általában”-ról nem beszélhetünk, mert ritkán adódott ilyen lehetőség. Volt egy barátnőm, akivel úgy ismerkedtem meg egy sörözőben, hogy én észre sem vettem. Egy ideig jártam oda rendszeresen, ismerősökkel vagy éppen egyedül ebédelni, aztán megszületett a lányom, és akkor értelemszerűen kevesebb lehetőségem volt sörözőkben üldögelni, sőt egyáltalán nem is volt, mert egyedül voltam a gyerekekkel. Egy késő este lementem cigarettáért, és akkor a csapos hölgy, miközben kiszolgált,

kérdezősködött. Én siettem, csak foghegyről válaszoltam, de kiböktem a gyereket is, meg a címet is, meg ezt is, azt is, magamról mindenféle információt. Éjszaka felcsengetett hozzám, feljött, beszélgettünk, és egyszeriben megkérdezte, hogy én nem vagyok-e meleg. Mondom: de igen. Akkor aztán már úgy nagyjából sínen voltunk. Elmesélte, hogy volt egy barátnője, de az börtönben van, és ott társra talált. Ilyen egyébként később velem is történt... Jó darabig ez egy nagyon jó kapcsolat volt, de ő mindig éjszaka tudott jönni, és még hajnal előtt elszaladt haza, hogy mire a gyereke meg a nagynénjei felébrednek, addigra ő otthon legyen. Ettől én egy idő után fáradt és egyre ingerlékenyebb lettem, és valahogy elromlott ez a kapcsolat. Később persze sajnáltam.

R: Azért mondtad, hogy sajnáltad, mert meg kellett volna tartani?

GI: Igen, meg kellett volna! Lehetett volna egészen hosszú kapcsolat. Ő tízenpár évvel idősebb volt, mint én, de ez nem olyan lényeges. Utána aztán nagyon sokáig a világon semmi nem volt, legfeljebb nagyon eseti dolgok. Illetve akkor volt az a baráti társaságom, ahol gruppensex is volt. Nem új találmány, semmi sem az a nap alatt, csak nem lehetett az újságban meghirdetni, hanem aki olyan társaságba csöppent, az belement a dologba, ha akart. Ha nem, akkor kívül maradt, nem erőltette ezt senki. Nagyon kedves, tényleg baráti társaság volt.

R: Ez egy vegyes társaság volt?

GI: Igen, és a barátságon túl csak a szexre vonatkozott, tehát nem tudtam személyes, különálló kapcsolatot kialakítani senkivel. Jó volt, meg érdekes volt, de nem egy életforma.

R: Hogy lehetett ebbe belecsöppenni abban az időben? Ez a '60-as években volt?

GI: Igen. Nagyon érdekes időszak volt. Először is roppant nagy volt a politikai passzivitás. Tulajdonképpen senkinek nem volt semmi igazi baja, de nem is volt mivel törődni, mert helyettünk nagyon jól eligazítottak mindent. Ezért a férfiaknak egy dolog maradt: a szex. Meg hát a nőknek is igazából, csak nekik még ott voltak a gyerekek meg a háztartás. Az én fiatalságom idején a legtöbb férfinak volt egy „szegény, beteg felesége” és mellette egy notesza nevekkkel és telefonszámokkal. A lányom apja is egy ilyen férfi volt.

R: Még milyen utakon próbáltál társat találni?

GI: A '60-as, '70-es években az ember már mindig kapott valahonnan fülest, és akkor megpróbáltam mászkálni mindenfelé, például az Emke környékére. De akárhova mentem, ott nem voltak melegek... Persze amíg a lányom kicsi volt, olyan nagyon nem is me-

hettem. Ekkoriban a szomszédomban lakott egy leszbikus pár. Ők már korosabbak voltak: az egyik nő nyugdíjas, a másik villamosvezető volt. Az idősebb egyszer megkérdezte a gangon, miközben kint cigiztem, hogy nem vagyok-e meleg. Mondtam, hogy de. Nem tudom, honnan, de ő mindjárt tudta. Ő amúgy is mindig mindjárt tudta, meg mindenkiről feltételezte, hogy „szintén zenész”, aztán később kiderült, hogy nagyjából igaza is volt. Ők együtt éltek akkor már több mint tíz éve, de nekik sem volt leszbikus társaságuk. Igen magányosan éltek, ezért aztán örültek nekem. Évekig barátságban voltunk, együtt költöztünk tovább Kőbányára, mikor azt a házat lebontották.

R: Mikor kerültél le vidékre, és mikor jöttél vissza Budapestre?

GI: 1998-ban a lányom önálló lakást akart, és ezt csak úgy tudtuk megoldani, hogy vetünk egy házat vidéken, méghozzá elég messze, mert ami közel volt Pesthez, az mind nagyon drága volt. Nagyon elszigetelve éreztem ott magam.

R: Oda egyedül költöztél le, nem volt akkor társad?

GI: Az anyám jött, de ő körülbelül két év múlva felköltözött a mátraházi idősek otthonába. Ő még magányosabb volt, mint én. Mert én még valahogy rábukkantam valamilyen vallási közösségre, és akkor gondoltam, miért ne? Olyan kis aranyosak, kedvesek voltak, ezért eljártam hozzájuk. Az ment egy jó darabig, csak aztán felvettem a kételyeimet, és olyasmivel humorizáltam, amivel talán nem illett volna. Meg aztán nem tudtam rászokni a szlogenekre, amiket ők használnak. Például hogy: „ha az Úr megengedi, akkor holnap elmegyek a piacra”. Én elmegyek a piacra, ha el akarok, vagy nem megyek, mert mondjuk nincs kedvem cipekedni. Szóval ezeket a frázisokat én nem tudtam átvenni, már korábban sem, pedig előtte is voltak már ilyen vallási felbuzdulásaim.

R: Beszoltak valaha azért, mert leszbikus vagy? Csúnyán hangzik, de valaha lebuszítottak, vagy ilyesmi?

GI: Nem mondhatom. Nem. Én mégis nagyon sok mindentől félttem életem során, olyankor is, amikor nem kellett volna. A mai napig konfliktuskerülő vagyok, úgyszólván a végtelenségig.

R: Szerinted azért nem voltak igazi konfliktusaid abból, hogy leszbikus vagy, mert konfliktuskerülő vagy, vagy mert szerencsés vagy, és olyan emberekkel akadtál össze, akik ezt tolerálták?

GI: Azért, mert kerültem a konfliktusokat. Ha valaki rákérdezett, hogy homoszexuális vagyok-e, akkor igent mondtam, mert ha valaki rákérdez, akkor attól már várható, hogy nem fogadja az igenlést ellenségesen. Aki teljesen elzárkózik a témától, az rá sem kér-

dez ilyesmire, sőt meg sem fordul a fejében. De magamtól ritkán mondtam el bárkinek, és simán tudomásul vettem, ha az illető nem akart ezzel a továbbiakban foglalkozni, vagy ezt továbbra is tudomásul venni. De sok olyan helyzet volt, amiben – utólagos megítélésem szerint – jobban féltem, mint amennyire indokolt lett volna. Ilyen eset volt '57-ben is, egy egészen más témakörben.

R: Mi történt '57-ben?

GI: '57-ben a rendőrség beszervezett. Talán ha tudtam volna, hogy nekem jót tenne börtönbe kerülni, nem hagytam volna magam. Az sokkal később terjedt el, hogy a leszbikusoknak a börtönökben virágzóbb az élet, mint a szabadságban. Én '57-ben ezt még nem tudtam. Ez a beszervezettségi állapot három hónapig tartott. Hát ez verejtékes dolog volt... Nemcsak azért, mert valóban egy rohadt helyzet, hanem mert elrontotta nekem a szocializmust. Ha nem csinálták volna nekem ezt a bajt, akkor nem lett volna problémám a szocializmussal.

R: Ezután már nem tudtál úgy azonosulni a rendszerrel, mint előtte?

GI: Nem kellett azzal azonosulni. Nagyon szűk réteg „azonosult”, a legtöbb ember csak élt benne, viszonylag jól, aztán kész. Nem lehetett nagyon gazdagnak lenni, de azért eléldégtünk, és egyre jobban, végső soron. Tehát megmaradt egyfajta jövőkép, hogy ez csak jobb lesz, ami értelemszerűen a rendszerváltással bezárt. Ezért én tulajdonképpen még lelkes is lettem volna, de ez a beszervezés elvette a dolog ízét.

R: A beszervezésre visszatérve: ez valami komoly dolog volt, összefüggésben azzal, hogy te leszbikus vagy?

GI: Nem, teljesen biztos vagyok benne, hogy azzal nem volt összefüggésben. 1957-ben, egyik délután bevittek a munkahelyemről, és kérdezgettek mindenfélét, de legfőképp arról, hogy mit csináltam az '56-os események alatt. El kellett mesélnem egy csomószor, sőt le kellett írnom. Elolvasták, összetépték, bedobták egy szemétkosárba, majd mondták, hogy írjam csak le újból, mert ebből még mindig hiányzik valami. Hát én a legjobb tudomásom szerint az ég egy világon mindent leírtam. Fenyegetőztek mindenfélével, de nem bántottak. Már valamikor az éjszakában lehetünk, mikor mondtam, hogy mondják meg, mit akarnak tőlem. Végre kibökték, hogy még mindig nem beszéltem arról a bajuszos fiatalemberről. Na, amennyit én tudtam a bajuszos fiatalemberről, az igen csekély volt: Józsi volt a keresztnéve, vezetéknevére nem is emlékeztem, és valahol bányász volt, talán. Vagy legalábbis ezt mondta magáról.

- R: Vele hogyan találkoztál '56-ban?
- GI: Úgy, hogy elmentem az Editet meglátogatni október 30-án. A Ferenc körútnak az a része le volt zárva, fegyveres fiatalemberek mászkáltak, a halottak fel voltak tornyozva a házak fala mellé. Csönd és béke volt egyébként. Akkor megállított ez a Józsi, hogy hova akarok én menni a kis piros kabátomban. Mondtam, hogy ide a 36-ba, meglátogatni egy ismerőst. A Józsi elkezdett nekem udvarolgatni, és elkísért a kapuig. Én nem nagyon figyeltem rá, pedig ő beszélt, beszélt, de hát én csak az Edittel voltam elfoglalva. Fölmentem, eltöltöttem egy kis időt náluk, és mikor eljöttem, a Józsi még mindig várt rám a kapuban, majd elkísért ennek a zárlatnak a végéig, ahol aztán ő már úgysem jöhetett tovább, mert ott volt szolgálatban. Én persze mentem tovább. Igen ám, de Józsi igazoltatott is, és megnézte a személyi igazolványomat. Talán erősebbnek kellett volna lennem vele szemben is, le kellett volna rázni, de én akkor is pipogya voltam, nála meg puska volt. Néhány nap múlva jött a házmester, hogy engem fegyveres fiatalemberek kerestek, és föl akartak jönni a padlásra, de ő elzavarta őket. Ennyi történt. Ezek után el is felejtettem a Józsit, mintha nem is élt volna soha! Ezek meg a Józsi vadásztak. De addigra én már úgy féltem a rendőröktől, hogy aláírtam, hogy mindenféléről tájékoztatni fogom őket. Nyilvánvalóan nem kellett volna... Talán sokkal rosszabb következménye lett, mint hogyha a sarkamra állok.
- R: Mi lett a következménye?
- GI: Hát jó, nem hosszan tartott ez a dolog. Egy tudományos intézetben dolgoztam, és lehet, hogy a kutatókról kellett volna tudni vagy tudatni valamit. De én hozzájuk képest gyerek voltam, és úgy is kezeltek többé-kevésbé, mint egy gyereket. Ha ők elszántan szervezkedtek volna a rendszer ellen, abba engem biztos nem vontak volna bele. Ráadásul heteken keresztül alig voltunk Pesten, jártuk az országot egy kutatás keretében, ahol én gyorsíró voltam. Mikor épp bent voltam, a szövegesítéssel foglalkoztam, nem értem rá figyelni, ki akarja megdönteni a szocialista rendszert. Ezért aztán meglehetősen egysíkú beszélgetéseim voltak a két tartótisztemmel. Három hónap elteltével megíratnak velem egy papírt, hogy tudomásul veszem, hogy ez a kapcsolat megszakadt, de az ő részükről bármikor fölleveníthető.
- R: És nem akarták később feleleveníteni?
- GI: Nem, nem akarták. Egy darabig kínosan éreztem magam, de hát ez magából a dologból fakadt.
- R: Később is jellemző volt, hogy így kerültél a konfliktust?

- GI: Igen, nincs ebben igazi változás. A leszbikussággal kapcsolatban is lehettem volna valamiképpen bátrabb, rámenősebb. Ez tulajdonképpen merőben ellentétben állt az én tudatosan férfias hozzáállásommal, mert a férfiak azért nem szoktak így viselkedni. Én meg csak vártam a sült galambra.
- R: A rendszerváltás után sem léptél semerre?
- GI: Úgy tudtam lépni valamerre, hogy 2001-ben az unokám leköltözött hozzám, és mindenféle panasza volt, már megpróbált keresni lelkisegély-szolgálatot is, de valahogy nem sikerült. Akkor a telefonkönyvben én is megnéztem a segélyszolgálatokat – és ott láttam a Meleg Háttert, a telefonszámával együtt! Hát még a vér is kiszaladt a fejemből! Nem tudhattam, hogy benne van a telefonkönyvben, nem szoktam én azt olvasgatni! És akkor még hetekbe tellett, mire összeszedtem magam, és felhívtam a Hátteret, mert nem akartam a gyerek előtt beszélni, nem mintha érdekes lett volna, ő már sokkal hamarabb tudta. Vagy gondolta, vagy sejtette. A fiatalember, akivel beszéltem, nagyon kedves volt, és megadott nekem tüstént mindenféle információt. Egy részével akkor nem nagyon tudtam élni, mert nem hagyhattam ott a gyereket, hogy fölszaladozzak esti programokra Pestre. Igen, '98-ban is a sarkamra kellett volna állnom, hogy márpedig én nem megyek vidékre! De a végén mégis belementem a békesség kedvéért.
- R: A lányoddal nem volt jó a viszony?
- GI: De, jó volt. Csak akkor nem volt jó, amikor ő valamit nagyon a fejébe vett. De egyszerűbb lett volna azt a pesti lakást kettéválasztani, és most is sokkal jobb lenne, mert az unokámnak is lenne egy külön lakrésze, meg nekem is. 2004-ig laktunk vidéken az unokámmal, majd visszajöttünk Pestre, mert akkor a lányom már kint élt Stockholmban.
- R: Közvetlenül a rendszerváltás után számodra nem változott semmi? Milyen reményekkel, elvárásokkal mentél neki 1990-nek?
- GI: Egyáltalán nem voltak elvárásaim, nem gondoltam, hogy nekem jobb lesz. Először is megszoktam, hogy egyáltalán nem kell foglalkozni a politikával, tehát én nem követtem az akkori eseményeket. Az sokkal kézzelfoghatóbb volt, hogy a közértben mindennek megugrott az ára, pedig az átlaghoz képest én akkor nem kerestem olyan rosszul. Aztán beteg lett a tüdőm, és leszázalékoltak '90-ben, ötvenévesen.
- R: Tehát a rendszerváltás sem könnyítette meg neked a kapcsolatkeresést?
- GI: Akkoriban nagyon lefoglalt a család, hiszen megint volt egy kicsi gyerek, és én elég aktívan részt vettem a gondozásában, nevelésében. Szívesen is csináltam. Szóval nem

nagyon volt nekem módomból utánajárni. Nem is tudtam, hogy hova járjak utána. Viszont mielőtt nyugdíjba mentem, az *Expressz* újságnál dolgoztam, és ott akkor már lehetett párt vagy szabadidőpartnert keresni.

R: Miért, korábban nem lehetett?

GI: Nem. Ha a hirdető nem írta bele a hirdetési szövegébe, hogy „megismerkednék házasságkötés céljából”, akkor nekünk kellett beleírni. És természetesen más nemű partnert kellett keresnie.

R: Meg lehetett úgy fogalmazni a szöveget, hogy kiderüljön, hogy nő keres nőt?

GI: Nem, sokáig még ez sem volt lehetséges. Mikor odakerültem az *Expressz*hez, akkor ilyen témakörben csak házassághirdetés létezett, utána lépett csak be a szabadidőpartner, de az is már a vége felé. '90-ben még nem volt olyan, hogy azonos nemű partnert keres valaki. Barátságot kereshetett szabadidő eltöltéséhez, de azt a legtöbb hirdető, illetve olvasó tényleg szó szerint értette.

R: Te kerestél partnert hirdetés útján?

GI: Próbáltam, de csak később, és nem az *Expressz*ben. Volt, ami időlegesen összejött, és volt, ami tényleg megmaradt csak a barátság szintjén. Amikor beszéltem a háttérrel, megadták nekem a *Mások* újság előfizetési lehetőségét, illetve akkor még a Belgrád rakparton volt a leszbikusoknak valami rendszeres estjük.³ Talán havonta egyszer, bár én arra sose jutottam el, akkor még nem laktam Pesten. Nehézkés dolog volt, mert ha még oda is megyek, attól még nem tudok szóba állni bárkivel. 2002-ben a felvonulásra sem mertem feljönni, elgondolkodtam, hogy a gyerek osztályfőnöke mit szólna, ha látna a tévében. 2003-ban már mertem, amúgy is akkor jelent meg az *Előbívott önarcképek* című Labrisz-kötet, és abban tőlem is jelent meg egy írás.⁴ Mert 2001-ben nemcsak a Mások újságot rendeltem meg, hanem a Labrisz hírlevelét is. Abban volt egy felhívás, hogy aki akar, az írjon valamit ebbe a kötetbe. A könyvbe-mutatóra fölöttem Pestre, végigültem, aztán majdnem eljöttem onnan anélkül, hogy bárkivel szót váltottam volna. Végül a Vanda meg a Rózsa Judit fölfigyeltek rám, velük váltottam pár mondatot.

Egy távolabbi rokonom szintén hasonló dolgokban tipródik, körülbelül húszéves volt, mikor nekem megmondta. De legalább olyan béna és félénk, mint én. Szoktam őt hívogatni különféle leszbikus összejövetelekre, filmet nézni, Labrisz-estre, de ritkán szánja el magát, és akkor sem igen tud szóba állni rajtam kívül mással. Van vala-

³ A Belgrád rakparti Limó bárban szerveződött néhány találkozó idősebb leszbikusoknak.

⁴ „A sors buta lába gázol...” című önéletrajzi írás, Tamás B. Helén álnéven.

milyen gátlás, ami miatt az ember nem tud olyan lezserül közlekedni, ahogy azt a fiatalok teszik.

R: Szerinted a leszbikus fiatalok lezserőbbek ma, mint például ti voltatok?

GI: Biztosan! A meleg fiúk és a leszbikusok is, még azzal együtt is, hogy manapság sem sokan vállalják fel nyilvánosan a melegségüket bárhol. Mégis az egész mozgásban benne van, hogy nem titkolóznak annyira, mint mi, és sokkal elevenebben, magabiztosabban élnek az életüket, mint ahogy én tettem. Vagy mondhatom a rokonomat is, mert neki is rengeteg félelme és gátlása van.

R: Szerinted ez belőletek jön, saját, személyes gátlás, vagy abból a korszakból, légkörből, amiben felnőttek, ami körülvevett benneteket?

GI: Én azt hiszem, inkább családi hagyaték. Azért az én korosztályomban is vannak sokkal lezserőbbek és bátrabbak, nemcsak ebben a tekintetben, hanem bármi másban.

R: Segített oldani a gátlásaidat, hogy rátaláltál erre a meleg, leszbikus közösségre?

GI: Igen, persze. De én igazából úgy kezdtem ismerkedni, hogy 2002 őszétől a pride.hu oldalon hirdettem a barátság-rovatban, illetve válaszoltam egy hirdetésre. Szabó Judittal elkezdtünk e-mailezni, aztán találkoztunk is a 2003-as felvonuláson. Aztán az ő révén többeket is megismertem. Amikor 2004-ben visszaköltöztem Pestre, akkor nem annyira a Labrisz-esteket látogattam, hanem a Flamingó Körbe kezdtem járni a fiúkhoz.

R: Miért oda kezdtél járni? Korábban említetted, hogy volt egy időszak, amikor férfi szerettél volna lenni, de most már nem. Mi az identitásod: leszbikus nő vagy férfi inkább?

GI: Ez a férfi identitás sok mindenből eredt, például a női szerepkör abszolút kényelmetlenségéből. Aztán meg a családom nőtagjaitól inkább tartottam, távolinak tűntek, a férfirokonaim pedig jámborak és közvetlenek voltak, és egyiküket sem igazán szerette az a nő, akivel együtt éltek. Ezt lehetett érezni. De ők szerették ezeket a nőket, és jól megvoltak. Tehát alapvetően ez a szerepkör, a férfi identitás is jobban belém ivódott. Amikor aztán több leszbikus nővel is találkoztam, például a Labriszban, fokról fokra érdektelenné vált, hogy én valami férfias identitást ápoljak. Így ennek már semmi jelentősége, értelme nincs, már nem szükséges ilyen „erényeket” erőltetni. Nem az életkorom miatt, hanem mert már nem vonzóbb egy férfinak a szerepe. Ami a meleg fiúkat illeti: velük lezserebben lehetett beszélgetni, nyilván nem próbáltak közeledni, mint a heterók, én pedig nem feszengtem, mint a lesbi-

kusok között, ahol nincs kihez szólni. Mert, ugye, a nőknél az ember örökké lesi, várja a csodát, hogy jaj, látok-e valami biztatót. Persze nem, és akkor az egésznek már olyan rossz íze van. Apróbb csodák azért helyel-közzel összejöttek, volt egy évig egy barátnőm, mondjuk az tényleg majdnem kizárólag szexkapcsolat volt.

R: De elmondhatjuk, hogy megsokasodtak a kapcsolataid?

GI: Azért sokasodásról nem beszélhetünk, de több van, mint régen. Program is jóval több van, és ez azért jó így. Bár nagyon kevesen vagyunk idősebb korúak, azt hiszem, hogy a labriszos körökben én vagyok a korelnök. Nem igazán mutatkozik az én korosztályom. Hogy miért nem, annak igen sok oka lehet. Én nem gondolom, hogy kevesebben lettünk volna úgy elpottyantva szanaszét az országban, de elképzelhető, hogy azok közül már nagyon sokan áttelepedtek valahova külföldre, és nagyon sokan beveztek valamilyen házasság „révébe”. Olyan ismeretségeim – hirdetésekén keresztül – voltak szép számmal, akik viszonylag hasonló korúak vagy nem sokkal fiatalabbak, és házások, akik most már nagyon szeretnék elkezdni az igazi életet. Ilyenek akadnak azért elég sokan, ha az ember nekiáll keresgélni, de ha vidékiek, igazi kapcsolatot nehéz kiépíteni. Meg hát egy házasságban élő valaki körül sertepertélni már megint nem a legjobb választás. Az akkor megoldás, ha az ember tényleg csak szexuális kapcsolatot akar.

R: Van most kapcsolatod?

GI: Nincs, de nagyon jólesne valakihez tartozni. Esetleg a szexuális vágyak már nem olyan erőteljesek, mint fiatalabb korunkban, de attól az ember még akár szerelmes is lehet. A barátság azért nem nyújtja azt a fajta meghittség-érzést, még ilyen idősebb korban sem. De minél öregebbek vagyunk, annál nehezebben jön ám ez össze, mert a kis nünükéink kialakulnak – neki is más nünükéi, meg nekem is más nünükéim, és akkor ott van a baj.

R: Mikor volt jobb, könnyebb, szabadabb lesbikusnak lenni: régebben vagy most?

GI: Valószínű, hogy manapság szabadabb és jobb, és mindenképpen könnyebb társat találni. Persze nekem ez most már nem sokat jelent... De valamit mégis: már nem kell magamat valamiféle különleges vadállatnak tekinteni, amiből csak egy van, és sehol máshol nem látok hasonlót. Én most már azt mondok és csinálok, amit akarok, már nem kell semmitől félnem. Hát ennyi előnye legyen már az öregségnek!

Érettségi tablóképf, 1958

1962

1958

Lányával és unokájával, 1987

Elisabeth Forestier festménye

A személyiségem két külön szálon futott

Gábor Sarolta (1929)

R: Mikor születted, és milyen családba?

GS: Egy vidéki nagyvárosban születtem 1929-ben, polgári családban. Szüleim mindketten pedagógusok voltak. Az egyetemen bölcsészdiplomát szereztem, és ezen a területen dolgoztam egy budapesti kulturális intézményben. A négy elemi felekezeti iskolában jártam, és az vegyes volt. A nyolcosztályos gimnázium vagy leány- vagy fiúiskola volt. Azokban az időkben elképzelhetetlen volt, hogy együtt jártunk volna.

R: Beszéltetek a családban szexualitásról, testiségről?

GS: Nem beszéltünk róla. Egy polgári családban ilyesmiről soha nem esett szó. Bizony nagyon meg voltam lepődve, mikor megjött a menstruációm. De kamaszkoromban háború, ostrom, menekülés volt, ezért sem foglalkoztunk ezzel.

R: Pesten voltatok a háború alatt?

GS: Itt laktunk, sajnos Budán, a Gellérthegyen. Úgyhogy az utolsó nap jöttek be az oroszok hozzánk. Tíz kilót fogytam, ez egy fejlődésben lévő testnek nagyon sok. Az első ház pincéjéből szilveszter éjszakáján kibombáztak minket, úgyhogy át kellett költöznünk az Eötvös Kollégium pincéjébe. Tanárok, diákok, külföldiek, magyarok, nagyon érdekes társaság volt. Körülültük az asztalt, egy mécses égett, és professzorok előadásokat tartottak. Én még nem voltam egyetemi hallgató korú, de bekéredzkedtem, és ott voltam együtt nagyobb fiúkkal, lányokkal. Az életre koncentráltunk abban az időben, egzisztenciális kérdésekre. Megtapasztaltuk az éhezést, a teljes létbizonytalanságot és halálfélelmet. Amikor odavág a légnyomás a földhöz, akkor örülsz, hogy amikor fölkelsz, mozog mindened. Akkor nem jut eszedbe a szex! Az ostrom alatt annyira rossz volt a táplálkozás, és semmi fény nem volt, mert folyton lent a föld alatt éltünk, hogy nemcsak nekünk, fiataloknak, de az idősebb nőknek is, mindenkinek kimaradt a menstruációja. Auschwitzban sem menstruáltak a nők. Egy leromlott szervezet nem termel petesejteket. Szóval nemigen volt erről szó, és nem volt annyira az érdeklődésünk középpontjában. Csak később, amikor már egy kicsit normalizálódott a helyzet.

R: A gimnáziumban már tudtad, hogy leszbikus vagy? Tudtad, hogy ez egy titkolnivaló érzés?

GS: Ez lassan fejlődött ki bennem. Hogy egyáltalán mi ez, azt lexikonokból tudtam meg.

- R: És mi volt a lexikonokban?
- GS: Borzalmas dolgok! Ezek mind régi kiadású lexikonok, nemcsak hogy bűnnek írták le, hanem fajtalanságnak, szörnyűségnek.
- R: A női homoszexualitásról is volt külön passzus?
- GS: A „homoszexualitás” címszó szerepelt a régi lexikonokban. Elsősorban a férfi homoszexualitásról, de a nőiről is szó volt. Már akkor megjegyezték, hogy a női homoszexualitással – akkoriban a lesbikus szót még nem használták – a társadalom toleránsabb. És úgy tudom, hogy Magyarországon a férfi homoszexualitást börtönnel büntették, a nőké nem.⁵ Kirekesztették, állásából elbocsáthatták, üldözték, a családja elzárkózott tőle, de nem büntették.
- R: Talán jobban láthatatlanná is válhatott egy női homoszexuális, mint egy férfi.
- GS: Talán. És szerintem nagyon sok nő nem is tudja magáról. Ez még ma is nehéz.
- R: És te mikor jutottál el oda, hogy önmagadat lesbikusnak vagy melegnek nevezd?
- GS: Ez nem volt tudatos. Amit ma így neveznek, hogy önmeghatározás meg identitás, az egyszerűen nem létezett. Ezt mi nem éltük át. Csak éreztük, hogy vannak ilyen vonzódások, de állandóan igyekeztünk saját magunkat a másik irányba terelni. Ennek ma már tudatában vagyunk, a pszichológia ezekkel a fogalmakkal operál, de mi gyakorlatilag ösztönösen ezt csináltuk. Vagy nem tudom, hogy csináltuk-e, én csak magamról beszélek, én nem ismertem mást, akinek ilyen vonzódásai lettek volna, de én is igyekeztem. Választottam fiúideált. És aztán 18 éves koromban volt is egy fiúszerelmem, aki aztán '56-ban meghalt.
- R: Ez tényleg szerelem volt?
- GS: Feltétlenül. És a fiú nagyon szép volt. A csókolózásig jutottunk el. Akkoriban egy úrilány és egy úrifíú között ennél több nem is lehetett.
- R: Mennyire azonosultál ezekkel a lexikonban talált meghatározásokkal? Mennyire érezted úgy, hogy rád vonatkoznak?
- GS: Úgy éreztem, hogy ez rám is vonatkozik, nekem is van ilyen hajlandóságom. De ez egy tudat alá szorított érzés volt.
- R: Hogyan sikerült mégis ezt az életformát választanod?
- GS: Erről szó sem volt! Coming-outolás és tudatos vállalás – ennek akkoriban a világon semmi értelme nem volt. Ismeretlen volt. Olyan mértékű információhiányban szen-

⁵ A homoszexualitás mint a „természet elleni fajtalanság” egyik alelete 1961-ben került ki a büntetőtörvénykönyvből, addig egy évig terjedő börtönnel volt sújtható. A törvény a nőkre nem vonatkozott.

- vedtünk, nekem fogalmam sem volt, hogy mit tud két nő egymással kezdeni. Már húszéves voltam, de nem tudtam elképzelni, hogy a csókolózáson meg egy kis simogatáson kívül hogyan lehet kielégítéshez jutni.
- R: A környezetedben senki nem volt, akiről csak sejtetted volna, hogy ő is nőkhöz vonzódik?
- GS: Senki. És még egy fontos dolog – kicsit talán előreszaladva: ez a húszas, harmincas éveimre is érvényes –, hogy miért nem sikerült kapcsolatot találnom. Tudniillik kétféle réteg lehetett volna, ahol én találok hozzám hasonlókat. Az egyik a művészvilág. Ott azért ez mindig elfogadottabb volt. De egy értelmiséginek a művészvilággal nem volt kapcsolata. A másik, hogyha egy kicsit lejjebb mentem volna, alacsonyabb társadalmi rétegekbe. Elmentem volna kocsmákba, az éjszakai életbe. Bárók akkor nemigen voltak. Ott is találtam volna. De a neveltetésem, a társadalmi állásom ezt nem engedte. Életemben nem jártam ilyen helyekre.
- R: Szóval épp úgy kereszteződtek a különféle identitásaid, hogy nem tették lehetővé a társkeresést.
- GS: Pontosan! Később aztán beszélgettem velem egykorúakkal. Mind társadalmilag lejjebb mentek, és ők megtalálták egymást. Én nem. Az én környezetemben is biztos voltak hozzám hasonlóak, csak ugyanúgy rejtve voltak, mint én. Vagy rejtve élték ki, vagy pedig erőszakot tettek magukon, és egyedül éltek, vagy férjhez mentek – ahogyan én is férjhez mentem –, szóval próbáltak betagozódni.
- R: Azt gondolná az ember, hogy alsóbb társadalmi rétegekben jobban szankcionálják az ilyen normaszegő viselkedést, de ezek szerint szabadabb is bizonyos szempontból ez a fajta határátlépés?
- GS: Igen. Bizonyos szempontból. Rátapintottál a lényegre: egyfelől jobban szankcionálták. De ez a falusi, paraszti létre vonatkozik. Ott mindig erősebb volt a hagyomány, a vallás. Ha falun volt valaki olyan, számára nem volt kiút, legfeljebb ha elment a faluból. De más volt a helyzet a proletariátus és a kispolgárság körében. Például egy bolti kiszolgáló nem proletár, de mégsem értelmiségi, és nem polgár. Ők inkább megtalálták egymást. Nekem az a tapasztalatom, hogy az ösztönösség valahogy mindig jobban él azokban, akik kevésbé olvasottak, műveltek. Az iskolázottság gátja az ösztönöknek. Vagy gátja, vagy szublimálja. Mindenesetre fiatal koromban a társadalmi normák sokkal erősebbek voltak. Nem volt liberális, toleráns légkör Magyarországon. Még csak azt sem mondhatnám, hogy türelmetlen, inkább puritán volt a légkör, nagyon szigorúan megszabott erkölcsi normákkal, akár katolikus, akár protestáns volt.

Mindenki vallásos volt akkor. Hogy ez mennyire volt megélt vagy formális, családja válogatja. Nálunk inkább formális volt, hittant tanultunk, vasárnap kötelező volt az istentisztelet, mi protestánsok voltunk. Anyám és én evangélikus, a bátyám meg az apám református. És miután egy családon belül kétféle vallás volt, én már mindig toleráns voltam egy másik felé. Mert hiszen a hozzám legközelebb álló már egy másik vallású volt. De ez nem okozott konfliktust, végül is a kettő alig különbözött. Anyám is eljárt istentiszteletre, de főleg azért, mert a hozzá hasonló úriasszonyok is eljártak, és utána beszélgettek és korzóztak. Ez társasági tevékenység is volt. Apám viszont nemigen járt templomba, inkább csak nagy ünnepeken. De az alap volt, hogy az ember hisz istenben.

R: A háború után viszont ez megváltozott.

GS: A háború után egészen más volt! Mi fiatalok voltunk, ránk inkább hatott a materialista ideológia. Volt olyan korszaka az életnek, amikor inkább afelé hajlottam, aztán volt olyan korszak, amikor azt mondtam, hogy a tételes vallásoknak nem vagyok híve, de azért valami transzcendentális csak van. A másság és a vallás bennem soha nem ütközött. Mert nem voltam annyira vallásos, és nem voltam katolikus. A katolikusoknál teljes kiátkozással járt a másság. Nekem nem volt ilyen ütközés, de például a francia barátnőmnek, aki katolikus és mélyen vallásos, mindig komoly probléma volt, hogy ő gyakorlatilag emiatt ki van rekesztve az egyházból.

R: Meddig voltál házas?

GS: Egy évig. De még addig sem tartott tulajdonképpen, csak egy fél évet. Az egy próbálkozás volt. Természetesen a szexuális vonalon akadt el, ami sehogy sem stimmelt. A férjem nagyon kellemes ember volt, és jó emberek közül való, kedves, szerény, rendes fiú. A válást ő kezdeményezte, amitől én nagyon megkönnyebbültem. A válóperben a férjem részéről fölmerült a másság gyanúja, de két barátnőm tanúnak jelentkezett, és ezt megcáfolta. Persze közben én mind a két barátnőmbe egy kicsit szerelmes voltam, ő tudtak is erről, a válóperben mégis szolidárisak voltak velem. Ez már Pesten történt, az egyetem elvégzése után. Albérletben laktam, aztán valami kis padlásszobában, ami már gyakorlatilag az enyém volt, de mégsem volt az enyém. De a válás után szabadnak éreztem magam: dolgoztam, szerettem a munkámat, elvált asszony voltam. Borzasztó volt, mert régen folyton kérdezték, hogy „Te miért nem mentél férjhez?” Akkor már sokkal jobb volt elvált asszonynak lenni, ez társadalmilag teljesen más státus volt. És utólag örültem annak, hogy így alakult, mert akkor mindig mondhattam, hogy voltam férjnél. Azt nem részleteztem, hogy csak fél évig. Mondtam, hogy „Olyan

rossz volt a házasságom, hogy nem akarok még egyszer férjhez menni!” Ez egészen másképp hangzott, mint „Te vénlány vagy, téged senki se akart elvenni?” A szingli életforma nem volt akkor divat.

R: És ki volt az a nő, akivel az első kapcsolatod lett?

GS: Ő tíz évvel idősebb volt nálam. Nem volt leszbikus, biszex volt. Már a második férjénél tartott, az első házasságából két kamaszkorú gyereke volt. Fiatal koromban sokat betegeskedtem, és megjártam több szanatóriumot, többek között Mátraházát is. Ez volt a magyar „Varázshegy”, ott is voltak szerelmek, és nagyon-nagyon érdekes volt. Őt is szanatóriumban ismertem meg, szobatársam volt. De akkor nem belé voltam szerelmes. Csak amikor indult a válóper, nekem kellett még egy mentő tanú, és miután ő is abban a szobában volt, egyszer megkerestem. És tényleg keresnem kellett, mert nem is tudtam, hol lakik. Utána kezdtünk barátkozni, ő kezdeményezett. Feri volt a beceneve. De nő volt. Teljesen.

R: Tudott valaki erről a kapcsolatról rajtatok kívül?

GS: Nem. Csak egy másik szobatársnő, akibe előzőleg szerelmes voltam. Ő életem egyik bizalmasa. Mindent el szoktam mondani neki. Általában mindenről tudott, és mindig nagyon élvezte az én beszámolóimat, és időnként összecsapta a kezét, hogy „Te miken mész keresztül!” De abszolút haveri alapon. Egyébként neki három férje volt. Nagyon szép volt, és olyan belevaló nő.

R: Ferivel komoly kapcsolatotok volt?

GS: Igen. De rettentően kellett titkolni, mert két kamaszgyereke volt. „Szerencsére” az éppen aktuális férje nem sokkal utána került börtönbe. De nem bűnöző volt. Az ötvenes években Magyarországon gyakorlatilag bármiért börtönbe kerülhettél. Akár azért is, ha volt egy rosszindulatú szomszédod. De itt nem arról volt szó, hanem építészmernök volt, építésvezető, és valami gazdasági bűncselekményt kentek rá, ezt nagyon könnyű volt rákenni bárkire. Szabotálja a szocialista termelést, és kész volt az illető.

R: És a férj sem tudott semmiről?

GS: Nem. Akkoriban én már egyedül laktam abban a pici kis padlásterbe épített lyukban, és Feri oda járt fel hozzám. Két évig tartott. És még biztos sokáig tartott volna, ha ő nem hal meg olyan váratlanul.

R: Milyen élmény volt neked ez az első megvalósult női kapcsolat?

GS: Nagyon nagy élmény volt. Fantasztikus! Az első boldog kapcsolat! Amikor meghalt, teljesen magam alatt voltam. Azután hosszú-hosszú évekig, sőt, több mint egy évtizedig semmi. De akkor eléggé belefúrtam magam a munkámba. Egy darabig a gyász

munkált bennem, másrészt, ahogy mondtam, nem volt tere az ilyenfajta ismerkedésnek. Akkor gyakorlatilag az folytatódott, ami iskoláskoromban. Idealizáló rajongások voltak, kapcsolatnak nem nevezhető barátságok.

R: És ezekről tudtak is az idealizált nők?

GS: Egy tudott róla, egy nem. Kolléganők voltak. Értelmiségiek. Egy volt közülük, aki tudta, mit érzek iránta. Ővele is évtizedek óta nagyon mély barátságban vagyunk.

R: Tulajdonképpen ebben az időszakban belenyugodtál, hogy a munkának élsz? Nem érezted azt, hogy mindenáron kapcsolatot akarsz, akár férfival, akár nővel? Nem voltak próbálkozások?

GS: Egy férfi próbálkozás volt. Az egy nagyon régi kapcsolat volt, egyetemi évfolyamtárs. Na, azt a fiút is tényleg szerettem. És, ahogy szokták mondani, minden volt közöttünk, „azt az egyet” kivéve. De ő ahhoz ragaszkodott, és akkor megszakadt a dolog. Ez még az egyetem alatt volt. Ő többször megnősült, többször elvált, de mindig valahogy olyan bizalmas, majdnem intim kapcsolatban voltunk. Aztán vele később létrejött szexuális kapcsolat, abban a tízéves szünetben. De őt valahogy testileg is szerettem. Viszonylag. Aztán ez abbamaradt. Én nem akartam folytatást. Azt mondta: „Ennyivel azért tartoztál nekem”. Mondván, ha már fiatal korunkban nem, akkor legalább 10-15 évvel később igen.

R: Ő tudott a női vonzalmaidról?

GS: Nem, nem tudott.

R: A szüleid akkor éltek még?

GS: Édesapám nagyon korán meghalt, még az ötvenes években, és akkor anyám egyedül maradt, és felköltözött hozzám. Úgyhogy 1960-tól ebben a lakásban éltünk az édesanyámmal. Jó is volt olyan szempontból, hogy ki voltam szolgálva, de hát a mozgásszabadságom meglehetősen korlátozva lett.

R: Mennyire látott bele a magánéletedbe? Hagytad, hogy belelásson?

GS: Amikor Ferivel együtt voltunk, egyszer annyira felgyúlt köztünk a feszültség, veszekedett velem, hogy „Miért jársz oda? Mit csinálsz? Miért nem jössz haza?”, hogy én dühömben megmondtam neki. „Hát ez nem lehet igaz!”, mondta. „El fog múlni!” Csak akkor egyszer beszélünk erről, aztán később soha. Tehát ő tulajdonképpen ezt tudta, és mindig próbált a másik irányba terelni. Mindig boldog volt, ha egy férfival voltam barátságban, vagy hazakisért, vagy elmentem egy fiúval színházba. És minden további barátnőmet – még ha nem is volt köztünk semmi – gyűlölte, és igyekezett őket távol tartani tőlem. Úgyhogy ez az életemben – akármennyire is jó volt, és

szerettem anyámat, és ő imádott engem, és mindent megtett értem – egy állandó feszültséggóc volt. Anyám teljesen a régi világban élt. Nagyok itt a generációs különbségek. Ezt az egy alkalmat kivéve soha nem beszélünk erről. Érdekes módon, azzal a barátnőmmel, aki a kolléganőm volt (és akibe korábban szerelmes voltam), vele beszélt. Őt nagyon szerette, és tőle néha kérdezett rólam. És ő elmondta nekem, hogy az anyám mennyire odavan és kétségbe van esve, és ezt szörnyűségnek tartja. Hát akkor nem volt mit beszéljek vele.

R: Mikor alakult ki a következő kapcsolatod?

GS: Ez nagyon érdekes. Egyszer csak felbukkant Feri lánya, aki akkor már Ausztráliában élt. Valamennyire tartottuk a kapcsolatot, sokáig leveleztünk. Miután Ferit én annyira szerettem, érdekelt a gyerekeinek a sorsa. A lánya is leszbikus volt, illetve életútját tekintve inkább biszex. Először 1972-ben jött haza látogatóba. Nagyon hasonlított az anyjára, és nagyon szép volt, fiatal. Én mindjárt beleestem, és ő is érzett vonzalmat irántam. Pár nap alatt fölszíkrazott a kölcsönös vonzalom. Egyszer egy étteremben vacsoráztunk, és egy pár pohár bor után egyszerűen rákérdezett: „Saci, volt viszonyod anyámmal?” Kicsit meglepett a kérdés, de igennel feleltem. És akkor megindult a lavina. Ő kérdezett az anyjáról meg rólam. És ő is akkor mesélte el, hogy „hát, látod, én is, nemcsak anyám”. És akkor kezdődött a viszonyunk. De csak egy pár hétig tartott, letelt a szabadsága, vissza kellett mennie. Tanár volt, a nyári vakáció alatt jött Magyarországra. És szörnyülködött, hogy milyen rémes, hogy nem lehet kapcsolatot találni, meg nincs semmi itt. Én mondtam neki, hogy készülök Párizsba, és ő felírta nekem egy párizsi meleg-leszbikus bárnak a címét. Ami később nagyon fontosnak bizonyult. Utoljára '96-ban volt itthon, akkor már teljesen leszbikus volt. Azt mondta, hogy ő már teljesen befejezte a férfiakkal. Akkor már hosszú ideje barátnője volt.

R: Mikor voltál Párizsban, és milyen élmény volt?

GS: '73-ban voltam kint három hónapig. Ó, hát az csodálatos volt! Ott éreztem először életemben felszabadultságot: hogy ilyen van, hogy ez természetes, hogy közösségek vannak, bárok vannak, hogy el lehet menni táncolni, ez óriási dolog volt számomra. Úgyhogy szinte egy új világ tárult fel előttem. És akkor láttam, hogy úristen, hogy lehetne élni! Ott már olyan élet volt, hogy párok együtt éltek, szórakozni jártak, együtt nyaraltak. Mint ahogy most nálunk a fiatalabbak.

R: Ez kihatott az itteni életedre is?

GS: Hogyne. Akkor már az a bizonyos identitásvállalás és öntudatosodás elkezdődött nálam. Akkor láttam életemben először leszbikus újságot. Hogy ilyen van, ez szerve-

zett formában létezik. Felvonulások akkor még nem voltak. Párizsban tulajdonképpen két nőt ismertem meg, és mivel úgy éreztem, hogy sok behoznivalóm van, egy kicsit csapongtam, két nő volt párhuzamosan mellettem. Aztán a dolog kiderült, és az egyikőjük kijelentette, hogy vagy ő, vagy a másik. És akkor én Camille-t választottam, akivel aztán több évtizedes kapcsolatunk lett. De a másik kapcsolat sem szakadt meg teljesen. Mielőtt hazautaztam Pestre, akkor ő megkeresett még egyszer, elbúcsúzott, aztán írt egy levelet, majd egyszer el is jött Pestre. Hát az ember nincs fából, ha már ő egyszer eljött Pestre... Persze erről Camille nem tudott. Aztán később Camille-nak is lett Párizsban valakije. Akármilyen nagy szerelem volt is ez, egy távszerelmet nehéz fenntartani.

R: Hogyan sikerült mégis fenntartani a kapcsolatot?

GS: Ha én kimentem, vagy ő jött, az mindig legalább egy hónap volt. Volt, hogy én is mentem, és ő is jött. Néha úgy csináltuk, hogy több szabadság legyen, hogy amikor én kimentem, ő két hétig dolgozott, két hétig szabin volt, és akkor maradt két hét szabadság, amivel még eljőhetett Pestre.

R: Amikor hazajöttél Párizsból, nem gondoltál arra, hogy keress valamilyen közösséget? Vagy nem is tudtad elképzelni, hogy ilyen létezhet itt is?

GS: Nem! És én akkor annyira el voltam vele telve. Telefon, levelezés, készülés a találkozásokra. Szóval nem kerestem. Elég volt az a párizsi élmény, elég volt, hogy valaki van.

R: Meddig tartott ez a kapcsolat?

GS: Tulajdonképpen a barátság a mai napig fennáll, és tartjuk a kapcsolatot. Ez mostmár csak levél vagy telefon, és az emlékek. Mint párkapcsolat, utoljára a '90-es évek elején működött. Közben volt egyszer egy tízéves szünet, ami nagyon hosszú volt. Eközben neki nagyon zajlott a másik kapcsolata, és akkor nekem is lett itt egy barátnőm, Margit.

R: Őt hogy ismerted meg?

GS: Nem sokkal anyám halála előtt. A kolléganő-barátnőmmel sokszor beszéltünk arról, hogy mennyire egyedül vagyok. Amikor aztán Camille kezdett eltávolodni tőlem, amikor barátnője volt, és meg volt beszélve, hogy jön, de hirtelen lemondta, akkor úgy éreztem, hogy nekem is keresnem kellene valaki mást. Akkor mondta a barátnőm, hogy „Te, az én munkahelyemen van valaki, akiről az a pletyka, hogy...!” Borzasztó nehéz volt neki erre rákérdezni, de megtette a kedvemért. Az illető nagyon meglepődött, de örült, mert ugyan volt kapcsolata, de az is szakadozóban volt. Tulaj-

donképpen pontosan abban a helyzetben volt, mint én, tehát nyitott volt egy találkozásra. Aztán találkoztunk, és szimpatikusak voltunk egymásnak. Margit nagyon-nagyon jólelkű volt. Láttam, hogy nekem a munkám sokat jelent, nemcsak úgy, hogy délután leteszem a munkát, és hazajövök. Mert én mindig dolgoztam, tudományosan is, publikáltam elég sokat, több mint száz cikkem jelent meg, és közte sok nagyobb tanulmány is. Ő egy kicsit pótolta az anyámat, idősebb is volt nálam, jó háziasszony volt, főzött, szinte úgy voltunk, mint férj és feleség. Munkamegosztás alakult ki: én dolgoztam, kerestem, együtt jártunk szórakozni, utazni, ő meg ellátta a házimunkát. Volt egy kis garzonja, de anyám halála után nagyjából itt lakott nálam. Ez nyolc évig tartott. Neki férje, három gyermeke volt. A három gyermeke közül a fia tudja a dolgot. Ő nagyon szerelmes természetű, és csak úgy mosolyog, hogy „Hát, az anyám, igen!” A két lánya közül az egyik sose jött rá, a másikat pedig különösebben nem érdekelt az anyja. De ez a másik lánya engem borzasztóan szeret, a mai napig nagyon jó a kapcsolatunk. És azt szokta mondani, hogy „anyámnak az a nyolc éve volt a legszebb az életében, amit veled töltött”. De azt nem tudja, hogy a „veled töltött” tulajdonképpen mit takart. Ő csak azt látta, hogy az anyja boldog volt, kivirágzott. Én mindig sokat utaztam, az egyik hobbim volt a tudományos munka, a másik meg az utazás. És akkor vittem magammal. Ő előtte nemigen volt külföldön. Az, hogy elmentünk a jugoszláv tengerpartra üdülni, vagy elmentünk Bécsbe vagy a Tátrába, neki nagy szó volt.

R: Erről a kapcsolatról sem tudott a környezeted?

GS: Azt hiszem, akkor már kezdték egy kicsit sejteni. Amikor fiatal voltam, a kolléganőmmel igyekeztünk diszkrétek lenni, meg hát nem is volt köztünk semmi. De pletykák voltak, munkahelyi pletykák. Aztán azok elültek. Ez egy más generáció volt, mostmár megöregedtem, nyugdíjba mentem. A jelenlegi generációnak fogalma sincs, hogy húsz-harminc éve milyen pletykák voltak a munkahelyen. A kolléganőm mesélte, hogy tőle megkérdezték, hogy „Te, a Saci nem szerelmes beléd? Mert nincs férje.” Persze ő mondta, hogy „Á, dehogy”.

R: Margittal hogyan lett vége a kapcsolatodnak?

GS: Meghalt, rákban. Az egy nagyon nehéz év volt, mert egy évig végigkísérni valakinek a haldoklását nem könnyű dolog.

R: Utána megint nagyobb szünet következett?

GS: Persze, utána szünet következett. De utána kimentem Párizsba, föl lett újítvva a szerelem a barátnőmmel. Érdekes, egyszer úgy jött el hozzám Camille látogatóba, hogy Margit már ott volt az életemben, és addig ő hazaköltözött. Persze tudta, hogy miről

van szó, és borzasztóan fáj neki. De annyira szeretett, tudta, hogy nekem ez egy régi kapcsolat, és fontos. Tudomásul vette; és akkor összehoztam őket, megismerkedtek, kedvesek voltak egymáshoz. De hát furcsa egy ilyen szituáció. Camille szomorodott, hogy elmegy, Margit meg örült, hogy Camille elmegy. És hát ott volt köztünk a nagy távolság.

R: A munka mindig nagyon fontos volt neked, ugye? Vagy menedék is volt?

GS: Nekem az írás mindig is fontos volt, gyerekkorom óta. És két ellentétes vonalon. A tudósnek, kutatónak pontosnak, tárgyilagosnak kell lennie. De én verseket is írok, és a líra egy egész más dolog. És azt mondhatom, hogy az egyik a nő, a másik a férfi. Az írással megélhetem az énemnek ezt a két részét. Az intellektuális szféra, az a férfias rész. Ma már olyan, mintha ez teljesen egyforma lenne, és talán ez így is helyes. De, mint szokták mondani, van női érzékenység, és van férfi logika és női logika, azért valami különbség van. A Jin és a Jang azért mégsem egészen egyforma. Én azt tartom rólunk, leszbikusokról, hogy bennünk mind a kettő megvan.

R: Azért, mert leszbikusok vagyunk?

GS: Igen. Én magamat úgy szoktam definiálni, hogy „is-is”. Hogy az egyik felem nő, a másik férfi, és a férfi bennem a nőket szereti. A női felem akkor érvényesül, amikor egy nővel vagyok együtt, de a szerepben én vagyok a nő. Szokták kérdezni, hogy „melyikötök a nő, és melyikötök a férfi?” Egy női párosnak is fel lehet tenni ezt kérdést. Hogy melyik vállal inkább női szerepet, melyik férfiszerepet. Szóval én nem úgy gondolom, hogy én nő vagyok, aki a nőket szereti. Hanem én inkább férfi vagyok attitűdben, gondolkodásban, életmódban, kreativitásban. A szerelemben is inkább udvarló, kezdeményező, de az intim szférában tudok nő is lenni. És ez azt jelenti, hogy ha egy intim kapcsolatban az egyik a lány, az egyik „aláveti” magát a másiknak. Nem?

R: Hát, nem tudom. Nem feltétlenül.

GS: Nem feltétlenül? Mindig úgy érzed, hogy a női társad teljesen egyenlő veled?

R: Nem mindig. Vannak bizonyos szituációk, amikor nem egyenlők, de az egésznek az egyenlege valahogy kiegyenlített. Meg nem feltétlenül a férfi-nő dimenzió mentén vannak a különbségek.

GS: Ez egészében igaz, de én most csak az ágyra gondoltam.

R: Ez azt jelenti, hogy te vagy a kezdeményező?

GS: Is-is, az mindegy. Az intim szférában általában az egyik az örömadó, a másik az elfogadó.

R: És ez egy állandó szereposztás?

GS: Nem! Ez váltakozik. Nincs ez egyszersmindenkorra leosztva. Éppen azért éli meg az ember a szerelemben mind a kettőt. Mármint mi.

R: És ez férfi-nő kapcsolatban nem lehetséges?

GS: Férfi-nő kapcsolatban is megélheti, de azért ott általában, már csak a testhelyzetből is kiindulva, az egyik a kezdeményező, az aktív, az örömadó, a másikban meg csak lezajlanak a folyamatok.

R: Ma már a társadalomban talán nem válnak el ennyire élesen ezek a szerepek, nem ilyen éles ez a kettősség.

GS: Valószínűleg. A mai fiatal leszbikusoknak talán a világlátása már más, és nem érzik annyira magukban a kettősséget. Mert a mai fiatalok hogy definiálják magukat? Leszbikus nő. Nő vagyok, de leszbikus nő, aki a nőket szereti. Ha én egy heteróval beszélek, olyan heteróval, aki tudja rólam, hogy egy másik világban élek, mindig ezt a sztereotíp kérdést teszi fel, hogy „Melyikötök a nő, melyikötök a férfi?” És a válasz nehéz. A heterók rávetítik a két nőre ezt a két szerepet. Mondom, bizonyos mértékig ez bennem is megvan, de olyankor én próbálom magyarázni, hogy ez valahogy megosztódik, pláne az intimszférában. Egyszer így, egyszer úgy. És mi annyival vagyunk többek, hogy mind a kettőt meg tudjuk élni önmagunkban. És amikor azt mondja a barátnőm, hogy „jaj, hát ott a Labriszban biztos nagyon sok nagyon férfias nő van”, akkor azt mondom neki, hogy „ne hidd, mert nagyon kevés, aki nagyon férfias”. Ha körbenézek a Labriszban, akkor nőies nők vannak! Már úgy nőies nők – többnyire –, ahogy azt a társadalom nagyjából elképzei. És ha kimegyünk az utcára, arról a sok csinos, kedves, fiatal nőről a kutya sem mondja meg, hogy ezek nőket szeretnek! Ez nem jár együtt feltétlenül férfi identitással és megjelenéssel.

Én az egész pályámon éreztem azt – különösen amíg fiatalabb voltam –, hogy amikor például egy értekezleten megszólalok, még ha megfelelő szakmai súlya is van, ha ugyanazt egy férfi mondja, valahogy jobban veszik a lapot, hogy úgy mondjam. Egy nőnek mindig többet kell nyújtania, jobban kell teljesítenie ahhoz, hogy elismerjék, ez olyan, mint egy kisebbségi sors. Ma már ez kezd kiegyenlítődni. Egy női menedzser jobb is, mint egy férfi. És ma már nem olyan szokatlan, mint ezelőtt húsz vagy harminc évvel.

- R: Amiket most mondtál, nagyon egybecsengenek a feminista társadalomkritikákkal. Neked mi a viszonyod a feminizmushoz?
- GS: Nem kedveltem soha a feministákat. Hogy miért? Nemigen gondolkoztam ezen, de talán azért, mert a feministák rettenetesen hangsúlyozzák a női mivoltukat. Hogy ők elsősorban nők. Én sosem hangsúlyoztam, hogy én nő vagyok, és azért akarok mondjuk választójogot, mert nő vagyok. Hiszen sok mindent, ami a nőiséghez tartozik, totálisan elutasítottam magamtól, például az anyaságot. Én ezt ma sem tudom elképzelni, számomra furcsa, mikor egy leszbikus nő azt mondja, hogy szülni akar. Én el tudtam volna képzelni magam apaszerepben, hogy az én leszbikus társam szüljön, és akkor én remek apa lettem volna. De azt el nem tudtam volna képzelni, hogy az én testemben egy másik lény nőjön, és én világra hozzam, és anya legyek. Szóval én a nőiséget nemcsak a nő-férfi kapcsolat formájában utasítottam el, hanem az anyaság formájában is.
- R: Milyen volt a szakmai élet mellett leszbikusnak lenni? Okozott-e konfliktusokat, illetve mekkora teher volt összeegyeztetni a szakmai és a leszbikus életedet?
- GS: Borzasztó nehéz volt kettős életet élni. Nagyon éles konfliktusokat nem okozott, mert mindig igyekeztem élesen elválasztani a dolgokat: itthon tisztességes értelmiségi voltam, amikor meg kimentem Párizsba, egy másik ember voltam, és egy másik életet éltem. Térben is nagyon elvált egymástól a két életforma. Hát persze, hogy nehéz volt. Hát persze, hogy könnyebb lett volna egy vállalt életforma. Végül is az emberben megvan az a vágy, hogy a szülői háztól leválva, önálló életet éljen valakivel, aki hozzá tartozik, a társa. Ehhez az kell, hogy a két ember vállalja egymást a világ előtt, nem csak egy zárt közösségben. Bizonyos fokig ma is kettős életet élnek a leszbikusok. Ha sok helyen tudják is róluk, azért megválogatják, hogy kinek mondják el, ki tudjon róla, ki lásson bele az életükbe, nem? Az én életemben és a régebbiek életében ez sokkal élesebben megvolt. És rettenetesen kellett vigyázni.
- R: Hogyan találtad meg a Labriszt?
- GS: Volt egy kör, aminek egy kicsit a Háttérhez volt kapcsolata, és női találkozókat szervezett a Zichy Jenő utcában, az Óvegylet irodájában. Nem emlékszem már, hogyan jutottam én el oda. Ott készült a *Nőszemély* című feminista újság is. És akkor került a kezünkbe a *Mások* újság először. Talán abban volt egy hirdetés. Mindenesetre a Zichy Jenő utcában volt egy sötét, udvari helyiség, ott időnként találkoztunk. Volt, amikor fiúk jöttek ott össze.

- R: Igen, később az első Labrisz-est is ott volt.
- GS: Igen. Egy párszor fiúk is ülésztettek ott. Ezeket a női köröket Andrea vezette, egy párszor volt ilyen megbeszélés, onnan nőtt ki aztán ez az egész. Akkor jutottam el életemben először egy-két melegbárba. Ezek inkább csak olyan pofavízitek voltak. Úgy éreztem, hogy ez nem igazán az én világom. Tehát nem ott akarok én valakivel ismerkedni.
- R: Aztán később Labrisz-esteken is megfordultál?
- GS: Persze, jártam én oda, a Gutenberg térre.⁶ A legtöbb ismeretségem a Labriszból van. Egyszer volt ott egy játék, hogy mindenkinek húznia kellett egy nevet, és amellé a személy mellé kellett ülni. Hogy ne üljön mindenki a párja vagy a saját ismerőse mellé. És én úgy húztam, hogy nekem B. mellé kellett ülnöm...
- R: A sors keze...
- GS: A sors, igen. Ebből aztán egy másfél éves kapcsolat lett. Ezt a sorsszerűséget egyébként nagyon sokszor tapasztaltam életemben. A párizsi barátnőmet is így ismertem meg. Jó, én céllal mentem abba a leszbikus bárba, de hogy végül is egymásra találtunk, ez is a sors.
- R: A fesztiválokon is ott voltál kezdettől fogva?
- GS: Igen, ott voltam eddig minden fesztiválon. A legelső is '97-ben, ami a Vörösmarty téren végződött. Többek között Pálfi Balázs⁷ beszélt, ott láttam őt először. Részt vettem a felvonulásokon, de mindig nagyon óvatosan, úgy, hogy ne kerüljek képernyőre. Engem a szakmai körökben nagyon sokan ismernek.
- R: És mi történe, ha kiderülne?
- GS: Nem lenne kellemes. Szakmai körökben már szaktekintély vagyok, a nagy öregek közé tartozom, már régen nyugdíjba mentem, sokan már el is felejtettek, a fiatalabb generáció már nem is ismer, vagy ha olvassa a cikkeimet, tanulmányaimat, nem köti személyhez. De nem lenne szerencsés.
- R: Fontosnak tartod a magyarországi meleg civil aktivizmust?
- GS: Nagyon fontosnak tartom, és nagyon örülök, hogy vannak olyanok, akik sok társadalmi munkát vállálnak, mert például az *Előbívott önarcképek*⁸ létrehozása is nagyon nagy dolog volt, és egyáltalán, a Labrisz életben tartása, a kiadványok, az akciók, a

⁶ Egy darabig a NANE Egyesület Gutenberg téri irodája adott helyet a Labrisz-esteknek.

⁷ Pálfi Balázs: újságíró-riporter, melegaktivista. 1993 és 2007 között a Petőfi Rádió *Őnazonos*, 1998-tól a Tilos Rádió *Szappanopera helyett* című műsorának vezetője.

⁸ *Előbívott önarcképek. Leszbikus nők önéletrajzi írásai*. Labrisz Leszbikus Egyesület, Budapest, 2003.

havi összejövetelek, a fesztiválok. Én a szakmámban nagyon sok társadalmi munkát, szervező munkát végeztem, és én tudom, hogy egy-egy rendezvény mögött mennyi munka áll. Legnagyobb tiszteletem nektek és sokatoknak, mert ez nagyon jó, hogy csináljátok, és nagyon kell. A jövőnek dolgoztok, és soknak segítetek, aki most kapcsolódik, most ébred rá, most fiatal. Ezt a jövőt nektek kell megcsinálni. Hogy egyre inkább elfogadottak legyünk a társadalomban. És ezért dolgozni kell.

R: Mióta megismertél melegeket, változott a baráti köröd?

GS: Hát persze, hogy változott, de megvan a régi baráti köröm is, rendszerint kollégák, akik közel állnak, korban is. Sajnos a Labriszban csak fiatalok vannak. Legalábbis nálam jóval fiatalabbak. Időnként fel is teszem magamnak a kérdést, hogy hol vannak az idősek? Mert vannak. Hogyan lehetne eljutni hozzájuk? Ez egy komoly hiány. Mert én vagyok az egyetlen, aki ilyen korú, és persze én rendkívül nyitott voltam mindig. Bennem nincs az, hogy tisztelni kell, mert öreg. Mi a fenének? Tegyen le valamit az asztalra, és akkor tiszteljük. És ha az a fiatal letett valamit az asztalra, éppúgy megérdemli a tiszteletet.

R: Nehéz elérni az idősebb generációkat, meg talán nekik is nehéz felvállalni, még egy ilyen körben is, az identitásukat.

GS: Biztos. De ez sem egészen igaz, mert egy-két idősebbnek volt alkalma belelátni ebbe az életbe, de ők valahogy megtalálták a párjukat, és avval együtt éledegélnek, vagy legfeljebb még hárman-négyen egymás között, és nincs igényük, hogy másokkal találkozzanak. Egyről tudok, akit elhívtam Labrisz-estre, egyszer eljött, aztán többet nem. Azt mondta, hogy ott csak kis csirkék vannak! Bocsanat. Szóval érezte ezt a generációs különbséget, úgy érezte, hogy mások a problémái, és többet nem jött el.

R: Talán kellene egy külön csoport, egy más közeg, ahová könnyebben eljőnnének.

GS: Ez biztos. Volt egy pár próbálkozás, Ágota⁹ egy párszor a KultiPLEXben, aztán Lovas Nagy Anna próbálta. Ez eléggé belterjes maradt, de volt úgy, hogy összejöttünk nyolcan-tízen. Az volt a maximum. Ott a Belgrád rakparton, a Limóban. Aztán az is abbamaradt. Egyszer valakivel találkoztam így a Labriszban – ő is idősebb generáció –, és ő meghívott a baráti körébe. Valami születésnap volt, és ötven-hatan voltunk, csupa leszbikus nő. Azt hiszem, két pár volt, aztán én, meg az a másik aszszony, pártalanul. Ez egy kis baráti kör volt, akik összejárnak. Egy nagyon szép óbudai kis lakásban voltunk, tánc is volt, kaja, pia, minden, ahogy az lenni szokott. Tehát

ez egy idős leszbikus baráti kör volt. Miután én egy ilyenben egyszer részt vettem, ezek szerint léteznek. És a Labrisz 5. születésnapján ott volt az a kis alacsony, hátizsákos nő, ősz, már nagymamakorú, unokája is van.¹⁰

R: Ha visszagondolsz a leszbikus életedre, hogyan változott a viszonyod saját magadhoz? Először lexikonokban olvastál róla, amikben perverzióknak tartották, utána próbálkoztál férfiakkal, aztán voltak kapcsolataid, aztán voltál Párizsban... Hogyan zajlott ez a folyamat?

GS: Nagyjából így, ahogy most elmondtad. Mióta Párizsban kinyílt a szemem, és láttam hozzám hasonlókat, és azt láttam, hogy ennek egy abszolút természetes dolognak lehet és kell lenni, azóta én is egyre inkább egy abszolút természetes dolognak gondolom.

R: Milyen érzéseid voltak saját magad felé eközben? Éreztél-e például szégyent, bűntudatot?

GS: Bűntudatom soha nem volt. Miért lett volna? Ez egy lassú felismerési folyamat, ami eljutott a teljes tudatosságig. Büszkeségnek nem nevezném, most már nem is használják ezt a szót, a rádióban is meleg méltóság van, és nem meleg büszkeség, mert hát az ember a nemi irányultságára nem büszke, az egy adottság. Mint ahogy a szőke hajra se büszke az ember, az is egy adottság. A büszkeség talán a vállalásra vonatkozik. Arra már lehet valaki büszke, hogy van bátorsága. De ezt a vállálást jobb korán elkezdeni, a felnőtt élet kezdetén, és úgy kialakítani az életet, az élethelyzetet, életformát és baráti kört, hogy abban te mint leszbikus elfogadott legyél. De én akkor még nem jutottam el ide, és kialakult mindenféle kapcsolatom, amiben már nincs értelme, és nem is lenne helyes coming-outolni – ötvenen túl vagy hatvanon túl. Ezen már nem lehet változtatni. Ez körülbelül olyan, mint ha valaki hazát és anyanyelvet akar cserélni, azt ne negyven- vagy ötvenévesen tegye, mert az már késő. Tegye húszéves korában. Mert akkor még integrálódni tud egy más kultúrába és más anyanyelvi közegbe. Nekem a saját életemen belül nem integrálódott a leszbikusság, a személyiségem két külön szálon futott, ez mindig két különálló, párhuzamos dolog volt, ami nagyon ritkán találkozott. De hát a kor rengeteget számít. Nem az életkor, hanem a társadalmi kor. Csak az utóbbi évtizedekben, micsoda változás! Micsoda világrengető változás! Régen a társadalmi érintkezés rendkívül feszes volt, előírt szabályok szerint kellett élni és viselkedni. A harmincas, negyvenes generációnak

⁹ Gordon Ágata

¹⁰ Gál Ilona

már fogalma sincs, hogy milyen illemszabályoknak kellett megfelelni. Bizonyos fokig nem is jó, hogy minden feledésbe merült, és minden szabály át lett hágva. Viszont megnyílt a választás lehetősége, és egyáltalán: az emberi kiteljesedése.

R: Szerinted mi az oka, hogy a leszbikus nőket jobban elfogadja a heteró társadalom, mint a meleg férfiakat?

GS: Hogy mi lehet ennek a magyarázata? Egy nőhöz sokkal jobban illik – most a társadalmi közgondolkodást értem – a gyöngédség, a melegség, az összebújás, a simogatás. Ez valahogy nőies. Ez sztereotípiák. De emiatt, ha két barátnő egymásba karol, megpusztilja egymást, abban még semmi nincs. Mint mikor két kismacska összebújik. Természetesebb. És most nem a valóságot mondom, hanem a sztereotípiát. Eszerint két férfi között a kézfogás, összebújás, csókolózás valahogy természetellenes és visszataszító, a legenyhébb formájában is. A férfiszerepnek oly mértékben való negligálása, áthágása, ami egy „igazi” férfi vagy egy „igazi” nő szemében teljesen visszatetsző. És még egy: a férfi – ez is sztereotípiák – szeret udvarolni, meghódítani, uralkodni, birtokba venni. Gyakorlatilag ez a szellem még ma is. Namármost egy férfit elképzelni abban a szerepben, hogy neki udvarolnak, neki kedveskednek, és ő hagyja magát, hogy birtokba vegye egy másik férfi, ez megint annyira visszatetsző, hogy itt érzem a gyökerét annak, hogy jobban lehet tolerálni a női homoszexualitást, mint a férfit.

R: Neked mi a viszonyod a férfi homoszexualitáshoz?

GS: Ha magamat elfogadtam, akkor világos, hogy a férfiak közötti homoszexualitást is el kellett fogadnom. A párizsi barátnőm talán kétszer is elvitt egy férfi összejövetelre, ahol minden péntek és szombat este férfiak találkoztak és táncoltak együtt. Egy teremben 80-100 férfi, mind meleg, és miután maguk között vannak, megy a tánc, az ölelkezés, az intenzív csókolózás, de legalábbis egy-két puszi meg összebújás. És bevallom, furcsa érzésem volt. Nem tudom, talán a sok férfi együtt, a nagy tömeg, a nagybajuszú tengerész, aki csókolgat egy fiút, és mindez nagy tömegben – számomra ez egy kicsit sokkoló élmény volt. Hogy én Párizsba kikerülve, innen a vasfüggöny mögül, ezzel szembesülök! És ha bennem ez sokkoló élmény, akkor milyen lehet egy abszolút heterónak? Annak az egész közösségnek a vezetője ráadásul egy katolikus pap volt, André Baudry, akit rendkívül tiszteltek Párizsban. Föltételezem, hogy ő is meleg volt. Sokat foglalkozott ezzel, ő szervezte meg Párizsban ezt a meleg férfi közösséget, az Arcadie-t, könyvet is írt, amit dedikált nekem.

R: Vallásos közösség volt?

GS: Nem volt ez különösebben vallásos. Lehet, hogy szűk körben esetleg voltak vallásos megnyilvánulások is. De ezek táncos esték voltak, ahol volt büfé, volt fogasztás, volt zene, tánc.

R: És a katolikus egyház mit szólt ehhez?

GS: Nem tudom. Én még akkor nem tudtam annyira franciául, hogy ennek utána érdeklődjek. A barátnőm ismerte ezt a katolikus papot, engem be is mutatott neki, beszélgettünk. Ő ezt azért szervezte, hogy ne lebujokba menjenek, szóval ne olyan helyre menjenek, ami a bűn tanyája. Itt mindenki szabadon, normálisan, hogy úgy mondjam, kulturált körülmények között együtt lehetett.

R: Ez a hetvenes években volt?

GS: Igen, hetvenes évek, Párizs. És érdekes, ahogy nézegettem, nehéz volt valakiről megállapítani. Nemcsak a ruha, öltözködés, hanem a kinézet is: valamennyi társadalmi réteg jelen volt. Ott egyszerű munkástól magas fokú értelmiségiig keveredtek egymással. És csak egyvalami volt bennük közös. Ez egy nagyon érdekes élmény volt.

R: Hogyan változott a melegségről szóló közbeszéd az idők során?

GS: Óriási áttörés volt a Galgóczi-film, pontosabban az ő regényéből készült film, az *Egymásra nézve*, Makk Károly filmje a nyolcvanas évek legelején. Tudom, hogy nagyon sokan megnézték, és társasági téma volt. A film nagyon jó volt, nemcsak ebben a témában volt bátor, politikailag is bátor volt. Inkább a politikai bátorságot értékelték benne. A leszbikusság mellékes volt, de elfogadták. És hát Galgócziról eléggé tudott volt, hogy leszbikus. De akkor már, főleg művészkörökből, írókról lehetett tudni: Ferencsikről mindenki tudta, Antal Imréről mindenki tudta, Gobbi Hildáról is. Érdekes módon, azoknál, akik nagy szellemi, művészi tevékenységet fejtettek ki, valahogy elfogadták. Úgy álltak hozzá, hogy „nahát, istenem, mindenkinek van egy kis hibája”. Meg hát egy művész nagyobb szabadságot engedhet meg magának. Ez valahogy így volt.

R: Van egy emlékezetes élményed egy Galgóczi Erzsébettel való találkozásról. Elmesélnéd?

GS: Galgóczi Erzsébettel 1982 februárjában találkoztam. Akkor láttam a filmet, ami óriási hatással volt rám, és hirtelen elhatározásból írtam neki egy levelet, hogy nagyon köszönöm, hogy volt bátorsága megírni a *Törvényen belül* című regényt mindnyájunk helyett, ezzel nagy jót tett a hozzánk hasonlóknak. Pár napra rá hivatali időben jött egy telefon a munkahelyemre: Galgóczi Erzsébet. „Szervusz, Sarolta” – rögtön letegezett, ez nagyon jólesett –, és rögtön azt mondta, hogy szeretne velem megismer-

kedni. Megbeszéltünk egy időpontot, hogy látogassam meg. Ott lakott a Húvösvölgy felé, egy többlakásos ház nagyon jó ízléssel berendezett, számomra meglepő módon abszolút polgári miliőt árasztó lakásában. Nyílt, nagyon őszinte, nyitott személyiség volt, ugyanakkor nagyon határozott, erős akaratú, és nagyon magabiztos, kemény természet. El tudom képzelni, hogy bármely kapcsolatban ő volt a vezető, az ő akaratát érvényesült. A beszélgetésben is ez érvényesült: ő vezette a beszélgetést, ő kérdezett engem. Közben rá is jöttem, hogy ő tulajdonképpen rám kíváncsi. Kérdezett a partnerkapcsolatokról, szó volt a coming-outról, persze nem ezzel a kifejezéssel.

R: Milyen kifejezést használt, emlékszel?

GS: Hát hogy kinek mondja el az ember – én panaszkodtam, hogy milyen nehéz ez a rejtőzködő élet, és azt mondta, hogy igen, igen, ezt ő is tudja. Róla a barátai, közvetlen környezete természetesen tudják, „na de hát persze nem megyek a háztetőre, hogy onnan kiabáljam, hogy mi vagyok” – erre a háztetőhasonlatra pontosan emlékszem. Különösen az a sztori ragadta meg, hogy évekkel később az első barátnőm lányával is kapcsolatba kerültem. Aztán kérdezett a jelenlegi partneremről. Mondtam, az a baj, hogy intellektuálisan nem vagyunk azonos szinten. Mire ő, szó szerint: „Na és az ágyban jó?” Mondtam, hát igen, az ágyban jó. „Hát akkor mit akarsz? Az a lényeg, és az intellektuális partnert a barátaid között keresd meg.”

R: Ez egy érdekes válasz. És magáról egyáltalán nem beszélt? Hogy ő hogyan ismerkedik, tart-e kapcsolatot leszbikusokkal?

GS: Nem, semmit nem mondott magáról. Mondjuk én se nagyon mertem kérdezni, volt benne valami lehangoló magabiztosság. Olyan másfél-két óráig tarthatott a beszélgetés. Én szerettem volna, ha van folytatása, de nem lett. Nyilván engem nem úgy tekintett, mint egy kezdődő barátságot, hanem valakit, akinek megismerkedik az életével, különösen az életének evvel a részével, és kész.

R: Mikortól érezted, hogy a leszbikusság a közbeszéd részévé vált?

GS: Mostanra a homoszexualitás, főleg a fesztiválok, irodalmi alkotások meg újságok, rádióműsorok révén sokkal inkább bekerült a köztudatba. Véleményem szerint a fiatal generáció, akiknek nincs annyi társadalmi, vallási stb. kötődésük, kötöttségük, sokkal inkább természetesnek veszik és elfogadják. Én rendszeresen hallgatom a Pálfi Balázs műsorát, és elég sok már az olyan betelefonáló, aki azt mondja, hogy nem vagyok érintett, de elfogadom. De vannak szörnyű betelefonálók is. Sok! Egyrészről nagy a haladás, másrészről ez még mindig rendkívül kevés. A társadalom nagy része még ma is elítéli ezt, még ma sem lehet ezt igazán nyilvánosságra hozni. És az a baj

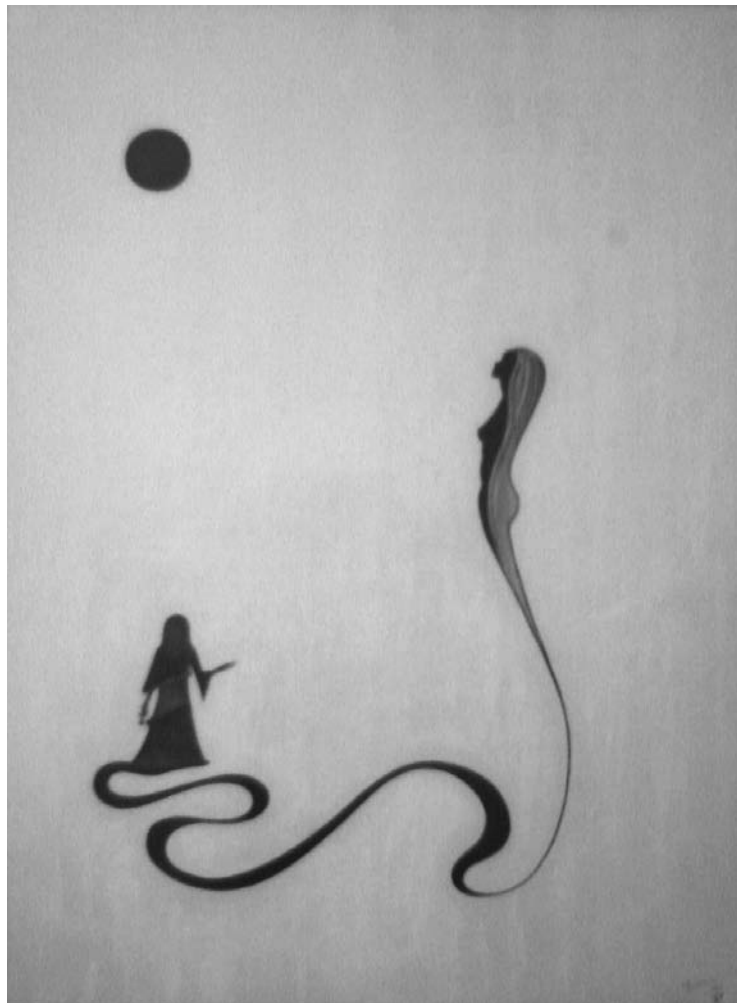
– ezt a fesztiválokon, felvonulásokon sokszor előhozták –, hogy ezek a transzvesztiták, nőimitátorok érdekesek a felvonuláson, de ezekkel azonosítják a homoszexuálisokat. És ez nagy baj. Mert azt hiszik, hogy egy meleg férfi olyan, mint aki ott egy szál kis túllszoknyában riszálja magát. Holott erről szó nincs. Láner Laci¹¹ vagy Pálfi Balázs nem fog túllszoknyát magára venni.

R: Talán azért most már többféle melegkép is van.

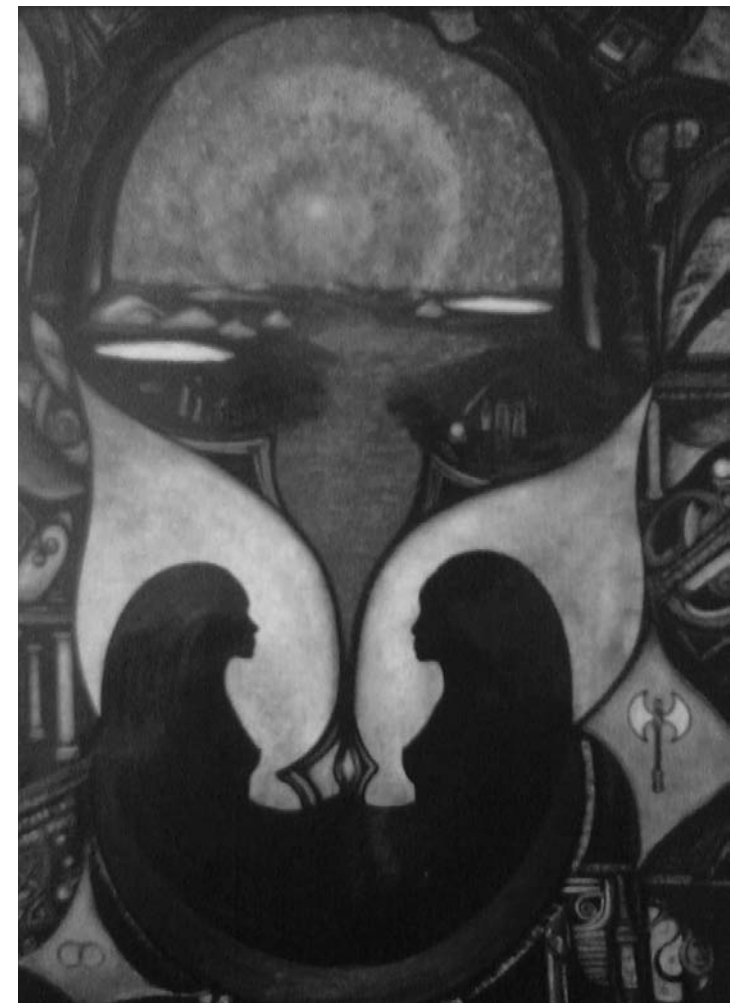
GS: Többféle van. De a sajtó mit hoz? Mindig azt hozza. A televízió mindig azt hozza. Mert az a látványos. És akkor az egyszerű halandó avval azonosítja. Én nem néztem a *Való Világot*, meg Kismocsok meg mit tudom én mit. Hogy ez segített vagy nem, nem tudom. Nem tudom lemérni, miután én nem nézem ezeket a vacak kereskedelmi tévéket. Mindenképpen jó, ha a sajtóban, televízióban, rádióban van erről szó, de akkor úgy legyen róla szó, ahogy mondjuk a Balázs csinálja, ne legyen egyoldalú a kép. És az, hogy Mocsonaki¹² vagy valaki a mi részünkről időnként nyilatkozik vagy megjelenik, ez mind kell. És azt kell mondanom, hogy több kellene. Sokkal több kellene.

11 Láner László, az 1991-ben bejegyzett Lambda Budapest Meleg Baráti Társaság által 1991 és 2008 között kiadott *Mások* c. meleg havilap szerkesztője.

12 Mocsonaki László, a Háttér Társaság a Melegekért Egyesület alapítója.

Elisabeth Forestier festménye

Elisabeth Forestier festménye

„Ahhoz, hogy ezt meg lehessen élni, egy kicsit kijebb kell lépni önmagamból”

Kristófy Mária (1950)

R: Mikor, hogyan történt először, hogy felismerted magadban, hogy nőkhöz vonzódasz?

KM: Mire meg tudtam fogalmazni, hogy én leszbikus vagyok, az nagyjából harmincéves koromban volt. Már gyerekkoromban éreztem azt, hogy egy kicsit más vagyok, mint a többi osztálytársam. Lányiskolába jártam, tehát mindig csak lány osztálytársaim voltak, de többnyire a nagyobbik öcsém osztálytársaival meg haverjaival játszottam. Igazából a felső tagozatos koromra emlékszem ilyen szempontból. Abban az időben nagyon haragudtam, hogy én nem fiú vagyok. Fiú szerettem volna lenni, szerettem nadrágban járni, élveztem azt, amikor úgy öltöztem föl, hogy nem tudták eldönteni – főleg télen –, hogy fiú vagyok-e vagy lány. Ennek olyan előnye is élveztem, hogy mire eldöntötték, hogy lány vagyok, és meg kell dobálni hógolyóval, addigra én már lőtávon kívül voltam. Szerettem ezt a nem-egyértelműséget. És katona szerettem volna lenni, ami abban az időben abszolút lehetetlen volt. Részben lehet, hogy azért, mert az édesapám is katona volt, és én nagyon sokban hasonlítok rá, és azt gondolom róla, hogy ő egy nagyon jó katonatiszt volt. Úgy éreztem, hogy ez nekem is nagyon való lenne, élveztem ezeket a dolgokat. Ahova jártunk nyaralni, fiú játszótársaim voltak, nyilaztunk, fára másztunk, csúzliztunk, szóval csupa fiús játékokat játszottam 10-13 éves koromban. Ennek azért is volt számomra jelentősége, mert a negyedik emeleten nőttem föl egy körfolyosós házban, ahol a gangra nem volt szabad ki-menni, mert a házmester mindig ordibált, ha egy gyerek megjelent kint, és játszani akart volna. Aztán kicsit később, nagykamasz koromban egy fiúba lettem szerelmes, ez volt az igazi első szerelem, minden velejárójával.

Azt hiszem, 16 éves lehettem, amikor megjelent egy visszatérő álmom, amit aztán hosszú évekig elég sokszor álmodtam: lánynak udvaroltam, kézen fogva mentünk. Volt egy másik standard álmom is, amikor lépcsőn mentünk; volt, amikor egyedül mentem, volt, amikor a lánnyal, akinek udvaroltam. És nagyjából zajlottak is az események, egészen addig, amíg valamilyen tettlegességre nem kellett volna, hogy sor kerüljön. És akkor mindig felébredtem. Azt gondolom, hogy azért, mert semmiféle tudásom nem volt arról, hogy mi történhet ilyenkor. Egyáltalán, a szexualitásról nem volt sok tudásom, hiszen annyira tabutéma még manapság is. Tulajdonképpen

az volt zavaros bennem, hogy egy lánnyal vagyok együtt, de én lány vagyok, nem fiú. Egyszerűen nem állt össze a kép bennem. Aztán később, felnőttkoromban már kezdett összeállni, annak ellenére, hogy igazából a melegről semmiféle ismeretem nem volt. A melegről egyáltalán nem esett szó, sehol. Illetve, nem igaz, hogy sehol, mert körülbelül annyi szó esett róla, hogy a buzi pasik az Emkénél a végében... Az, hogy két nő, meg az, hogy ezt meg lehet élni, hogy lehet szeretni, hogy egy nő szerethet egy nőt, abszolút nem merült fel. De aztán amikor tényleg annyira intenzíven foglalkoztatott ez a kérdés, akkor csak megpróbáltam itt-ott olvasni ezt-azt: akár szépirodalomban is, meg pszichológiai könyvekben. És nagyjából harmincéves lehettem, amikor annyira összeállt bennem a kép, hogy megfogalmaztam magamban, hogy ez mind azt jelenti, hogy én leszbikus vagyok. De akkor én már háromgyerekes családom voltam.

R: A férjeddal hol ismerkedtél meg?

KM: Egy baráti társaságban. Amikor oda bekerültem, akkor ő éppen katona volt. Amikor leszerelt, akkor ismerkedtem meg vele. Akkor még csak összejártunk ezzel a társasággal, együtt jártunk koncertre, volt egy kis kórus, ahol énekeltünk, meg nyáron csináltunk közös programokat, és aztán egyszer csak kapcsolat lett belőle.

R: Hogyan lett három gyereked?

KM: Világéletemben nagyon szerettem a gyerekeket. Négyen vagyunk testvérek, én vagyok a legidősebb, a legfiatalabb testvérem tíz évvel fiatalabb nálam. És tulajdonképpen a két kisebb testvérem fölött anyáskodhattam, segítettem anyunak a gondjukat viselni. Nekem teljesen természetes volt egész életemben, hogy sok gyerek legyen, tehát testvérek legyenek egy családban. Húszévesen megismerkedtem a leendő férjemmel, akihez aztán 22 évesen hozzá is mentem feleségül, ők is négyen voltak testvérek. Akkor azt gondoltam, hogy négy azért már sok, viszont kettő kevés, így lett három gyerekem. Láttam az édesanyámon, hogy milyen iszonyatos nagy meló négy gyerekről gondoskodni állandóan. Apu meg rengeteget dolgozott azért, hogy el tudjon minket tartani. Az ötvenes években ez nem volt egyszerű. De mindig megvolt, amire szükségünk volt. Mindent elkövettek ezért, és igazából nem éreztük, hogy valamiben is hiányt szenvednénk.

R: Amikor magadban rájöttél, hogy leszbikus vagy, ezt a szót használtad?

KM: Igen, mert akkor már ismertem ezt a szót.

R: Beszéltél erről valakivel?

KM: Ezt én szépen magamban rendeztem el. Nekem mindig nagyon fontos az, hogy meg-

fogalmazzam a dolgokat. Akkor tudok kezelni egy helyzetet, ha meg tudom fogalmazni. És akkor már három gyerekem volt. És azért is volt ez számomra egy fontos téma, mert egyre kevésbé éreztem jól magam a házasságomban. Miközben a férjem egy nagyon kedves, nagyon helyes, rendes, jó humorú ember volt, én mégis egyre rosszabbul éreztem magam a kapcsolatban, meg a vele való együttélés során. És nem tudtam igazából megmagyarázni, hogy ez miért van. Illetve egyszer csak meglett a magyarázat, hogy nyilván ezért. És akkor döntés elé kerültem magamban, hogy most mit csináljak, hogyan tovább. Számomra a gyerekeim nagyon fontosak, és az is fontos nekem, hogy ők lehetőleg egy egész családban nőjenek föl. Tehát azt a dédelgett vágyamat, hogy elváljak, és ne kelljen együtt élnünk, egyszerűen elnyomtam magamban, és így éltem tovább.

R: A férjednek nem mondtad el?

KM: Senkinek nem mondtam el. Illetve, miután érezhető volt, hogy nem jól működik a házasságunk, elmentünk pszichológushoz, családi tanácsadásra. Egy nálam nem sokkal idősebb nő volt a pszichológus, a harmincas évei közepén járt, és először beszélt külön-külön mind a kettőnkkel. Csak egyetlenegyszer voltunk ott közösen. És azért csak egyszer, mert a férjemnek egy otthon elejtett mondatából rájöttem arra, hogy azt, amit én elmondtam a pszichológusnőnek, hogy engem a nők érdekelnek, ezt ő visszamondta a férjemnek. Akkor azt gondoltam, hogy én ilyen pszichológushoz többet nem megyek, akire rábízam valamilyen titkomat, és utána ez a titok többé nem volt titok. Ezt úgy oldottam meg – ez egy szembekötős megoldás –, hogy letagadtam a férjemnek. Ő rákérdezett, elég direkt módon, és én rögtön letagadtam.

R: Tehát a pszichológus volt az első ember, akinek elmondtad?

KM: Akinek megpróbáltam! Nem elmondtam, megpróbáltam beszélni róla! Elmondtam neki, hogy milyen álmaim vannak rendszeresen, meg hogy nem érzem jól magam ebben a helyzetben, de azt gondolom, hogy a férjemmel nincs baj. Viszont azt kell mondjam, hogy azt soha nem gondoltam magamról, hogy velem baj lenne emiatt. Azzal, hogy én tulajdonképpen éreztem, hogy más vagyok, az alapproblémám az volt, hogy ezt hogyan lehet összeegyeztetni az anyasággal. Hogyan jön az össze, hogy én gyerekeket szeretnék, viszont a nőkhez vonzódok. És miután nem volt kivel beszélni erről, végül is a saját életemben kellett rájönnöm a válaszokra.

R: Végül mikor mondtad el először, és kinek?

KM: Sokkal, sokkal később. Körülbelül 45 éves koromban. Ugyanis akkor úgy ment tovább az életem, hogy éltem egy heteró házasságban, ahol már egyre inkább csak egy-

más mellett éltünk, minden szinten. És közben bele-beleszerettem valakibe. De ezek csak kamaszos beleszeretések voltak: például az egyik gyerekem óvónőjébe – mindig vártam, hogy jöjjenek a gyerekek, mindig lestem, hogy fönt van-e az ovis buszon. Aztán amikor a kisebbik fiam egy nyolcosztályos iskolába kezdett el járni, kiderült, hogy az egyik osztálytársa ott lakik hozzánk egészen közel – egyedülálló mama két fiúval. Vele nagyon jó barátságba kerültünk, és én szépen, fokozatosan belészerettem. Ezt nagyon sokáig tartogattam magamban. És akkor egyszer csak úgy gondoltam, hogy mindegy, megmondom neki! Majd meglátjuk, mi lesz. Tulajdonképpen tudtam, hogy reménytelen a dolog, mert olyan nagyon heteró nő volt. De úgy éreztem, hogy muszáj elmondanom neki. Ő azt mondta, gondolta, hogy valami ilyesmit akarok neki mondani, és maradjon minden úgy, ahogy eddig volt. Ebben maradtunk tulajdonképpen. Ugyanúgy összejártunk, sokat beszélgettünk, moziztunk, filmeket néztünk, együtt kötöttünk, rengeteg mindent együtt csináltunk, úgy, ahogy a jó barátnők szokták. De nekem legalább két évbe telt, mire sikerült ezt az érzést szépen, fokozatosan, mondjuk így, hogy kiölnöm, vagy kibeszélnem magamból, saját magammal.

R: Ki volt a következő, akinek elmondtad?

KM: A következő egy barátom volt. De ez egy fura helyzet volt, mert végül is nem nagyon volt miről beszélni. Egy darabig még együtt laktunk a férjemmel, és én már roppantul szerettem volna nem együtt élni. De ez egyszerűen megoldhatatlan volt. És amikor jött egy lehetőség, hogy különköltözzünk, én erre lecsaptam. Tíz éve van egy önálló lakásom, ahol egyedül élek. Azt hiszem, hogy világeletemben erre vágytam. Nem az egyedüllétre, hanem a függetlenségre. Eleinte a kisebbik fiam velem lakott, mert az iskola úgy volt neki közelebb. De hiába éltem végre egyedül, nem ismertem senkit, aki révén kapcsolatba tudtam volna kerülni leszbikusokkal. Elmondtam az egyik kedves barátnőmnek, akivel sokat szoktunk beszélgetni, és ő teljesen normálisan fogadta, nem volt vele semmi probléma. Ezen fölbátorodva, még egy-két nagyon közeli barátomnak elmondtam, de még igazából nem volt miről beszélni, csak annyi, hogy én ezért élek így, ahogy élek, és ezért vagyok ilyen, amilyen vagyok. És végül egy véletlen segítségével kerültem kapcsolatba a meleg közeggel. Egyszer a kezembe akadt egy ingyenes műsorfüzet, amelyben ott volt a Háttér lelkeség-szolgálatának a telefonszáma. És úgy, ahogy volt, rögtön fogtam a telefont, és föl hívtam! Igazából ez volt az első olyan alkalom, amikor úgy tudtam beszélni a melegről meg az én problémáimról, hogy éreztem, az, akinek mondom, tudja, hogy miről beszélek.

Tehát nemcsak hallott róla, és tudomásul veszi, elfogadja, nem zavarja, hanem tényleg tudja, hogy miről beszélek. És tudtunk beszélgetni! Többször beszélgettem ezzel a lelki segítővel, többször föl hívtam. Mondott nekem webcímekeket, ajánlotta nekem a Labriszt mint női egyesületet, és mondta, hogy a Labrisz minden hónapban tart egy-egy beszélgetőestet. És az pont az előző nap volt. Tehát egy hónapot kellett várnom, hogy belépjek ebbe a közegbe, ne csak lelkiileg, hanem fizikálisan is. És akkor elmentem a Labrisz-estre, ahol – az élet fintora – az éppen aktuális téma a szexuális védekezés volt a leszbikus kapcsolatban. Én rettenetesen jókat mulattam ezen magamban, hogy ott a tojáshéj a fenekemen ebből a szempontból, és akkor pont egy ilyen témába csöppenek bele. Igazából nem foglalkoztak velem. Egyáltalán nem. Odamentem, köszöntem, mindenki bemondta a nevét. Aztán ennyi volt. De én nem az a típus vagyok, aki hagyja, hogy ne történjen semmi. Elmentem a következőre meg az azutánira is, és még két-három alkalom kellett, aztán végül én elegyedtem szóba a lányokkal, és így kezdődött tulajdonképpen a leszbikus életem.

R: Gyakorlatilag ebben a körben találkoztál először leszbikusokkal?

KM: Igen. Illetve ez nem teljesen igaz, mert azelőtt körülbelül két évvel megtetszett nekem valaki, aki ugyanott dolgozott, ahol én. Nem voltunk munkatársak, de néha munkakapcsolatban voltunk. És valamikor rájöttem, hogy ez a nő tuti leszbikus. De nem sikerült vele kapcsolatot teremteni. Talán eleve nem voltam az esete? Vagy egyáltalán nem vállalta föl? Nem tudom. Én ugyan igyekeztem a szeme előtt iregni-forogni, hogy észrevegyen, de nem foglalkozott velem. De igazából ő volt az első olyan leszbikus, akiről tudtam, hogy az. Végül is tényleg a Labrisz-esten találkoztam igazából először leszbikusokkal.

R: Ebben az időben, amikor becsöppentél a Labriszba, tudatosan kezdtél társat keresni, vagy pedig adódtak a kapcsolatok?

KM: Nem. A kapcsolatok nem adódnak egyébként sem, de főleg nem 55 évesen! Bekerültem ebbe a közegbe, ahol a többség a húszas éveinek a vége felé járt: egyetemisták voltak főleg és egy-két idősebb, de azok is inkább harmincasok voltak. Tehát igazából ez a gyerekeim korosztálya volt. Viszont kaptam webcímekeket, hogy hol lehet nézelődni, ismerkedni. Tulajdonképpen az első barátnőmmel is a neten ismerkedtem meg. Akkor még a fiam velem lakott. Egy számítógépünk volt otthon. Azt nem szerettem volna, hogy ő, aki ért a géphez, lássa, hogy én merre járkálok a neten, és erre is kaptam használható tanácsokat a lányoktól.

R: Amikor bekerültél a Labriszba, nem volt furcsa ez a közeg?

KM: Nem volt furcsa, én nagyon könnyen tudok alkalmazkodni. Megszoktam, hogy emberek között vagyok. Egyrészt olyan helyen dolgoztam, ahol sokan voltak mindig. De azt azért nem éreztem, hogy „hú, most hazaértem!” Mert ez a közeg mégsem az én közegem volt. Főleg korosztályilag nem. Aztán később, amikor már nemcsak ezekre az estekre mentem el, hanem egyéb programokra is, akkor már egyre inkább. Egyre több nőt ismertem meg a Labriszon keresztül. Ők már nem ez a mostani egyetemista korosztály, hanem egy kicsit idősebbek, harmincasok, és velük nagyon jól megtaláltam a hangot.

R: És akivel a neten találkoztál, ő volt az első kapcsolatod?

KM: Igen. Több mindenkivel megismerkedtem neten keresztül, és elmentem egy-egy randira, de egyikőjük sem volt olyan igazán vonzó. Először leveleztem, persze. Az első barátnőmmel is egy darabig leveleztünk, és egy pár levélváltás után találkoztunk. És akkor szépen beleszerettem egyszercsak. És aztán összeköltöztünk.

R: És hogyan jelentetek meg az utcán vagy a nyilvános életben?

KM: Ebből nem csináltam problémát, ez inkább a családom felé volt probléma. Mert én megint csak „bele a vakvilágba”, egyszer csak, 48 éves korom körül úgy döntöttem, hogy elmondom a családomnak. A gyerekeimmel külön-külön beszéltem. A testvéreimnek is elmondtam. Akinek nem mondtam el, az a férjem volt. Akkor már úgy éreztem, hogy semmi köze hozzám, ez se tartozik rá. Persze most már másképp gondolom. Ő az idők folyamán rájött, meg ismerte a barátnőimet is, köszönőviszonyban voltak, találkoztak. De erről vele nem beszéltem. Azt gondoltam, hogy ha valamit akar tudni, akkor kérdezze meg. De ez még nem történt meg.

R: A gyerekeid hogyan fogadták?

KM: Nem túl jól. Nem tudom, mit vártam. Nyilván azt nem vártam, hogy örüljenek, hanem, azt hiszem, azt vártam, hogy egyszerűen csak vegyék tudomásul, hogy ez van. Hogy ettől nekik semmivel sem lesz kevesebb belőlem, szeretem őket, ahogy addig. De nem ilyen egyszerű ez a dolog. A nagyfiam egyszerűen átölelt, megpuszilt, és semmi. Vele erről a dologról abszolút nem beszéltünk azóta. Azt gondoltam, hogy a lányommal fogok tudni erről beszélni, de ez nem így volt. Mint jól nevelt gyerekek, amikor néha valahogy sikerült szóba hoznom a témát, akkor hajlandó volt pár mondat erejéig beszélgetni erről, de amint valamiért elterelődött a szó, utána már nem lehetett folytatni. Hárította a témát, és most is hárítja. A kisebbik fiam meg bedurcizott. Körülbelül egy évig – pedig együtt laktunk – csak a legeslegszükségebbeket beszélte velem. Akkor ő még iskolába járt, hazajött, bement a belső szobá-

ba, leült a számítógép elé, magára csukta az ajtót, és nem láttam, csak a hátát. Ha kérdeztem tőle valamit, válaszolt, de igazából nem lehetett, nem tudtam vele kommunikálni. Nagyon-nagyon rosszul viseltem ezt a dolgot. És önvád volt bennem, hogy én tulajdonképpen kéretlenül lerohantam a gyerekeimet ezzel az egész témával – igaz, hogy már nem voltak gyerekek. Ha tudtunk volna beszélgetni, akkor könnyebben föl lehetett volna oldani az ezzel kapcsolatos ellenérzéseiket, vagy a kérdéseikre lehetett volna válaszolni, de nem voltak kérdések, csak a taszítást éreztem, az elzárkózást. Körülbelül egy év kellett ahhoz, hogy összeszedjem a bátorságomat – mert gondoltam, hogy majd elmúlik a kisebbik fiamnak ez a nagyon elutasító magatartása, de nem múlt el. És akkor megkértem, hogy most már mondja meg, mi is a baja tulajdonképpen. És ő azt mondta nekem, hogy én csak a pénz miatt hagytam el az apját. Hát akkor virtuálisan a fejemhez kaptam, hogy te jó isten, ez mit gondolsz rólam! Aztán beszélgettünk erről. Nem túl sok sikerrel, azt hiszem, de az a nagyon-nagyon elutasító magatartása megszűnt. Ahogy ezt a dolgot tisztáztuk, úgy éreztem, hogy az a harag, ami lehetett benne, elmúlt. Most viszont ő él együtt az apjával, és amiket én elmondtam neki akkor, hogy mi bajom volt az apjával, azt most a saját bőrén tapasztalja meg. De alapvetően a baj többfenekű volt, hogy úgy mondjam, mert egyrészt azért nem működött ez a kapcsolat, mert én nem órá vágytam. És aztán az évek folyamán mindenfajta olyan személyiségjegyek jöttek elő benne, meg nyilván bennem is, amik miatt egyre kevésbé tudtunk összezsírozódni vagy passzolni egymáshoz, és a mindennapi élet területén is egyre kevésbé működött ez a kapcsolat.

R: Visszatérve a leszbikus körökre: amikor becsöppentél a Labriszba, ami az első leszbikus közeg volt neked, akkor nyílnak vagy zártnak éreztetted? És később, ha mentél más leszbikus közegekbe, ezeket milyennek éreztetted?

KM: Az volt a furcsa először számomra, hogy odamegy egy idegen ember, akit addig nem láttak, és le se fütyülnek. Nem azt vártam volna, hogy mindenki körbezsongjon és mindent meg akarjon rólam tudni, csak valamiféle inspiráló közeget arra, hogy máskor is menjek oda. De ezt igazából nem tapasztaltam akkor. És mint Labrisz-tag, számtalanszor vagyok abban a helyzetben, hogy amikor jön valaki új ember, tudom, hogy mennyire fontos foglalkozni vele. Mert az egy nagy dolog, hogy az ember megteszi azt az első lépést, hogy belép egy ilyen helyre! Mert eddig nem tette meg: akár azért, mert nem tudott róla, akár azért, mert nem merete megtenni. Többnyire az van, hogy nem merete megtenni. Én meg azért nem, mert nem tudtam róla. Én egy pillanatig sem toporogtam az ajtó előtt, hogy belépjek-e. De sokszor hallok, hogy azt mond-

ják, hogy már kétszer idejött, de nem mert bejönni. Aztán ez alakult, ahogy én is próbáltam megismerkedni az ott lévőekkel. Más közegek? Amikor már volt barátnőm, néha eljártunk bulikba. Az első ilyen buli érdekes volt: egy meleg bál. Azt hiszem, az volt az első meleg bál, ahova szépen, hosszú, estélyi ruhában meg szmokingban, tehát teljesen kiöltözve kellett menni. Teljesen jópofa volt, a táncosok bemutatót tartottak. Érdekes volt: műsor volt, élő zenekar, ez tetszett. Aztán voltam ilyen partikon, de azt soha nem éreztem igazából az én közegemnek. Több oknál fogva. Az egyik az, hogy alapvetően a húszas korosztály volt ott. Akikkel különösebben nincsen bajom, persze, mindenféle korosztály létezik, csak az már nagyon távol van tőlem. Az a fajta zenei világ, amit ők szeretnek, nekem még csak a zene fogalmát sem takarja. Kifejezetten zavaró számomra. Én nem szeretem ezt a duc-duc-tóc-tóc, nagyon hangos zajt, csak a döngést hallom, és nincsen zene hozzá. Nem szeretem a részeg nőket, nem szeretek tömény füstben lenni. Elmentem párszor ilyen helyekre, mert egy kicsit táncolni azért jó volt, de igazából a szituációban nem éreztem jól magamat. Akkor inkább a Labriszba jöttem el, egyéb programokra, ahol viszont egyre jobban éreztem magam.

R: Nemrég kerültél bele a leszbikus közegbe, úgyhogy nem nagyon van összehasonlítási alapod, hogy milyen volt az élet régebben...

KM: Hát nincs. Abszolút nincsen összehasonlítási alapom. Én nem szeretem azt a mondatot, hogy „mi lesz”, vagy hogy „mi lett volna, ha...”. De azért bele-belegondolok néha, hogyha én mindezzel a közeggel nem 55 évesen ismerkedem meg, hanem 35 évesen, akkor megspóroltam volna magamnak húsz évet! Húsz év olyan típusú életet, ami nem igazán én vagyok. Ahol magamat teljes mértékben elzártam valahova, mert esélyem sem volt arra, hogy úgy élhessek, ahogy szeretnék. Illetve nem is tudtam, hogy hogyan élhetnék. De azt tudtam, hogy másképpen szeretnék. És az én korosztályombéli leszbikusoktól hallottam, hogy akik benne voltak ebben a körben, tudták, hogy melyik az az egy szórakozóhely, ahova el lehetett menni. Ha én akkor erről tudok, biztos elmentem volna. Este, amikor már a család otthon nézi a tévét, meg lefekszenek, miért ne mehettem volna el? De nem tudtam, hova kell menni. Amikor én elkezdtem ilyen alkalmakra járni, ezekbe a bulikba, szórakozóhelyekre, akkor egész meglepő volt számomra, hogy nagyon-nagyon sok fiatal van ott. Jó érzés volt, hogy ők akkor már tudják, hova akarnak menni. Nyilván mindenkinek megvan a maga kis története, a maga problémái ezzel az egész kérdéskörrel kapcsolatban, hogy hogyan fogadja el saját magát, hogyan fogadtatja el magát a családjával,

az ismerőseivel, bárkivel. Mindenkinek megvannak a maga történetei erről, de a fiatalok mégiscsak ott vannak, és próbálnak úgy élni, ahogy gondolják, hogy nekik jó.

R: A '70-es, '80-as években nem gondoltál arra, hogy esetleg feladhatnál hirdetést?

KM: Nem. Eszembe sem jutott. Igazából én a személyes kapcsolatoknak vagyok a híve, tehát ezeket az ismerkedős oldalakat is csak olyan szinten használnám, hogy legyen egyáltalán lehetőség, hogy valakivel összeismerkedjek, de utána beszéljessünk, meg találkozzunk!

R: Mennyire hatott ki az életed más részeire és a munkádra az, hogy leszbikus közösségre találtál?

KM: A munkámra abszolút nem hatott ki. Legfeljebb annyi volt, hogy végre tudtam azt, hogy amikor éppen fölös energiáim vannak meg szabadidőm, hova menjek. Hogy ne otthon üljek a tévé előtt. Azelőtt teljesen tévémán voltam. Nem tudtam mást csinálni. Régen nagyon sokat olvastam. De egy idő után egyszerűen képtelen lettem olvasni, kivéve nagyon könnyű dolgokat: krimi vagy sci-fi, vagy ilyesmit. Szinte képtelen voltam elolvasni egy rendes könyvet. Hiába veselkedtem neki, elkezdtem, de általában négy-öt oldal után kész, ennyi volt. Nem tudtam. Nem tudom, miért. Nyilván ez egy lelkiállapot volt, ami miatt ez nem sikerült. És miután az életem egyik fő szórakozása vagy élvezeti cikke, az olvasás kiesett, rákaptam a tévézésre, és éjjel kettőig néztem a tévét. De szinte mániákusan vagy motorikusan, tehát nem is az volt az érdekes, hogy mi, csak ott ültem, és néztem. Hogy valami történjen velem! De hát ez nem történés! És amikor megismertem a leszbikus közösséget, végre tudtam valamit kezdeni a fennmaradó időmmel. Eljártam olyan helyekre, programokra, ahol találkozhattam olyanokkal, akikkel egyre jobban megértettem magam, tudtam beszélgetni velük, jól éreztem magam közöttük. Végül is aránylag hamar elkezdtem aktivistáskodni, tehát nemcsak elmenni szórakozni, hanem tevékenyen részt venni.

R: Amikor először jöttél a Labriszba, mennyire érezted valódi közösségnek? Találtál itt barátokat?

KM: Attól függ, mit nevezünk barátságnak. Általánosságban azt mondhatom, hogy ez egy baráti közeg volt számomra. De az embernek 55 évesen már nem nagyon lesznek új barátai abban a klasszikus értelemben, amire azt mondom, hogy „a barátom”. Ezzel a bizonyos barátnőmmel, akibe beleszerettem, harmincegynéhány évesen ismerkedtünk meg. Aránylag hamar kialakult köztünk az a tipikus, klasszikus barátság, ő mondta is, hogy nem gondolta volna, hogy még új baráttra tud szert tenni, mert valahogy ez a fajta klasszikus barátság hamarabb kezdődik. Általában középiskolás, egye-

temista korban, vagy amikor az ember elkezd dolgozni. Később már ilyen típusú barátság nem nagyon szokott szövődni. Az a fajta nagyon mély barátság, amiben nemcsak hogy mindent tudunk egymásról, hanem érezzük a másikat, és mindenről tudunk egymással beszélni.

R: Megjelent-e valamilyen ideológia ebben a közegben? Megjelent-e például a gender téma, a női jogok, a feminizmus, összekapcsolódnak-e ezek nálad a leszbikusussággal?

KM: A genderről itt hallottam először, és még manapság sem vagyok teljesen tisztában vele, hogy mit is takar tulajdonképpen, illetve azt gondolom, hogy csak egy nagyon szűk szegmensét ismerem, és érdekel is, de semmiben nem szeretem a túlzásokat. Sem a feminizmusban, sem a genderizmusban, sem az akármiben. Nyilván már a kormommal is jár. Azt gondoltam régebben magamról, hogy eléggé radikális vagyok, tehát ha valami nem tetszik, akkor én tettem is ellene. Most már kényelmesebb vagyok. Nem feltétlen állok a sor elejére. De nem is a végére állok. Odaengedek mást is.

R: A férfiakkal milyen a kapcsolatod?

KM: A férjemmel most baráti viszony van közöttünk. Bizonyos dolgain most is kiakadok, ugyanazokon a dolgokon, mert újabbak nincsenek, csak a régiek. De szoktunk beszélgetni. Nyilván a családi programokon együtt vagyunk. Időnként meglátogatom őket, akkor kivasalok, elmosogatok, ilyesmi. De azt ritkán, mert ebből is menekültem el, a háztartási robot című szerepből. Általában nekem semmi bajom a férfiakkal. Én nem vagyok férfigyűlölő. Mint partner, nem érdekelnek. Ettől függetlenül, ha egy férfi jóképű, akkor tetszik is, csak nem jut eszembe az, hogy szeretném, hogy ő a partnerem legyen. Világéletemben a fiúkkal, férfiakkal is nagyon jó barátságban tudtam lenni. A munkahelyemen is az volt, hogy azt hiszem, a férfi kollegáim inkább partnernek tekintettek engem. Nem voltam kitéve annak a veszélynek, hogy valaki meg akarna hódítani. Valahogy tudomásul vették, hogy olyan vagyok, amilyen, és tudták, hogy mindenben számíthatnak rám, és ilyen típusú, kollegiális meg baráti viszony van egy csomó kollegámmal. Most is. Meg általában a férfiakkal. Nincs nekem velük semmi bajom.

R: Volt-e elképzelésed, vagy hallottál-e arról, hogy milyen külföldön leszbikusnak lenni?

KM: Amikor bekerültem ebbe a körbe, megismerkedtem egy-két nem magyar lánnyal is, és rajtuk keresztül osztrák meg német leszbikusokkal, és abszolút látható és érzékelhető volt, hogy sok mindenben előrébb vannak. Hogyha nagyon pesszimista akarok lenni, akkor azt mondom, hogy legalább húsz évvel. Leginkább az tetszett bennük, hogy öntudatosak. És megmutatták, hogy simán vállalható ez a fajta élet-

mód is. Nyilván ott sem minden fenéig tejfel, meg nyilván ott is megvannak az egyéni problémák, de ők már azért egy-két lépcsővel feljebb vannak ebből a szempontból, mint mi.

R: Meleg férfiakkal a mozgalomban van-e kapcsolatod? Mondtad, hogy először a Háttér lelkesegéllyel beszéltem.

KM: Ott is lánnyal beszéltem egyébként. Amikor először odatelefonáltam, megkérdezték, hogy férfival vagy nővel akarok-e beszélni. Én előtte nem is gondolkodtam ezen, de akkor úgy gondoltam, hogy talán egy nővel jobban tudok beszélni. Én végül is bárkinek tudok erről beszélni, akkor is tudtam, csak azt gondoltam, hogy egy nő könnyebben, jobban meg tudja adni a válaszokat, mint egy férfi. Egy ideje részt veszek a „Melegség és megismerés” iskolai programban, amit meleg fiúkkal közösen csinálunk. Végül is a fiúk, nyilván csak indirekt módon, de mégis tudnak válaszolni a nőket érintő kérdésekre is. De más az, amikor személyes tapasztalatból mondja el valaki, illetőleg tud válaszolni.

R: Miért érzed szükségét annak, hogy aktivistáskodj?

KM: Abszolút a saját sorsom miatt, mert azt gondolom, hogy milyen jó lett volna, ha nekem nem kellett volna az életem felét úgy leélnem, hogy nem lehetek önmagam. És nem azért, mert tilos lenne, hanem egyszerűen abból adódóan, hogy nem is tudok róla, hogy milyen lehetnék, vagy milyen lehetne ez az élet, hogy egyáltalán ez egy élhető, megvalósítható dolog. Tehát ha erről hamarabb tudok, én voltam világéletemben annyira beállalós, hogy gondolom, ezt valahogy vállaltam volna. Így viszont parkoló pályára állítottam magam harmincévesen, 20-25 évre. Ez aztán mindenfajta belső feszültségeket okozott, amik pszichoszomatikus tünetekben jöttek ki. Először volt egy olyan periódusom, amikor nagyon fejfájós voltam. Annyira, hogy már dolgozni sem tudtam, egyszerűen használhatatlan voltam. És akkor elmentem egy fejfájás-ambulanciára, ahol megállapították, hogy semmi bajom, de ennél tovább nem mentek, nem keresték, hogy ennek esetleg valamilyen pszichés oka lenne, ami szorintem teljesen evidens. Ez a nyolcvanas évek első felében volt. Aztán később depressziós lettem. Ezzel saját magam is tisztában voltam, és elmentem pszichiáterhez, akitől kaptam gyógyszert, és jártam hozzá beszélgetni, és igyekeztem. Nagyjából ötvenéves korom körül volt, amikor végül egyszerűen életmódot váltottam. Addig soha nem foglalkoztam saját magammal. Ennek is tudom már a magyarázatát, mert nyilván ha magammal foglalkoztam volna, rosszabb lett volna talán, hogy nem tudtam, ki vagyok, mi vagyok. Ezért inkább nem foglalkoztam vele. És akkor elkezd-

tem járni edzeni. És nagyon élveztem, hogy ott van két óra, amikor csak saját magammal törődöm, semmi mással. Hogy melyik izmom hogyan mozdul, és hogy akkor jó az a mozdulat vagy nem jó, milyen hatással van rám. Nagyon élveztem! Azt hiszem, hogy pszichésen is, nemcsak fizikailag. Még hozzá kell tennem, hogy azt, hogy én ebbe nem bolondultam bele, csak a depresszióig jutottam el, a foglalkozásomnak köszönhetem. Énekes vagyok, komolyzenész. Én a zenében, az aktív zenélésben kaptam meg azokat a pozitív pszichés töltéseket, amiket egész életemben kellett volna megkapnom. Valahol ez volt, ami életben tartott. És végül nagyjából ki is jöttem a depresszióból. Tehát azért is kerültem bele a mozgalmába, mert nagyon fontosnak tartom, hogy a fiatalok, ha nem tudják, hogy mi van velük, akkor lássák, hogy vannak emberek, akikkel erről lehet beszélni. Találják meg azokat az embereket, akik tudnak segíteni. Jó lett volna, ha én is mondjuk 35 évesen találkozom valakivel, aki tud segíteni. A felvilágosítás értelmében. Tehát hogy tudjam, hogy ilyen van, igenis vannak ilyen emberek. Gondoltam, hogy vannak leszbikusok, csak hát nem láttam egyet sem.

R: Tehát mivel később jöttél a mozgalmába, úgy érezted, hogy akkor már nem volt igazi segítség? Nem tudott annyit adni, mintha fiatalon jöttél volna?

KM: Ez nem a mozgalom baja, én ezt nem így éltem meg! Ez az élethelyzetnek a következménye. Én mindig úgy éreztem, gyerekkorom óta, hogy amit én akarok, azt nekem kell megtenni. Ha megteszem, akkor megtettem. Ennyi. Tehát nem keresem másban a hibát. Egyszerűen így alakult az életem. Ha 55 évesen kerültem ezzel a közzeggel kapcsolatba, akkor 55 évesen! Legfeljebb az ember belegondol, hogy lehetett volna esetleg másképp is. Nem biztos, hogy másképp lett volna. Azért nem alakulhatott ez másképp, azért nem tudhattam én erről a közegről, mert nem volt róla sehol se szó. Ha hallok róla valahol, akkor mentem volna.

R: Itt és most milyen neked megélned, hogy leszbikus vagy?

KM: Ez számomra teljesen természetes. Ennyi. Mindig is természetes volt. Ezzel soha nem volt problémám. Soha nem gondoltam magamról azt, hogy én félresikerültem, hogy velem valami baj lenne. Én ilyen vagyok, és kész. Nem akarok más lenni. Viszont vannak érdekes dolgok. Az első leszbikus szerelem... hát, olyan hülye voltam, amilyen hülye csak lehet az ember, mondjuk 16 évesen. Körülbelül úgy éltem meg az első megvalósuló leszbikus szerelmemet, mint egy kamasz. Csak negyven évvel idősebb voltam, ennek minden hátulütőjével is. Fülelem-farkam eleresztettem, történnik, ami történik – végre történik valami! És ez nagyon nem én vagyok, de akkor

ez ezt váltotta ki belőlem. És még egy érdekes dolog: én valahogy mindig kerültem a nőiesség témáját, tehát azt, hogy én mennyire vagyok nő vagy nőies. Nem tudtam vele mit kezdeni. Végül is soha nem akartam férfi lenni – eltekintve attól, hogy fiú akartam lenni gyerekkoromban. Tehát nem az hiányzott. De úgy éltem harminc évig, mintha nem lenne nemem. Miután nem a férfiak érdekeltek, valahogy úgy éltem, hogy ne tűnjek fel. Tehát igazából az én női oldalamat, amennyire lehetett, eldugtam, hogy senki ne essen kísértésbe, ne akarjon tőlem semmit. És amikor az első leszbikus kapcsolatomban voltam, akkor végre megélhettem azt, hogy én igenis nő vagyok, és szeretek nő lenni. És örülök annak, hogy nő vagyok! Ami persze nem feltétlenül a külsőségekben nyilvánul meg, nem az öltözködésben, hanem az érzésben. Ez nagy élmény volt. Akkor éreztem azt, hogy most hazaértem, hogy ott vagyok, ahol lennem kell.

Minden kapcsolatomból próbáltam tanulni. Amikor már nem működött a kapcsolat, igyekeztem megtalálni, hogy miért nem működik, mit csinálok én rosszul. Mivel a legelső kapcsolatomban én iszonyatosan nyílt voltam, tehát teljesen az a „minden belefér, minden megtörténhet”, a másodikban már nem, meg a következőben sem, mindig egy kicsit összébb zártam. És ezt a párjaim rosszul fogták. Pedig én csak megpróbáltam védeni magamat, hogy még egyszer ugyanaz ne forduljon elő, ami már előfordult, és rossz volt. De ez nem jól sült el. Ami meg a hétköznapi dolgokat illeti, én például roppantul élveztem azt, hogyha megfoghattam a párom kezét, akár az utcán is. Egyszer volt egy ilyen helyzet, egy nyári délutánon jöttünk át a Margit-hídon Budáról Pestre. Ott túl sokan nem jártak akkor gyalog, és kézen fogva jöttünk, és jött velünk szembe két lány, és ránk mosolyogtak! Olyan jó érzés volt! Én akkor nem is néztem, hogy vajon ők is egy lámpár, vagy egyszerűen csak egymás társaságában vannak, de egyszerűen jó érzés volt! Lehetett érezni, hogy értékelték azt, hogy ezt mi meg merjük tenni! Aztán volt olyan, hogy egy ismerősünk mesélte, hogy valaki mondta neki, hogy látott a szomszédságban egy leszbikus párt. Akik, mint kiderült, mi voltunk – tehát valahol levették azt, hogy mi egy pár vagyunk. És ez jó érzés volt!

R: A családot hogyan fogadta a partnereidet?

KM: Az első páromat nagyon nem szerették. Ennek több oka van. Nyilván az egyik az, hogy szembesülniük kellett azzal, hogy ez a dolog most megvalósult. A másik meg, hogy ő egy olyan típusú ember, akit vagy nagyon szeretni lehet, vagy nagyon utálni. A családom elég egyértelműen az utóbbit választotta. Főleg a gyerekeim. Ami ne-

kem persze rettenetesen rosszul esett, de igazából nem nagyon törődtem vele. A második páromat jobban ismerték, többször találkoztak vele. Tehát volt olyan, hogy például koncerten vagy valahol összefutottunk. Egyetlenegyszer próbálkoztam az-
zal, hogy együtt ebédeljünk, és ez egy nagyon rossz élmény volt. Nagyon feszélyezt a hangulat, és ő ezt nagyon rosszul viselte, de én is olyan rosszul vettem az egészet, hogy soha többet nem próbáltam meg. Viszont megkaptam azért rendesen, hogy az ő családja elfogad engem, az enyém meg őt nem. De hát egyszerűen más volt a szituáció. Az én környezetem még nem tart ott, hogy ezt olyan simán, lazán és természetesen vegyék. Sajnos. És akkor, részben emiatt is, arra a következtetésre jutottam, hogy nem erőltetem ezt a részét a dolognak. Majd alakul, ahogy alakul. Persze tudom, hogy tenni kell érte, mert hát magától semmi nem alakul. Főleg ez a változás magától soha nem történik meg, tehát tenni kell valamit, de nagyon lájtosan tesz-
szek csak ennek érdekében, és ha nagy az ellenállás, akkor inkább hagyom a csudába. Csak hát az a baj, hogy ez nemcsak rajtam múlik, és nemcsak engem érint, hanem a velem együttlévőt is. És ő nem biztos, hogy jól veszi ezt a dolgot.

R: A lányod szerinted miért nem fogadta jól az előbújásodat?

KM: Nem tudom. Annyira szeretnék erről beszélgetni vele, mert szeretném megtudni. Fogalmam sincs. Egész más lelki alkatúak a gyerekeim, mint én. Az apjuk típusa inkább mind a három. Sokkal inkább érzelmi beállítottságúak, én inkább racionális vagyok. És egy csomó mindenben nagyon mások vagyunk. És őket ez nyilván érzelmileg megviselte. Azt, hogy van egy család, és akkor ez a család fölbomlik, ők sokkal rosszabbul vették. Hiába tudják az okokat felnőtt fejjel, és nálunk soha nem volt olyan, hogy bűnbakkeresés. Tudom, hogy nyilván én is hibás vagyok benne, miért ne lennék? Meg az apjuk is hibás benne, hogy ez a kapcsolat nem működött. De azért is volt muszáj elmondanom nekik, hogy megértsék, hogy nekem ez egy kényszerpálya volt valahol.

R: Hogyan tudsz ismerkedni?

KM: Belerángatni már semmibe nem lehet. Túl öreg vagyok már ahhoz, hogy hagyjam magam belerángatni dolgokba. Az a baj, hogy ha őszinte vagyok – márpedig inkább őszinte szoktam lenni –, és a bemutatkozó levélben megírom, hogy hatvanéves vagyok, akkor attól a pillanattól kezdve nem állnak velem szóba. Miközben számtalanszor kaptam az utóbbi időben is olyan visszajelzést, hogy nem gondolják rólam, hogy hatvanéves vagyok. Inkább azt gondolják, hogy ötven vagyok. Tehát ha én már valakivel személyesen találkozom, akkor az már egy másik szituáció. De el sem jut odáig a dolog. És ugyan mostanában bejelentkeztem társskereső oldalakra, kettőre is, de

most nem vagyok abban a lelkiállapotban, hogy igazából keressek. Ha kaptam levelet, akkor válaszoltam rá, egyszer valakivel találkoztam is, de ennél több nem történt. Nem vagyok én most erre elég nyitott. Pedig közben nagyon vágnék arra, hogy ne egyedül legyek, hogy legyen egy társam. De ez most még több oknál fogva sem működik. Úgyhogy most inkább elfoglalom magam. Közben az életem egy csomó mindenben megváltozott. Elvesztettem a munkámat, ami az életemnek egy nagyon-nagyon fontos része volt.

R: Miért vesztetted el a munkádat?

KM: Abszolút gazdasági oka volt. Eddig abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy művész lévén, elmehettem előrehozott nyugdíjba, de mellette ugyanúgy dolgoztam tovább, mint ahogy nagyon sok kollégám. És amikor egy menedzserszemléletű vezetés került a cég élére, akkor akiktől simán meg tudtak szabadulni, azoknak egyszerűen megszüntették a munkaviszonyát. Én ezt nagyon nehezen dolgoztam föl. Lelkileg is. Anyagilag meg végképp. Szóval nem élek nagylábon. Nagyon rossz, hogy semmit nem engedhetek meg magamnak. De abszolút semmit. Miközben azért lennének vágyaim, persze. Soha nem nagyok, mert én kisgyerekkorom óta megtanultam azt, hogy csak a kicsi vágyak létezhetnek. Nagy vágyak – az nem is vágy, az álmodozás. De hát a kicsik sem férnek bele. Ezt elég nehezen viselem. És ez nem anyagi kérdés, hanem pszichés kérdés, aminek anyagi a háttere. Nagyon sokszor mostanában is depresszióba hajló lelkiállapotban vagyok. De nagyon vigyázok arra, hogy ez ne tudjon eluralkodni rajtam, és ezért van az, hogy most minden szabadidőmet aktivistáskodással töltöm. Mert ezzel legalább lekötöm magam, és valami értelmeset csinálok. És ez teljesen jó, szóval ezzel nincsen semmi bajom. Csak aztán mindig az van, hogy „és hol vannak a fiatalok?” Az ember beledobja magát teljes lelki megfizikai odaadással ezekbe a dolgokba, de közben igazából már sokszor fáraszt. Szóval inkább lelkileg van rá szükségem, mint fizikailag.

De azért, hogy a fizikai aktivitásról is beszéljünk: életem egyik nagy vágya volt, ami örömszerzés számomra: a társastánc. Most négy hónapja, hetente járok táncolni, és nagyon élvezem! Oda is időnként el kell magamat rángatni, de ha ott vagyok, akkor jól érzem magam. Végül is az is a zenével kapcsolatos. A mozgás. A Gemini táncklubban, ahova járok, vannak heteró és azonosnemű párok is. Először csak követni kezdtem el, aztán két vagy három alkalom után úgy gondoltam, hogy én most inkább vezetni tanulok. Mert az egész zenélésem arról szólt, hogy baromira tudok alkalmazkodni. Nekünk állandóan alkalmazkodni kellett. És azt gondoltam, hogy egy

jó vezetővel fogok tudni követni, de ha éppen nincs egy jó vezető, akkor nehogy már ne táncolhassak, inkább tanulom a vezetést.

R: Mivel töltöd még a szabadidődet?

KM: Vannak dolgok, amiket szeretek csinálni. Egyrészt a zene az életemnek még mindig nagyon fontos része, ámbár most már nagyon ritkán csinálok aktívan, sajnos! De most egy-két dologba belevágtam. Többek között: világéletemben imádtam játszani, és a nagycsaládban mindig lehetett is, kártyáztunk meg társasjátékoztunk. És egyszer kitaláltuk azt a Labriszban, hogy mi lenne, ha alapítanánk egy játéklklubot – csak adódnak még lányok, akik szeretnek játszani! És adódnak is, hálstennek! Úgy-hogy kéthetente zajlik a Pikk Dáma játéklklub a Vis Major kávézóban. Nagyon élvezem, hogy jönnek új emberek is. Van, aki nem jön el a Labrisz-estre, de a Pikk Dámára eljön. Van, aki először leül a sarokba, akkor megkérdezzük, hogy nem akar-e játszani. Aztán van, aki inkább csak nézi, aztán majd egyszer, ha akarja, bekapcsolódik. Beszélgetünk közben, nagyon jól érezzük magunkat mindig. És mindenfajta korosztály jön, fiatalok is, korombeliek is, a kettő között is. Én társasági ember vagyok, és elég nehezen viselem azt, hogy egyedül vagyok. De az is igaz, hogy mindenáron, csak azért, hogy legyen egy párom, vagy valaki, akire azt mondhatom, hogy ővele vagyok együtt, azt nem. Ahhoz már voltam eleget egyedül, hogy az egyedüllét ne legyen idegen a számomra, csak nem szeretem. Főleg akkor nem szeretem, amikor tudom, hogy lehetne másképp is.

R: Kik tudják rólad, hogy lesbikus vagy?

KM: Egy pár barátom. Akiknek elmondtam. Nyilván olyanoknak mondtam el, akikről feltételeztem, hogy elfogadják, és olyannak nem mondtam el, akiről tudtam, hogy kifejezetten érzékeny erre a témára. Például van egy házaspár barátom, ahol a férj azért vált el, mert a volt felesége lesbikus kapcsolatba került. És ő erre a témára kifejezetten érzékeny, hogy úgy mondjam. Úgyhogy mind a kettőjükkel nagyon jóban vagyok, a feleségének elmondtam, és ő mondta, hogy a férjének ne mondjam el. Végül is én ezt úgy élem meg, hogy nem hivalkodva, nem mindenkinek mutogatva, de nem titkolva. Azt gondolom, hogy ahogyan egy heteró kapcsolat sem tartozik feltétlenül mindenkire minden szinten, úgy a lesbikus kapcsolat sem. És nem azért, mert lesbikus, hanem egyáltalán: mert az két embernek a kapcsolata, és az a barátokra még tartozhat valamennyire, de a nagyvilágnak beleszólása nincs, sok köze nincs hozzá.

R: Mit gondolsz a lesbikus-meleg mozgalomról?

KM: Azt gondolom, hogy sajnos csak keveseknek fontos annyira, hogy csinálják. Sokan

inkább csak az eredmények hozadékát élvezik. Amivel valahol nincsen baj, de azért ez olyan szembekötősdí. Én világéletemben olyan voltam, hogy ha nem tetszett valami, akkor inkább megpróbáltam tenni az ellen, ami nem tetszett, és azért, amit szeretnék. Mert magától nem lesz semmi. Hogy most mennyire tudunk mozgalomról beszélni? Egyelőre kevesek luxusa a mozgalom. Persze az élet minden területén úgy van, hogy ha akad egy-két ember, aki valamit megcsinál, akkor a többi szívesen nézi, és elfogadja az eredményeit, de az, hogy tegyenek is valamit... Egy dolgot szokott a magyar ember tenni: morogni. Azt nagyon! Hogy miért nem jó úgy, ahogy azok csinálják, azt tutira meg tudják mondani, de hogy két gyufaszálat odébb mozdítsanak, az már nem. Ez sajnos mentalitásbeli probléma.

R: Mennyire láthatóak a korodbeli lesbikusok?

KM: Az ötvenes nők azért nem láthatóak többnyire, mert egyszerűen nem bújnak elő, és aki nem bújik elő, azzal nem lehet kapcsolatba kerülni. Jó, persze az egész dolog belügy. Mindenkinek a saját belügye. De ahhoz, hogy ezt meg lehessen élni, egy kicsit kijebb kell lépni önmagamból. Ha nem lépek ki, akkor annyi. Akkor nem találkozom senkivel, nem tudok megismerkedni senkivel. Most nemcsak párkapcsolati szinten, hanem egyáltalán. Én azt gondolom, hogy kapcsolatteremtés szempontjából eléggé kortalan vagyok, tehát bárkivel tudok nagyon jókat beszélgetni, és igazából ebből a szempontból inkább a nálam valamivel fiatalabbakkal találok meg jobban a hangot. A mi korosztályunkban, hatvan körül, a többség már nagyon be van gyöpösödve. Már elég sok mindent megéltünk ahhoz, hogy legyenek kimozdíthatatlan szokásaink, ami például egy párkapcsolatban nem nagy előny, mert ha mind a kettőnek megvannak ezek a kimozdíthatatlan szokásai, akkor azt elég nehéz összecsiszolni, hogy működőképes legyen. Meg hát attól, hogy hasonló helyzetben lévő nő, még nem biztos, hogy érdekel. És én élvezem, hogy akár a húszas korosztállyal, akár a harmincas-negyvenesekkel nagyon jó kapcsolatban tudok lenni, jókat beszélgetünk meg minden. Ugyanakkor azt tudomásul vettem, hogy ez nem az a korosztály, akivel nekem kapcsolatot kéne teremtenem. És még csak nem is az tart vissza ettől, hogy ez a gyermekeim korosztálya – ha valakivel összetalálkozom, akivel összepasszolunk, akkor ez nem számít.

És amikor már feladtad, hogy megtaláld az igazit, és nem göröcsölsz érte, akkor rátalálhatsz véletlenül, akár így hatvanévesen is. Nem számít semmi, a korkülönbség legkevésbé, mert a szerelem nem korfüggő, és újra elhozza a „de szép az élet” érzését.

1970

1982

2002

2004

„Akkor még nem törtük át az ingerküszöböt, vidáman szaladhattunk a Vörösmarty térre”

Szabó Judit (1949)

R: Tudod, mi érdekelne minket? Annak idején egy szép novellában¹³ megírtad, hogy miért ezt a lakást választottad, hogy a remíz...

SZJ: A remíz. Na persze nem tudatosan a remíz miatt választottam, de, mondjuk, amiatt, hogy így délutánonként szépen süt a nap. Aki eladta, annak jó érzéke volt az eladás-hoz, mert körülbelül ilyen tájt néztem meg először. Aztán később gondolkoztam, és összeszedtem, hogy vajon miért. Az egyik, hogy amikor középiskolás voltam, ezen a környéken laktunk, a másik, hogy itt van szemben a trolibusz-remíz. Most már persze nem az. Amikor kisgyerek voltam, sokat jártam a nagymamámhoz, és az újpesti villamosremíz mellett kellett elmenni a villamossal, ami nagyon megfogta a fantáziámat. Apukám mindig mondta, hogy itt alszanak a villamosok. Nemrég járt itt valaki, és mondtam neki, hogy ez remíz volt, és azt kérdezte, hogy „és villamosok aludtak benne?”. Mondtam, hogy nem, trolibuszok. A nagymamámra emlékeztet; valami féle biztonságérzetet ad.

R: Akkor te végül is pesti vagy?

SZJ: Hát, hogy én hova való vagyok, az nagyon érdekes kérdés, mert Békéscsabán születtem, de a családomnak semmi köze Békéscsabához, ellenben a szlovák-magyar lakosságcsereinek csúfolt áttelepítéshez van köze. Tehát apámat 1947-ben – mivelhogy magyarnak vallotta magát a Felvidéken – Békéscsabára telepítették át, és ott tanított a középiskolában. Én másfél éves voltam, amikor feljöttünk Pestre. Anyám se Pesten született, hanem Cegléden, de felnőttkorában már Pesten élt.

R: És hogy lehetett abban az időben feljönni Pestre? Mert abban az időben az nem volt nagyon könnyű.

SZJ: Hát, a papám, az káder volt, talán ezért. Nem is tudom, '47-es vagy '48-as párttag volt. Először is az elsők között volt áttelepítve azért, mert káder volt; korábban menekült is volt. Mutogatta nekem, hogy van menekültigazolványa is, meg áttelepülési igazolványa is, és ha majd adnak kárpótlást, a kedvezőbbet válasszam.

¹³ Szabó Judit: Portré, lakással. 2000, 1994. május.

- R: Akkor lehet, hogy a te mozgalmárkodásod innen is jön?
- SZJ: Valamiféle közösségbe vetett hit, az jön, igen.
- R: És gyerekként már érezted, hogy az apukád behozta a családba ezt a közösségben való tevékenykedést?
- SZJ: Azért ő nem olyan volt, mint amilyennek egy mozgalmárt képzelünk, illetve nem is volt mozgalmár igazából. Az, hogy valaki káder, az nem azt jelenti, hogy ő a kommunista vagy szocialista, mit tudom én, milyen pártban mint funkcionárius működik. Az a funkcionárius. A káder az, aki bizonyos helyeken bizonyára jól megállja a helyét, és számíthat rá a párt mint szakemberre. A papám a Tankönyvkiadó nemzetiségi szerkesztője, aztán főszerkesztője volt. Tehát egy politikailag bizalmas, ámde szakmai ismereteket kívánó állásban volt. És – a jóisten tudja, akkor hogy hívták, mondjuk, Oktatási Minisztériumnak –, tehát az Oktatási Minisztérium fölkererte őt a békéscsabai középiskolából Budapestre. És vannak ilyen családi legendák – apám eredetileg matematikusnak tanult Szegeden –, hogy egyszer már ott káderkodott, és találkozott régi professzorával, Szőkefalvi-Nagy Bélával, aki állítólag leköpte az apámat, vagy kiköpött elé.
- R: Merthogy Szeged nem volt az a kifejezetten kommunista város...
- SZJ: Igen, merthogy „Hát, fiam, miért léptél a politika mocskába? Miért nem maradtál matematikus?”. Gondolom én. Apa ezt, azt hiszem, sose mesélte. Nem, nem is tudom... Anyám mesélte.
- R: De a mozgalomban való megjelenés, meg hogy ott vagy, ahol kell, azért téged is jellemez?
- SZJ: Igen. De... hát, hogy mondjam, akik benne éltek a szocializmusban, azoknak egy jelentős része hitt ebben. És az én közvetlen családom az olyan volt, aki hitt ebben, hogy tényleg létesíthető egy közösségi társadalom. Valamiféle általános nyomáson meg érzeten kívül én nem éreztem azt, hogy most ide be lennének zárva, el lennének nyomva, megszállt ország vagyunk... Nekem ezek nem jöttek át, közvetlenül semmiképpen, hanem pont az ellenkezője: hogy előttünk a nagy közösségi társadalom lehetősége.
- R: És akkor hogy élted meg azt, hogy ebben a nagy közösségi társadalomban leszbikus vagy?
- SZJ: Nagyon nehezen jöttem rá, hogy leszbikus vagyok. Másmilyen voltam, mint a többiek, de szerencsém volt: a középiskolában ezt elfogadták. Én voltam a legjobb matekos, ezt tisztelték.
- R: Mármint azt, hogy te más vagy?

- SZJ: Igen. De nem lesbikusként, hanem aki úgy nem tud nő lenni, mindig rossz a haja, meg ide-oda lógnak rajta a ruhák, meg félcipőben jár – de ezt úgy elnézték nekem az osztálytársaim. Meg hogy ugyanakkor nagyon okos, és hogy lehet rá számítani egyébként.
- R: Volt ennek egy ilyen aszexualitása?
- SZJ: Igen. Ilyen jellege volt. A kortárs csoporttal nem volt túl sok kapcsolat. Az iskolán kívül. Tehát ha hívtak, akkor nem mentem el velük bulizni, vagy ilyesmi.
- R: Se pasikkal, se csajokkal.
- SZJ: Se pasikkal, se csajokkal. Nem.
- R: De akkor már tudtad, hogy mi van?
- SZJ: Nem, nem! Annyit tudtam, hogy én nagyon szerettem volna fiú lenni. Úgy éreztem, hogy nekik sokkal könnyebb, nekik nem kell azzal törődni, hogy milyen a frizurájuk, meg hogy lóg rajtuk a ruha, vagy egy kicsit koszosabb a cipőjük. Náluk nem annyira feltűnő, ha valaki okos, szóval... Úgy éreztem, hogy sokkal könnyebb lenne az életem, hogyha fiú lennék. És szerettem volna fiú lenni. Ennyi. Ennyi jött le.
- R: De elfogadtak téged úgy, ahogy vagy? Valamiféle könnyebbséget kerestél ebben?
- SZJ: Úgy tizenhét évesen elkezdtem nagyon nem bízni önmagamban... és ez baj volt. Szóval ez nehéz volt. Akkor konkrétan az történt, hogy az előző években viszonylag jól szerepeltem a középiskolai matekversenyeken, meg volt már általános iskolában is országos matekverseny, az Arany Dániel, ott dicséretet kaptam. Harmadik gimiben bekerültem a második fordulóba, megláttam a feladatokat, és valamilyen dührohambot kaptam. Úgy éreztem, hogy nem, nem fogom tudni. Négy óra volt rá egyébként, és képes voltam öt perc alatt eldönteni, hogy nekem ez a négy vagy öt feladat nem fog menni, és kimentem. Valahonnan innen datálom azt, hogy így elbizonytalanodtam magamban. Nem lettem matematikus, hanem közgazdász. Pontosan azért, mert... Szóval attól kezdve elkezdtem nem találni a helyemet.
- R: Az jutott eszembe ezzel a dühvel kapcsolatban, hogy néha amúgy is van benned?
- SZJ: Igen. Igen. Igen.
- R: És az hogyan érelődött meg benned, hogy a nőkhöz vonzódsz?
- SZJ: Hát, iszonyú lassan. De nőkbe voltam szerelmes. Úgy. Ez akkor egyáltalán nem volt benne a köztudatban. A köztudatban nyilván a buzizás benne volt, de ez engem nem érintett még. Én ilyen mindennapi közsférákban nem fordultam meg túl sokat. Tehát hogy létezik olyan, hogy homoszexuális, azt én olyan harmincegypár éves korban tudtam meg. A *Time* magazinnak láttam egy címlapját, ott volt egy nyiszlett

- fiú valami melegfelvonuláson, és így körben a nyiszlett mellkasán ott volt, hogy „I’m a gay American”, vagyis „Meleg amerikai vagyok”. És nekem nagyjából akkor esett le a tantusz, hogy én meg egy meleg magyar vagyok.
- R: És akkor hogyan fogalmaztad meg magadban, hogy „én nőkbe vagyok szerelmes”, akkor mi vagyok én a nők iránt?
- SZJ: Nem fogalmaztam meg olyan nagyon. Az életnek ezt a részét reménytelennek nyilvánítottam. Elég sokáig.
- R: Tehát nem is volt ez így kimondva felénk, valamilyen közeledés formájában?
- SZJ: De... Azért ki volt mondva, de úgy eleve a reménytelenség kategóriájába téve.
- R: Elmondtad ezt?
- SZJ: Versek írtam nekik, meg egyiküknek mondtam is.
- R: És mit szolt?
- SZJ: Hát... a barátság kategóriájába terelte a dolgot.
- R: Ez így tudott működni?
- SZJ: Nem sokáig. Úgy egy évig. A „Búcsú” című novellám¹⁴ vetett neki véget. Amiért ő nagyon megsértődött.
- R: És akkor az a *Time* magazin címlap segített neked?
- SZJ: Igen. Igen.
- R: És hogyan? Úgy volt segítség, hogy erőt adott?
- SZJ: Nem, nem. A megfogalmazásban segített. Ez a ’80-as évek elején volt. De hogy Amerikában mi történik, annak milyen hatása volt Magyarországra? Semmi. Magyarországon a kép már úgy ’78-ban elkezdett megváltozni. Tehát amikor részben az olajárrobbanások nyomán soha nem tapasztalt infláció és elszegényedés kezdődött Magyarországon, akkor az ember úgy kezdett észbe kapni, hogy mégse olyan nagyon jó rendszer ez. Meg ugye ’68-ban volt egy gazdasági reform, amit két-három év után nagyon leállítottak. Akkor is észbekapott az ember, hogy itt valahogy nem mennek jól a dolgok. Tehát amikor én ezt a *Time* magazin képet láttam a ’80-as évek elején, akkor már volt bennem egy adag kiábrándultság a rendszer irányában.
- R: De akkor csak gazdasági oka volt?
- SZJ: Igen. Gazdasági oka volt.
- R: És a társadalmi része soha nem is kérdőjeleződött meg?
- SZJ: Végül is társadalmilag én úgy fogom föl, hogy szinte egyformák voltunk, szegények voltunk, de egyformák. Egy vékony réteg, a funkcionáriusok, akik jobban éltek, meg

¹⁴ Szabó Judit: Búcsú. 2000, 1993. október.

- hatalmuk volt. Senki másnak nem volt hatalma, és senki más nem élt túl jól. Ennyi.
- R: Könnyebb lett volna neked pasiként a nemi szerepek szempontjából? Milyen kérdések fogalmazódtak meg benned ezzel kapcsolatban? Arra gondolok, hogy középiskolában volt ez az imidzsed...
- SZJ: Mindenhol tudtam jól működni ezzel, szóval egy jó darabig ez egy működő imidz volt: az okos nő, aki nem túl szép, csetlik-botlik, de szeretjük. Ez működik. Pontos, megbízható. A munkát inkább ezer-, mint százszázalékosan megcsinálja.
- R: Nőktől nem kaptál pozitív visszajelzéseket?
- SZJ: Hát, ilyen titkárnői, meg takarítónői szinteken kapom én ezeket a visszajelzéseket... Kedveltek a titkárnők! Na most ezzel mit kezdjél?
- R: Azért ez szól valamiről, mégiscsak egy odafordulás.
- SZJ: Jó, de ezt én olyan tudatosan nem érzékelttem. Tehát ettől én még csetlettem-botlottam tovább.
- R: Tehát mindig te választottál?
- SZJ: Nőket mindig én választottam. Igen.
- R: Pasi nem is volt az életedben?
- SZJ: De. Volt kettő. Ott viszont ők választottak engem.
- R: És mi indította meg őket?
- SZJ: Nem tudom. Tőlük kell megkérdezni.
- R: Az okos nő?
- SZJ: Nem. Az ő esetükben nem hiszem. Talán az egyikük esetében. Van viszont férfibarátom, akit ez fog meg. Akivel emiatt lehet jól barátkozni.
- R: Heteroszexuális?
- SZJ: Heteroszexuális.
- R: Kolléga?
- SZJ: Fotós. Ilyen szempontból kolléga.
- R: A férfiak tudták, hogy mi a helyzet?
- SZJ: Nem. Várjál... Az egyikük tudta, igen. Két főszer volt az életemben. Jó fejek voltak.
- R: És hogyan próbáltad megoldani a nők iránti vonzalmaidat?
- SZJ: Nem akartam én semmit megoldani. A szexuális életem, az egy reménytelen sivatag. Ez volt a jelszavam 44 éves koromig. Ennyi.
- R: Miért?
- SZJ: Mert.
- R: Nem próbáltál megfelelő partnert keresni?

SZJ: Hát... mi az, hogy megfelelő partner? Nem nyüzsögtek a nők, akikkel úgy jól ki lehetett volna jönni az ágyban. Hát, nem... nem volt hol keresni. Fogalmam nem volt, hogy hol kéne őket keresgélni. A nőket.

R: És nem is kutakodtál ilyen irányban? Mert volt, aki kutakodott.

SZJ: Ők más alkatok, mint én. Én matekpéldákat oldottam meg. Hát mit csinálnak a szerzetesek? Mit csinálnak a katolikus papok? Csak ők, ugye, emelkedettebben határozzák el, hogy számukra az életnek ez a része nem érdekes. Én elkeseredettebben és földhözragadtan határoztam el. Ez ilyen szempontból nem volt beszédtema, hogy „te meleg vagy, én meg nem vagyok az”. Nekem senki nem mondta, hogy én homoszexuális lennék vagy meleg. A nők sem, akikhez közeledtem.

R: És te kifejezted?

SZJ: Hát, nem tudom. Virágnyelven. Vagy: mondom, szerelmes verseket írtam. Elküldtem a postán, aztán sose kaptam választ.

R: És mi történt 44 éves korodban?

SZJ: Tébécém lett. És akkor elhatároztam, hogy jó, hát akkor új életet kezdünk. Ami ugyan nagyon nem sikerült, de mindenesetre... elhatároztam valamit. Hogy fogok járni meleg körökbe. Ilyesmi.

R: És ez mikor volt?

SZJ: Ez '93 nyarán volt.

R: Hogyan sikerült eljutnod meleg körökhöz?

SZJ: Írtam a Romsauernak. Romsauer Lajos, a Homeros Egyesület¹⁵ elnöke. Írtam neki, hogy szeretnék homoszexuálisokkal találkozni. És akkor elmentem hozzá, és akkor ott találkoztam. És a Lajos egy jó fej volt. De én nem voltam valami aktív Homeros-tag. Valamit ott teszegettem-veszegettem, de nem túl sokat.

R: Nőkkel is foglalkoztak?

SZJ: Volt ilyen női ügyelet, hogy akkor, ha a nők oda beesnek... jöjjenek szerda délután, és akkor ott voltam szerda délután, a nők meg nem estek be. Így kell elképzelni. De nagyon-nagyon pasikra volt kihegyezve az egész Homeros. Aranyosak voltak, kedvesek, de ott nővel nem sokkal találkoztam. Azért találkoztam egy párral. Egy későbbi barátnőmmel is. '93-94-ben, de csak '97-ben lett a barátnőm.

R: És ez hogy alakult ki?

SZJ: Hát, semmi. Találkoztunk az uszodában, és leszólított. Hogy ő ismer engem. És ak-

¹⁵ A Homeros Egyesületet 1988 májusában jegyezték be, ez volt az első hivatalos meleg egyesület Magyarországon.

kor megérlelődött a szerelem... Hát most mit... Nem tudok ám én erről különösebben bőbeszédűen beszélni.

R: És ez jó volt?

SZJ: Nem is tudom. Több mint három évig tartott. Fantasztikus – nem?

R: Hogyan lehetett ezt megélni, fölállalni a '90-es évek végén?

SZJ: Hát én egy ilyen nagy nyitással vállaltam, ugye, a tévé nyilvánossága előtt. És akkor föl volt vállalva – puff! Ma már nem tenném.

R: Milyen fórumon nyilatkoztál?

SZJ: Amikor a Homeros után elkezdtek más egyesületek is megalakulni, vagy akartak volna megalakulni, akkor lett belőlem egy ilyen melegmozgalmár.

R: Honnan kaptad ehhez az erőt? Mert azért ehhez kell egy erő.

SZJ: Nem. Ez inkább kompenzálás. Szóval, ha én visszanézek a mai eszemmel, inkább sima melegnek kellett volna lenni. Sok igazság van abban, hogy akinek működik, az szépen meleg, és elbújik, akinek meg nem működik, abból lesz a mozgalmár. Tehát akinek a magánélete nincsen olyan nagyon rendben, abból lesz a mozgalmár. Az én esetemben ez mindenesetre igaz. De, gondolom, ez nem meleg probléma. Ha a civil világban körül nézel, meg egyesületekben, nyilván egy csomó ember azért dolgozik a közért, mert nincs meg az a szerető kis családja, akiért dolgozhatna. Vagy zűrös vagy problémás, és akkor elmenekül az egyesületbe.

R: Azért azt gondolom, hogy meleg meg lesbikus körökben szabadabban meg lehet élni a meleg életformát.

SZJ: Meleg életforma? Hát a nőknél nem hiszem. A nőknél szerintem nagyon sok helyen ilyen rabszolgaság van: hogy egymáshoz vannak láncolva, és nem nagyon mennek egymás nélkül sehova se, de egymással se mennek sehova se. Tehát szerintem a nőknél ez a páros magány, ez azért elég sokaknál van. Nem biztos, hogy igazam van, persze. Amiatt szabadabb, mert nincs gyerek. Az már egy óriási kötetlenséget jelent. De hogy egyébként szabadabb lenne? Lehet, hogy a fiúknál másképp van. Ott több ilyen nyitott házasság van, hogy megengedik egymásnak, hogy szíre-szóra csalják egymást, de nőknél ilyenekkel még olyan nagyon nem találkoztam.

R: Te jártál valamilyen meleg társaságba vagy helyekre?

SZJ: Egyszer elmentem a Rózsaszín Csokornyakkendőbe valamit akciózni, és akkor ott ültek a meleg nők vagy lesbikusok, és akkor az egyikük ilyen nagy hangerővel rám förmedt: „Hát te hol voltál eddig?” S akkor majdnem az asztal alá bújtam, hogy na most... Szóval ilyen nulla múltam volt az ő szemükben. Aztán amikor volt barátnőm,

akkor... vagy nem is tudom, kivel járogattam ilyen társaságokba, de nem állíthatom, hogy túl jól éreztem volna magam.

R: Miért?

SZJ: Mert nem. Nem tudom. ... Meleg fiúkkal igazából mindig jobban éreztem magam, mint a lányokkal. Egy leszbikus számára meleg fiúval lenni, az maga a paradicsom, ugye. Mert semmiféle kockázat nincs. Tehát nincs az a kísértés, hogy akkor most tetszik nekem, nem tetszik nekem, mihez kezdjek vele. Szóba se jön. És mint férfi sem úgy áll előttem, mint aki tetszik nekem, nem tetszik nekem, mert az ő részéről sem jön szóba. Tehát nekem így tök jó meleg férfikörökben lenni. Sokkal felszabadultabb, mint akár heteró férfiakkal lenni, akár leszbikus lányokkal, vagy akármilyen lányokkal, nőkkel.

R: Éreztél valamiféle nyomást?

SZJ: Igen. Hogy nekem mint mozgalmárnak meg kéne felelni valamilyen kíváncsúnak. Hogy már tíz barátnőm volt, hogy ott voltam az Ipoly moziban a mozgalom kezdeténél. És én nem voltam ott, és nem volt tíz barátnőm, és akkor én hülyén éreztem magam ezért.

R: És azóta hogy érzed magad ezzel kapcsolatban?

SZJ: Azóta? Hát, kicsit jobban, de csak azért, mert jobban lettek saját köreim, ott jobban érzem magam. Végül is van már valamekkora múltam, voltak barátnőim, azokkal nem így, ebben a páros magány című izében éltem, úgyhogy idővel lettek leszbikus ismerőseim, meg megalakult a Labrisz, oda is járkáltam.

R: A mozgalmárkodás közben alábbhagyott?

SZJ: A Labriszban kívülállóbb lettem, tehát kicsit úgy kívülről néztem, hogy mások hogyan mozgalmárkodnak. Gyakorlatilag '97 óta sehol sem dolgozom semmit mint aktivista. Ott vagyok, meg izé... kicsit szégyellem is magam, hogy a partvonalról kiabálok be, hogy ezt most nem így kéne. Nagyon ritkán van, hogy akár a férfi, akár a ve-gyes vagy női mozgalomban fogom magam, és ezt vagy azt megszervezem. 2007-ben az antifasiszta pikniket a melegiek részéről én szerveztem. De ez, mondom, '97 óta egy ritka esemény az életemben. Tehát volt egy ilyen nagyon sűrű mozgalmi múltam '93-tól '97-ig, amikor időnként a tévében is interjút adtam, vagy közösen interjút adtunk másokkal. És aztán mintha elvágta volna. De a kapcsolataim megmaradtak. Bejárok az irodákba meg eseményekre, a Meleg Háttér pártoló tagja vagyok. Pártoló tag vagyok mindenhol.

R: Mi okozta benned ezt az eltávolodást?

SZJ: Beteg lettem. Dührohamot kaptam. A Meleg Háttér első évfordulójára szerveztem egy sajtótájékoztatót, ami nagyon jól sikerült. Csak utána senki nem mondta, hogy köszi, vagy hogy milyen klassz vagy. És akkor ettől kiborultam, hogy igen, ez így megy? Az ember kiteszi magát a kamerák elé, a fiatalok ott leskelődnek az ajtóknál, és utána senki nem csapkodja meg a vállamat, hogy jaj, de jó volt. És dührohamot kaptam.

R: Teljesen misztikus nekem, hogy a betegséget te úgy fogtad fel, mint egy jelet.

SZJ: Ühüm... A tébécé, az konkrétan nem tudom, hogy mitől volt. Manapság már elég nehéz tébécét kapni, a cseppfertőzéssel való megkapás is úgy megy, hogy nagyon fertőzöttnek kell lenni annak, aki viszonylag közletről rád köhög. És azt is mondják, hogy én ahhoz a nemzedékhez tartozom, akiben még benne lehet, és lappanghat a baktérium. Akkor az volt, hogy egy kicsit fogytam, egy ilyen nagy influenza után, valamikor tavasszal... Meg olyan ideges is voltam, rosszul éreztem magam a világban, fájt a gyomrom, elküldtek a gyomorröntgenre, és a röntgenes nő valahogy nagyon lelkiismeretes volt. Vagy valami olyan eszköze volt neki, amivel nemcsak a gyomrot látta, hanem a tüdőt is. És mondta, hogy hát itt valami baj van, és sürgősen el kell menni tüdőorvoshoz. És akkor kiderült, hogy tébécém van, amit egy év alatt meggyógyítottak. De addig is, már kisgyerekkorom óta majdnem mindig volt valami bajom. Tehát nemcsak az okos gyerek voltam, hanem a beteg, a füles gyerek is, akinek fáj a füle, meg főlészúrák, meg évente inkább kétszer, mint egyszer kapja meg az influenzát. Akkor voltam 44 éves, '93-ban, és akkor valahogy ez így összeállt nekem. Hogy ez nem jól van így, hogy én mindig beteg vagyok, és még a tetejébe egy tébécét is kapok. És akkor elmentem pszichiáterhez, mert nyilvánvaló volt, hogy ennek lelki okai lesznek, és az első ülésen mondtam a pszichiáternek, hogy „na, jó, de a szexuális életemről, arról ne, mert az reménytelen”. Így magamtól. És akkor hazamentem, és elgondolkodtam, hogy most tényleg, hát... Hogyha én azt mondom, hogy reménytelen, akkor ez egy szörnyű helyzet. Talán mégse ennyire szörnyű a helyzet. Úgyhogy amikor egy hét múlva visszamentem, azt mondtam, hogy jó, hát beszéljünk róla, mert én ezt végiggondoltam, és az ember azért az életének erre a területére ne mondja az, hogy reménytelen. Nahát ennyit a tébécé által kiváltott folyamatokról.

R: A pszichiáterrel jó tapasztalataid voltak?

SZJ: Igen. Igen. Én eddig még csupa olyan pszichiáterrel találkoztam, akik pozitívan állnak a melegség témájához. És én nem is értem azokat a melegeket, akik utálják a pszichiátereiket.

R: Az irodalmi tevékenységed hatással volt a leszbikus kapcsolataidra?

SZJ: Igen, végül is az ilyen leszbikus társaságokba is részben úgy kerültem be, hogy olvasták, amit írtam.

R: Hol lehetett ezt olvasni?

SZJ: A 2000 című folyóiratban, meg a *Mások* című meleg újságban is, aztán másodközlésben is megjelentek a Labrisz-könyvekben.

R: Akkor, ha jól értettem, volt benned egy ilyenfajta megmutakozási vágy.

SZJ: Igen. De ez mindig volt. Én eléggé kettős személyiség vagyok: csetlik-botlik, elbújik, vagy nagyon-nagyon kiáll, és megtartja a matekórát a beteg matektanárnő helyett, meg hasonló. Tehát van bennem egy nagyon nagy adag féltékenység, ugyanakkor egy nagyon nagy adag exhibicionizmus is.

R: A mozgalomban hiányoltad a visszajelzést. Az irodalmi munkáddal kapcsolatban milyen visszajelzéseket kaptál?

SZJ: Hát, nem sokat, de ott... Hát először is, a 2000 szerkesztői nagyon-nagyon szerettek. Tehát a szerkesztőségben magában sok visszajelzést kaptam. Amikor az első kis írásom megjelent, akkor sokat nyüglődtem az álnéven. Hogy nem ezen a nagyszerű néven fogok megjelenni, hogy Szabó Judit, ami a legprimább álnév tulajdonképpen, hanem kitalálunk valami álnevet. Részt vettem szerkesztőségi ülésen, tanakodtunk, és néztem az egyik szerkesztőt, és akkor a Margócsy rám nézett, és azt mondta, „Mit néz, Judit?” Mondom, „a jóemberemet nézem”. És akkor azt mondta az István, hogy „De hisz’ itt mindnyájan a maga jóemberei vagyunk”. És ez irtó jólesett. Tehát ott megkaptam például azt, amit a melegmozgalomban vártam volna. Tőlük abszolút, a Horváth Ivántól is, a Margócsytól is meg a többiektől is. És akkor az, hogy az olvasónak ez tetszik-e vagy nem, annyira már nem is volt érdekes. Egyébként meg a melegmozgalomban volt egy pár olyan esetem, amikor szinte ismeretlenül megszólítottak. Az egyik az egyik munkahelyem portása volt. Amikor egyik nap elfelejtettem a kulcsot vinni, följött a portás, és kinyitotta a szobát, és a liftben megkérdezte, hogy működöm-e még a Szivárvány Egyesületben. Amúgy egy egyáltalán nem melegnek kinéző hapsi volt. Mondtam neki, hogy „úgy, ahogy”. De hogy én működjek csak, mondta, mert az egy nagyon fontos dolog! És utána még néhányszor találkoztunk metrón meg ilyesmi, és akkor köszönt, meg egy picit beszélgettünk. Meg egyszer az 59-es villamoson egy hapsi leszólított, és gratulált. Ezek ilyen nagy érzések voltak.

De magában a mozgalomban úgy éreztem... lehet, hogy rosszul látom, hogy ezt kevésbé kaptam meg. Most már megkapom, tehát néhány éve megkapom. De amikor elkezdtem, akkor nagyon nem éreztem semmit a hátam mögött, semmi támogatást.

Volt egy-két örült még, akik ugyanúgy viselkedtek, mint én, és aztán mintha elvágták volna. Azt hiszem, hogy ezt nehéz volt kibírni, és érthető, hogy három év után kibuktam. Egyszerűen nem bírtam elviselni, amit ez az „előretolt bátya” teher jelent. Tavaly kaptam egy nagy elismerést, aminek picit vicces neve van: LIFT-díj. A Leszbikus Identitások Fesztiválján osztotta ki először 2005-ben a Labrisz Egyesület. Ebben az évben két díjat osztottak, és az egyiket én kaptam. Úgyhogy az első LIFT-díjasok egyike vagyok. És ennek nagyon-nagyon, nagyon örültem, és nagyon-nagyon büszke vagyok rá. A felirata is elég jellegzetes, mert azt mondja: „Szabó Juditnak, a magyar leszbikus mozgalom megalapozásáért”. Tehát pontosan tudták, akik ezt adták, hogy nem arról van szó, hogy „létrehozása” vagy „felvirágoztatása”. Azért majd idén fogják kapni meg jövőre. Én egy koedukált egyesületben, a Háttér Társaságban voltam ügyvivő.

R: Visszatérve az íráshoz: végül is lett valami álnév?

SZJ: Nem lett semmi. Abban maradtunk végül, hogy Szabó Judit. Aztán Tóth László szociológus szerkesztett egy cikkgyűjteményt a homoszexualitásról, amiről a *Buksz* című folyóiratban írtam egy nagy recenziót.¹⁶ És akkor jött a könyvtáros, aki katalogizálta, hogy ezt én írtam-e. Mondtam, igen. „Pedig nem is ez a témád, Judit” – mondta. Ami nagyon vicces volt, de hát be lettem katalogizálva...

R: Vissza tudsz-e emlékezni, hogy a rendszerváltás előtt mi volt a közvélekedés a melegekről, akár sztorik szintjén?

SZJ: Hogy én mit hallottam arról, hogy két nő együtt, vagy két férfi együtt... Ez most nagyon különös lesz, amit mondok – mert semmit! Semmit. Abban a közegben, ahol én éltem – ami egy elég szűk közeg volt –, épphogy csak tudtam, hogy mi az, hogy: „buzi”. De hogy ez valójában létezik-e, ki az... nem. Egyetlen nagybácsim nem volt, egyetlen szomszéd nem volt, semmi. Tehát így ujjal mutogatva vagy színdarabban vagy olvasmányban én nem találkoztam ezzel. Mondom: 32 éves koromban a *Time* magazin címlapján találkoztam először azzal a szóval, hogy „gay”. Elkezdtem kutatni, hogy mi is az, aztán megtaláltam. Tudtam, ilyen lexikon-szinten, hogy van ilyen, hogy homoszexuális. De azt hittem, hogy formalinban tartják az Orvostudományi Egyetemen. Most ez vicces megfogalmazás volt, és erősen túlzó, de körülbelül olyan távol állt tőlem, mint a formalinban tartott béka. Sajnos.

R: De amikor elolvastad ezt a cikket, akkor nem kezdted el gondolkodni ezen?

¹⁶ Szabó Judit: Bennszülöttek és etnográfusok. Megír(hat)atlan könyv a homoszexualitásról. *Buksz*, 1994/4.

SZJ: De elkezdtem, igen. De hát... Most igazából nem emlékszem rá. Ez olyan '82, '83-ban volt, akkor új munkahelyem volt, akkor kezdtem fotózni, húgomnak gyerekei születtek – hülyén hangzik, de a legkisebb gondom is nagyobb volt annál, mintsem hogy a saját magánéletem után kutakodjak. Ez nyilván egy óriási elfojtás, de hát ez volt a helyzet, hogy fontosabb volt nekem Zenit gépet venni, és fotózni, mint az állat, meg gyereket pelenkázni, és nem gondoltam bele a felismerésbe, hogy hajaj! Ahogy bele-gondoltam egy kicsit, rögtön átmentem szerzetesbe. Szóval...

R: És ilyen botrányok szintjén sem lehetett ezt hallani, hogy letartóztatták, vagy nem tudom, micsoda.

SZJ: Nem. Nem. Hozzám nem jutott el. Ez ma is egy nagy társadalmi tabu, de akkor aztán kőkemény, sziklaszilárd tabu volt.

R: Azért érzel változást?

SZJ: Igen, érzek. Azért mondtam, hogy akkor kőkemény és sziklaszilárd volt. Akkor még az apró hírek közé se került be, legalábbis én nem láttam. Most már az állatkerti látványosság meg apró hírek... Szerintem ez az idei nyár a nagy áttörés.¹⁷ Amikor láttam a kordonokat, akkor nagyon el voltam keseredve, még sírtam is. Így fogunk bekerülni a köztudatba? És igen, így kerültünk be a köztudatba. Itt Magyarországon. Hogy kővel megdobáltak. Ilyen nagyon magasan volt az ingerküszöb. Ma már nem tudnak úgy elmondani egy beszédet a rasszizmus, diszkrimináció ellen, hogy ne emlékeznének meg a homofóbiáról. Ez 2008. július 5-e előtt nem így volt. Tehát most egy nagyon komoly küszöböt ezzel átléptünk, de attól még a tabu nem dőlt le teljesen. Repedezik az a sziklaszilárd alap, de azért nem morzsolódott szét.

R: Mire számíthat az következőkben?

SZJ: Nem tudom, mert nagyon kétesélyes a helyzet. Július ötödike után egyrészt György Péter esztéta írt sok-sok barátjának, hogy „Talpra magyar, hí a haza...” Tehát hogy most fel kell lépni. Másrészt a Humanista Mozgalomtól, D'Elia Viktortól kaptunk levelet páran melegek, hogy ő szégyelli magát, és valamit tenni kéne, legalább egy antifasiszta pikniket, mint tavaly, a Magyar Gárda megalakulásakor. És akkor én, meg aztán rögtön belekerültek mások is, összehoztuk ezt a két szálát, és 11 nap alatt megszerveztünk egy beszélgetést, ami hetente folytatódott, és egy csomó civil szervezet eljött. És most van kb. 35 civil szervezet meg egy pár magánszemély, akik próbálnak gründolni egy ilyen mozgalmat: Összefogás az Erőszak Ellen. És akkor ebből lehet,

hogy lesz ősszel egy tömegtüntetés.¹⁸ Most ebben a pillanatban nagyon bizonytalan vagyok abban, hogy sikerül-e, mert ugye futóversenyben vagyunk Gyurcsány Ferenc-cel, aki nagyon ügyesen szervezi a háttérből a saját tömegtüntetését.

R: Esetleg ezekben a más típusú szervezetekben megkaptad azt a visszaigazolást, amit a melegmozgalomban hiányoltál?

SZJ: Nem. Nem. Valahogy itt is ezt érzem. Tehát hogy a civil világból ez valahogy hiányzik. A civil szervezetekből. Hogy ha valami az embernek sikerül, akkor úgy megdicsérik. Ez valahogy nincsen. Itt sincsen. Vagy csak engem nem szoktak megdicsérni.

R: Amikor már lehetett hallani arról, hogy a nyugati világban hogyan működnek ezek a dolgok, és ki lehetett menni, azt hogy élted meg?

SZJ: Hát, hogy külföldön mi van, azt én sehogy sem éltem meg. Nem vagyok az a mozgalmár, akinek ebből sikerült, vagy akár próbált volna valamilyen tőkét kovácsolni, nyitni. Tehát nem, nem utaztam, azt hiszem, soha mint magyar melegmozgalmár külföldre. Itthonülő típus vagyok. Hogyha valahova utaznék, akkor elmennék meg nézni Párizst. Nem voltam még Párizsban. Vagy Olaszországban sem voltam igazából. Szóval... Nem igazán érzem, hogy nekem ott helyem lenne, a külföldi melegmozgalmak környékén.

R: Én arra gondolok, hogy belül hogy élted meg.

SZJ: Ja, hogy sokan ilyen felszabadulásként élik meg, hogy kimennek... Tehát hogy belül hogy éltem meg, hogy külföldön mennyivel nyitottabb, toleránsabb, normálisabb a világ? Nem tudom, ez engem már olyan nagyon nem érint. Én odáig jutottam el, hogy ha kimegyek Bécsbe: „Jé! Majdnem olyan, mint Pest! Mégis mennyivel jobb.” Szóval én itt valahol megállok. Nekem nem annyira nyitott a világ, mint a fiatalabbaknak. Másrészt itt Magyarországon is voltak olyan melegfelvonulások, ahol meg lehetett élni, hogy ennek a dolognak ereje van. Hát a 2001-es melegfelvonulás! Rengeteg szimpatizánssal! Körülbelül 2000 felvonulóval! Egy nagyon erőteljes, nagyon vidám dolog volt. Tehát volt itt egy csúcsa: '97-ben kezdődött, és 2001-ben jutott a csúcspontjára. Azóta visszafele megyünk, sajnos, de, szóval, itthon is meg lehetett azt élni, hogy áttörés van, vagy lehet!

R: '97-ben hogyan zajlott az első felvonulás?

SZJ: Abban az évben ősszel volt, '97. szeptember 17-én volt a felvonulás. Csináltunk pár táblát, ilyen vicceseket, hogy „A melegek már a spájzban vannak!” meg „Buzinak

¹⁷ A 2008-as nyári melegfelvonulásra utal.

¹⁸ A „Tarka Magyar!” demonstráció 2008 október 4-én sikeresen lezajlott.

lenni jó!” És akkor elindultunk a Belgrád rakparti Capella bártól a Vörösmarty térre, nagyjából futólépésben, és meglehetősen szorongtunk, hogy ki fog kővel megdobálni. Hát erre 2007-ig várni kellett, ugye. A társadalomnak (vagy bizonyos részének) 2007-ben esett le, hogy meg kell minket dobálni. Akkor még nem törtük át az ingerküszöböt, tehát vidáman szaladhattunk a Vörösmarty térre, minden atrocitás nélkül.

R: Ha röviden kéne megfogalmazni, akkor szerinted mi ennek az oka?

SZJ: Hogy mi az, ami megváltozott 2007-2008-ra? Hát... Ez egy hipotézis. Ugye, vannak az 1989-90-es rendszerváltásnak kárvallottjai. Sokan. Vannak szegények Magyarországon. Vannak alulképzettek Magyarországon. Ők egy darabig reménykedtek abban, hogy talán jobbra fordul a sorsuk, ámde teltek az évek, most már évtizedek, nem fordult jobbra a sorsuk. És ez a társadalmi réteg szerintem kitermelte magából a radikális jobboldalt, meg lehet, hogy erre még politikailag fölülről is rászervezték, én nem tudom. Sokan úgy gondolják, hogy határozottan támogatják a radikális jobboldal utcán randalírozó részét bizonyos politikai erők. Én ezt nem tudom. Azt gondolom mint közgazdász, hogy ezt a magyar gazdasági, társadalmi, szociológiai valóság termelte ki magából. Csírái itt voltak: a nyilasoknak vannak gyerekei, most már unokái, családi hagyományokban ez továbbélt. Meg ugye volt néhány ősnilyas, aki erre rá is segített, mindenféle könyvekkel, lapokkal, szervezésekkel. És hát elérték azt a kritikus tömeget, amivel már utcára tudnak lépni, a Gyurcsány őszödi beszédével megtalálták az apropót is. És én azóta csak csodálkozni bírok, hogy mi van itt. De valószínűleg szociológiailag ez pontosan megmagyarázható. Itt nem szimpla hőzöngésről vagy rendőrségi ballépésekről vagy politikai ballépésekről van csupán szó. Mindennek egyik megnyilvánulása az, ami 2007-ben a melegfelvonuláson történt. Tehát hogy gyakorlatilag egy jobboldali ellen-felvonulás ment a járdán, miközben a melegfelvonulás ment az úttesten, és ők folyamatosan mocskoltak minket, egészen a csúcspontig, a „Buzikat a Dunába, zsidókat meg utána!” ordítózásig a Dunánál, a Szabadság-hídnál. 2008-ban én nem vonultam fel. De rémségeket mesélnek a barátaim, meg látja is az ember a videókat, hogy mi történt. Tehát itt mi is eljátszunk egy olyan szelepet, ahol ez a beszorított, elszegényedett, elbutult réteg kiengedheti a gőzt. Én így magyaráznám.

R: Mi volt az oka, hogy nem vonultál fel?

SZJ: Kificamodott a vállam.

R: Mennyire látod másnak a mai fiatal leszbikus generáció világát?

SZJ: Egyáltalán a mai fiatalok világa más. Sokkal nyitottabb, rugalmasabb, alkalmazkodóképesebb, mint mi vagyunk meg voltunk. Mi ide be voltunk zárva a szovjet blokkba, gyakorlatilag. Hát, ilyen közhelyek jutnak eszembe, hogy ezt örömmel látom. Azt nagyon nem szeretem, amikor valaki külföldön nagyon buzi, itthon meg bujkál. Szóval ez egy létező kategória. Ezt visszásnak találom, hogy külföldön éljük ki magunkat, pedig ez is magyarázható. Tehát lehetnék empátikusabb azoknak a fiatal lányoknak az irányába, akik Kanadában tombolják ki magukat a melegfelvonuláson, és írják onnan a lelkesítő leveleket, de itthon nem állnak ki megdobáltatni magukat. De végül is az ilyen nagyon fiatalokkal nekem már nemigen van kapcsolat. Ha belegondolok, akikkel nekem ilyen haveri vagy baráti kapcsolat van, azok azért már többnyire harminc fölöttiek, minimum 25-26 évesek. Egyszer-kétszer voltam buliban, a farsangokon leginkább. Jó látni, hogy milyen felszabadultan buliznak, és nem okoz nekik problémát, hogy ők leszbikusok. Meg hogy ez azért nagyon benne van már a közbeszédben. Úgyhogy valaki, aki mondjuk nagyon szeretne fiú lenni, vagy sorozatosan lányokba szerelmes, az ugye manapság nem 33 éves korában ismeri fel, hogy vele mi van, hanem sokkal hamarabb. Legalábbis nagyon-nagyon remélem. Hogy aztán tudja-e vállalni a leszbikusság útját? Biztos, hogy könnyebben, mint régen, de azért azt hiszem, hogy még mindig nagyon nehezen.

1962

Középiskolai osztálytársaival, 1967

1994. Fotó: Szilágyi Lenke

A Szivárvány Társulás a Melegek Jogaiért Vörösmarty téri demonstrációja, 1995

„A csendes kövek és a bonyolultan összerakott emberek között éltem és élek”

Kis Márta (1950)

R: Hogyan lettél kőszobrász-restaurátor?

KM: Szegeden a Tömörkény István Iparművészeti Szakközépiskolába jártam kőfaragó-kőszobrász szakra. Miután összeházasodtunk a férjemmel, együtt jöttünk Visegrádra. A Műemlék Felügyelőség visegrádi építésvezetőségén a kőszobrász műhelyben kezdtünk el dolgozni 1973-ban, barátokkal, volt osztálytársakkal együtt. Magát a restaurálást a gyakorlatban tanultuk meg, ehhez sok szakmai segítséget kaptunk neves szakemberektől. Akkoriban kezdődött a nappali képzés a főiskolán kőrestaurátor szakon, de abban az időben azt nem lehetett megcsinálni, hogy dolgozunk is, meg tanulunk is. A Műemlék Felügyelőség visegrádi építésvezetősége '83-ban megszűnt, és én néhány munkahely után '88-ban szabadúszó kőszobrászként kezdtem dolgozni, többek között a visegrádi királyi palotában. 2000-2001-ben, amikor az ezredfordulót ünnepelte az ország, sok munkám volt itt, nekem is sok részem van abban, hogy a palota most úgy néz ki, ahogy kinéz.

R: Mesélj a házasságodról! Hogyan ismerted meg a férjed?

KM: Középiskolában találkoztam Misával, osztálytársak voltunk, kőszobrász volt ő is. Az egész osztály nagyon jó közösség volt, és a művésztanárainktól nagyon sokat tanultunk, mondhatom, hogy egész életünkre útmutatót kaptunk tőlük. Misával jó barátok lettünk, és együtt csináltunk dolgokat, tulajdonképpen együtt éltük az életünket. Nekem ő már elsőben nagyon megtetszett, de valahogy korábban nem kerültünk össze, csak érettségi után egy évvel. Én akkor kirakatrendező iskolába jártam, neki a katonaságnál volt egy fél éve hátra, és akkor jöttünk össze, amikor ő leszerelt, én meg kirakatrendezőként visszamentem a szegedi szerződötető cégemhez. Még egy fél évet ott töltöttünk, és utána döntöttünk úgy, hogy összeházasodunk, és ideköltöztünk Visegrádra. 15 évig éltünk házasságban, született két lányunk, Márti és Eszter. Márti festőművész, Eszternek meg van két édes kicsi fia, épp most ment vissza dolgozni a gyés után. Ő is kőszobrász lett, azaz díszítőszobrász, de ugyanazt a munkát csinálta, mint mi, egy csapat voltunk. Utólag azt mondom, hogy nekünk azért kellett Misával összekerülnünk, hogy ezt a két gyermeket létrehozzuk, és utána mind a kettőnknek a saját útját kellett járni. Az én utam elment a leszbikus életforma felé, ő pedig több-

szöri próbálkozás után most megállapodott egy általános iskolabeli osztálytársa mellett. Nagyon jóban vagyunk, tartjuk a kapcsolatot, kölcsönösen látogatjuk egymást.

R: Miért lett vége a házasságoknak?

KM: Misának gondjai lettek az alkohollal, és ez egy idő után felőrölte a kapcsolatunkat. Nagyon leült mint párkapcsolat, egy ponton túl nem működött. Nagyon nehéz volt az elválás, ő olyan állapotban volt, hogy nem tudott egyedül megbirkózni ezzel, és orvosi segítségre volt szüksége. Ebben én tudtam neki segíteni, pontosabban elfogadta tőlem a segítséget, ezért még sok dolgunk volt egymással. Én már korábban elváltam volna, csak Misa nem volt arra akkor képes, hogy önállóan tudjon létezni, és én úgy voltam vele, hogy nem teszem ki az utcára. Aztán úgy hozta a sors, hogy találkozott egy régi szerelmével, és akkor végre úgy érezte, el tud menni. De még két képmény évembe került, hogy lelkiileg is teljesen el tudjam őt engedni magamtól.

R: Neked volt nehéz?

KM: Nekem. Nekem mindenféle szakítás nagyon nehéz, még akkor is, ha egy kapcsolat nem jól megy már. És olyan nagy teher volt rajtam, minden együtt, a gyereknevelés, a háztartás, a hivatásom, Misa gondjai, hogy úgy éreztem, valami lelki táplálékra van szükségem ahhoz, hogy bírjam ezt a nagy terhet. Az élet úgy hozta, hogy találkoztam egy nővel, és azon vettük észre magunkat, hogy egymásba szerettünk. Akkor Misa még nem tudott a lesbikusságomról, de később megtudta, és mint kiderült, teljesen el is fogadta. Mostmár mindenki tudja a családban, de nem volt könnyű idáig eljutni.

R: És az alkoholproblémáig milyen volt a házasságotok?

KM: Nagyon jó volt, amíg jól működött. Én nagyon szerelmes voltam Misába, megéltem az igazi klasszikus nagy szerelmet, amikor azt éreztem, hogy az eget is be tudom meszelni. Ez így is működött évekig. És nemcsak nő- és férfitartnerek voltunk egymásnak, hanem gondolkodásban, munkában, közös tevékenységekben is együttműködtünk. Az is nagyon jó volt, hogy közös volt a baráti körünk, és elég sokat társadalmi munkáztunk; a szocializmusban szokás volt, hogy az embereket társadalmi munkára szólították fel, de mi mentünk szívesen magunktól is. Emlékszem, hogy amikor idekerültem Visegrádra, egy április 4-ei kiemelt ünnepségre óriási dekorációt terveztem felkérésre a mostani művelődési ház homlokzatára, ami egy emeletes villaépület. Még most is elámulok, micsoda nagyléptékű rendezvények voltak akkoriban, milyen sokat áldoztak arra, hogy a külleme és a módja is meg legyen adva egy ilyen ünnepségnek. A barátaim is benne voltak, az úgynevezett szocialista brigádunk nagyon sokat dolgozott az ilyen rendezvényekre társadalmi munkában. Ami egy kicsit elcsúszott

később az életünkben Misával, hogy én nagyon mozgékony voltam, sokat szerettem menni, biciklizni, kirándulni, Misa meg eléggé otthonülő volt, így aztán egy kicsit elváltak az útjaink. Ez nekem nem volt túl jó, azt szerettem volna, ha együtt csinálunk dolgokat, amik nekem is fontosak meg neki is, de hát így hozta a sors.

R: Volt valamilyen korábbi előjele annak, hogy vonzódsz a nőkhöz?

KM: Nem jutott eszembe, amíg meg nem ismerkedtem az első barátnőmmel. Bár visszamenőleg fel tudok idézni az életemben olyan eseményeket, amik ezt a lehetőséget magukban hordozták. De nem jutott eszembe, mert úgy nevelkedtem fel, hogy aki nőnek született, annak nőként kell élni. Engem fiúnak vártak, és én fiú is szerettem volna lenni kisgyerekkoromban, de serdülőkoromban már teljesen el tudtam fogadni azt, hogy nő vagyok, és nőként illeszkedem be a társadalomba, nem volt ezzel semmi problémám. De mindig voltak kis lányszerelmeim. Én magamban teljesen lerendeztem, hogy időnként megtetszett egy lány, és akkor örültem, ha látom a folyosón az iskolában, vagy szívesen nézegettem a tablóképét az iskola falán. Vagy a napközis táborban szívesen tettem-vettem mellettük, örültem neki, hogyha valami közös dolgot csinálhatunk. De ennél többre nem jutottam, csak megéltem magamban, hogy vonzódok, és ennyi volt, nem volt ennek folytatása. Viszont egyszer, amikor nyolcadikos voltam, mentünk a Parlamentbe karácsonyra Békés megyéből, gyerekküldöttek voltunk, és volt egy gyulai kislány, akivel jó barátságba kerültem. Amikor mentünk át az Erzsébet-hídon, megfogtam a kezét, egymásra mosolyogtunk, és kézen fogva mentünk át a hídon. Ennyi volt, semmi több. Vagy emlékszem, még óvodás voltam, és volt nálunk vendégségben egy lány, szembekötősdit játszottunk, neki volt bekötve a szeme. Azt mondták rá, hogy nem olyan szép lány, de nekem tetszett a kis nyári ruhájában, ahogy bekötött szemmel forgott, és kereste, hogy merre vagyunk. Éppen kezdett serdülni, és valahogy nekem olyan vonzó volt a nőiességével. Ilyenekre emlékszem, ezek a lelki vonzódások megmaradtak bennem.

R: Mikor elváltatok, már ismerted a nőt, akivel egymásba szerettetek?

KM: Igen, akkor vele már kapcsolatban voltam. Misával hivatalosan még nem váltunk el, de már nem voltunk együtt. Az korábban szóba került többször is, hogy ez már nem működik így. Akkor már tulajdonképpen Misát a harmadik gyerekemnek tekintetem, abban a helyzetben.

R: Hogyan ismertétek meg egymást az első barátnőddel?

KM: A 35. születésnapomon történt, 1985-ben. Akkoriban rövid ideig egy üdülőben dolgoztam kultúrosként, ami egy szabad, kötetlen munka volt, az üdülőbe érkező ven-

dégeknek csináltam programokat, tárlatokat vezettem nekik, kirándulásokat, ping-pongbajnokságot szerveztem, szalonnasütéseket, úszást, amihez épp kedvük volt. Az üdülőben volt egy kis stúdió, egy picike lyuk, ahol csak egy asztal, székek egy polc fért el, és ott tudtam magamban lenni, kicsit regenerálódni. Ott valahogy a kezembe került egy *Expressz* újság, és látom a levelezési rovatban, hogy „kedves, értelmes fiatal nőt keres levelezőtársnak egy fiatal nő”. Gondoltam, írok neki, ebből alakult ki a kapcsolatunk. Neki se volt azelőtt nővel kapcsolata, nekem se.

R: Szóval ez egy leszbikus hirdetés volt?

KM: Tulajdonképpen az ő részéről igen. Én akkor még nem tudtam magamról, én egy lelki kapcsolatot szerettem volna elsősorban valakivel, akivel beszélgetni tudunk, meg tudok vele osztani dolgokat, aztán persze minden belefér. Nem gondoltam ebbe igazándiból bele, de benne volt ez is. A sors úgy hozta, és én egyszerűen csak azt tettem, ami belülről a lelkemből vagy a zsigereimből jött. Egy hónap eltelt aközött, hogy válaszoltam a hirdetésére, és hogy találkoztunk. Felkeltette az érdeklődésemet, de nem fogalmaztam meg magamban, hogy mi is ez az érzés, csak írtam neki utána levelet, ő válaszolt, akkor újból találkoztunk, aztán megint találkoztunk, gyakorlatilag egyik dolog követte a másikat, és egyszer csak azon vettük észre magunkat, hogy egymásba szerettünk. Ő tulajdonképpen nem is igazán tudta, hogy miről írnak a könyvek, amikor szerelemről van szó, mert nem tapasztalta meg addig ezt az érzést.

R: Amíg benne voltál a házasságban, kerestél-e más ismeretségeket, barátokat?

KM: Nyitott voltam tulajdonképpen, nem voltam teljesen elzárkózva a férfiktól, de százszázalékosan biztos voltam abban, hogy én férfiba többé szerelmes nem leszek. Nem azért kezdtem el nőkkel foglalkozni, mert csalódtam. Egyszerűen tudtam, hogy férfi még egyszer nem tudja úgy megérinteni a lelkemet, ahogy Misa, azt nem lehet überelni. Nekem ez az egy férfiszerelem adatott meg az életemben, és ha Misával úgy alakult volna az életünk, hogy egész életünkben harmonikusan tudunk élni, akkor lehet, hogy én soha nem találkozom nővel. Amíg együtt voltunk, nem próbálkoztam kifelé tekinteni. Neki volt a vége felé egy rövid idejű fellángolása egy másik nő iránt, akit én is ismertem, és az eléggé megtörte a lelkemet. Igazából attól kezdve már nem állt helyre a kapcsolatunk. És amikor úgy éreztem, hogy már teljesen vége ennek a kapcsolatnak, akkor jutottam arra a pontra, hogy valamit kell kezdenem, mert elfogyott minden érzelmi tartalék, és nincs miből táplálkoznom. Volt szexuális kapcsolat, még férfival, nekem a szex nagyon jól működött férfiakkal, de lelki, érzelmi kötődés hiányában nem tudtam kapcsolatban lenni velük. Rám nagyon

tapadtak, elsősorban a gyengébb alkatú, alkoholista férfiak, és én nem akartam még egy alkoholistát. Nekem nagyon fontos volt, hogy a partnerem önálló egyéniség legyen, ne azáltal legyen valaki boldog, hogy az én szoknyám mellett ül. Akkor inkább vagyok egyedül. A másik dolog: ha például azt tapasztaltam, hogy egy férfi a női nemet megszólja vagy lenézi – „téged nem, téged imádlak, te kivétel vagy, de amúgy a női nemről megvan a véleményem” –, na hát akkor nekem meg arról a pasiról volt meg a véleményem, akkor már szóba se jöhetett az illető!

Volt még egy vonulata az életemnek, amikor még házasságban éltem Misával. Visegrádon volt egy gyermekorvosnő, akivel nagyon jó kapcsolatba kerültem. Akkor már problémák voltak Misával az iváztatásával kapcsolatosan, és én nagyon sokat küzdöttem, akkor ő már szinte megszűnt az a lelki társ lenni, aki kezdetben volt. Én iszonyatosan nagy teherbírású vagyok, de mindig szükségem volt valami lelki kapcsolatra, emberekkel való kapcsolatra, amiből tudok táplálkozni. És ez a doktornő olyan ember volt, aki az egyéniségével nagyon megérintett, vonzó volt a gondolkodása, és amit ő mint orvos gondolt és tanított, az nálam termőtalajra talált. Kialakult bennem az igény, hogy még többet tanuljak tőle, még többet beszéljessünk, és nagyon kerestem erre a lehetőséget. Később az volt a probléma, hogy úgy éreztem, ő sokkal fontosabb lett nekem, mint amennyire én neki, és függőségnek éltem meg a dolgot. És igyekeztem kigyomlálni magamból. Ez kőkemény lelki munka volt, évekig tartott, és ez is nagyjából arra az időszakra tehető, amikor Misával a kapcsolatunk már teljesen befejeződött. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy lelkileg olyan mélypontra kerültem, hogy ezt a levelet megírtam az üdülőben. Azt hiszem, inkább lelki társat kerestem. A doktornő iránt sose volt szexuális vonzódásom, eszembe sem jutott, hogy én vele mint nővel együtt legyek, de lelkileg rettenetesen fontos volt. Utólag úgy látom, hogy ezt a kapcsolatot úgy éltem meg, mint egy plátói szerelmet, de mivel ez nem volt kiegyenlített, ezért nem működött tovább, tehát nekem kellett ezt megszüntetnem és helyretennem magamban.

R: Hogyan döbbsz rá, hogy leszbikus vagy?

KM: Én ezt nagyon-nagyon sokáig egyáltalán nem fogalmaztam meg magamnak, egyszerűen azzal az élménnyel kezdődött, hogy megöleltük egymást, és ez baromira jó volt. Azután megtapasztaltam azt, hogy milyen sok szín, milyen sok árnyalat van, milyen sok húron lehet játszani még azon túl, hogy van egy férfi-női kapcsolat, amit én, úgy érzem, az életemben maximálisan megéltem, amennyire ezt meg lehet élni. Nem az első napon történt, hogy rájöttünk erre. Amikor megöleltük egymást, még

nem bújtunk rögtön ágyba, de egy-két nap alatt el tudtam fogadni magamban, hogy ez teljesen rendben van. És ő is elfogadta saját magában. Szerintem ő abszolút erre vágyott.

R: Nem volt neked furcsa, hogy egy nővel vagy együtt?

KM: Egyáltalán nem volt furcsa. Akkoriban olvastam Faludy Györgynek egy idézetét, hogy teljesen mindegy, férfi vagy nő az illető, akit megszeretsz, az a lényeg, hogy megszereted, és kész. És valahogy azt éreztem, hogy ez az én életemben is így működik. Nekem magammal nem volt semmi problémám. Azzal volt problémám, hogy ezt titokban kellett tartani. Pontosabban az se volt problémám, mert másképp akkor nem működött, csak teljesen titokban tartva. Én nagyon vigyáztam, hogy véletlenül se láthassa rajtunk senki, ami persze nem így történt, mert a gyerekeim is rájöttek. Egyszer pedig mentünk a mozgólépcsőn, és ahogy a barátnőm rám nézett, egy pasi a fülünkbe bűgött, hogy „Nagy a szerelem, mi?” Azt hittem, elsüllyedek, mert én nem akartam, hogy más levegye azt, hogy én mit érzek, vagy hogy mi a helyzet velünk.

R: Meddig tartott ez a kapcsolat?

KM: Öt évig tartott a szerelem része, és utána még két évig próbálkoztunk fenntartani ezt az állapotot, több-kevesebb sikerrel, de az már nehéz volt. Azért is nem működött tovább a kapcsolatunk, miután elmúlt a szerelem – elsősorban az ő részéről –, mert annyira más az egyéniségünk, másként működünk mint emberek, egyszerűen ég és föld. Neki nehéz volt, néha úgy érezte, hogy teljesen szétesik darabjaira. Az elején csak úgy jött az érzés, azzal nem lehetett mit csinálni. Az ötödik év vége felé viszont már azt érezte, hogy szétesik, és akkor úgy gondolta, neki jobbat tesz, ha ezt a kapcsolatot befejezi.

R: Mennyi ideig éltetek rejtőzködve?

KM: Végig. Hetente egyszer találkoztunk. Ő a tévénél dolgozott, szerkesztő volt abban az időben. Nekem volt egy szabadnapom szerdán, ő is egy alkotónapot kért szerdára, és ezeket a napokat mindig együtt töltöttük. Én mentem többnyire, már reggel nyolckor ott voltam. Le is buktunk egyszer a férje előtt, mert egy kicsit korábban jött haza a munkahelyéről, és egyértelművé vált a dolog, úgyhogy én aztán ki lettem onnan tiltva. Nehéz volt. De sokszor elutaztunk hétvégére, vagy ő kijött hozzánk a gyerekeivel, úgyhogy volt azért sok közös programunk. Nálunk szabad szellem volt mindig, nagyon sok barátunk, rokonunk, ismerősünk jött hozzánk látogatóba, itt is aludtak, úgyhogy az teljesen belefért az életformánkba, hogy ő is itt aludt. De nagyon-nagyon nehéz volt, mindig rejtőzködnünk kellett. Az egy teljesen más világ volt, az életem a

barátnőmmel a társadalomtól félretett, külön becsomagolt élet volt. Teljesen el kellett titkolnunk, mert akkor ezt még nem tudtuk felvállalni. Öt évig éltünk úgy együtt, hogy senkivel nem találkoztunk, nem is ismertünk se meleg férfiakat, se leszbikus nőket. Senkit. Csak ketten voltunk. És egyikünk sem volt független. Nekem férjem nem volt, de gyerekeim igen, és megvolt az úgynevezett heteró polgári életem, ami egy teljesen más világ volt.

R: És mit szólt ehhez a családot, a gyerekeid? Mikor tudták meg?

KM: Legelőször a nagyobbik lányomnak mondtam el, tíz év után. Akkor én már a többedik nőkapcsolatomban voltam. Márti 21 éves volt. Maga a téma addigra már természetes volt a családban, beszélgettünk a melegségről. Úgy kezdődött tulajdonképpen kinyílni az életünk az első barátnőmmel – ’90-ben, azt hiszem –, hogy ő külsőzött újságoknak, és valahol meghallotta, hogy alakulóban van egy meleg zsidó csoport (Szidra néven¹⁹), és interjút készített a csoport alapítóival, amire engem is elhívtak. A Rózsaszín Csokornyakkendőben találkoztunk ezekkel a fiúkkal, ami Juhász Ildi vendéglője volt az Üllői út elején. Meghívtak bennünket az alakuló ülésre, úgyhogy mi is bekapcsolódtunk a csoport életébe. Lakásokon volt az összejövetel, az elején kötetlen beszélgetéssel, utána pedig az egyik fiú zsidó tanítást tartott. Egy alkalommal elmentünk Bécsbe az ottani meleg zsidó csoporthoz vendégségbe. Nagyon élveztem ezeket az összejöveleket, és fantasztikus volt, hogy a barátnőmön kívül valaki mással is lehetett beszélni a melegséggel kapcsolatos érzéseinkről. Beszélni addig senkivel nem tudtam, bár ezt nem is nagyon igényeltem, amíg a barátnőmmel nagyon szoros volt a kapcsolatam.

Ahogy találkoztunk más meleg emberekkel, a melegség mint téma a családukban is szóba került. A gyerekeim addig még csak annyit tudtak, hogy vannak zsidó barátaim, azt nem mondtam, hogy ők melegek is. Akkor elmeséltem, hogy egy meleg fiú pár látott minket vendégül, és micsoda élmény volt megtapasztalni, hogy két azonosnemű ember ilyen harmóniában tud élni egymással, és ezt így felvállalják. Vagy Márti látta például a Querelle-t, a Fassbinder-filmet, és akkor beszéltünk róla. Aztán egy szép napsütötte februári reggelen elmentem hozzá, és mondtam neki, hogy szeretnék vele valamit megosztani, ami az én magánéletemmel kapcsolatos, és nekem nagyon fontos – és mondtam neki, hogy én meleg vagyok. Erre azt mondta, hogy „tudom, anya”, és megöleltük egymást, és megkérdezte, hogy elmondhatja-e a barátainak. Mondtam,

¹⁹ A szerveződés 1991-ben Magyar Zsidó Leszbikus és Gay Csoport néven indult, később Keshergay néven működött.

hogy persze, nyugodtan, akinek csak akarja. Azután még sokat beszéltünk vele erről, és teljesen megkönnyebbültem, hogy egy embernek már elmondtam.

R: Honnan jött a vágy, hogy elmondd?

KM: A rejtőzködés nagyon nagy terhet nyom az emberre. Mivel voltak emberek, akikkel már tudtam róla beszélni, úgy éreztem, hogy előbb-utóbb a családomnak is szeretném elmondani. Nagyon szerettem volna, mert mindig titkolóznom kellett, és csak egy kis szeletet mutathattam meg magamból éppen azoknak az embereknek, akik a legközelebb állnak hozzám. Úgy éreztem, itt az ideje, hogy Mártinak elmondjam. Két év múlva tudtam elmondani Eszternek, neki is egy vasárnap délutáni kávézás közben. Addigra már megvolt az első felvonulás, és csináltak velem riportot a Civil Rádióban, névvel. Lánér Lacit meg Pálfi Balázst hívták még meg, és többször elhangzott a riportban, hogy „vendégeim Kis Márta, Pálfi Balázs és Lánér László, akik nyíltan vallják, hogy melegek”. Ez sarkallt engem arra, hogy Eszter ne a rádióból tudja meg, hanem inkább tőlem. Akkor nagy levegőt vettem, és elmondtam. Ő is azt válaszolta, hogy „igen, tudom, anya”.

R: Ilyen fogadtatásra számítottál?

KM: Eszternek egy kicsit nehezebb volt a gyakorlati része, amikor találkozott a barátnőmmel. De aztán eltelt négy év, és az egyik karácsonyra kaptam tőle egy kis agyagszobrocskát, ő mintázta – két nő ül egymás mellett, átkarolják egymás vállát, és fogják egymás kezét. Úgyhogy teljesen rendbejött vele. Utána elmondtam a nővéremnek, a húgomnak, a húgom elmondta azonnal a családjának, a gyerekeinek, teljesen rendben volt ott is. A szüleimnek csak 17 év után tudtam elmondani, és ez nagyon nehéz volt. A barátnőről, aki akkor együtt lakott velem Visegrádon, már beszéltem a szüleimnek – mindig mondtam, hogy Nórika itt van, ezt csinál, azt csinál –, és amikor húsvétkor hazamentünk, vittem a fényképét is a többi fényképpel együtt. Mikor odaértem ehhez a fényképhez, akkor mondtam édesapámnak, hogy „ő Nórika, a kedvesem”. És akkor örült neki, mondta, hogy „de helyes, örülök, hogy egy ilyen helyes nőt választottál”. Édesanyámnak is kikerekedtek a szemei: „mikor ismerkedtetek meg, hogy ismerkedtetek meg?”, és akkor még beszélgettünk róla, kérdeztem tőle, hogy érintette ez a bejelentésem. „Ugyan, Mártikám, hát az első barátnődtől kezdve tudtuk, mi a helyzet veled, és nincs is nekünk ezzel semmi bajunk, a gyerekünktől, így szeretünk, és kész.”

R: Szerinted a gyerekek miből sejtették, hogy lesbikus vagy?

KM: Akik a legközelebb állnak hozzánk, leveszik, hogy mi a helyzet, és a gyerekeknek kü-

lönösen erős ez a képességük. Kétéves korig a gyerekek a szülők által ismerkednek a világgal, tehát nem a világ dolgait reagálják le, hanem azt, ahogy a szülő azt fogja. A szülő metakommunikatív jelzéséből a gyerek fogja az adást, és ez az érzékenységgel megmarad később is, a gyerek nyitott és érzékeny a szülő dolgaira. De ez oda-vissza megy, mert a szülő is, ha nyitva tartja a szemét, ugyanolyan érzékeny a gyereke dolgai iránt.

R: A volt férjednek mikor mondtad el és hogyan?

KM: Neki tulajdonképpen nem mondtam el, ő valahogy megtudta. Nem tudom, honnan tudta meg, mikor esett le neki a tantusz. Mivel már elváltunk, nem volt fontos, hogy erről beszéljek neki. Amikor pár évvel ezelőtt a TV2 *Strucc* című műsora csinált velem egy interjút, akkor mondtam Misának, hogy készült velem egy riport, ami a melegségemet is érinti, ha érdeklí, nézze meg. Megnézte, utána fölhevített, és nagyon gratulált, ódákat zengedett, hogy mennyire fantasztikus, hogy ezt így bevállaltam, ez nagyon fontos és nagyon kell, és teljesen támogatott lelkileg. A film után beszélgettünk egy kicsit részletesebben ezekről a dolgokról. Épp akkoriban szervezett osztálytalálkozót oda magához, és mondta, hogy hívjam a barátnőmet is, és ha valamilyen osztálytársunknak baja lesz ezzel, „majd letörjük a szarvát a himsovinisztának”.

R: Amíg rejtőzködtél, mivel volt a legnehezebb összeegyeztetni mindezt? Gondolok itt a munkahelyre, barátokra, családra.

KM: A coming-outnak van egy íve, mindig mindenki annyit vállal fel, amennyit tud. Az első lépés volt, amikor a meleg zsidó csoporttal találkoztam, és ott már valakinek, egy meleg embernek beszéltem az érzéseimről, érdeklődtem, hogy ő hogyan éli meg a családjában. Utána belekeveredtem a melegmozgalomba, és mindig egy kicsit többet tudtam adni magamból, többet bírtam fölállalni. Nem alapító tagja vagyok a Hátérnek, de a második csoportban végeztem a telefonos operátori képzésen, és az nagyon sokat segített nekem abban, hogy minél többet tudjak fölállalni kifelé. Erre az időre esett, hogy a gyerekeimnek is elmondtam. Nekem a legfontosabb a családom volt. Miután a családom tudta, azt gondoltam, hogy mostmár nagy baj nem történhet. Édesanyám kérdezte egyszer, hogy Visegrádon tudják-e rólam, mondtam, hogy fogalmam sincs, szerintem tudják, de senki nem mondott még semmit. Erre azt mondta, „Mártikám, ne is törődj vele, bármit is mondanak, az a fontos, hogy te boldog légy”. Nem hallottam még vissza Visegrádon semmit. Ezekkel én nem is foglalkoztam; a családomban, meg az új embereknek, akikkel megismerkedtem, elmondom. A szomszédasszonyommal is, mikor ideköltözött Visegrádra, beszélgettünk,

mesélt a korábbi életéről, a volt férjéről, és akkor mondtam neki, hogy én is elváltam, és hogy nekem barátnőm van. Ezt mostmár ki tudom mondani, nem dicsekszem vele, de ha valaki rákérdez, akkor őszintén és nyíltan megmondom.

R: Voltak ebből problémák?

KM: Egyszer volt, amikor a '90-es évek elején a Feminista Hálózatban tevékenykedtem, ismerkedtem a női gondolkodásmóddal. Volt ott egy nő, jókat beszélgettünk, jártam is nála, kedveltük, félmondatokból értettük egymást. Úgy éreztem, fontos, hogy tudjon a melegségemről. Szemtől szembe még nem voltam képes elmondani, de írtam neki egy levelet, amiben megírtam, hogy velem ez a helyzet. Másoktól tudom, hogy teljesen kikelt magából. Velem azóta nem beszélt, csak másoktól hallottam vissza, hogy én „kikezdttem vele”. Ő így reagálta ezt le; én azt gondolom, hogy neki a melegséggel voltak problémái, és tulajdonképpen nem engem utasított el, hanem saját magában ezt az érzést. De egyébként máshol nem volt ezzel probléma. Nem mondtam senkinek magamtól, aki kíváncsi volt rá, annak viszont elmondtam. Viszont a Struccban főlvállalni nem volt könnyű, mert a tévében láthatnak olyan emberek is, akiknek nem biztos, hogy elmondanám. Például régi ismerősök, akik engem még a heteró világból ismernek. Más az, ha szemtől szembe tudja meg, vagy én mondhatom el, mint ha így tudja meg rólam. Édesapámnak például azért volt nehéz elmondani, mert azt gondoltam, hogy nehézségei lesznek a kollegái, ismerősei előtt azzal, hogy meleg a gyereke. Ő pedagógus ember volt, most már nyugdíjas, vezető beosztásban volt mindig is, művelődésügyi osztályvezető, levéltári igazgató, és tanított a gimnáziumban, mielőtt nyugdíjba ment.

R: Olyan problémád nem volt, hogy nem kapnál szerződést vagy munkát, ha elmondod?

KM: Jaj, dehogynem volt! Ki is rúgtak! Most jut eszembe, tényleg történt egyszer egy ilyen az életemben! '87-ben elmentem a Néphadsereg Művelődési Házába dolgozni mint közművelődési munkatárs. Sok és eléggé összetett volt a munka, egy kicsit jolly joker voltam, de kedveltem, viszonylag szabadúszó munka volt ez is. Ki-bejártam szervezni, műsorokra, programokra, úgyhogy elég kötetlen volt, és az alezre-des elvtárs szíve csücske voltam, nagyon kedvelt. Volt a Honvéd üdülőnek egy kempingje Balatonkenesén, ott voltam gondnok egész nyáron, a gyerekeim is lent voltak velem, és mondták, hogy hozhatok egy kisegítő embert magammal, akit fizet a művelődési ház. Én a barátnőmet hívtam, de ez nagyon nem jött be, mert iszonyatosan féltékeny volt amiatt, hogy nem csak vele foglalkozom. Nekem a táborban meg volt a napi feladatom, nem tudtam vele foglalkozni, és ő ezt nem bírta elviselni, állan-

dóan feszültségek voltak, és biztos, hogy ezt valaki észrevette. A sáornak nem vastag a fala, és biztos, hogy kihallatszott a beszélgetés, valaki levette a drótot rólunk. Meg sokat járt be hozzám a művelődési házba is, szóval nem volt nehéz rájönni arra, hogy milyen kapcsolatban vagyunk. És egyszer csak, mikor vége volt a nyári tábornak, hívatnak az osztályra, az alezre-des elvtárshoz, és az osztályvezető-helyettesnő mondja, hogy az alezre-des elvtárs üzeni, hogy kapok egyhavi fizetést, és menjek el erről a munkahelyről. Kérdeztem, hogy miért, de nem mondott semmit. És akkor kérdeztem az osztályvezető elvtársnőt is, hogy mi a probléma, és azt mondta, hogy állítólag én valami degradáló megjegyzést tettem az alezre-des elvtársra, ezért vagyok kirúgva. Hát ez teljes abnormitás, nem mondtam én semmi rosszat, ez egyáltalán nem az én stílusom, hogy megjegyzéseket tegyek. Aztán rájöttem, miről is van szó. Ez annyira bántott engem, hogy nagyon sokáig, évekig nem beszéltem erről senkinek. Nem olyan régen volt egy beszélgetés jogi esetekről, hogy kit milyen diszkrimináció ért, akkor tudtam először mások előtt beszélni róla.

És soha nem mondták ki, hogy emiatt rúgtak ki. Időbe telt, amíg valakit véglegesítettek, polgári alkalmazottá avattak, tehát az már feltételezte azt a bizalmat, hogy megfelel a munkám, és egy ilyen munkahelyen dolgozhatok, mint a Néphadsereg Művelődési Háza. Egyértelmű volt, hogy nem a munkámról volt szó, tudom, hogy nem követtem el olyat, amivel baj lett volna. Ha a munkámmal van kifogás, akkor azt megmondták volna, és akkor meg tudtam volna magamat védeni. Így viszont nem tudtam védekezni, csak álltam ott értetlenül. Akkor az egy nagy gesztus volt, hogy még egy hónapig kaptam a fizetésemet, és azt mondták, hogy „jobban teszi, ha közös megegyezéssel most elmegy”. Ez nem volt szokás abban az időszakban. És ezt én akkor még nem mertem szóbahozni, még nem tudtam erről beszélni. Még hálás is voltam nekik, hogy nem verték nagydobra, hogy „na, azért rúgjuk ki, mert maga meleg”, mert akkor mindenki így tudja meg, és az nagyon ciki lett volna. Akkor még nem volt ilyen öntudatom, mint most. Most már nyugodtan ki tudnék magamért állni, és tudnék hova fordulni, mert vannak fórumok, helyek, ahova lehet fordulni most már van a Háttérnek is jogsegélyszolgálat.

Még egy dolog történt, de az már jóval később. A házamnak van egy másik bejárata is, régen ez egy közös udvar volt, és van ott egy úgynevezett szárazkapu bejárata. Onnan lehet fölmenni a padlásomra, ott tartom a szénét egy kis kutrincában. Vannak szomszédaim, akiknek az ajtaja akkor idenézett a szárazkapu bejáróra, és egyszer valaki kidekorálta a kutrincá deszkafalát, elkezdte írni, hogy „buzi bu...”, és akkor le-

het, hogy megzavarta valaki. Biztos, hogy valaki sejtett vagy tudott valamit. Hogy ez a szomszéd volt vagy más, fogalmam sincs, de talán azóta is ott van, azt hiszem, nem takarítottam el.

R: Hogy érintett ez téged?

KM: Sehogy. Nem rázott meg. Hogyha valakinek valami mondanivalója van, jöjjön oda, mondja meg nekem, és akkor válaszolok, vagy beszélünk a kérdésről, de ezzel nem tudok mit kezdeni, hogy valaki odaírja. Ha elkezdek görcsölni azon, hogy jaj, jaj, meg ne lássa senki, vajon ki lehetett az, gyorsan letakarítom, lemosom, szerintem annál cikibb. Így meg többet nem írta ki senki. Biztos, hogy jobban ki lett volna dekorálva, ha én ezzel foglalkozom, vagy ha azt látják, hogy engem ezzel tudnak bosszantani, de látták, hogy ennek nincs értelme.

R: Elég sok olyan kellék – ékszerek, stb. – van rajtad, ami utal a leszbikusságodra. Ezzel nem volt soha semmi gondod?

KM: Én hordok színes szivárványszínű karkötőt, labrisz bárdot a fülemben, a nők összekapcsolódását mutató jelet, ezeket most már teljes természetességgel viselem. Emlékszem, '97-ben életem legnagyobb tettét követtem el: volt egy olyan pólóm, amit egy angol aktivistától kaptam, aki AIDS-prevencióval foglalkozott, és tréninget tartott nekünk a Háttérben. A pólón két nő van, az egyiknek kisgyerek van a karján, és valami olyan szöveg van rajta, hogy „védekezz a homofóbia ellen”. Én nem merem felvenni ezt a pólót olyan társaságban, ahol rejtőzködtem. És amikor a '97-es filmfesztiválon megnéztem néhány dokumentumfilmet, azt gondoltam magamban, hogy nagy hőstettet fogok végrehajtani, és fölveszem ezt a pólót a villamoson. Gondoltam, majd megnézik, arra is fel voltam készülve, hogy valaki beszél. Csodák csodájára a kutya se vette észre, senki nem reagált rá. Egyébként azt gondolom, nagyon sokan nem is tudják, hogy ezek a jelek mit jelentenek. Van, aki megjegyzi, hogy ó, de édes bárd, vagy milyen édes kis fülbevalód van. Volt, aki megkérdezte, tudom-e, mi mit jelent. Például egyszer a palotában faragtunk, és rajtam a 2001-es pride-póló volt, amin egy szivárványszínű nyíl van, és fölötté a Gay Pride felirat. Odajön az egyik tanárnő, hogy „tudja, mi van a pólójára írva?” Mondom, „tudom”. „Biztos hogy tudja?”, mondom, „tudom”. Egyszerűen nem akarta elhinni, hogy tudom, és hogy én ezt nyíltan viselem. Vannak, akik tudják és elcsodálkoznak, hogy egyáltalán hogy viselhetek ilyet, vannak, akik meg nem is tudják, mit viselek.

R: Abban, hogy most már egyre több lehetősége van melegnek segítséget keresni, ismerkedni, szórakozni, nem kis részed volt neked is.

KM: Amikor a Háttér telefonos segélyszolgálatánál kezdtem dolgozni, gyakorlatilag ott találtam magam a melegmozgalom kellős közepében. Ez egyébként nem volt idegen tőlem, mint mondtam, régen is mindig csináltunk úgynevezett társadalmi munkát. Aztán a Feminista Hálózatba jártam a '90-es évek elejétől pár évig, és '94-ben létrehoztuk a NANE²⁰ segélyvonalat, ott is alapító tag vagyok, és önkéntes voltam pár évig. Utána bekapcsolódtam a Háttér munkájába, és ezzel a melegmozgalomba. Miközben ezt csináltam, egyre többet vállaltam fel a magam életéből is. A segélyvonalon is próbáltunk megerősíteni ebben embereket, mert nagyon sok melegnek volt problémája a felvállalással, az identitásával, ez volt az egyik nagy téma. A másik meg a párkapcsolat, hogy hol lehet ismerkedni, hol lehet párra találni.

1997-ben Douglas²¹ megszervezte a második meleg filmfesztivált, ami fantasztikus volt, és nekem is nagyon-nagyon sokat segített. Majdnem minden filmet megnéztem. A dokumentumfilmek segítettek abban, hogy magamat is jobban fölálljam, meg egy kicsit jobban megértsem azt, hogy hogyan működik ez társadalmi szinten, a családokban, az emberek mitől félnek, mitől nem. Amikor vége volt a fesztiválnak, a négynapos rendezvénynek, Douglas azt mondta, kimegy egy szivárványszínű zászlóval és egy üveg pezsgővel a Hősök terére, és akinek kedve van, tartson vele. Egy páran mentünk vele, leterítettük Árpád apánk lába elé a szivárványszínű zászlót, volt néhány üveg bor és pezsgő, valahonnan előkerült egy magnó is, amin társastánc zenét játszottunk. Volt egy német lány, ösztöndíjjal volt Magyarországon, és társastáncra tanította a melegeket, én is jártam akkor egy kicsit. És elkezdtünk ott táncolni, hát az valami fantasztikus élmény volt! Akkor még arról beszéltünk, hogy majd 2000-ben talán Magyarországon is megéri a helyzet, hogy egy kelet-európai pride-ot szervezzünk. És még ebben az évben, '97-ben, szeptember 6-án megtartottuk az első felvonulást. Egy csomó táblát készítettünk feliratokkal, és eleinte azt gondoltuk, csak egy pártucat ember fog felvonulni, mert senki nem fogja fölállalni magát. Elindultunk a Capellából, a Vígadónál jöttünk be a Vörösmarty térre. Ott Pálfi Balázs mondott beszédet, ő már felvállalta magát a rádióban is, tehát úgymond „közbuzi” volt. Azután a Váci utcán mentünk vissza gyorsan, ez volt a „futóhomok” néven elhíresült visszaérkezés a Capellába. Voltunk vagy 300-an. Fantasztikus élmény volt ez a felvonulás, nagyon színes volt. Egy hátteres fiú például azt a táblát vitte, hogy „Buzinak lenni jó”,

20 Nők a Nőkért Együtt az Erőszak Ellen (NANE) Egyesület

21 Douglas Conrad, San Franciscói meleg aktivista többször töltött Magyarországon hosszabb-rövidebb időt, és bekapcsolódott a magyar melegmozgalomba.

mindenki őt fotózta, be is került az újságba, és a munkahelyén ő így coming-outolt. Az is nagyon fontos volt, hogy láthatóvá váltunk. A mozgalomnak egyébként nagyon fontos célja volt ebben az időszakban, hogy azok az emberek, akik ugyanúgy rejtőzködtek, mint én korábban, lássanak maguk előtt példát.

R: Neked mi volt az a segítség, ami lehetővé tette, hogy a kezdeti rejtőzködő életedből eljuss egy ilyen mozgalmári szerepkörbe?

KM: Talán sokat segített a nyitottságom, tehát az egyéniségemben is rejtőzik tulajdonképpen a válasz. Van egyfajta nyitottságom, és szívesen csinálom olyan dolgokat, amivel másoknak lehet segíteni. És ilyen civil szervezetekben, kezdeményezésekben abszolút benne vagyok. Amikor a Háttér csapatába jelentkeztem, nekem már volt telefonos segélyvonal tapasztalatom, de az egy egészen más terület volt, tehát én azzal a tapasztalatommal nem vállaltam volna be, hogy beülök azonnal telefont fölvenni, amíg nem vettem részt a képzésen. A képzés részben arra irányult, hogy magunkat megismerjük. Mert addig nem tudunk másoknak segíteni, amíg nem ismerjük a magunk viszonyát bizonyos dolgokhoz. Jól átgondoltuk, átbeszéltük, a csoportban mindenkinek voltak különböző problémái, amik előkerültek, és nagyon fontos volt megérteni, hogy azokhoz nekem milyen a viszonyom. És szépen összeállt a kép, hogy én hol is tartok, és akkor mindig egy kicsit többet tudtam vállalni. A '97-es filmfesztivál után el tudtam menni Pálfi Balázs műsorába egy órát beszélgetni a filmfesztiválról – a Tilos Rádióban volt egy műsora, a *Szappanopera helyett*. Akkor ez nekem nagy dolog volt. A felvonulás után elmentem a Civil Rádióba, ami adott annyi erőt, hogy utána a kisebbik lányomnak is el tudtam mondani, és így tovább.

R: Eddig a meleg-leszbikus mozgalom kapcsán a Háttérrel beszéltél. Hogyan jött létre a Labrisz?

KM: Magyarországon addig egy melegmozgalom volt, de külföldi példára előbb-utóbb elkerülhetetlenné vált, hogy egy kicsit differenciáltabb legyen a dolog. A melegmozgalomban a nők is ott voltak, bár kisebb létszámmal, mint a fiúk. A Háttérben általában kétharmad férfi, egyharmad nő volt az arány. Ez harmonikusan működött szerintem, jól tudtunk együttműködni a fiúkkal. De volt rá igény, hogy legyen a nőknek is csoportjuk, ami csak a nőkről szól. És akkor indítottuk a Labrisz újságot, négy számot adtunk ki. Ez egy elég kezdetleges, szamizdat jellegű kiadvány volt, teljesen önkéntes alapon ment, mindenki ingyen dolgozott, ott fénymásoltuk, ahol tudtuk. Nagyon nagy volt rá az érdeklődés, ezért azt gondoltuk, hogy legyen egy alkalom, ahol személyesen is találkozhatunk, és akkor erre volt is lehetőség. Az Óvegyletnek, ami

AIDS-prevencióval foglalkozott, volt egy svájci támogatója, volt egy irodájuk, és az udvaron meg tudtak venni még egy lakást, ami alkalmat adott arra, hogy különböző meleg csoportok ott találkozhassanak. Így mehetünk el mi is oda, és megtörtént az első Labrisz találkozó, már nem is emlékszem, melyik évben, de azt tudom, hogy november 28-án volt,²² és voltunk tizenvalahányan. Nagyon jó volt, hogy ezt megszerveztük, és volt rá igény, hogy folytassuk, hogy a nők csak egymás közt lehessenek, ami ismerkedés szempontjából is fontos volt. Ebből alakultak ki a Labrisz-estek.

Volt pár szórakozóhely, ami vegyes volt: az Angyal, a Capella, és még néhány. Csoportosan jártunk ezekre a helyekre, nagyon fontosak voltak, de szükség volt arra, hogy legyen egy olyan hely is, ahol csak nők lehetnek együtt. A Labrisz-esteken eleinte nem tervezett programok, témák voltak, de később terveztük az est menetét. Ötven-hatvan nő is eljött egy-egy alkalommal, és láttuk, hogy mennyire szükség lenne szórakozási lehetőségekre is, nemcsak beszélgetésre. Akkor az Eklektikában indult minden hónap második szombatján női buli, először még beszélgetős, sörözős, egy helyiségben, utána lett egy hátsó terem, ahol táncolni is lehetett. Ahogy igény volt rá, úgy bővültek a lehetőségek. Aztán '97-től minden évben megszerveztük a Pride-ot; az első évben még külön volt a filmfesztivál és a felvonulás, de aztán együtt. Hát így kezdődött el. 1999-ben létrehoztuk a Labrisz Egyesületet, alapító tag lettem.

R: Te mindegyik meleg szórakozóhelyre jártál a '90-es években?

KM: Igen, mindegyikbe. Az első volt az Angyal, akkor még a régi helyen, ahol a Tungsram üzlet volt a Rákóczi úton, utána átköltözött a Szövetség utcába. Volt a Bad Boys bár a Ráday utcában, ez elég rövid életű volt, de például életemben először ott láttam transzvesztita show-t. Fontos hely volt a Capella a Belgrád rakparton. A '90-es évek elején nyílt az Arizona a Nagymező utcában, és a Szív utcában volt a Szexepil. Ezek nem mindig éltek túl sokáig, mert elég nehéz volt lesbikus nőkkel úgy megtölteni őket, hogy gazdaságos legyen a vállalkozás. A Szexepil, azt hiszem, csak nőknek volt, az Arizona vegyes volt. Aztán később Desirének²³ volt az Ó utcában egy Desiré nevű szórakozóhelye, de aztán azt bezárta, és megnyitotta az Alibit az Üllői úton. Voltak olyanok, amik bárjelleggel működtek, volt, ami csak egy kis internetes kávézó volt, például a Nagysándor József utcában a Mystery bár. Voltak, amik kifejezetten csak férfiaknak álltak nyitva, és az ismerkedésről, a szexuális aktusról szóltak, a Magyar utcai Action például, sötétszobával, vagy a Népliget. Amikor háttér voltam, végigjár-

²² 1996-ban volt.

²³ Desiré Dubounet transzvesztita, a Bohemian Alibi Klub tulajdonosa, énekes, filmrendező.

tuk az összes meleg szórakozóhelyet, mert fontos volt, hogy tudjuk, mi hol van. A segélyvonalon a nőknek is kellett tudni válaszolni, férfiakkal és nőkkel is ugyanúgy kellett tudnunk beszélni, mindenféle szexuális problémáról meg mindenről.

R: És mi volt az Ipoly mozival?

KM: Én az Ipoly moziba nem jártam, de legendaként terjedt el, hogy ott milyen lesbikus élet folyt. Ez még a '80-as években történt. '88-ban alakult meg az első homoszexuális egyesület, a Homeros, amelyik már hivatalosan működött, és ez előtt volt az Ipoly mozi. Juhász Ildi bérelte és működtette, és a filmvetítés után nagy zártkörű bulik voltak. Én csak elmondásból hallottam, mert elég sok társaságban megfordultam, és Ildi mesélte nekem, hogy micsoda lesbikus élet volt itt. Hetven-nyolcvan is elmentek egy ilyen esti buliba, amikor még – a rendszerváltás előtti időkről van szó – igencsak titkosan működött.

R: Volt-e a Pride-nak valamilyen előzménye?

KM: Abban az időben, amikor még nem lehetett felvonulást szervezni, Pink Piknikeket tartottunk. A Budai-hegyekben az erdőben egy tisztáson, ami a világtól távol volt, és csak a madár járt néha arra, ott jöttünk össze – ötven-hatvan-hetven meleg ember, vegyesen fiúk, lányok. És akkor megünnepeltük magunkat, mindenki hozott valamit a kis kosárkájában, berakta a közösbe, és nagyon kellemesen töltöttük el a délutánt. Később programokat is szerveztünk a pikniken, vetélkedőket, vagy zenekar volt. Ez akkor szorult háttérbe, amikor '97 szeptemberében a piknik helyett megtörtént az első felvonulás. Akkor még megszerveztünk egy pikniket, de aztán okafogyottá vált a dolog.

R: Hogyan ismerted meg ezeket az embereket? Hiszen Visegrádon éltél.

KM: Ó, én az életem nagy részét Pesten éltem. Volt a magánéletem, a munkám, és volt a mozgalmi életem. A családom elfogadta, hogy nekem fontos, hogy eljárjak a Feminista Hálózatba, a NANÉ-ba, a Háttérbe. Mindenről részletesen nem tájékoztattam őket, de nekem ezek a mozgalmi dolgok rettenetesen fontosak voltak, már csak azért is, mert ahogy szervezkedtünk, lehetőségem volt találkozni nőkkel is. Persze a NANÉ-ban is voltak rajtam kívül lesbikusok, ismertük egymást. Tehát volt az életemnek a mozgalmi része, a nők és a melegség, és aztán megint a nők, a Labriszon keresztül ezek összefonódtak.

Visegrádon éltem, de a legkevesebbet Visegrádon dolgoztam, sokat dolgoztam vidéken, például Ócsán, és Pesten is. A '90-es évek elején Márti Pesten járt középiskolába, Eszter itthon volt, de olyan kiterjedt baráti társasága volt, hogy soha nem

volt egyedül. Nyáron meg ők is jöttek velem dolgozni, megismerték a munkámat és pénzt is kerestek, szóval érdekes, izgalmas volt nekik is. Jöttem-mentem, ez hozzátartozott az életemhez. Mikor elváltunk, megvettem Misától a Trabantot, kocsi nélkül nem tudtam volna létezni, a munka miatt is kellett, tulajdonképpen az életemet, a szabadságomat, a függetlenségemet jelentette. A kőszobrász munkám egy nagyon zárt világ. Amikor a kővel együtt vagyok, a gondolataimban teljesen szabad vagyok, hihetetlenül szárnyalnak a gondolatok munka közben. Szeretek sokat dolgozni, bírom a hajtást, ugyanakkor nagyon-nagyon szabad a lelkem, és valahogy a két végpont, a csendes kövek és a lélektanilag nagyon bonyolultan összerakott emberek között éltem és élek a mai napig is. Most már kevesebb a kőszobrász munkám, viszont a 2000-es évek elején elkezdtem shiatsu masszázssal foglalkozni, ami valamilyen szinten összegyúrja a kettőt, fontos benne az érzékenység, az intuitivitás.

R: Remélted, hogy a mozgalom keretein belül találsz majd szerelmet?

KM: Nem azért csináltam, nem az mozgattott. Én soha nem éreztem magam magányosnak. Eléggé kapcsolatfüggő voltam régebben, most már kicsit bölcsőbb vagyok; ahogy telik az ember fölött az idő, változnak dolgok. Amikor vége lett a kapcsolatomnak az első barátnőmmel, nekem azonnal újat kellett keresnem. Akkor volt az Expressz újság, próbálkoztam hirdetéssel, volt, amikor bejött, máskor nem jött be. A következő barátnőmet úgy találtam, hogy én hirdettem, ő válaszolt, és aztán pár évig együtt voltunk. Gyakorlatilag akkor újsághirdetésen keresztül lehetett ismerkedni, aztán később volt a Melegrandi, ami egy internetes ismerkedési lehetőség. Itt is találtam egyszer egy barátnőt. Persze nem minden próbálkozásból lett harmonikus párkapcsolat, de ez nem is baj. Úgy is ismerkedtem persze, hogy a közösségben találkoztam emberekkel, akár egy bulin, így is találtam egy-két embert.

Az első lesbikus buli, amire életemben elmentem, a Rózsaszín Csokornyakkendőben volt, talán '91-ben. A tulaj nagyon sok lesbikust ismert, és amikor úgy látta, hogy egy kicsit fel kellene frissíteni az ismeretségi körét, szervezett egy bulit. Minket is meghívtak, és elmentünk az első barátnőmmel. Nagyon érdekes volt; ezen a bulin találkoztam jónéhány emberrel, akivel a mai napig is kapcsolatban vagyok, például Antonia Burrows-zal. Ő fogalom volt abban az időben: angol származású, az ELTE angol tanszékén tanított, és részben az ő érdeme is, hogy a feminizmus Magyarországon szárnyra kapott. Azóta is tart a barátság, most voltam kint nála San Franciscóban, a Pride idején természetesen. Meg sok más emberrel is megismerkedtem ott. Nagyon jó buli volt, nagy erőt meg löketet adott, hogy elinduljak; azután kezd-

tem el járni a Feminista Hálózatba. Volt egy belső hajtásom a megismerésre, hogy minél jobban megismerjem a nőket, nemcsak a leszbikusokat, hanem a nőket, a nőmozgalmakat is, és erre a Feminista Hálózatban volt módom. Szépen, kis mozaikokként raktam össze magamnak, két évig tanultam ezt a gondolkodásmódot. Mert a magam életében az én kis emancipációm megteremtettem, de érdekelt, hogy hogyan is áll ez össze társadalmi szinten.

Férjével, 1973

Lányaival, 1981

Esztergom, 1983

1984

Feminista Hálózat, 1993 Fotó: Bozzi Vera

„A nőies habitus nem jelenti azt, hogy Barbie baba 16-os IQ-val”

Hidasi Magdolna (1951)

R: Mesélj a '80-as évekről! Hol és hogyan zajlottak akkoriban meleg-leszbikus bulik, rendezvények?

HM: A '80-as években még nem volt nagyon sok lehetőség megnyilvánulni, és különböző zártkörű rendezvényeket tartani. Szigorúan az Egyetem presszóra szűkült le az egész, és kézen-közön mindenki valahogy odakeveredett.

R: Te honnan tudtál róla?

HM: Érdekes módon minden lánynak volt egy olyan fiúbarátja, aki már régen tudott róla, és javasolta neki, hogy menjen le az Egyetem presszóba. A fiúknál ennek az egésznek a folyamata sokkal könnyebben megy. Sokkal nyitottabbak erre nézve. Amikor az ember lement, azt látta, hogy lány alig-alig van ott. De akkor is érdekes volt az egésznek a hangulata, a miliője – egy nagyon oldott, nagyon laza, nagyon-nagyon jópofa társaság volt. Ez volt az egyetlen hely. Slussz. Nem volt több, legalábbis az én tudomásom szerint. Csak a házibulik voltak ezen kívül, de az nem konkurencia. Arra, hogy az ember szélesebb körben tudjon informálódni, embereket megismerni, csak az Egyetem presszó volt.

R: Miért mondd azt, hogy a fiúknak könnyebb volt?

HM: Én azt hiszem, szorosan összefügg a szexussal, hogy ők sokkal könnyebben és gyorsabban tudnak kapcsolatot teremteni, mint a lányok, akik egy picit – a mai napig is ez a véleményem – visszahúzódnak. Nem is annyira szégyenlősek, hanem talán valami tartás van bennük. A fiúkban sokkal erősebb a késztetés akár egy gyorstüzelő kapcsolatot létesíteni. A lányok, én úgy vettem észre, ebben sokkal visszafogottabbak.

R: Az Egyetem presszóban zenés, táncos estek is voltak?

HM: Tánc nem volt. Ott az emberek, mint az atomok ütköztek, jöttek-mentek, vitték a poharukat jobbra-balra, odaköszönt az egyik a másiknak, esetleg már arcról megismerted és köszöntetek. Szóval nem bulizós hely volt, hanem a „Hely”. De nemcsak ez volt a vonzereje, hanem az is, hogy reggel háromig vagy négyig nyitva volt, és ez szintén eléggé kuriózum volt abban az időben. Ezért bizonyos emberek, akik később dolgoztak, fogták magukat, és lementek az Egyetembe, és ott egy kicsit oldódtak, lazultak. Maga a beengedés úgy zajlott, hogy volt egy édes, aranyos pasas, most bizton-

sági őrnek neveznék, de akkor mi csak Misikének neveztük. És Misike csak olyan embereket engedett be, akikről ő úgy gondolta, hogy „idevalóak”. Miután mindenkinek volt egy olyan barátja vagy ismerőse, aki fölhívta a figyelmét erre a „speciális” helyre, ezért én valakinek a valakije voltam, és együtt mentünk be, engem is beengedtek. Nagy valószínűséggel, ha csak úgy odamegyek, akkor Misike azt mondja, hogy „kérem, ez egy zártkörű rendezvény”.

R: És hogyan tudtál meleg fiúkat megismerni?

HM: A házibulik kapcsán. Érdekes módon valahogy nem egy, hanem három, öt, hét, nyolc speciális szexuális érdeklődésű ember került a társaságba, és ezek az emberek megtalálták a hangot egymással. Amikor az ember még a saját identitásával nincsen tisztában, hanem harcai vannak vele, vagy kétségei vannak, vagy bizonytalan, vagy valami istentől elrugaskodott, ronda dolognak tartja, amit nem tud elhelyezni, akkor nagyon jól megtalálja a hangot a hasonlókkal.

R: Az Egyetem presszóban voltak rendőri razziák?

HM: Igen. Az emberek be voltak szarva, a razziák pedig pontosan ezért voltak. De itt borzasztóan elválnak a lányok és a fiúk. A lányokat békén hagyták. De a fiúk a közönség 95%-át adták, és majdnem mindennap lementek, hiszen mint ismerkedési fórum, kiemelkedő volt, és egyetlen. A rendőrségi razzia pontosan azért volt, hogy őket megijessék.

R: Mi döbbsentett rá arra, hogy leszbikus vagy?

HM: Nagyobb fokú volt az érdeklődésem a kelleténél a nők iránt. Sokkal nagyobb intenzitással és nagyobb élvezettel, nagyobb érdeklődéssel, nagyobb örömmel vettem észre az azonos neműeket, és sokkal kellemesebbnek tartottam őket. Teljesen egyértelműen erre mutatott az egész dolog. Azt éreztem, hogy bármennyire is „tökéletes” az életem, de mégse! Volt az a kicsi hiányérzet, hogy úgy vágnék valamire! Konkrétan nagyon jól tudtam, mire vágnék, csak ezt beismerni magamnak, ezzel szembesülni, az nagyon kemény. Mert magadnak nem hazudsz. És kizárólag magadra voltál hagyatkozva. Kivéve, ha olyan bulizós közegben voltál, ahol esetleg voltak más melegiek is. De akkor is magaddal kell először ezt lerendezni, mindenféleképpen tisztában kell lenni magaddal, és ez mellébeszélést nem enged. Én elég későn engedtem meg magamnak, hogy ezt megbeszéljem magammal. Valamikor huszoneöt és harmincéves korom között, ’78-79 körül. Ki kell mondani magadnak: igen, én a nőket kedvelem. Vagy: igen, én a nőket is kedvelem. Mindenki a habitusa szerint birkózik meg önmagával.

R: Te milyen habitusú vagy?

HM: Sokáig ragaszkodtam ahhoz, hogy csúnyán mondva, „vegyes tüzelésű” vagyok, tehát mind a két részen megtaláltam azt az élvezetet, amit kerestem. A válóper után még felületes heteroszexuális kapcsolatokba bonyolódtam, és semmi kifogásom nem volt ellene. De ha az ember a lelkét egy kicsit megvizsgálja, akkor teljesen egyértelmű, hogy az csak egy irányba mutat. Ezért is szoktam mindig megkérdőjelezni, ha valaki azt mondja magáról, hogy biszexuális. Igen? Hát jó, legyen. De ez valahol egy picit hazugság önmaga felé. Azért valamelyik rész csak nagyobb százalékkal működik nála. Az lehet, hogy a saját lelkiismerete megnyugtató végett azt mondja, hogy jó, hát nem hanyagolom el a másik felemet se, de szerintem ez inkább porhintés. Önmaga felé. Talán így könnyebb neki elfogadnia saját magát.

R: Hogyan lehetett akkor megbirkózni a tudattal, hogy leszbikus vagy?

HM: Nehéz volt. Speciálisan én csak a magam dolgáról tudok beszélni. Bár azért vannak információim a hasonló életkorú hölgyekkel kapcsolatban is. Ha valaki nem volt olyan nagyon benne a pezsgésben, nem volt olyan nagyon bulizós, menős, akkor nagyon nehéz volt neki. A mai napig is jellemző a hölgyekre, hogy enyhén rejtőzködőek. Még akkor is, ha már tisztában vannak azzal, hogy mit szeretnének és mit nem – akkor is kicsit visszafogottak. Nekem ez borzasztóan nehéz volt. Nagyon jó helyen dolgoztam: fiatalok, laza munkahely. Én is megpróbáltam teljesen normálisan élni az életemet, nem voltak gondjaim a heteroszexuális kapcsolatokkal, férjhez mentem. Nem papíron. Nemcsak azért, hogy megmutassam a családnak. De akkor is, valami nem volt kerek, és magamnak kellett ezzel megbirkózni, nem volt semmilyen segédlet! Ha erre visszagondolok, akkor életemnek ez egy nagyon kellemetlen több hónapja volt. Nem vagyok nagyon gyenge idegzetű, de abban az időszakban bizony olyan állapotba kerültem, hogy ha egy szírenázó mentőautó vagy rendőrségi autó elment, majdnem sírógörcs jött rám. Nem tudtam sehogy sem ezt a valamit elrendezni, és hiába gondoltam arra, hogy „na de hát két lábon járok, nem négy lábon, a munkámat elvégzem, tök normális vagyok”. De mégse! Valami miatt ez így nem jó. És ezt kellett helyrerakni. Ennek voltak különböző stációi, szerintem ezt mindenki másképp éli meg. Van, aki elmegy egy analitikushoz, azzal beszél meg, és az segít ennek a feldolgozásában. Van, aki pedig magában birkózik meg vele. Én az utóbbi voltam. Borzasztóan nem úgy ment, mint most. Most két kattintás, és zúdul az információ, és az ismerkedési lehetőségeknek gyakorlatilag a csillagos ég a határa. Semmiféle irigység nincsen bennem a mostani időszakkal kapcsolat-

ban, inkább arra gondolok, hogy jaj, de jó mostanság, sokkal kevesebb negatív dolog van. Picit talán könnyebb.

R: Amikor kezdtl rájönni, hogy nem vagy heteró, milyen szavakat használtál magadra, hogyan definiáltad magad?

HM: Egy négybetűs szóval definiáltam magamat, „b” betűvel kezdődik és „uzi” a vége. Ez nem volt annyira lélekmelengető. Azt hiszem, akkor még nem is volt divatban az a szó, hogy „leszbikus”. A „leszbikus” szó a nőknek egy bónusz, kicsit elvállal, hogy leszbikus vagyok, nem homoszexuális. De nem ezt a szót használtam, még akkor sem, ha esetleg már voltak róla ismereteim, hanem a négybetűset, ami nem volt kellemes! Inkább görnyedt alatta az ember. Az volt a legcikibb az egészben, hogy magad voltál ezzel. És amikor egy dolgot csak magaddal tudsz megbeszélni, az nagyon nem biztos, hogy jó felé vezet, vagy kifelé bármerre, a megoldás felé vezet. Bár azért ha újra annyi időse lennék, akkor azt mondom, hogy hajrá! Újra belemennék ebbe a dologba, és valószínű, hogy egy kicsit bátrabban, nem ennyi gyötrődéssel.

R: A családnak mikor mondtad el?

HM: Nem szerettem volna sumákolni. Két-három-négy hónap volt, mire eljutottam oda, hogy nekik elmondjam. Szerencsém volt, mert úgy fogadták, ahogy kellett. Ráadásul pont egy karácsonyi vacsora alkalmával mondtam el. Ez egy igazi karácsonyi meglepetés, nem? Anyám, apám, húgom, én, nagy vacsora meg jókedv, és akkor mondtam, hogy hát az a helyzet, hogy én azért én vagyok, de egy nővel élek együtt. Ennyi. Anyám édes, aranyos volt; apám kiejtette a kanalat a kezéből, és hangosan vette a levegőt, nagyon hosszan. Erre anyám, aki az asztal túloldalán ült, levágta szintén a kanalat-villát, és azt mondta: „miért, fiam, és hogyha három gyerekkel otthagyja valaki, az jobb?” Nem mondom, hogy könnyű volt, rá kellett készülnöm, mert ezt becsomagolás nélkül oda kellett rakni azoknak az embereknek, akik nekem fontosak. A családom. De úgy gondoltam, hogy nem szeretném emiatt hazugságban tölteni a napjaimat, hónapjaimat, éveimet.

R: Néhány hónap volt, amíg magadban rendbetetted, hogy leszbikus vagy. Tehát ez nálad viszonylag gyorsan ment.

HM: Hát, azért az nem annyira gyors, mert ha egy nap 24 óra, akkor valószínű, hogy 28 órát ezzel gyötrődött az ember. Mert földolgozatlan, nincs a helyén, gondjaid vannak vele. Nem kerek az egész. Ez nem olyan, hogy csak napi másfél órát foglalkozik vele az ember, hanem szinte mindig. Pár hónap? Hát abba a pár hónapba bele-sántult az ember! A legnehezebb az volt, hogy az elvárttól és a normálistól – muszáj

ezt a szót használni –, a vonal mellettől te eltérsz. És ezt hogyan tudod te passzítani. Vagy mit tudsz arra mondani, hogy „de, fiam, akkor nekem már nem lesz unokám?”. Vagy „édes fiam, hát erre neveltelek én téged?” Satöbbi. Nyilván nagyon nem volt könnyű a szüleimnek sem, bár nagyon intelligensen álltak hozzá a dolgokhoz. Nekem azzal nem volt problémám, hogy nem lesz család, nem lesz gyerek, unokák sem lesznek! Szerintem ezt eléggé önző módon tudja az ember kezelni, és azt mondja: ez az én életem, úgy élem meg, ahogy én akarom. Ezzel nem voltak lelkiismereti kérdéseim. De azzal bizony voltak, hogy nem illeszthető a környezetembe, hogy énnekem a nők tetszenek. Márpedig nagyon tetszenek. És tudnám ezt kezelni, tudnám ezt visszaszorítani, de nem akarom. De ez engem nem nyomorított meg, sem lelkiileg, sem gondolkodásban. Ha egy teljesen heteroszexuális ember azt mondja, hogy ő nem magányos farkasként akar élni, de nem óhajt családot, attól ő még teljes életet élhet. Miért ne élhetne?

R: Volt egy olyan pont az életemben, amihez köthető a felismerés, hogy leszbikus vagy?

HM: Igen, és ez az egy pillanat borzasztó kellemetlen. Itt a mellettem levő kapuban, ahogy bejövünk, volt egy fodrászüzlet. Kis kölykök voltunk, ki-be rohangáltunk, és ott a fodrásznők között, a „nénik” mellett volt egy szőke csoda. Kedves, édes, aranyos, imádta a gyerekeket. Ő a gyerekeket imádta, én meg őt. Jóval később jutott eszembe ez, és azt mondom, hogy ez már jelzésértékű volt. És ezt annak ellenére mondom, hogy hosszan tartó mintavételeim voltak a heteroszexuális kapcsolatokban is, mert természetesen megpróbáltam én is megfelelni annak, aminek kellett. De nem volt nagy kínlás. Csak valami nem volt kerek.

R: És te szerelmes voltál ebbe a fodrásznőbe?

HM: A fodrásznőbe szerelmesnek lenni hatévesen? Ne viccelj már! Egyszerűen tetszett. De úgy gondolom, hogy visszafelé már nagyon okos mindenki. Odafelé viszont nem könnyű összerakni a dolgot. Én inkább azt mondom, hogy ha visszanézek, akkor született „négy betű” vagyok. Tehát lehet, hogy mit tudom én, a 12-es kromoszómában van a csücsökben az a kis elhajlás. Nem tudom. Viszont ennek ellentmond az, hogy milyen sok olyan ismerősöm van, aki normális házasságban él, család, gyerekek, és mégis női kapcsolatainak vannak. És így éli meg teljesen az életét. És hiába volt eddig lefojtva és elföldelve és visszarugdosva, mégiscsak van egy pont, ahol egyszerűen, annak ellenére, hogy házasságban él, családban él, valahol kitör, és megkeresi azt a pontot, ahol ő egy nőt tud szeretni.

Heller Ágnes mondta egyszer, hogy ő egy vagy két nőbe volt szerelmes, 13-14 éves

koráig. De olyan édesen, aranyosan mondta, hogy „De hát ez teljesen természetes. 12-13-14 éves korukig a lányok egymásba szerelmesek!” És ezt úgy mondta, mint: „igen, két cukorral kérem a kávé!” . Semmi problémája ezzel nem volt a gyémántagyú Heller Ágnesnek, akit imádok, mert egy csodanő. Lenyűgöző volt az a természeteség, ahogy ő ezt mondta. És ő ezt önmagáról mondta, hogy volt egy osztálytársnője, akibe halálosan szerelmes volt. Így kellene mindenkinek ehhez az egész dologhoz hozzáállni. Aztán a lányok többsége felnő és „rendeződik”. Nem is úgy mondanám, hogy megkomolyodnak és férjhez mennek, hanem egyszerűen rendeződnek, teljesen természetesen. Addig, amíg nem rendeződik, 12-13-14 évig, addig kusza, persze. Akinél ez megmarad, az vagy eltapossa, vagy görnyedezik alatta, nem akarja kinyitni azt a kaput, hogy maga felé tegye már érthetővé és vegye észre, hogy mi van. Ez lenne az első, hogy önmaga felé. Utána a többi majdnem automatikusan megy, ha magaddal tisztában vagy, ha magad felé teljesen természetesen elrendezed a dolgot. De aki nem csinálja ezt, az nyűglődik élete végéig.

R: Mi volt az az impulzus, ami az egész folyamatot beindította nálad?

HM: Volt egy indokolatlan szimpátia egy kolleganőmmel. Ekkor már teljes mértékben tisztában voltam azzal, hogy hogyan lenne teljes és kerek az életem. Csak sem bátorság, sem elhatározás nem volt hozzá – a kettő szerintem együtt jár: hogy előbb van az elhatározás, aztán majd lesz belőle a bátorság. De nem volt ilyen. És nagy valószínűséggel ez olyan lehetett, amikor már nincs mit tenni. Amikor szökőárszerűen jön. És eljött az a pont, amikor meg kellett nyilvánulni. Tehát el kellett mondani azt az öt mondatot, hogy „figyelj, hát az a helyzet, hogy én nem csak sörözni szeretek veled, és nem csak számítógépes programokat böngészni, meg hibákat keresni, hanem jóval több”. Szerencsére jól fogadta. Teljesen egy húron pendültünk, gyakorlatilag csak nekem volt lépéselőnyöm. Nagy valószínűséggel megtörtént volna ez visszafelé is, lehet, hogy csak én mondtam el korábban. Vagy én voltam a türelmetlenebb. Na, akkor elő a farbával, kész! Hát, nagy kaland! Legfeljebb azt mondja, hogy „jaj, ne, inkább igyunk meg még egy sört, és legyünk haverok!”. Rosszabb nem történhetett volna. Maximum ennyi.

Ez a kapcsolat borzasztóan érdekes volt nekem mint első élmény, és neki mint első élmény. Nem is tudtunk vele mit kezdeni. Kellemetlen felismerés volt. Attól függetlenül másfél-két éves kapcsolat lett belőle. De ez nem egy nagyon jól, nagyon szépen megélt kapcsolat volt, hanem bujdosztunk, rejtőzködtünk, meg ne tudja senki! Még csak egymásra se néztünk a munkahelyen. Az ember az összes ügyetlenséget elköve-

ti ilyenkor. Ráadásul hiába hiszi, hogy el tud bújni, mert mindenki lát mindent. Amit magadon észre sem veszel, egy mozdulat vagy bármi. Az ember azt hiszi, hogy a környezete hülye, vak és süket. Pedig dehogy! Gyötrődés és kín volt, mert nem volt tisztán és szabadon megélve. Holott lehet, hogy sokkal nyitottabban lehetett volna megélni. Ezt már így utólag nem tudom. Akármennyire is liberális közegben mozogtam, én önmagamnak letiltottam azt a bizonyos nyitottságot vagy nyíltságot, amivel lehetséges, hogy egy nagyon szépen megélt kapcsolat lett volna. Így is eléggé izgalmas volt, de egy kicsit fű alatt ment. Lehet, hogy ettől volt izgalmas. Mindenesetre nem a rossz élményeim közé tartozik.

R: Mikor, hogyan mondtad el a munkahelyeden?

HM: A munkahelyemen is csináltam gyorstesztet, mert nagyon jó, haveri társaság volt, fiatalok, és nagyon jóban voltunk, a szabadidőnket is együtt töltöttük. És ott is azt mondtam, hogy jó, hát akkor csinálunk egy – mai szóval – coming-outot. Legfeljebb majd megnézem: aki hullik, az hullik. Akkor az addig sem volt fontos, ezek szerint. Tehát ez egy vízváltó lesz. Ebben is nagyon nagy szerencsém volt. Érdekes módon senki nem dobott egy hátast, senki nem kezdett el öklendezni, nem volt semmi undorodás. De volt egy kis szépséghibája a dolognak: a férfikollégák számára valahogy még érdekesebb lettem. Most már meg tudom magyarázni, de akkor ez számomra megmagyarázhatatlan volt.

R: Mi volt ez a munkahely?

HM: Ez egy akadémiai kiemelt kutatóintézet volt, okos, jó kedélyű, fiatal, penge emberek voltak ott, és nagyon-nagyon jól összejött a csapat. Nagyon toleráns munkaidőbeosztással, hihetetlen jó keresettel, egy kiemelt intézményben. Nem azt mondom, hogy az emberek, akik ott dolgoztak, valamiért extrák lettek volna, de annyiban talán igen, hogy lazábbak, toleránsabbak voltak, nem vettek semmit véresen komolyan. Ebben nekem nagyon nagy szerencsém volt, mert ott nem ért olyan orrbarágás, amitől azért tartottam. Tartottam a család felől is. Ha nem is orrbarágástól, de gyásznapoktól, hogy „úristen, én nem ennek neveltelek!” Ebben is nagy szerencsém volt, hogy ez nem volt. Nekem inkább magammal kellett ezeket a harcokat megvívni, én viszont nem bántam magammal ilyen kesztyűs kézzel, mint a család, a kollégák, a barátok. Akik egyszerűen meglepődtek. Bár tudtam volna, hogy ez ilyen lazán és könnyen fog menni! Bennem borzasztó nagy félsz volt, hogy a nekem fontos emberek mit fognak hozzá szólni. De a nekem fontos emberek majdnem hogy megvonták a vállukat, és azt mondták: „Na és? Azt hittem, valami fontosat akarsz mondani.”

R: És a férjed hogy fogadta?

HM: Ahogy ő fogadta, végtelenül toleránsan, az megint meglepő volt. Mi nagyon-nagyon jól megvoltunk a házasság alatt, semmiféle ilyen kilengéseim nem voltak. Azt nem mondom, hogy vágyaim sem voltak, mert az nem igaz. De alapjában véve teljesen jól megvoltunk. Fiatalok voltunk, jó volt, buliztunk. Borzasztó jól fogadta. Ő ezt a helyzetet úgy kezelte, hogy azt mondta: „És akkor most mi van? Hát nem omlik össze a világ. Akkor ez van, ezzel neked kell valamit kezdeni. Én nem fogok szörnyülködni ezen, neked kell ezt az egészet rendbe pakolni.” Az volt a nagyon jó és csodálatos az egészben, hogy nem kapott ettől sugárhányást, hanem tök normálisan, kulturáltan, intelligensen viselkedett. Az már önmagában nagy segítség, hogy azonos életkorú, ellenkező nemű emberrel, ráadásul még házastársak is vagytok, tudsz olyan nyitott lenni, hogy elmondod. És ő nem csinál ebből hiúsági kérdést. Nem volt az, hogy akkor ő érintett ebben, és az ő férfiassága roppant módon sérül. Dehogyan sérült. Miért sérült volna? Én erre csak azt tudtam neki mondani, hogy „édes szívem, megérted, nem? Te is a nőket szereted. Na, látod! Én is. Ilyen baromira egyszerű.” Egy férfinak mit tudsz mondani?

R: De végül elváltak.

HM: Elváltunk, mert fiatalok voltunk. Ha én ezt könnyen el tudtam volna rendezni akár magamban, akár kettőnk között, akkor talán egyfajta materiális közösségben élhetünk volna. Ami végül is eléggé kilátástalan dolog, mert azért érzelmileg előbb-utóbb az ember csak tartozni fog valahova. De a mai napig rendkívül jóban vagyunk, és ha bármi történne velem, akkor ő támasz nekem. Mondjuk, 7000 kilométerrel arébb van – szegénynek ennyit kellett ugrani, hogy megtartsuk ezt a távolságot. Ő egy nagyszerű ember. Ügyes, okos. Tökéletesen megbeszéltük, és kianalizáltuk vele, hogy hova nyúlik ez vissza. Ez nem úgy megy, hogy egyszer csak, délelőtt 11 óra 30 perckor fölszállok egy villamosra, és rájövök, hogy úristen, én a lányokat kedvelem. Van egy olyan időszak, amikor látenszen ott van az emberben, nem törődik vele, de ott van. Majd egyszer csak jönnek dolgok, amik elkezdik ezt aktiválni. Akkor még mindig vissza tudod rugdosni, hogy jó, rendben, nem kell erre úgy odafigyelni! De egy idő után ilyen nincs. Ez van, és egyre jobban előtérbe kerül, és csak úgy kerek az életed, ha magaddal ezt lerendezed.

R: Volt abból valaha problémád, hogy előbújtál?

HM: Nem. Lehet, hogy kellett ehhez az, hogy eleve már magamban úgy álltam hozzá, hogy gyakorlatilag nem érdekel annyira a dolog. Ha buktam a dolgot, akkor elvesztet-

tem egy barátot, fél-barátot, akármicsodát. Ha meg nem, akkor nem. Nem csináltam ebből óriási nagy kabinetkérdést. Ha már valakit megtiszteltem azzal, hogy ezt a részét az életemnek elmondtam neki, akkor nyilvánvalóan azért tettem, mert fontos az ő véleménye. Soha semmi atrocitás vagy bántás nem ért emiatt. 21-22 évig éltem az előző lakásomban. Az egy kilencclakásos társasház volt, különböző képzettségű, életkorú emberekkel, nagyszerű közösség volt. Mindenki nagyon jól tudta az én identitásomat. Ez nem azt jelenti, hogy a lányok seggét fogdostam a kertben, hanem egyszerűen nem lehetett egy idő után púderezni egy szűk lakóközösségben, akik nagyon jóban vannak egymással, és szinte mindent megosztanak, hogy hozzám mindig csak hölgyek jönnek nagy számban bulizni. Nem azt mondom, hogy nem voltak fiúk, de azok is olyan „érdekes” fiúk voltak. És ez a lakóközösség nemhogy kizárt vagy elutasított volna, hanem miután elköltöztem, még hosszú évekig megmaradt a jó kapcsolat.

R: És hivatalos helyen, munkahelyen?

HM: Később abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy saját munkahelyem, saját vállalkozásom lett. Keramikus lettem, meg lótenyésztő is lennék. Az arab telivérekről nem beszélünk, hogy ők mit szólnak hozzá, ki ül föl a hátukra. Az a lényeg, hogy milyen lovas tudásod van. Itt is az számít, hogy milyen affinitásod van, hogyan kezeled az embereket, az első meghökkenésüket. Hogyan tudod túlszerezni az illetőt azon, hogy ő most meghökkent, ezt egy kicsit szégyelli, mert kedvel téged, tehát nem tudja összerendezni, hogy „most miért hökken meg? Hát ugyanaz az ember ül előttem, akit ismerek 103 éve, mégis egy olyan információt mondott nekem, ami nekem új, tehát nekem meg kell hökkenni”. Nem velem van problémája, hanem ezzel a hirtelen információval. Ő nem is érti, hogy mit kéne mondani. Kettőnk közt semmi nem változott. Ezen kell az illetőt átsegíteni. Ha tudsz szót érteni az emberekkel, szerintem akkor ezzel nincsen gond. Ha valaki magával nincsen kibékülve, az élet bármilyen területén, akkor ez sem fog menni. Érhettek volna engem is orrbarúgások, nagyon sok negatív élmény, amitől egyre visszahúzódóbb lenne az ember, egyre bártortalanabb, és egyre jobban úgy érezné, hogy tényleg egy genetikai hulladék. Mert a környezete is ezt közvetíti. Csak az a helyzet, hogy a környezet egy tükör. Ha te úgy lépsz föl a környezeteddel szemben, ahogy kell, egy kicsit bátorítod őket az elfogadásban, ha látják azt, hogy nincsen ezzel semmi probléma, marha könnyen elfogadják. Ha benned van egy nagy bizonytalanság, bennük kétszer akkora lesz. Ha nincsen benned, segíted a számára ismeretlen dolog megértésében. Majd egy idő után rájön,

hogy nincs ezen mit megérteni. Nem kell ahhoz csillagásznak lenni, hogy a nap fölkel, meg süt, meg lemegy.

R: Hogyan tudtál később, amikor az első kapcsolatodnak vége lett, ismerkedni? Nyilvános helyen hogyan zajlottak ezek a dolgok a '80-as években?

HM: A következő lépés az volt, hogy lehetőséget teremtett az ember arra, hogy több embert megismerjen, hasonló érzelműeket, akiknek ugyanilyen vívódásaik, ugyanilyen érzéseik vannak. Óhatatlanul is belekerültél abba, hogy akikkel az Egyetemen megismerkedtél, azokkal mentél házibuliba ide-oda-amoda, és egyre bővült a társaság. Ennyi volt az egész. Tehát már nem egy, nem kettő, nem három embert ismertél, és nem úgy érezted, hogy úristen, a hatmilliárdos bolygón te vagy egyedül félresikeredett genetikai hulladék, hanem azt mondtad, hogy „gyerekek, hát akkor gyakorlatilag itt nincs is akkora nagy baj!” Egyszer ott ülök az Egyetemen, a szemben lévő székre földobva a láb, és egy egyhetvenhármas magasságú csaj odaszólt valamit, ami-re én visszaszóltam, és lett egy hatéves kapcsolat. És ez egy nyilvános helyen történt, és egyikünk sem erre gondolt, hogy ő ismerkedni akar. Csak volt valami rásegítés, egy kis sörfogyasztás, egy kis ez, az, amaz, jó zene. Hát akkor legyen!

R: Akkor belevetted magad a leszbikus-meleg életbe Budapesten?

HM: Nem kellett nagyon belevetni magamat, mert innentől az életemben hosszú távú kapcsolatok voltak. Valószínű, hogy én öt évre vagyok kalibrálva, tehát öt évig nagyon jól elvagyok bárkivel, annak még a lendülete még a hatodik-hetedik évig elviszi, de aztán onnantól jobb elköszönni. Nekem inkább hosszú távú – amennyiben az öt-hat év hosszú táv – kapcsolataim voltak. Ami alapvetően egy baráti körrel és a velük való bulizással telt, és semmiképpen sem komoly ismerkedéssel. Nem volt már meg az a késztetés, hogy ismerkedjünk. Ez az elején volt, meg a végén. Ha van eleje a dolognak, akkor van vége is. Most a végén megengedem magamnak azt, hogy független vagyok, és kapuzárás előtt. Majdnem hogy az ember ugyanolyan ökörségeket csinál, mint fiatal korában. Remélem, nem olyan nevetségesen, de egy kicsit szabadabban. Úgy szeretném lezárni ezt az ívet, hogy a vége is egy jó kedélyű, ismerkedős, nem elkötelezett, hanem olyan jó bulizós valami legyen.

R: Az Egyetemen kívül voltak házibulik. Ezek kifejezetten meleg-leszbikus bulik voltak?

HM: Azt nem mondanám, hogy kifejezetten, inkább fél-fél. De itt nálunk még mindig nehezen volt ez összefésülhető. Nagyon-nagyon sokat jártam Németországba. Egyrészt azért, mert sok ismerősöm volt kint. Másrészt, főként azért, mert valami olyan hihetetlen szabad szellemmel találkoztam ott, ami nálunk nem volt. És itt most nem az

FKK-ról beszélek, arról, hogy amikor még nálunk egy nő nem merete levenni a bikini-felsőjét, akkor már fél Németország pucéran napozott és fürdött a tengerparton. Ha nem egészen egyszerűen kimentünk különböző bulikra, szilveszterkor vagy bármikor, és ott a lakóházban a teljesen normális, heteroszexuális házaspárok vidáman, jó kedélyűen jöttek, és együtt buliztunk. A házigazda köztudomásúlag homoszexuális férfi volt, a barátja szintén, a társasága szintén, szerették egymást. Én levegőt nem kaptam az első pár alkalommal, mert egy csoda volt. Mindenki tudott mindenkiről mindent, és a csavargyári munkás férj és a gépiprózó feleség ugyanúgy eljött ebbe a buliba, és egy pillanatig nem zavarta őket, hogy egy olyan speciális helyen vannak. És oda-vissza. Az itthoni bulik viszont inkább „szakosodott” bulik voltak. Itthon például a fölöttem lakót, akivel egyébként nap mint nap találkoztam, és nagyon jó viszonyban vagyunk, eszembe nem jutott volna meghívni. Ez Németországban nagyon ment. Szórakozóhelyeken is. Németországban nem kellett elmenni olyan speciális szórakozóhelyre, ahol csak speciális emberek voltak. Ott el lehetett menni olyan szórakozóhelyre, ami „a Szórakozóhely” volt, senki nem ütközött meg azon, ha két lány vagy két fiú egymással táncol. Hihetetlen volt! Akkora úr volt itt Magyarországon ebben a dologban! Ezért is indultak itt aztán a későbbiekben speciális helyek, magyarul: zártkörű helyek. Németországban erre nem volt szükség. Volt ott is, de nem volt rá szükség.

R: Melyik Németországba jártál?

HM: Akkor még Kelet-Németország volt, a '80-as években. Könnyű volt akkor kijutni, kiszaladtál a repülőtérré, huss, és már Berlinben voltál. Vagy Lipcsében, vagy Drezdában. Nekem nagyon jó élményeim vannak erről az időszakról, és nagyon-nagyon sokat segített. Nagyon sok jó barátom van kint a mai napig is, pedig ez már igencsak sok éve volt.

R: Mi lehetett az oka annak, hogy nálunk „szakosodottak” voltak a bulik?

HM: Szerintem a németek minden tekintetben nyitottabbak voltak. Ha például visszagon-dolok, hogy milyen hihetetlen szuper frizurákat láttam lányokon és fiúkon akkor, nálunk pedig szó nem lehetett róla, maximum két elmebeteg, ha vállalta, de akkor az egész város leállt, és azt bámulta. Hiába volt Kelet-Németország, Nyugat-Németország, az a vékonyka kis fal bizonyos dolgokat nem akadályozott meg. Bizonyos dolgokat igen, tehát átnyúlni nem lehetett. De a mentalitást, a szemléletet az a fal nem tudta nagyon kelet-európaivá tenni. A magyar mentalitás szerintem még napjainkban sem olyan elfogadó. Lazább, de nem olyan elfogadó. Maximum megvonja a vállát, ke-

vésbé hörög, kevésbé undorodik. De csak kevésbé! Messze vagyunk attól, hogy teljesen természetes legyen a melegség. A legnagyobb problémát én ott látom, hogy Magyarországon, ha valakinek a tudomására jut, hogy valaki milyen érzelmű, abban a pillanatban a szexualitáson keresztül nézi. Rögtön egy ágyjelenet jut eszébe, hogy „úristen! Ez a két férfi mit csinálhat egymással?” „Úristen! Ez a két nő mit csinálhat egymással?” Ha heteroszexuális kapcsolatokról van szó, és valaki a kolléganőjével kávézik, és elkezdene lazán beszélgetni, ott sem fogják taglalni se a pozitívumokat, se az orgazmusok számát, se a férjének a különböző képességeit vagy képtelenségét. Miért van a leszbikusság vagy homoszexualitás úgy megítélve, hogy bárkivel beszélsz, lehet látni az arcán, hogy becsukódik, és elkezd egy filmet forgatni a fejében, hogy „fú, ezek mit csinálhatnak”? Ha nem így gondolkodna az illető, lehet, hogy sokkal könnyebb lenne neki ezt megérteni. Nem is megérteni – mit kell ezen megérteni? Van, aki a káposztás tésztát borssal eszi, jó erősen megszórja, és van, aki cukorral. Melyik az undorító? Az egyik így szereti, a másik úgy szereti. Amikor olyan társaságban vagyok, ahol fölvetődik a téma – soha nem én vetem föl –, van egy olyan pont, amikor rákérdezek, hogy „ne haragudj, meg tudnád mondani, hogy mi ebben a gusztustalan és az undorító és a taszító?” Mi a borzasztó? Amit nem ismer. De ha nem ismeri, akkor miért mond véleményt róla? És nemcsak laza véleményt, hanem stabilan kialakított véleményt, aminek semmi alapja nincsen.

R: Tehát volt az Egyetem, és egyre tárgult az ismerősök köre...

HM: Egy idő után már nem az Egyetem volt az egyeduralkodó ezen a piacon, hanem ahogy a '80-as évekből mentünk kifelé, ahogy egy kicsit lazult a dolog, egyre több hely nyílt. De érdekes módon az Egyetemnek még mindig megvolt a varázsa, hiába volt mellette még kettő – mert nem azonnal száz nyílt meg –, azért annak volt egy hegemoniája. Valószínű, hogy ezt sokáig meg is tudta tartani. Az Egyetem presszó egy első osztályú hely volt. Azt, hogy milyen helyre mentél le, nagyon meghatározta a társadalmi pozíciód. Mert az egyik helyen – ha negatív értelemben használjuk a „szubkultúrát” – inkább a szubkultúra fordult elő, míg a másik helyen – ez is nagyon csúnya, hogy azt mondom, hogy az „elitebb”, de – talán a neked megfelelőbb társaság volt, ahol sokkal jobban érezted magadat.

R: Voltak ilyen körök a leszbikus közösségen belül?

HM: Feltétlenül voltak, hogyné! Egész egyszerűen a tanulatlan, mosdatlan, buta, primitív emberek tömkelege a „B” típusú helyen érezte jól magát, hasonló emberek között. Az „A” típusú emberek pedig nem mentek le ezekre a helyekre, mert nem ott

érezték jól magukat. De ez nemi identitástól teljesen független. És ez nem azt jelenti, hogy valaki a másik fölé helyezi magát. Ha engem irritál és borzasztóan zavar a csúnya beszéd, a férfias viselkedés, a közönségeség, a részegség, akkor nem fogok odamenni. Nem azért, mert én különbnek tartom magam, hanem mert nem érzem ott jól magam. Ez nem elhatárolódás. Hát persze, hogy különváltak ezek a körök, ez természetes. Úgy gondolom, hogy minden szinten vannak leszbikus emberek meg homoszexuális emberek, de mindenki körülbelül a saját szintjén érzi jól magát. És azokat a helyeket keresi meg – legyen akár privát buli, akár egy nyilvános hely –, ahol a közönség azon a szinten van, amit ő is képvisel.

R: Te jártál az Ipoly moziba?

HM: Az Ipoly moziban is nagyon jópofa bulik voltak. Sok. Amikor nem volt filmvetítés, akkor a tulajdonosok fölhasználták arra a helyiséget, az adottságait, hogy legyen előadás. Volt színpad, nézőtér, technika. Ideális, akár olyan embereknek, akiknek bemutatni valójuk volt, akár traveszti-show, vagy bármi. Ezek akkor még mind-mind borzasztóan érdekesek voltak. Ennyi volt az Ipoly mozi úttörő szerepe. Elég nagy gyakorisággal rendeztek ilyen összejöveteleket. Ami szintén eleve megszabott egy közönséget. Azt hiszem, hogy az Ipoly mozi akkori üzemeltetője és tulajdonosa, és az ő nagy és kiterjedt ismeretségi köre már eleve meghatározta azt, hogy milyen típusú emberek mennek oda. Itt nem volt semmi olyan, hogy valaki el volt küldve, hogy kérem szépen, ez egy zártkörű rendezvény. Hanem eleve telefonon keresztül ment a hír, hogy gyerekek, buli van az Ipoly moziban. Ez egy elég nagy, tág kör volt, de akkor is egy szint, az Ipoly-szint volt. A halmazelméletben minden kör mindenhol egy picit valahol összeér. Érdekes módon ez nem így történt ebben az esetben, vagy pedig éppen csak érintőlegesen. Meglehetősen elváltak ezek a körök. Nem zárt körök voltak, hanem ismeretségi körök. Nem nagyon vegyültek más körökkel.

R: Miért volt ez így?

HM: Erre csak azt tudom mondani, hogy ha én jobban érzem magamat lovas társaságban, ahol a lovakról van szó, és ennek az összes többi hozadékáról, akkor kevésbé fogom keresni a macskások társaságát, ahol viszont három éjjel, három nap tudnak a macskákról beszélni. Ez nem zárja ki azt, hogy a két ember ne tudna egymással beszélgetni, de összességében nem egymás társaságát keresik, mert én jobban érzem magam a lovasok társaságában, ahol a hobbi, az érdeklődési kör a meghatározó.

R: Tehát jött a telefon, hogy az Ipoly moziban buli lesz. Így terjedtek ezek az infók?

HM: Hajszálpontosan így. Mint ahogy napjainkban rákattintasz a leveleidre, és esetleg ott

van 33 olyan darab, ami meghívás valahova. Akkor még nem volt számítógép, akkor ment a telefon, hogy van egy buli, szombat este, Ipoly mozi, ekkor és ekkor.

R: És milyen jellegű bulik voltak az Ipoly moziban? Mást tudott nyújtani, mint más szórakozóhelyek?

HM: Nem. Olyan jellegű bulik voltak az Ipolyban, mint egy nagy házibuli. Kinek van akkora lakása, ahol nyolcvan ember kényelmesen elfér? Ott volt több szint, egy szoba asztalokkal, ahol volt jövés-menés, beszélgetés, zenehallgatás, tánc. A másik részen bárpult, ültünk a bárszéken és iszogattunk, beszélgettünk, a harmadik rész pedig sétáló, fotelos, leülős. Egy lakás ezt nem nagyon tudja biztosítani. Az Ipoly mozi tere, a több szint, a nézőtér és a színpad, egy terem, két terem, mind-mind alkalmas volt arra, hogy sok ember, különböző ízléssel, jól érezze magát. Lehetett táncolni, zenét hallgatni, beszélgetni.

R: Filmvetítés is volt?

HM: Semmiféle olyan nem volt az Ipoly moziban, hogy speciális filmet vetítettek volna, és utána majd megbeszéljük, oldódunk. Ez inkább úgy volt, hogy amikor a normál vetítés lezajlott, és mint mozi már zárva volt, akkor jött „a Buli”.

R: Ezek vegyes bulik voltak, vagy csak nőknek? És voltak heterók is?

HM: Nemcsak nők voltak. De heterók nem voltak. Miért lettek volna? Az volt a cél, hogy érezzük jól magunkat egymás közt. Magyarországon a '80-as években nyilvános helyen vegyes heteró-meleg társaság elképzelhetetlen volt. Ma már mindennapos dolog, hogy két lány együtt táncol. De akkor mindenki azzal foglalkozott volna, hogy miért táncol együtt két lány. Ne táncoljon együtt két lány! Két fiú? Hát az meg a halál volt!

R: Voltak ezeken a helyeken agresszív megnyilvánulások?

HM: Hú, az nagyon csúnya! Annál ritka csúnyább dolog van, amikor egy nő tevőlegesen is agresszív. Tehát, mondjuk, elkezd verekedni. Nagyon szerencsés voltam, mert ilyen helyzetben nem voltam. Szóval, ha egy nő akár poharakat tör, vagy bármi ilyen megnyilvánulása van, azt én máris a „bunkó” kategóriába sorolom. És ez a kettő nagyon-nagyon ne párosuljon!

R: Érzékelsz ilyet, hogy a '70-es, '80-as években más viselkedésű volt a társaság, mint most?

HM: Semmi különbség nincsen. Aki 1653-ban bűdös paraszt volt, az 1983-ban is bűdös paraszt, és 2009-ben is egy nulla IQ-jú, viselkedni nem tudó, antiszociális ember. Szerintem ebben semmi különbség nincsen. Talán annyi, hogy napjainkban több mindent megengednek az emberek maguknak, mert nagyon jól tudják, hogy leg-

feljebb hazamennek, ha nem tetszik valami. Régebben ezt azért nem engedhették meg maguknak, mert 13 másodpercen belül ki lettek tessékelve. Esetleg ez visszatartó erő volt. A másik pedig, ha házibulikon történt ilyen, akkor meg a lelked rajta, hogy olyan embereket hívtál meg, akiknél ez elő nem fordulhat. Az alkoholfogyasztás függvényében sem fordulhat elő ilyen alpári viselkedés. Lehet, hogy van egy kis morci vagy durci, de akkor mondjuk kimegy, és idegesen elszív a teraszon egy cigarettát, mert az én barátnőm az ő barátnőjére hogy nézett. De ennyi, itt vége is volt. Megoldották otthon, megbeszélték. De az, hogy egymásnak megyünk, vagy szét a be rendezést, szó nem lehet róla.

R: A '80-as évek vége felé már elkezdődött szerveződni a melegmozgalom, például megalakult a Homeros. Ezekről a szerveződésekéről tudtál-e?

HM: Persze. És nagyon nem tetszett. Én nem szeretem, ha engem fölfűznek egy zsinórra, és beszerveznek, és akkor menjek, és nem az, hogy tüntessek, hanem megnyilvánuljak. Megnyilvánulok én a magam közegében, úgy, ahogy kell. Csak az ilyen szervezett dolgokat nem nagyon szeretem. De persze tudtam a Homerosról meg a többiről, csak nem nagyon tudtam velük azonosulni. Napjainkban is úgy vagyok vele, hogy van egy elfogadott identitásom, viszont nem vagyok hajlandó egy húron pendülni azon hasonló emberekkel, akikkel kapcsolatban nekem – finoman fogalmazva – erőteljes averzióim vannak. Azért nekem ne kelljen közös tálból cseresznyézniem övelük, mert az a hölgy is a hölgyeket kedveli, és én is a hölgyeket kedvelem. Kettőnk között örületes nagy a különbség. Nem szeretném azt, hogyha nekem bármilyen megnyilvánulásomat közös kalap alá vennék bárkivel. Ezt borzasztóan ellenezttem mindig is. És ez életkortól teljesen független, akkor huszon-harmincéves voltam. Most már nyilván sokkal veretesebb a gondolkodásom, és talán nem annyira rugalmas, de nagyon nem szeretem azt, mikor nagy megmozdulások alá hajtják be ezt a dolgot, hogy azért, mert te is az vagy, akkor gyerünk. Valami miatt tiltakozom ez ellen.

R: És nem érezted így magányosnak magad?

HM: Egyáltalán nem éreztem magányosnak magamat! Megvolt a kiterjedtebb baráti köröm és a szűkebb baráti köröm. Hogyha hiányát éreztem volna, akkor nyilván én is elmegyek ilyen közösségekbe, hiszen ott tudok találkozni hasonszőrű emberekkel. De a hasonszőrű emberekkel találkozás nem mindig tetszik. Mert az a hasonszőrű ember énvelem ne legyen hasonszőrű, mert óriási felfogásbeli különbségek vannak közöttünk. Dehogy megyek oda! Eszemben sincs!

R: És akkor hogyan tudtál ismerkedni?

HM: Az első barátnőmet a munkahelyen ismertem meg, a következőt egy nyilvános helyen. Az összes többi a társaságomban lévő emberekből. Hát hol máshol? Nem úgy nézett ki a dolog, hogy utazom a 6-os villamoson, és meglátom az ellenőrt, és azt mondom magamban, hogy kétesélyes a dolog. Vagy azt mondom neki, hogy „I love you”, és nem büntet meg, vagy pedig kicsengetem a büntetést. Szóval ez azért nem így megy.

R: Mondtad, hogy mostanában kalandozósabb életet élsz.

HM: Jelen pillanatban már nem óhajtok semmiféle ásó-kapa-nagyharag kapcsolatot. Volt már éppen elég. Vannak nagyon jó oldalai is ennek a dolognak, vannak kellemetlen oldalai is, ki van próbálva. Inkább kicsit lazább életet folytatok mostanában, sok mindent megengedek magamnak, de olyan értelemben, hogy ha a nyitás jópofa volt, akkor a zárás is legyen jópofa. Tehát nem óhajtanék semmiféle elkötelezettséget, és bármilyen kapcsolatot is alakítok ki, az meglehetősen nyitott. A nyitottságot nem úgy értem, hogy jobbra-balra félrelépek, hanem legyen végtelenül toleráns, ne kelljen beszámolnom semmiről. Hazudozni nem hazudok, szóval senki nincs átvágva. De ne kelljen kiszaladnom a fürdőszobába telefonálni, a telefonomat ne nézze meg senki. Ezt tudom nyújtani, ha kell, kell, ha nem, nem. Elfogadom. Én nem tépem senki haját, senki vérért nem szívom, és csak ugyanennyit kérek. Semmi többet.

R: Nem nagyon voltak régebben minták, hogy egy leszbikus hogyan viselkedik, hogy néz ki. Erről te mit gondolsz, ezt hogy láttad?

HM: Nekem az egyik nagy meghökkenés az volt, hogy amikor az ember körül akart nézni, azt látta, hogy az ilyen jellegű hölgyek hihetetlenül férfiasak. Habitusban, viselkedésben, öltözködésben, mozdulatokban, mindenben! A nőket nem azért szereti az ember, mert egy nőbe oltott pasit akar. Nagy orrbarúgás volt, hogy a nőiességnek szinte a nyomát sem fedezted fel sok esetben! Hihetetlen volt. Kellemetlen. Ami megint csak azt eredményezte, hogy elkezdte vizsgálni, és már megint tele voltál kétségekkel, mert nagyon jól tudtad, hogy neked ez nem tetszik. Természetesen, ha valaki ilyen érzelmű, nem feltétlenül fog zsabós blúzt hordani, meg kosztümöt. De azért voltak ennek erőteljes túlkapásai. Amikor az ember azt mondja, hogy na most akkor veszek egy nagy levegőt, és három tigrisugrással már haza is mentem. Mert nem vagyok erre kíváncsi, sőt taszít! Mindenesetre a nőies külsejű, habitusú, viselkedésű nőkből jóval kevesebb volt.

R: Miért volt ez így szerinted, hogy ilyenek voltak akkor a nők?

HM: Nem tudom. Talán azok az érzelmű hölgyek, akik külső megjelenésükben is ezt a vonalat képviselték, örültek annak, hogy könnyebb megjelenni nyilvános helyen, ismerkedni, könnyebben tudnak leszbikusként megnyilvánulni, ha fiúsan néznek ki, és könnyebben ismernek meg más leszbikusokat ezzel a habitussal, nincsenek egyedül, felismerik egymást. De aztán amikor már sokan voltak, akkor sem tudott szelídülni az a külső és az a viselkedés, amit ők képviseltek. Aminek, mondom – de hát ez csak az én véleményem –, a nőiességhez köze nem volt! Nemcsak a külseje, hanem a viselkedése, ami ráerősített a külsejére. Hiszen ha egy nagyon-nagyon nőies nő felvesz férfiruhát, attól még abszolút nő marad. Sőt. Még érdekesen pikáns is, de abszolút nő marad. De ha egy férfias külsejű, mozdulatú, mozgású, arcú és viselkedésű még az öltözködésében is erre ráerősít, az maga a halál. Az szörnyű! Ez most is ugyanígy van! Csak az életkor változik, mert most 14-től 19 évig vannak ezek az „ereszd el a hajam” bulik, ahol a húszéves már vén kurva. Nagyon fiatal korban, van, aki 17 évesen mutatja azokat a nőiségtől nagyon távol álló mozdulatokat, szójárásokat, a habitusa nem nő. Ő belül férfi. Ennyi. Na most hogyha belül férfinak érzi magát, akkor nyilván kifelé is ezt fogja mutatni.

R: Szerinted vannak a leszbikus nők között belül férfiak és belül nők?

HM: Abszolút mértékben! És vannak férfias gondolkodású, férfias habitusú – de abszolút nőies külsejű nők is. Persze! Sőt, ez nagyon kellemes. Legyen annak a nőnek önálló gondolata, tudja megfogni a csavarhúzó. Nem arról szól a dolog, hogy csak állok, és elkezdek magas hangon visítozni, mert a nőiességem erre predesztinál, hogy nekem semmit nem kell tudnom megcsinálni. A nőies habitus és a nőies külső nem jelenti azt, hogy Barbie baba 16-os IQ-val. Én legalábbis nem így értem. Nekem eszem ágában sem volt belül férfinak lenni, de még gondolatban sem. Soha. Ha a határozottság, vagy hogy tudod, mit hogy kell csinálni, és nem azonnal telefonon segítséget kérsz – ha ez azt jelenti, hogy akkor rögtön nem vagy nő, akkor én ennek ellentmondanék, mert ez baromira nem így van. Nem attól nő egy nő, hogy bizonytalan, óvni, védeni kell, állandóan kíséretetni meg segítetni.

R: Hanem mitől, szerinted?

HM: Hát hogy nő! Hogy sugárzik belőle, hogy nő. Nő a lelke, nő minden megnyilvánulása, nő a gondolata. Nem tud másképp gondolkodni, mint nő. Iszonyatos empátiával rendelkezik, már veszélyesen. Annyira egy húron lehet vele pendülni, ami esetenként már meghökkentő, már azt hiszed, hogy gondolatolvasó. Nem is értem a kérdést: mitől nő egy nő? Hát az XX kromoszómától.

R: Mindenkinek egyforma, hogy mitől nő a nő?

HM: Nyilván nem, mert vannak – és nem kevesen –, akik kimondottan a fiúsabb, férfiasabb habitusú hölgyeket kedvelik. Ennek is nyilván megvan a magyarázata. Tőlem ez távol áll. Én a nőt nőként szeretem, a férfit meg férfiként. És a fél férfi, fél nő koktélt nem kedvelem. A kettőt nem mosom össze. De nem azért, mert a vallásom tiltja, hanem mert nem kívánom. Ha én a nőt szeretem, akkor az abszolút nő legyen! Természetesen az én felfogásom szerint. Az nem azt jelenti, hogy hisztizek, nyafogok, toporzékolok, és csak a rózsaszín cuccokat veszem meg. Egy nő, az legyen nő, reggel 6-kor is, amikor felébred, és amikor kurva fáradt, akkor is nő legyen. Milyen szerencsém van, hogy olyan nagyon kellemes barátnőim voltak! Én nagyon érzékeny vagyok a férfias mozdulatokra, valamiért taszítanak! Ki nem állhatom őket. És olyan kedvezményezett helyzetben voltam, hogy nem volt olyan barátnőm, akinek akár egy mozdulata is férfias! Mit értek férfias mozdulat alatt? Bármit! Ahogy mondjuk a füléhez nyúl, vagy a bögréhez nyúl, vagy a hűtőszekrényt kinyitja. Ez az én problémám, nem az övé. Ha valaki ilyen habitusú, az ilyen habitusú. Egészen egyszerűen bele tud az ember feledkezni mozdulatokba is. Egy fejtartásba, egy fintorba, egy bármi másba, mert az tökéletesen nőies. Gyönyörű. Szerintem állati szép.

R: És miért szereted a nőket?

HM: Imádom a nőket. Nem tudok erre mit mondani. Nem a teste a lényeg! Ez egy jó nehéz kérdés. Nekem mindig elég volt annyi, hogy azért, mert nők. Isten bizony, soha nem is gondolkodtam azon, hogy miért szeretem a nőket. Édesek, aranyosak, hisztisek egy kicsit, nagyon empátikusak, nagyon-nagyon ráérzőek, nagyon kedvesek. Nem tudok rá válaszolni, mert nincsen negatív élményem a pasikkal, ami erre küldött volna. Hogy akkor kezdjünk valami mást, mert itt a buksimat megsimogatják, ott meg nem simogatják meg, hanem egy pasi, az rögtön dugni akar, tehát azonnal a lényegre tér, a nők meg nem. Nem voltak ilyen problémáim. Genetika. A húgom, aki édes, aranyos, és imádom, egy alomból származunk – ha van 4000%-os heteroszexualitás, ő az. Most akkor mit tehetek én erről? Nem tudom. Lehet, hogy az ükanyám. Lehet, hogy ott volt valami, és mondjuk Mancsi nénivel nagyon összeszűrték a leveket, csak nem tudtak kiteljesedni. Bennem meg kiütött ez.

R: Jól érezted magad a bőrödben életedben?

HM: Nincsen vele gondom. Ez talán fontos. A bőrömben? Hát, ha nyolc számmal kisebb lenne, akkor jól érezném magam.

1975

1981

1980-as évek eleje

1980-as évek eleje

1980-as évek eleje

„Úgy vagyok nő, ahogy én akarok”

Kövesi Györgyi (1957)

R: Hol vagyunk, és miért ezt a helyszínt választottad?

KGY: Az Orczy-kertben vagyunk, mert ez egy kellemes zöld hely, ahova ki szoktam ülni. Itt lakom nem messze. Ide szoktam kijönni sétálgatni, napozgatni, néha még futok is. Van egy kis tó is, egy kis víz, ami nagyon fontos.

R: A karkötőd honnan van?

KGY: Ezt éppen ma kaptam. Helyesebben csináltattam, úgy kaptam. Rendelésre csinálta nekem valaki, kézzel fonta. Szívárványos karkötő. Van rajta egy helyes kis bőr csat, nagyon klassz, állítani lehet; ha hízok tíz kilót, akkor be tudom majd kötni, ha fogynak tízet, akkor is. Vannak más szívárványos cuccaim, de most csak ez van rajtam.

R: A szívárvány mit jelent számodra?

KGY: A szívárvány a sokszínűséget jelenti. Tele van a szobám szívárványos ezzel-azzal-amazzal, képeslappal, kis zászlóval, karkötővel, sállal. Gyűjtöm őket. A melegmozgalomnak egy fontos szimbóluma, ha ezt akarod belőlem kihúzni, kimondom. De nekem fontosabb a sokszínűség, mert azelőtt is szerettem a szívárványt. Ha elkalandozhatok, a szívárványos szoba is kellemes emlék. A szívárványos szoba „ráduzsujna komnata” oroszul, gyülekező terem volt Camphill faluban, ahol a szellemi fogyatékos felnőttek és segítők hetente többször összegyűltek, és megbeszélték a dolgukat. Ott ünnepeltünk, egy óriási szívárvány volt a falra festve. Hogy a szívárvány sokszínűségéről ne csak meleg kontextusban beszéljünk.

R: Mikor jöttél rá először, hogy leszbikus vagy, és miből? Úgy mondanád-e, hogy „leszbikus”, vagy más szóval?

KGY: Nem volt nagy fordulat, amikor rájöttem. Keresgéltem, ki vagyok, mi vagyok, mindenféleképpen neveztem magam: heteroszexuálisnak, homoszexuálisnak, biszexuálisnak, leszbikusnak, melegnek, keresőnek. Nyolc-tíz éve úgy szoktam mondani, hogy leszbikusként élek, ez jellemző rám. Éltem heteroszexuálisnak is. Az első nagy szerelmi élményem lánnyal volt. Ha nagyon le kellene egyszerűsíteni, akkor tulajdonképpen az első nagy érzelmi megrázkódásom, ami szerelmet jelent, és nem veszteségélményt. Utólag nevezhetném leszbikusnak, akkor nem neveztük magunkat leszbikusnak. Ez tizenhat-tizenhét éves koromban volt. Akkor nem nagyon neveztük meg magunkat, hogy kik vagyunk, mik vagyunk. Egy kicsit megjáéztunk tőle.

R: Ki volt az, akinek először beszéltél a leszbikusságodról, és mikor?

KGY: Egyetemista koromban beszéltem az akkori szerelmemmel arról, hogy mi másképp működünk. Nem az önazonosságunkat kerestük, nem is egy csoportot, társakat, inkább kerülgettük ezt a témát. Mint problémát tételeztük. Beszéltünk arról, hogy mi mások vagyunk, a mi érzelmünk szerelem, de nem heteroszexuális. Ez egy probléma, erre megoldás kell. Nem azt láttuk megoldásnak, hogy csatlakozzunk egy társasághoz, vagy megerősödjünk ebben, hanem hogy megoldjuk ezt a problémát. Úgy, hogy várakozunk, és majd kigyógyulunk, majd elmúlik. Nem nagyon akartunk kigyógyulni, de a dolog természeténél fogva el-elmúlt. Akkor nem mutatkoztunk megélhetőnek. Eltávolodtunk egymástól, más utakon járkáltunk. De beszéltünk erről, és sokat olvastunk. Másokról beszéltünk, irodalmi példákat hoztunk, hogy a Shakespeare-versek is erről szólnak. Mindenkit beazonosítottunk, Szapphót és társait, színészeket, híres embereket. De magunkat nem akartuk párhuzamban látni, direkt módon feldolgozni. Megéltük, jó volt, élveztük, kicsit féltünk, szégyelltük, bujkáltunk, dugdostuk. Keresgélünk mindenféle mást: én is, ő is. Ő is keresgélt pasit, nekem volt akkor barátom. Fiúbarátom, akivel aztán össze is házasodtam. Jó srác volt, szerettem, ő mutatkozott a természetesebb, a megélhetőbb, lazább megoldásnak. Természetesebb, félelem-mentesebb, oldottabb megoldás egy párkapcsolatra.

R: Az egyetemista kapcsolatról tudott a család vagy a barátok?

KGY: A család semmit nem tudott, nem is laktam otthon. Koleszos voltam, nagyon keveset jártam haza, nem nagyon avattam be a szüleimet ezekbe a történetekbe. A kollégista társak, azt gondolom, hogy tudták. Ha nem csukták be a szemüket, fülüket, akkor tudhattak róla, mert hallható vagy látható jeleket is adtunk, hogy mi összetartozunk, még akkor is, ha bujkálnunk kellett. Sok közös terünk volt másokkal. De nem mondatott ki! Azt tudom, hogy az egyik szobatársunk elköltözött abból a négyesmélyes szobából, ahol mi ketten voltunk. Tett valami olyasmi célzást, hogy őt ez zavarja. Annak ellenére, hogy nem éltünk szexuális életet előttük, volt az intimitásnak egy olyan foka, amit nehéz volt rejteni. Direkt lebukásunk egy volt. Nem ismerősök előtt, hanem suhancok megdobáltak, és elkezdtek ránk csúnyákat beszélni. Megalázó volt, felzaklatott, gyorsan be kellett térnünk az első presszóba, és konyaksorozattal feldolgozni az élményt. Remegtünk, annyira féltünk, hogy meg fognak verni. Csókolóztunk, ülve a Tisza-parton, egymást átkarolva, ez volt a nagy szerelmi jelenetünk. Főntről jöttek a biciklis suhanc gyerekek, leüvöltöztek, csúfolódtak, jöttek lefelé, és akkor elhúztunk. Ez volt a dolog publicitása.

R: Több ilyen reakció nem volt?

KGY: Nekem nem volt, ami ilyen megalázó lett volna. Ellenben a felvonulás a jelenkorunk, amikor nem személy szerint, hanem mint meleg felvonuló kaptam mindenfélét, mert részt vettem rajta. A megszegényítést mindenki megélheti melegként, de aki felvonul, direktben is – tojásokkal és szidalmakkal. Azért sem volt megalázó élményem, mert hosszú időn keresztül heteroszexuális életet éltem. Nem azért, mert bujkáltam, hanem azért, mert így döntöttem. Gyereket szültem, és közel húsz évig azt az életmódot folytattam, ami közmegelégedésre szolgált. Tiszteletben álló anyuka voltam, normális párkapcsolatban éltem. Kiegyensúlyozott házasságunk volt, szeretttük a gyerekeket, gyereket neveltem, ezzel jól elvoltam hosszú időn keresztül. Ez a szakasza az életnek békés, nyugalmas és bántásmentes volt. Amilyen nehézségeim voltak, az nem a melegséggel volt kapcsolatos. A családommal kapcsolatban voltak problémák, pénzügyi nehézségeket kellett leküzdeni.

R: Visszatérve az első szerelmedre: őt hogy ismerted meg, vele hogy jelentetek meg, mennyire bujkáltatok?

KGY: Nagyon bujkáltunk. Középiskolás kollégium volt: bujkáltunk vasalószobába, hátsó lépcsőházba, üres szobákba, vécébe, kis tanulószobába. Kerestük egymás társaságát. Még olyat is csináltunk, hogy plédokkal barikádoztuk el az ágyat, és kuckót készítettünk magunknak. Ez tipikus bújás volt. Elbújás, de jelen voltak a többiek is, csak mi beplédeztük magunkat. Éjszaka összebújtunk. Nem az én szobámban lakott ez a lány, de ájtott hozzám éjszaka, egy kicsit ott volt, bebújt hozzám. Aztán elköltözött a kollégiumból. Átköltöztették őket egy másik koleszba, és ő elkezdett pasizni. Akkor én ezt nagyon rosszul éltem meg. Elmesélte, hogy neki pasija van. Ez egy nagyon-nagyon egymásba gabalyodott, heves érzelmű volt, de testiség a csókolózáson túl nem volt benne. A klasszikus szexuális élet nem kezdődött el, mert nem mertük, vagy nem tudtuk. Mind a ketten nagy szerelemnek éltük meg. Ő aztán férjhez ment, gyereket szült, 28 éves korában kiment Amerikába, most is kint él. Keresgéltem, hogy hol van, hogy beszéljük ki, ami történt köztünk! Ez volt az első nagy érzelmünk – ő mit érzett, és miért, mit csináltunk mi akkor, mi történt ott velünk? Felnőtt koromban tudtam volna beszélni róla. Nagyon nagy igényem volt rá. De sose tudtam őt elérni. Harminc év múltán hazajött, és megkeresett engem. Harminc év múlva fejeződött be a történet. Találkoztunk, és volt egy heves egymásra találás. Furcsa volt. Azt éltem meg, hogy az érzelmeimben teljesen visszazuhanok, regrediálok a 17 éves énemre. Az agyam viszont a negyven-akárhány éves szinten volt. Volt egy énem,

aki nézte, hogy mit csinálok: néztem magamat, hogy „most mi van”? Meghasadtam. És akkor beteljesült a szerelmi kapcsolat. Megtörtént a szexuális egymásra találás, ami egy-két évig tartott úgy, hogy ő hol Amerikában, hol itt volt. Akkor kibeszél-tük, helyrekerült, helyrezökkent ez a történet. Ami számomra nagyon meglepő volt, hogy 46-48 évesen 17 éves érzelmekbe tudok visszazuhanni. Megláttam, meghallot-tam: „Jézusom, itt van! Harminc éve semmi sem volt köztünk!” Ez nagyon furcsa, na-gyon örömteli volt. Ez is egy ajándék. Azt gondoltam, hogy ilyen nincs! Ez nem me-leg-specialitás, ez heteroszexuális szokás, hogy 17 éves szerelem beteljesülhet har-minc év múlva. Most levelezgetünk, baráti leveleket váltunk. Hogyha föltűnne az éle-temben, valószínű, hogy újra és újra meg tudna történni ugyanaz. Nem tudnék vele együtt élni, továbbra sem gondolnám, hogy ő az én párom, de valami nagyon meg-mozdult bennem érzelmileg, és az agyam tiltakozik, hogy „ugyan már”! Más ember, mint akikkel én egyébként szeretek lenni, elviselhetetlen nőszemély, de ő az! Ennyi.

R: A melegségedet mennyire tartod fontosnak: főidentitásod, részidentitásod?

KGy: Van, amikor úgy gondolom, hogy ez nagyon fontos, nagyon meghatározó. Nemcsak az, hogy én most lesbizkusként akarok élni, hanem az, hogy tegyek valamit ezért azt ügyért. Ez régebben is így volt, amikor heteróként éltem, akkor is úgy gondoltam, hogy kell tenni valamit a kisebbségi ügyekért, a kirekesztés ellen. Lehetnek cigá-nyok, öregek, gyerekek. Például micsoda dolog, hogy a boltban a gyerek elé állnak a felnőttek, hogy lehet ilyen barom, hogy beáll a gyerek elé a sorba. Csak azért, mert gyerek. Az is dühített, hogy nekem gyerekként tisztelnem kell a felnőttet. Mi a fené-ért kellene nekem tisztelnem a felnőttet csak azért mert felnőtt, ha különben egy ki-állhatatlan dög? Olyan gyerek voltam, aki szereti az orosz, amikor mindenki utálta. Elvált szülők gyermeke voltam; faluban, egyszerű körülmények között felnevelkedő, ámde olvasni szerető gyerek voltam, akinek azért is meg kell küzdenie, hogy bejus-son a könyvtárba, mert nincs nyitva a könyvtár, nincsen könyv. Ilyen furcsaságok.

Fontos, hogy melegként a melegéért kell tennem, nőként a nőkért, az ellen, ahogy velük bánnak a társadalomban. Sokat küzdöttem azzal, hogy nem akarok olyan nő lenni, mint a nők. Hogy ez hogy függ össze a melegséggel, érdekes diskurzus lenne, de nem akarok tudományos eszmefuttatásokba bocsátkozni. Először nem akartam a nőléttel azonosulni, de gyereket szülni nagyon akartam. Akkor kezdtem el örülni, hogy nő vagyok, amikor rájöttem, hogy tulajdonképpen ez nagy adomány, mert szül-hetek gyereket, ez nagyon izgalmas. Szoptathatok gyereket, ez is egy nagyon klassz dolog. Sokkal több érdekes dolog van a női létben, megbékéltem vele. De legalább

annyira fontos a pedagógus szakmai identitásom. Hivatásnak tekintem. Legalább any-nyira fontos a zöld identitásom. Ha melegekkel vagyok együtt, akár fiúkkal, akár lá-nyokkal, akkor mindig érzem, hogy ez az én közösségem. Amikor kijövök ebből a közösségből, akkor azt érzem – ezt egyszer-kétszer tapasztaltam, amikor meleg ren-dezvény volt –, hogy kint az utcán „buziznak”, bent pedig „a mieink” vannak. Na-gyon éles, nagyon határozott váltás volt. Kijöttem, és le kell tennem a szívárványos cuccaimat, nem folytathatom ugyanazt a beszédmódot, nem ölelhetem meg ugyan-olyan lazán a kedvesemet, nem csókolhatom meg, mint abban a védő térben vagy közegben, amiben korábban voltam. Hogy mennyire tudok természetes és őszinte lenni, a szavaimat mennyire tartom kontroll alatt, az nagyon összefügg a melegség megélésével. Meg lehet tanulni sokat hazudni hosszú évek alatt, ellenőrizni minden mondatodat, mielőtt kimondanád, ezt minden meleg tudja. Egyesek, tapasztalatom szerint, ki tudnak ebből keveredni. Van, akinek rövid idő, van, akinek hosszú, mások nem tudják végigcsinálni kettős élettel: van egy hazug életük, és van egy másik éle-tük, ami négy fal között zajlik. Nekem is volt ilyen időszakom.

R: Most milyen a kapcsolatod a férfiakkal?

KGy: Minden évben látok két pasit, akik nagyon vonzóak, körülbelül ez az arány. Akivel el tudom képzelni, hogy közeledek hozzá. Úgy vonzó, hogy látom, hogy érdekes, és közelebb akarok hozzá menni. Körülbelül kettő. És látok húsz nőt. Jóban vagyok a kollegáimmal, akik pasik, pasikkal értekezek. Általános iskolában is volt fiúbarátom, egyetem alatt is volt fiúbarátom. A fiú tanítványokat is szeretem, a suliban nagyon jó srácok vannak, akikkel nagyon jól kijövök. Borzasztó, hogy a fiúkat hogy neve-lik, csőd és katasztrófa. Amilyené válnak, félelmetes, semmi jóra nem fog vezetni. Igyekszem a fiúkat puhítani, érzékennyé tenni egy kicsit, de nagy baj van velük. „Sok pénzt kell keresned, mert csak akkor leszel valaki” – ilyen elvárásokkal nőnek föl, „neked meg kell mutatni, hogy sok pénzt keresel”. A másik, amit borzasztónak látok, hogy „nem szabad sírnod, és nyámmilának lenned!” Ezzel a két dologgal agresszív, mocskos állattá lehet tenni egy embert, és a fiúknak nagy esélye van erre. Nagyon el-lene kell dolgozni, nagyon sok más hatás kell, hogy ne legyen karrierista, ne legyen agresszív, erőszakos és szexista. Hogy a gondolkodásmódja olyan legyen, hogy „az egy másik ember”, nem pedig csaj, nő. Nekem személyesen nincsenek rossz tapasztalataim a pasikkal, akikkel találkoztam. A főnököm pasi volt, rettenetesen lágy és na-gyon jó pedagógus, nagyon szeretett, én is kedveltem őt. A férjemmel jó kapcsola-tom van, ő is lágy pasi. Én egy keményebb csaj vagyok, ő meg egy lágyabb pasi, ez

jól összeillik. A meleg pasik mások, mint a heteró pasik, ez nyilván sztereotípia. De ha feltennék a kérdést, hogy kivel akarnék hosszabb ideig együtt lenni, a meleg pasikat választanám. Érzékenyebbek, lágyabbak, kedvesebbek, többet mutatnak magukból, könnyebb velük kommunikálni. Ódzkodnék attól, hogy általában a heteró pasikról véleményt mondják, vagy általában a pasikról. A nők kisebbség, de a pasik kiszolgáltatottabb helyzetben vannak, annak ellenére, hogy övék a hatalom, és fontos döntéseket hozhatnak. Sajnálatosnak látom azt a pasit, akit a farka irányít. Rettenetes érzés lehet: ott állsz, és elveszíted az agyad, irányít a farkad. Ez nagy kiszolgáltatottság, ilyet nőben nem láttam. Még ha szerelmes volt, akkor sem. A pasi nagyon ki van szolgáltatva a fizikumának, a testének.

R: Azt mondtad, hogy a házasságod tudatos döntés volt, „normális” párkapcsolatban akartál élni.

KGy: 25 éves koromban házasodtam, és 15-16 évig éltünk együtt. Hosszú, lassú eltávolodás volt, hivatalosan csak idén váltam el, harminc év után. A közel húszévesi együttélésünk stabilan heteroszexuális élet volt. A házasság előtt elmondtam a férjemnek a korábbi leszbikus kapcsolatomat, hogy ez az én történetem. Ő tudott róla, nem zsákhamacskát vett. Működött a házasság, összepasszoltunk, azt mondanám inkább, hogy elfáradt, kimerült. Nem csaltam meg, a biszexualitás nem azt jelenti, amit sokan gondolnak, hogy hol fiúval, hol lánnyal van együtt az ember. Amíg egy emberrel vagyok, akkor mindegy, hogy férfi vagy nő, akkor azzal vagyok, nem cserélgetem. A házasság működött, lekötött a gyereknevelés, odatettem magam, családi programok voltak, apámmal foglalkoztam sokat. Én gondoltam tíz évig. Amikor meghalt, és a gyerekeim felnőtté váltak, akkor jött az új történetem, amire sokkal inkább vágytam, mint a házasságomat megtartani. Azt gondoltam, hogy ez egy új szakasz, hogy nekem ezt meg kell élnem, ez is én vagyok. Nővel akartam lenni.

R: Hol tudtál ismerkedni, hogyan találoztál leszbikusokkal?

KGy: Az igazi közösséggel való találkozásom egyidejű a Labriszsal. Személyes ismerősöm nem volt meleg, csak az a két leányzó, akivel személyes, érzelmi kapcsolatom volt. A közelemben nem volt meleg, bár gyerekkoromból tudtam olyanról, hogy „azt mondják erről a pasiról, hogy buzi”. Vagy a celebek, akik bevállalták, föl vállalták. Énekesekről tudható volt. Mint Gobbi Hildáról, sejthető volt, de nem volt kimondva. Próbáltam szakirodalmat keresni, inkább olvastam, mint hogy közösséget, élő embert találtam volna magamnak. A Labriszsal kezdődött, hogy találtam olyan embereket, akikkel nyíltan lehet beszélni, be lehet azonosítani magunkat, azt mondják, hogy

nem baj. Szorongás nélkül tudok magamról beszélni, és olyan eseményeket látogatni, ahol párban is előfordulhatnak.

R: Mikor találtál rá a Labriszra?

KGy: Az alapítás környékén. A *Magyar Narancs*ot olvastam rendszeresen mint meggyőződéses liberális és baloldali hajlamú, ott olvastam először, hirdetés formájában a NINCS-ről (Nemi Identitás Nélküliek Csoportja), amiből később a Habeas Corpus Munkacsoport lett. Ezek a legelső kapcsolataim. Hirdették, hogy lehet hozzájuk nyitott beszélgetésre menni, megtaláltam őket. Elmentem, azok még nem tetszettek. Aztán az első Labrisz újságból tudtam szerezni, ami egy fénymásolt, sokszorosított, pároldalas lap volt. Ott olvastam cikkeket, nagyon tetszettek, elkezdtem levelezni, aztán megtudtam, hol szoktak találkozni, és reszkető lábakkal elmentem egyszer megnézni, hogy mik ezek a beszélgetések. Ott láttam egy csomó fiatal és idősebbeket is. Az első félelmeim elmúltak. Láttam, hogy nem harapnak, nem ugranak rám, nem fognak rögtön kikérdezni, hogy „na, és te ki vagy?”, hanem az beszélt, aki akart. Jó légkör volt, ottragadtam. Nem sokkal később elindult a „Melegség és megismerés” iskolai program kidolgozása, és mivel tanár vagyok, rögtön a kezdetétől ott tudtam lenni. Azóta benne van az életemben ez a történet, amit egyre inkább szeretek, föl vállalom, életem természetes része, és nem nagyon tudom nélküle elképzelni az életemet. Hacsak nem utaznék el valahova nagyon-nagyon messzire, a világ végére egy szigetre, és ott egyedül élnék.

R: Amikor „bekerültél” a Labriszba vagy az első leszbikus közösségbe, milyennek élted meg?

KGy: Ez 2000-ben történt. Bátorító volt. Szóba álltak velem, kérdezték, tudtam velük beszélgetni, jól éreztem magam. Voltak a beszélgetéses Labrisz-estek, ezek tetszettek. Volt iszákos része, az annyira nem, voltak dorbézolások, amik most nincsenek vagy nem olyan jellegűek. Vagy már lehet, hogy én is iszákos vagy dorbézoló vagyok azóta, és föl se tűnik. Jól éreztem magam, mert meg tudtak szólítani, volt kihez beszélmem. Olyan emberekkel találoztam, akikhez intellektuálisan is tudtam kötődni. Nagyon-nagyon fontos, hogy nem csajozni mentem, nem párt akartam keresni, hanem megnézni, hogy kik azok az emberek, akik leszbikusok, hogy néznek ki, hogy viselkednek, hogy beszélnek. „Olyan” emberekkel akartam beszélni, megnézni, hogy mi ez a létmód. Fontos volt, hogy értelmes, kedves nőkkel találoztam. Így kialakult kapcsolat is. Az összes kapcsolatomban nagyon fontos szerepet játszott, hogy egyrészt intellektuálisan partner legyen, másrészt tudjon valami olyasmit nyújtani,

tani, amit nagyon csodálok. Ez lehet intellektuális, vagy hogy legyen benne valamilyen alkotói hevület, ami bennem nincs meg, de nagyon sokra tartom.

R: Valódi közösségnek érezted a Labriszt? Tudtál ott barátokra is találni?

KGy: Igen. A baráti köröm átalakult, mert szívesebben voltam azokkal az emberekkel, akikkel kevesebbet kellett kontrollálnom magam. Most sokkal több barátom, ismerősöm van a meleg, mint a heterók között. A régi heteró barátaim, akiknek el tudtam mondani, azok megmaradtak, hála istennek. Ha dönthetek, hogy milyen programon vegyek részt, akkor gyakrabban választom a meleg programot. Ha barátokról beszélünk, és nem kimondottan programról. Ha programot választok, akkor mindegy, hogy meleg vagy heteró. Több és mélyebb érzelmi szál fűz meleghez.

R: 2000 körül kerültél be ebbe a leszbikus közösségbe. Össze tudnád-e hasonlítani, milyen volt akkor, és most milyen? Látsz-e különbséget?

KGy: Nem mondanám, hogy sokat változott az arculata. Talán több mindennel foglalkozik. Korábban például a filmes projektek nem voltak. Kicsit átalakult, de szellemiségben nem. Azok az emberek maradtak benn az egyesületben, akik értékrendben, szellemiségben hagyománykövetők. Mindig megfér valami új, de a nagyon vad, új dolgokat nem az egyesület keretein belül csinálták meg emberek. Nem változott az irányultsága, mindig is megvolt, hogy felvállalja a társadalmi felvilágosítást, érdekvédelmet. És nagyon erősen kulturális, ez ott volt, ott van most is. Nem látok nagy változást. Jó lenne, ha többen lennénk, akkor lehet, hogy többfélét is tudnánk csinálni.

R: Megjelentek-e akkoriban olyan témák, mint a női jogok felvállalása vagy női szolidaritás, feminizmus, „gender” témák, politikai mozgalomhoz való kötődés?

KGy: Olyan szempontból igen, hogy az első tagok feminista elköteleződésűek voltak. Sőt, feminista vagy női egyesület, a NANE adott először otthont a Labrisznak. Az első tagjaink nagyon erősen kötődtek akár a NANE-hoz, akár a feminista mozgalomhoz. Most is vannak, akik erősen kötődnek. Voltak ilyen jellegű beszélgetések, vannak programok, az egyesület benne van a női hálóban. Politikailag nem gondolom, hogy elköteleződött, nincs ilyen emlékem. Örültünk annak, ha egy-egy párt elkezdett beszélni arról, hogy meleg, esélyegyenlőség, hogy törvényi szinten tenni kéne valamit értünk, kéne a témával foglalkozni. De nem mondhatnám azt, hogy szavazóbázisai lettünk volna bármelyik pártnak. Jó érzés volt, hogy valaki foglalkozik velünk is. Én kis pártokra szoktam szavazni, függetlenül attól, hogy beszélnek-e a melegségről; liberális kis pártokra.

R: Mennyire fontos, vagy mennyire volt fontos egy független női lét – anyagi vagy érzelmi függetlenség – megteremtése számodra?

KGy: Nagyon fontosnak tartom, mindig annak tartottam. Meg is valósítottam, amennyire tudtam. Olyan pasival éltem együtt, akinek nem volt probléma, hogy nem veszem föl a nevét, nem volt probléma, hogy mosogat vagy főz, vasal. A társadalomban igen, munkahelyen, iskolában, tágabb családban igen. A független női léthez tartozik, hogy ha már párban vagyunk, akkor hagyom a másikat annak lenni, ami akar. Merek az lenni, ami éppen akarok. Merek nemet mondani a hagyományos női szerepekre. Ha pedig főlvállalom – én öt évig voltam otthon a gyerekekkel gyesen –, akkor ezt azért teszem, mert én akarom, szabad választásom. Azt gondoltam, hogy lehet saját pénzem, saját útjaim, saját barátaim, saját képzési programom. Megbeszéltem a párommal, de nem gondolom, hogy engedélyt kellene kérnem tőle, és függővé kellene tenni az ő jóváhagyásától. Önképzés terén például nem mondta azt, hogy „neked gyereked van, maradj itthon, ne menjél tanfolyamra”. Sokat tudtam önképezni, elutazni, bevállalta a gyerekeket is, nem volt gond. Ilyen szempontból szerencsésnek mondhatom magam.

Magával a női léttel kapcsolatosan voltak és vannak kérdéseim. Látom a nőket, egy csomó mindennek örülnek, aminek én nem tudok örülni. Vesz egy szép ruhát, a tükörben sokáig nézegeti magát, kifesti magát, ahogy gondolja, hogy majd a pasinak tetszik, és ennek tud örülni. Vagy megfőz, és odateszi a párja elé, és ennek is tud örülni. A pasik bókolnak, hülyeségeket mondanak neki, fölsegítik, lesegítik, és ennek is tud örülni. Engem zavar. Sokszor azt gondolom, csökkent nő vagyok, hogy ilyeneknek nem bírok örülni. A nőnap virágtól hülyét tudok kapni! Nekem ne adjon senki nőnapon virágot! Idén azt mondta az egyik diákom, hogy „nahát, az igazi nők tudnak ennek örülni”. Ott ültem az osztály előtt, és megtudtam Attilától, hogy nem vagyok igazi nő, mert nem bírok ennek örülni. Folytattuk a beszélgetést, hogy ki az igazi nő, miről szól ez a virág, hogy én a virágnak nagyon tudok örülni, hozhatnak bármikor, ha tisztelnek. De nem azért, mert nő vagyok, hanem azért, mert szeretnek, vagy tudják, hogy szeretem a virágot, vagy csak úgy, jó napjuk van, örülnek valaminek, és azt akarják, hogy én is örüljek. Tudnék örülni a virágnak, ha nem kötelezően, nőnapkor vagy pedagógus napon kapnám. Úgy vagyok nő, ahogy én akarok. Az jó, hogy nem mindig csak nadrágot tudok felvenni, néha szoknyát is, ez egy kicsit játszmázás. Nem voltam igazi nő. A nőknek szépen lehet mozogni, én esetenül mozgok, darabosan, szögletes vagyok, nem vagyok puha, dombos. De így is lehet valaki

jó csaj. Látok olyanokat, akik nem tipikus nők, és tök jól tudnak kinézni: szabadon föl vállalja a kövér női létét, szabadon föl vállalja a kopasz női létét, dohányzó női létét.

R: Miért kezdte el bekapcsolódni nőmozgalmi, zöld és hasonló aktivista tevékenységekbe?

KGY: Azért, hogy valamit csináljunk, többet, mint ami a munkánk. Többet kellene a környezetünkben lévő emberekkel, tárgyakkal, természettel, mesterséges környezettel törődni. Későn kezdtem, már felnőtt voltam. Ami döntő volt, az a kisebbségi létemmel függ össze, hogy odafigyelek az emberi jogokra. Mindig volt bennem késztetés, a diplomamunkámat az állami gondozott gyermekek értékkorientációjából írtam. Kijáratam állami gondozott gyerekekhez, és foglalkoztam velük, nyáron hazavittem őket. Sorsközösséget éreztem, én is úgy éreztem, hogy kiesek egy családból. Középiskolás koromban eltávolodtam a családomtól, magamra voltam hagyva. Amikor otthon voltam gyeseen, akkor az öregek érdekeltek a faluban. A szüleim elkezdtek öregedni, és azt gondoltam, hogy föl kell venni őket videóra, hogy elbeszéljék a háborús éveiket, az örömeiket, bánataikat, mert meg fognak halni. A suliban a diákönkormányzat segítőtanára lettem. Sok kurzusra vittem a gyerekeket, motiváltam őket, speciális emberi jogi diákkört csináltam. A tantestületben, a munkámban, a családban is föl-fölszólalhattam, ha elhangzottak kirekesztő mondatok vagy sztereotip nézetek. Hárman vagyunk lánytestvérek, mind a hárman kötöttünk házasságot, de mind a hárman megtartottuk a saját nevünket. Ez is olyasmi hozadék, amit anyámtól, a családból hoztam. Az öko ügyekkel akkor kezdtem el tudatosabban foglalkozni, amikor Lányi Andrással találkoztam az etika képzésen. Hét-nyolc éve, nem régóta; de csak viszsza kell emlékezni a gyerekkoromra, hogy hogyan éltek a nagyszüleim tanyán, hogyan élt anyám. Odafigyelő, takarékos, újrahasznosító, környezetet nem rongáló vidéki lét volt. Két-három évvel ezelőtt azt gondoltam, hogy a szellemi fogyatékossgal kell foglalkoznom, közöttük akarok élni. Fölfüggesztettem a munkámat, kimentem külföldre. Nem elméleti szakember akartam lenni, meg akartam tapasztalni – akkor tudom, hogy mi az. Idén a zsidó témával foglalkozom elmélyültebben. Ki-kiválasztottam az emberi jogok egy-egy szeletét. Feminista nem voltam, bár volt egy év, amikor a NANE berkeibe kerültem, mozgolódtam egy kicsit, sokat tanultam tőlük, de nem maradtam állandóra velük.

R: Külföldről voltak-e leszbikus mintáid? Hogyan élnek meg a külföldi leszbikusok az ő leszbikuságukat, melegségüket, mik a benyomásaid?

KGY: Én Kelet-Európát jártam leginkább. Ott semmiféle mintát nem láttam. Ismerőseim

sem voltak, nem volt külföldi mintám. Egy ehhez köthető, éles emlék van. Rómában jártam 15 évvel ezelőtt, egy egyetemista csoporttal, vatikáni múzeumokat néztünk meg. A múzeum teremtét jártuk egy délelőtt, és az egyik legnagyobb élményem az volt, hogy egy fiúpárt láttam kézen fogva végigsétálni a képek előtt. Egy nagyon szimpatikus, nagyon kedves fiúpár volt. Sose láttam még, hogy ennyire föl vállalja magát egy meleg pár, különösen nem fiúk. Nagyon dekoratívak, szépek, kulturáltak voltak, jól mutatott a múzeumban az a meleg fiúpár. Abban a tempóban néztem a múzeumot, ahogy ez a fiúpár nézte. Valami miatt fontosnak tartottam, hogy ők is ott vannak. Ez egy olyan élmény volt.

R: Kelet-Európa és a leszbikusság kapcsán mi volt a benyomásod?

KGY: Az elmúlt néhány évben Szentpéterváron jártam leszbikus körökben, sok-sok nővel beszélgettem. Azt láttam, hogy nagyon élénk a meleg élet, de másképpen, mint nálunk. Nem egyesületi, nem érdekvédelmi tevékenység zajlik, hanem magánlakásokban szervezett kulturális események, zenélés, versolvasás, főzőcskézés, sportolás, kirándulás. Amikor arról beszéltem, hogy mi itthon egyesületben vagyunk, kijárunk az utcára demonstrálni, mondták, hogy ez nagyon klassz, és nem tudják, hogy ők mikor jutnak el odáig, hogy az utcán pride-ot szervezhetnek. Próbálkoznak, talán már haladtak valamennyit – ha nem is Moszkvában, de Szentpétervárott.

R: Miért érezted szükségét, hogy te mozgalmár vagy aktivista legyél?

KGY: Azelőtt is végeztem ilyen munkát, az iskolában kisebbségekkel kapcsolatos oktató-nevelő tevékenységet. Volt egy úgynevezett „eb” klub, amit indítottam: emberbarát klub. Beszélgetések folytak irodalomról, zenéről, de nem terjedt ki az egész iskolára, nem szerveztünk nagy programokat, inkább iskolai klubként tevékenykedtünk. A Labriszra nemcsak azért volt szükségem, hogy találjak hozzám hasonló módon gondolkodó embereket egyenlőség, igazságosság, kirekesztés, tolerancia ügyekben, hanem azért is, hogy találjak leszbikusokat. Miután bekerültem ebbe a közösségbe, értelemeszerű volt, hogy a melegség ügyét az egyesületben intenzívebben kell képviselni, oktatni. Magánemberként is bátorító, megerősítő, biztonságos közeg, fölvalhatod magadat.

R: Mik azok a konkrét tevékenységek, amiket az egyesületben folytatasz?

KGY: A megalakulás tájékán kezdődött a „Melegség és megismerés” program, abban veszek részt a kezdetektől mint önkéntes képző, szervező, koordinátor. Alkalmoszerűen minden másban is. A hétfői ügyleteket koordinálok, ott ügyelek többet az átlagosnál.

R: Ez mit jelent?

KGy: A hétfői nyílt órákon, este hat és kilenc között személyesen és skype-on jelen vagyunk az irodánkban. Különböző intenzitással, mennyiségben, de megjelennek emberek, és segítséget kérnek. Tegnap éppen Angliából írt egy lánypár, hogy szeretnének a LIFT-re hazajönni, szeretnének fotókat hozni. Ezt skype-oltuk éppen, és nagyon jó volt, mert elismerő szavakat szoltak. Elmondták, hogy azért húztak ki, mert itthon borzasztó viszonyok vannak. Szeretnének együtt élni, itthon gyávák felvállalni, nagy elismerés a Labrisznak, hogy itt küzd és dolgozik, végez érdekvédő tevékenységet. Ez nagyon jólesett. Bent volt még egy lány, aki lelki segítségre szorult, ezt megkapta tőlem, beszélgettem vele. Néha bejönnek újak, érdeklődők, és mint később kiderül, hosszú megfontolás és többszöri nekifutás után mernek csak érdeklődni, informálódni, segítséget kérni. Ez a kettő az, amiben nagyobb felelősségem van, a többi rendezvényünkön ilyen-olyan-amolyan munkát vállalom. Attól függ, hogy éppen mihez kell ember, vagy én mihez értek.

R: Említetted a LIFT-et, ez micsoda?

KGy: A LIFT a Lesbikus Identitások Fesztiválja, kulturális programsorozat filmvetítéssel, beszélgetésekkel, játékkal, bulival, zenével, irodalommal. Alapvetően egyhetes kulturális fesztivál, az utóbbi egy-két évben filmsorozattal kezdődik, majd egy szombati egésznapos workshopozás folyik. Kiállításokat szervezünk, pályázatokat hirdetünk, megmutatjuk a legjobb műveket. Külföldről ezért jönnek haza Angliában élő magyarok. Vidékiek is föl tudnak jönni, szívesen jönnek. Specifikusan női fesztivál, de fiúk is szoktak jönni. A témák női témák, de érdeklődő férfiak is jelen vannak, reméljük, egyre nagyobb számban.

R: A férfimozgalmakkal milyen a kapcsolatod?

KGy: Nekem? Vagy az egyesületnek?

R: Neked: van-e kapcsolatod a meleg férfimozgalmakkal?

KGy: A Szimpozion Egyesület régóta velünk tart a „Melegség és megismerés” programban, együtt dolgozunk, együtt képzünk. Ők alapvetően férfi meleg egyesület, nagyon jó velük a kapcsolatunk, gyümölcsöző az együttműködés. Meleg egyesületekkel leginkább a Pride-on, a nyári fesztiválon szoktunk együtt dolgozni, a Háttérrel elsősorban. Vannak olyan rendezvények – sport vagy tánc –, ahol nem fontos, hogy fiúk vagy lányok, maga a tevékenység fontos, hogy együtt sportolnak, együtt táncolnak. Nekem jólesik a fiúkkal együtt lenni. Kimondottan szeretek meleg fiúkkal együtt dolgozni, beszélgetni, kirándulni, még akár táncolni is. Táncolni amúgy

nem nagyon szeretek... még.

R: Ez mi?

KGy: Ez egy lábtartó a kielboatomba. Ezt a szíjat tettem rá, és menetkész. Van egy evezős múltam. Középisikolás koromban versenyevezős voltam, többszörös országos bajnok. Felnőtt koromban vettem egy túrahajót, amit úgy hívnak, hogy kielboat, duplaevezős. Két ember húz, egy utas van, egy kormányos, de anélkül is jól megy a hajó, ha a két ember jól evez. Ez egy nagyon régi hajó volt, tönkrement a lábtartó szíjazása, azt cseréltettem ki. Most megyek ki, és Dunaharaszttiban összerakom a hajóm. Szeretem a Dunát, szeretek a Dunán evezni. Ez a kielboat lábtartója, az az ember csinálta, aki a karkötőt is fonta. Ez a mai nap érdekessége. Kész lett a lábtartó, remélem, jó lesz, fogja a lábat. A lábadat bekötöd ide, és előre tudod magad húzni, jó hosszú csapást tudsz csinálni. Evezni a Dunán, az jó.

R: A párkapcsolataidra visszatekintve: hogyan jellemeznéd őket, azok adódtak, vagy tudatosan kerested őket?

KGy: Ez érdekes, mert sose kerestem, egyetlenegyszer se. Alakultak, jöttek. Nem randinak, nem párkapcsolatnak indultak, hanem barátkozósnak, közeledősnek. Szép, lassú egymásra hangolódások voltak. Ifjúkoromban az első kapcsolatam egymásba zuhanás volt. Ott nem volt bennem megfontoltság, tartózkodás, lassúság. De akkor nem tudtam, hogy az szerelem volt. Nagyon váratlan és megrázó volt. Szerelmes akartam lenni, de azt gondoltam, hogy egy fiúba vagyok szerelmes. A párkapcsolatok szép lassan egyre mélyebbek lettek, egyre tartalmasabbak, kettő és öt év közötti, viszonylag hosszú kapcsolataim voltak. Nem sok. A gyors, futó kalandok nem izgattak, ebben lassúbb vagyok. Jött, és rácsodálkoztam – elfogadtam, mint egy szép ajándékot, bontogattam, örültem neki, és már tudtam, hogy vissza kell adni. Nem az enyém. Soha nem gondoltam, hogy akarnék vagy tudnék házasságban, hosszú távú kapcsolatban élni. De lehet, hogy eljön az idő, amikor azt mondom, hogy nagyon szeretnék egy emberrel megöregedni, és „mamókázni”. Még nem érzem. Én azt mondtam, hogy ünnepeket akarok, hétköznapiakat nem. Volt hétköznapi történetem is, szép kapcsolatok voltak, örülök, hogy megélhettem. Nem tudom azt mondani senkiről, hogy megbántam, mert becsapott, átvert vagy kihasználta. Ilyen szempontból nincsen rossz élményem, fiúkkal sem. Nem az a történet, hogy a fiúk ilyenek, olyanok, amolyanok. Vagy hogy a férjem gonosz, megváltozott. Az is egy jó élmény volt, csak elég volt. Jön egy új szakasz, új érdeklődés. Én úgy képzelem, hogy nem döntök valami mellett, amihez aztán életem végéig hűséges vagyok, hanem több szakasz

ból áll az életem, és ezek úgy szépek, ahogy vannak. Azt szokták a szememre vetni, hogy egoista vagyok. Egoizmusnak szokták tartani, hogy a szabadság mindennél fontosabb, ha ezért nem akarok elköteleződni. Én erre azt szoktam mondani: lehetséges, hogy annak látszik, de amíg együtt vagyok valakivel, azért van velem, mert neki is öröm. Az én filozófiám az, hogy amit megéltünk együtt, nagyon szép ajándék az élettől neki is, nekem is: ezt kell megőrizni. Persze egy elválásnál nem mindig sikerül szépen rendezni. De utólag rendezhető – szerintem.

R: A szép pillanatokat érted ünnep alatt?

KGy: Igen. A hétköznapiak rohadtnak el tudják rontani a párkapcsolatot. Még ha jó is az a hétköznapi, ha nem veszekszünk, hogy ki vasalja ki az inget, vagy ki mosogasson el, számomra nem elég érdekes, ha mindent tudok előre. Ha nagyon kiszámítható, ha pontosan tudom, hogy mi fog történni. A boldog, kiegyensúlyozott párkapcsolat egy idő után dögunalom, nem tudom földobni új dologgal. Megadja a harmóniát és biztonságot, amire szüksége van az embernek, ez persze oké. Fontos, hogy tudom, mit várhatok tőle, tudom, mit adok neki, mik azok az értékek, amelyek közősek bennünk, mik a közös elképzeléseink. De az ajándékban, az ünnepben felfokozottabb és egyedibb érzelmek vannak, kitüntetettebb pillanatok. Én dönthetek, ez nagyon fontos! A hétköznapi dolgokat nincs szükségem párban megélni. Egyedül tök jól tudom megélni a hétköznapiakat. Most így gondolom. De nem tudom, mi lesz tíz vagy öt év múlva.

R: Ha visszagondolsz, hogy honnan indultál, és hova jutottál el, mit mondanál? Teljesültek-e a vágyaid, elképzeléseid, elvárásaid az életedben?

KGy: Nem tudom, az életem milyen szeletét nézzem. A munkám, a hobbim, a magánéletem, mi érdekel igazán?

R: Minden.

KGy: Gondolom, ebben a történetben a meleg identitás fontos, mint vörös fonal, vezérelv. Hogy melegként miket csinálók, miket nem. Érdemes-e erről külön beszélni?

R: Ahogy te látod.

KGy: Amennyiben a magánéletemről beszélek, van leszbikus párkapcsolatom, kiegyensúlyozottnak és jónak nevezem. Ilyen szempontból a magánéletem az elmúlt egy évben rendben van, nincs hiányérzetem. Pont annyira élem meg, amennyire akarom, pont annyi energiát tudok befektetni, pont annyi energiát kapok-adok, mint amennyit szeretnék. A magánéletemnek részei a gyerekeim, a barátaim, akikről már beszéltem, hogy átalakult a baráti köröm, és inkább melegekből tevődik össze. De a

nem meleg kapcsolatrendszerem is, akiket barátoknak nevezek, megmaradtak. Az elmúlt egy évben olyan barátomat sikerült megtartani, akinek nagyon nehezebb esett feldolgozni ezt az élményt. Hosszú évek után tudta meg, mellékesen a tanára is voltam, ez elég nagy trauma volt neki, de sikerült megtartani. Holnap megyek hozzá személyesen megbeszélni a történetet: remélem, holnapután is ezt mondom. Úgy érzem, ez egy sikertörténet. A munkahelyemen az elmúlt évben körülbelül azt csináltam, amit szerettem volna; szabadnak és megbecsültnek érzem magam. Kicsit túlvállaltam magam, ami egyrészt az iskolai tevékenységből adódik, másrészt osztályfőnökségből, harmadrészt diákkörből, negyedrészt civil munkából. Ez a luxusom, hogy túldolgozom magam. Az egyesületi, a civil tevékenységem szintén rendben van. Néha úgy érzem, hogy a többiek sokkal többet dolgoznak, néha úgy, hogy elegendem van. De hozzá tudok tartozni az ügyszó, az egyesülethez, a Labriszhoz, mintha egy tágabb család lenne. Bármilyen közhelyesen hangzik, de meg tudok bízni ezekben az emberekben. Bennem is meg tudnak bízni: amit elvállalok, azt megcsinálom, vagy időben szólok, hogy nem tudom megcsinálni. A „Melegség és megismerés” programmal is nagy lépést tettünk, valami elkezd kibontakozni, ami egyetemi szintű, és akkreditáció felé mutat. A programnak elég sikeres éve volt az elmúlt év.

R: Ha mindezt nem az elmúlt évre vetítjük, hanem tízen-, huszonéves korodtól, tudnád-e összegzést mondani a vágyaidról?

KGy: Jesszusom!

R: Hogy látod az ívet, amin tízen-, huszonéves korodtól kezdve mostanáig eljutottál?

KGy: Nehéz kérdések ezek. Mi ez? Életinterjú, életútinterjú? 16 évesen azt gondoltam, hogy világmegváltó leszek, hogy a szegénységet és a gonosztságot kiirtom a világból. Így indultam neki, és most csodálkozom, hogy a 16 évesek miért nem akarják ugyanezt. A mostani 16 évesek azt akarják, hogy jól éljenek, gazdagok legyenek. Én meg azt gondoltam, hogy Teréz anya és Che Guevara keveréke leszek, így fogok élni, így leszek híres ember! Megváltó leszek. Jézus Krisztus is képben volt. Megbecsülést akartam, tanár akartam lenni, elmondani fiataloknak, hogy milyen érdekes, izgalmas ez az élet, hogy milyen jó jónak lenni, jó cselekedeteket véghezvinni, bátornak lenni. Tanár lettem, és azt gondolom, elég sok mindent el tudtam mondani.

A másik nagyon fontos elvem az volt, hogy szabad legyek. Ne fogják be a számat, ne alkalmazkodjak buta törvényekhez, normákhoz. Kezdő tanárként orosz tanár voltam, orosz és latint tanítottam. Kötelező volt „Ki tud többet a Szovjetunióról” vetélkedőt szervezni, azt nagyon nem szerettem, de csináltunk teadélután, vicces volt, és akik

kel csináltuk, tudtuk élvezni. Műsort kellett csinálnunk, azt is megcsináltuk, de más-képp, és rögtön lett értelme. Nem hálálkodtunk a felszabadítóknak, hanem másról beszéltünk. Ne fogják be a pörös számat, szabadnak érezhessem magam, nemcsak a munkámban, hanem a magánéletemben is. Amennyiben én párt választok, akkor úgy válasszak párt, hogy egyenrangú társak vagyunk. Én szabad vagyok, és nem fogok fakanállal a kezemben, láncsal a nyakamon feleség lenni. Nem is lettem. Tudtam úgy párt választani, hogy nem kellett ilyeneket csinálnom. Ez nem tetszett sok mindenkinek, mondták, hogy furcsa vagyok, de nem érzem, hogy sok ellenséget szereztem volna magamnak.

A harmadik elv az volt, hogy elég érdekes legyen az élet, amit élek. Ez azt jelenti, hogy mindig tanuljak valami újat. Nem vagyok elég kreatív, hogy a semmiből is érdekes életet éljek, nem abból fakad az érdekessége az életemnek, hogy ülök otthon a fotelban, és mindig más csatornára kattintok, hanem hogy megtanulok új dolgokat, megismerkedek új emberekkel. Most is tudok tanulni, utána megyek a tanulási lehetőségeknek. Amikor gyesen ültem otthon öt évig, akkor levelező eszperantó tanfolyamot végeztem, azt lehetett gyesről is csinálni, és érdekelték a nyelvek. Előremenekülök az unalomból vagy a hétköznapiaságból, a monotóniát nehezen tűröm. Ötvenéves korom tájékán eszembe jutott, hogy most még mit csináljak, be kell-e fejezni már? Keresem, hogy az időskornak ugyanez legyen az értelme: hogy szabad legyek, érdekes legyen ez a szabadság, aktív legyen ez a szabadság, másoknak hasznos. Az egy dolog, hogy megvan a betevőm, és passzívan otthon ülök, biztonságban, melegben, teli hassal, de ez nem elégít ki. Amíg megtalálom a tevékenységeket, embereket, célokat, életcélokat, addig ez folytatódik. Amíg épülök, és nem leépülök, mentálisan vagy fizikálisan. Fiatalkoromban nagy igényem volt a biztonságra, hogy minden napom kiszámítható legyen. Most már nincs. Lehet, hogy eljön az az időszak, amikor megint szükség lesz erre, csendes kis nyugalomra, meditálásra. De a monotóniára, arra nem.

R: Mit adott neked a leszbikus közeg?

KGy: Mit adott neked? Magamat! Meg kell találni valamikor magunkat. Jó, ha megtaláljuk magunkat, és azt mondhatjuk, hogy ennek tudom magam nevezni, leszbikusnak tudom magam nevezni. Nemcsak annak akarom magam nevezni, de ez az enyém, ez én vagyok, ezt megéltem, azonos vagyok ezzel. Boldognak éreztem, egészen éreztem magam ezekben a kapcsolataimban, rátaláltam önmagamra. Ez a legnagyobb élmény benne. Egy olyan világ, amit néha különös világnak gondolok. Szokták azt

mondani, hogy mi is ugyanolyanok vagyunk, mint bárki más, ugyanúgy viselkedünk, eszünk, alszunk, és nem vagyunk különbözők. De bizonyos tekintetben igen. Emberként ugyanaz az alapműködésünk, de a meleg csoportba való tartozásunkban van egy különös élmény, ami nagyon erősen elkülönít a többiektől, és nagyon erősen összehoz a csoport más tagjaival. Van egy szubkultúra, aminek részese vagyok, ez egy különös élmény. Tartozhatnék néptáncscsoportba is, vagy hívó közösségbe is, bármilyen felekezethez, az is ugyanígy különössé tehetne vagy tenne engem. Nem magasabb vagy alacsonyabb rendű, hanem különös élmény, ami gazdagítja az életemet.

R: És mit adott a mozgalom?

KGy: Ezen túl azt, hogy hasznosíthatom a tudásomat. Kinyílok emberek felé, bátrabb vagyok, megerősödik az identitásom. Sokkal inkább érzem azt a késztetést, hogy kiálljak másokért is. Nemcsak a melegéért, hanem bárki másért. Egyfajta belső erőt, tartást, aktivitást adott. Szolidaritásra való hajlandóságot, készséget, tettekkészséget. Érzések vagy érzelmek, szimpátiák terén bárki tud szolidáris lenni, szimpatizáns a melegekkel, de nem védi meg őket, nem áll ki értük. Ő egy rendes ember a maga nemében, de azt vallja, hogy nem kell ezt hangoztatni, ebben a témában jobb hallgatni. Akár heteró, akár meleg, hallottam mind a kettőtől ilyet. A mozgalomban való részvétel azt jelenti, hogy teszek, hogy cselekszem. Ez lehet írás, beszéd, vonulás, festés, bármi. Felelősséget vállalok érte. Kérdés, hogy nevemet adom-e hozzá, de a tetteimben mindenképp jelen vagyok. Hogy ezt mennyire tudom névvel fölállalni, az megint egy izgalmas kérdés. Először én is álnéven írtam, most már adom a nevem. Azt gondolom, hogy eljutottam odáig, hogy számomra, a családom számára, hozzám közelállóknak számára ez nem lehet veszélyes. Nem hozok bajt se magamra, se másokra, vagy ha igen, az vállalható baj. Meg tudom védeni magamat is, a hozzám közelállókat is, ha olyan helyzetbe kerülök, hogy kínossá válik, hogy névvel beazonosítsanak mint meleget.

R: Itt és most milyen megélni azt, hogy leszbikus vagy?

KGy: Itt és most? Erről beszéltem idáig. Itt és most beszéltem. Veletek ülni itt és most jó az Orczy-kertben. Bár mindjárt lemegy a nap. Itt és most. Mennék haza a barátnőmhöz. Jó lenne, ha sokan lennének. Jó lenne, ha ez a „herstory” sorozat véget nem érő sorozat lehetne. És nem kéne befejezni, mert mindig akad ember, aki mesél. És azt mondja, hogy köszöni szépen, jól érzi magát. Köszönöm szépen, jól érzem magam... Na!

1969

1971

1972

1973

1973

„A saját érzelmeim számomra is elég titokzatosak...”

Szilágyi Lenke (1959)

R: Mennyire hangsúlyos helyet foglal el az életedben a leszbikususágod?

SZL: Hát, nem vagyok egy harcias aktivista. Semmilyen ügyben, nemcsak ebben, hanem úgy egyáltalán. Úgy érzéseimben persze feminista vagyok, meg minden, de hogy most ezzel így kirohanjak agitálni, ez nem. De ez csak vérmérséklet, nem azért, mert... Szóval nincs vele semmi problémám, csak az én vérmérsékletem nem ilyen. Másrészt meg persze az embernek van családja, falusi rokonok... nem feltétlen szeretném az orrukra kötni, hogy most mi van, bár szerintem ők is tudják. Mondjuk emiatt nem nagyon szerettem úgy nyilvánosság elé kerülni. Szüleim már nem élnek, az mindegy, de nem vágyom erre annyira. Ez abból is van szerintem, hogy túlzottan konfliktuskerülő vagyok. Másfelől meg mivel nincsenek kapcsolataim, nincs is mit vállalni ezen.

R: De nyilván van egy magántörténeted is, ami független a mozgalmaktól vagy a nyilvános szerepléstől... A szüleid mióta nem élnek?

SZL: Az anyukámnál most vagyok egy hónappal már idősebb, mint amikor ő meghalt. Ez '89-ben volt, apám később, '95-ben? – azt hiszem, akkor halt meg.

R: És ők például tudtak erről?

SZL: Hát igen, úgy félig-meddig. Anyu tudta, apu... ez problémás kérdés, mert nem nagyon voltunk jóban sosem. Sőt, tulajdonképpen az egész dolog számomra teljes abszurdum, hogy egy ilyen emberrel hogy kerültem egyáltalán bármilyen viszonyba! Nem-hogy az apám! Tehát semmiféle közösséget nem vagyok képes vállalni vele. Ő egyszer kutatót a holmijaim között, és valami levelet ott megtalált, amit persze azonnal harciasan letagadtam, mondván, hogy az csak irodalom. Amit vagy elhitt, vagy nem, de mindenesetre volt ebből egy balhé, igen. Utána meg később már nem került szóba.

R: Tehát előbújás, vagy deklarálása a dolognak feléjük, az nem igazán volt?

SZL: Anyukámmal volt. De hát ő teljesen más. Tehát ő nem számon kérte ezt a dolgot, csak csodálkozott, meg úgy kérdezgetett róla.

R: De vele amúgy jó viszonyban voltál?

SZL: Igen. Szóval, semmi, csak a fater számomra teljesen jelentéktelen szürke ember volt, aki kiélezett helyzetekben önző kis tetűnek bizonyult. Amihez nem érzem, hogy bármiféle közöm lenne. És úgy egyáltalán, a családnak ez a két oldala két véget...

- R: Testvéred nincs?
- SZL: Van egy húgom.
- R: Vele beszéltetek erről valaha?
- SZL: Nem igazán, ezt mégis tudja, meg tudta, de ő meg ilyen elfogadó. Ráhagyja, hogy mindenki olyan, amilyen. Mint ahogy én is.
- R: A saját életedben volt ennek egy története, ahogy felismerted, és próbáltál ezzel kezdeni valamit?
- SZL: Volt, már hároméves koromban is tudtam, hogy ez így van. Sokan azt képzelik, hogy az ember ezt úgy választja magának, pedig egyáltalán nem, hanem adva van, és kész. Akik azt mondják, hogy ez nem természetes, hát azoknak persze, hogy nem, mert ők nem olyanok. De aki meg olyan, annak igen. Kamaszkoromig nem nagyon találkoztam ilyennel élőben, hogy úgy mondjam. Könyvekben azért találtam utalásokat, bár nem olyan sokat. Főleg hogy anyukám pszichológus volt, otthon voltak szakkönyvek, amikben megnézegettem.
- R: Milyen könyvek voltak ezek?
- SZL: Például egy ilyen vastag, *Pszichiátria* című könyv, amire emlékszem. Meg aztán a szülők az ilyen kellemetlen dolgokat úgy szokták intézni, hogy valami felvilágosító könyveket odatolnak a kamaszodó gyerek elé, hogy a nehéz kérdéseket nézzék meg ott. Meg persze a gyerekek is megbeszélik egymás között a dolgaikat. De természetesen ezt nem mondtam senkinek, sőt a legmélyebb titoktartás közepette kezeltem, pontosabban mindig is magánügyként éltem meg, amit minek is kéne tudnia bárki másnak. És az ilyen irodalmakban is csak egy-két sorban volt megemlítve, hogy létezik ilyen is.
- R: Mik voltak, vissza tudsz emlékezni?
- SZL: Már így konkrétan nem emlékszem rá.
- R: De abban fölismerted akkor, hogy ez valami olyasmi, ami te is vagy?
- SZL: Igen. Igen, és aztán persze nagyobb kamaszkorban azért voltak próbálkozásaim, hogy meg kéne felelni annak, amit a világ vár. De nyilván kíváncsiságból is, tehát volt azért egy-két történet fiúkkal, de mindig úgy éreztem, hogy ez nem én vagyok. Igazából nem tudom hova tenni, vagy meghatározni, megnevezni mindezt. Szóval a saját érzelmeim számomra is elég titokzatosak. Ez az egész szerelem számomra inkább a költészet szintjén zajlott mindig is. Tehát nagy rajongások meg reménytelen dolgok vagy ilyesmi voltak. Még egy férfibe is sikerült ilyen plátói módon, de nagyon hevesen beleszeretnem.

- R: De akkor az illető tudott róla, vagy nem is?
- SZL: Gyerekkoromban egyáltalán nem, de később, a kamaszkor után sor került rá. Akkor volt egy-két ilyen hosszantartó nem is tudom, érzelmi vihar. Többnyire valahogy kiderült, jóban voltunk, de azért... nem tudom. Mégse! Mindegy. Szóval ezek a testi dolgok, hogy úgy mondjam, ezek mindig is ilyen prózaian célirányosak számomra. Valahogy én abban sose éreztem jól magam. Vagy nem éreztem azt, hogy van annyira kölcsönös az egész dolog, annyira egyenrangú, hogy érdemes legyen – anélkül meg, ha ilyen felemás, nem érzi jól magát benne az ember. Azt nem mondom, hogy nem volt soha semmi, mert volt néhány viszony. De mindenesetre egy idő után, mondjuk, úgy harminc után, az ember már nagyjából látja, hogy az ő életútja milyen. Én akkor azt vettem le, hogy a párkapcsolat az enyémben nem hogy központi szerepet nem nagyon játszik, de nincs is. Viszont ebben jól is érzem magam. Amikor már úgy átgondoltam, hogy minek rengeteg időt meg energiát elpocsékolni értelmetlenül felfokozott érzelmekre, ez úgysem fog sehova vezetni, akkor úgy döntöttem, hogy ezt abba is hagyom. Tehát hogy inkább célokat tűzök ki, és más dolgokkal foglalkozom.
- R: Át tudtad csatornázni ezeket az energiákat a munkába vagy más dolgokba?
- SZL: Hát, igen. Mindenesetre amíg a debreceni életemet éltem, nem is találkoztam senkivel, aki valamilyen formában hasonló volt.
- R: Meddig éltél Debrecenben?
- SZL: Tizenöt-tizenhat éves koromig. Mert nyolcadik után még jártam két évet egy gimnáziumba, és aztán utána jöttem a Kisképzőbe Budapesten, harmadik helyett megint elsőbe. Az iskolában már volt egy-két fiú, akiről pletykáltak, és az igaznak is bizonyult. De mondjuk lányokkal nem is nagyon találkoztam, csak mikor már úgy... Szini... talán. Ő volt az első, és aztán rajta keresztül kezdtem megismerni többeket. És amikor már feltűntek ezek az új helyek is a városban, akkor azokba időnként elmentünk.
- R: Olyan huszonéves korodban?
- SZL: Igen. Illetve annyira hülye voltam, hogy például egyszer egy házibuliban elkezdett nekem udvarolni egy lány, és egész sokáig nem esett le, hogy miről van szó. De aztán több ilyen esetben azt vettem észre, hogy nem én vagyok itt az érdekes, hanem ez az egész helyzet, tehát hogy inkább kíváncsiságból próbálkozik be valaki, ez meg így nem érdekelt.
- R: Abban az indítatásodban, hogy felvedd a kapcsolatot ezzel az alternatív világgal, vajon volt szerepe a leszbikuságnak? Esetleg ezt itt könnyebb volt megélni, vagy ezen

a kultúrán keresztül akár kapcsolatokat, ismeretségeket kötni, egyáltalán, ezt a fajta másféleséget elfogadtatni? Más helye volt a leszbikusságnak ebben a szubkultúrában, mint a nagy társadalomban? Ha volt neki helye. Látható volt?

SZL: Kíváncsiságból mentem el ilyen jellegű szórakozóhelyekre, de ott nem kötöttem kapcsolatokat. Akiket közelebből megismertem, az inkább a baráti körön keresztül történt. Ez azért érdekes, mert például most, amikor volt ez a szavazás, tulajdonképpen akkor kellett szembesülnöm azzal, hogy én nem abban a világban élek, ami van, hanem annak csak a 7%-ában, és ami ezen kívül van, az a sokkal nagyobb, tehát gyakorlatilag nem is tudom, hogy hol élek. Mert én csak egy adott körben mozgok, az ismerőseim viszonylag egy kultúrkörön belül vannak, de hát ez csak egy kis része az egésznek. Szóval, ahol másfajta emberekkel találkozom, az, mondjuk, a hegymászás. Vagy egy időben sokszor hallgattam Pálfi Balázs műsorát, és ilyenkor szembesülök azzal a 90%-kal, amitől egy kicsit azért meg szoktam ijedni. Például egy pár évvel ezelőtti meglegfelvonulás idején – nem is tudtam különben, hogy pont akkor van –, lementem a boltba, és ott ment el a tömeg az utcán. Bent a boltban meg hallottam, hogy miket dumálnak. Azért ezek ijesztőek tudnak lenni.

R: Akkor ehhez képest ez az alternatív közeg egyfajta védettséget is ad?

SZL: Mindenesetre talán itt jobban elfogadják az embert olyannak, amilyen, tehát a... szélsőségeivel együtt.

R: Ott te mennyire voltál, vagy mennyire vagy látható leszbikusként is?

SZL: A közvetlen közelemben tudták rólam már huszoneves koromban is, de én magam nem terjesztettem. Egy vagy két ember felől voltak kicsit gúnyos megjegyzések, de igazából azt vettem észre, hogy el vagyok fogadva, a többi meg részletkérdés. Szóval nem igazán volt komoly összeütközésem. Aki meg úgyis ismer, és egyszer csak megtudja, annak már szerintem nem lesz túl megrázó. Talán nőknél ez kevésbé irritálja az embereket, mint a férfiak esetében. Meg kevesebb szó is van róla különben, valószínű, mert a nők kevésbé harsányan demonstrálják, hogy mi van. Férfiaknál ez talán jobban lejön.

R: Akkor az a néhány kapcsolatod, ami volt, az is ebből a közegeből került ki tulajdonképpen?

SZL: Nem feltétlenül.

R: De ebben a közegeben láttál más leszbikus kapcsolatokat?

SZL: Persze. Hát, úgy a baráti körömben volt. Meg Szomjas György csinált egy filmet – *Csókkal és körömmel* –, abban dolgoztam is, voltunk ott az Angyal bárban is forgat-

ni, és ez a filmbeli pár egy valóban létező kapcsolat volt, de őket egyébként korábban nem ismertem. Hát igen, én nem vagyok annyira jó kapcsolatépítő, meg ilyen szociális típus, de vannak, akik aktívabbak. Tehát sokkal többet jártak ezekre a helyekre, meg van, akiben van ilyen programszervezői hajlam is, hogy összeterelje az embereket. Én ezekben nem voltam túlzottan jelen, azért mondtam, hogy én nem tudok olyan sok érdekes dolgot mondani.

R: Azok a kapcsolatok, amiknek tanúja voltál, mutattak valami változást az időben?

SZL: Később már ugye megalakultak ilyen szervezetek, mint a NANE, a Labrisz, a Háttér meg a segélyvonalak, és ott dolgoztak különböző aktivisták, akiket ismertem, Márta például, velük találkoztunk többször. Meg hogy egyáltalán ez az egész téma lett a köztudatban. Mert régen, mondom, olyan húszéves koromig ez szóba se jött. Semmi.

R: Volt ennek a változásnak valami lenyomata a hétköznapi életedben?

SZL: A hétköznapi életemben nem hiszem. De mindenesetre azért megismertem sok embert, aki valamilyen szinten ezzel kapcsolatban van. Szini például benne volt a NANÉ-ban, és akkor rajta keresztül ismertem meg embereket, meg Bíróékkal²⁴... De, mondom, én csak ilyen passzív szemlélő szoktam lenni általában, ha nincs valami nagy balhé, mondjuk, ki kell állni, vagy állást foglalni, vagy valami.

R: A munkádban, a fotózásban, soha nem merült fel, hogy ez mint külön tematika érdekes lenne?

SZL: Felmerült, de aztán Gőbolyös Luca úgyis sokkal jobban megcsinálta, mint ahogy nekem sikerült volna.

R: De ő transzvesztitákat fotózott.

SZL: Hát igen, ez valamennyire összefolyt ezeken a helyeken, ahova lehetett járni. Igen, végül is a színpadi fellépők, az megint más kategória. Szóval én ehhez elég tutyimutyi vagyok. Mindig is ez a fő bajom, hogy nem tudok jól kommunikálni, és nem igazán tudom megszervezni. Tehát akiket én fényképezek, azok úgy elem kerülnek, vagy a személyes ismerőseim, vagy adódik egy helyzet. De hogy most vadidegenekhez odamenjek... Ez már csak azért se sikerül nekem, még ha szeretném is, mert igazából én úgy tudok jó képeket csinálni, amikor meglátom, és megtalálom. De ha mindent nekem kell kitalálni meg berendezni, az nem szokott olyan jól sikerülni. És így spontán meg nem lehet vadidegenekre lecsapni, vagy legalábbis én nem tudom, hogy kell. Szóval egyszerűen ilyen pipogya alak vagyok, az életben is, a fényképezésben is, úgyhogy...

²⁴ Bíró Csilla

R: De rengeteg olyan képet csinálsz, amihez viszont nagyon is jelen kell lenni, vagy valamiféle kapcsolatba kell kerülni, akár személyes kapcsolatba. Akár távolabbi országokban, akár falvakban, bizonyos életképeket... azért ahhoz is kell valamiféle bízalomteremtési helyzet, vagy egy atmoszféra, amit te elkapsz.

SZL: Hát valamilyen helyzetbe bele kell kerülni. De mostanában elment a kedvem az egésztől, mert megváltozott az emberek hozzáállása valahogy. Vagy nem tudom... bizalmatlanság.

R: Fotósokkal?

SZL: Igen. Például amikor csináltam ezeket a partis képeket, akkor elmentem egy meleg bárba is, és ott eleve nem nagyon tetszett nekik, hogy állvánnyal beállítok, meg fényképezni akarok. Nemcsak ott, több helyen is, ha már egy telefonnál nagyobb a fényképezőgép, az valamiért gyanús. De aztán ebből a meleg bárból ki is rúgtak a végén. Azt mondták, hogy tegyem be az állványt a ruhatárba. Én meg nem tettem be, mert nem azért hoztam. De mindig a személyzet keckeckedik. Tehát nem a vendégek. Ők nagyon is hagyták, sőt kérték, csak aztán valahogy lebuktam, mert a személyzetből valami bögre észrevette, és elkezdett balhézni. Úgyhogy akkor először azt mondták, hogy töröljem le a képeket. Mondtam, hogy nem törölöm le, inkább nézzék meg, hogy... szemmel láthatóan pózoltak, tehát nyilvánvalóan tudták, hogy fényképezem őket. Aki azt mondta, hogy őt ne, akkor őt nem. Tehát most miért kell ebből ilyen cirkuszt csinálni? Úgyhogy aztán végül nem kellett letörölni, de kitessekeltek.

R: Ez mostanában volt?

SZL: Nem olyan régen, mondjuk két éve, vagy két-három.

R: Lehet, hogy ez most valamilyen visszarendeződés?

SZL: Talán. De inkább félelem, csak nem tudom mitől, mert az internet is tele van partiképekkel. De máshol is, már előfordult, hogy valakiről csináltam egy portrét az utcán, mondtam, hogy én ki vagyok, mi vagyok, hogy nem vagyok sajtófotós, de kiállításokat csinálok, meg is hívtam a kiállításra, ahova nem ment el. Viszont később egy fotószaklapban írtam egy cikket a portréfotózásról, abban benne volt a képe. Én hülye meg a kezébe nyomtam, hogy tessék, itt van. Erre felhív egy ügyvéd azzal, hogy az illető nem járult hozzá a közléshez. Menjenek a francba! Szóval egyszerűen elment a kedvem az egésztől, ilyen formában. És még az is van, hogy a fotózás némileg életforma is – volt, ami most már nem olyan! Ezért a képek sem olyanok.

R: Mármint technikailag?

SZL: Abban is, meg tematikailag is.

R: Mit jelent az, hogy a fotózás életforma?

SZL: Például azt, hogy amikor még nem volt lakásom, hanem így mindenkinél, mindenhol laktam, és senkinek nem volt telefonja, sokkal többet voltam emberek meg barátok között, mint most. Most ugyan vannak néha bulik, de már sokkal kevesebbet járok, mint régen, és valahogy a fényképezgetésnek ez a része egy kicsit úgy elfogyott.

R: Belépett viszont az életedbe a hegymászás. Ez mennyire jelent fotótémát is?

SZL: Ez nehéz kérdés, amin én is sokat gondolkozom. Mindenesetre, amikor megtörtént ez a belső változás vagy inkább elhatározás, hogy amivel nem érdemes foglalkozni, azzal nem is kell, hanem inkább célokat tűzök ki, és ahhoz próbálok megkeresni a hozzávaló embereket meg lehetőségeket, szóval akkor kezdtem el hegyet mászni is. Ez ugyanakkor egy régi, gyerekkori vágyálmom volt, csak hát későn érő típus vagyok, és kicsit vénségemre kezdtem el. De úgy gondoltam, hogy ha még egyáltalán akarok ezzel kezdeni valamit, akkor itt az idő, most már bele kéne vágni. De közben ez ilyen ellentmondó dolog is: az éjszakai élet, a városi „undorgrund” meg az egészséges, sportos élet.

R: Egyrészt azt mondd, hogy ilyen szemlélődő, passzív, kevésbé beállalós vagy; ehhez képest a hegymászás valami nagyon aktív, kalandkereső dolog.

SZL: Igen, végül is, mindig a kalandvágy motivált tulajdonképpen.

R: Ez egy másfajta önismereti út, mint amit mondjuk egy párkapcsolat adhat? Másfajta nehézségek elé állítja az embert?

SZL: Hát, azt nem tudom, mert, mint mondtam, párkapcsolatban nem volt olyan sokat részem, nincsenek nagy tapasztalataim, de a barátság mindig fontosabb volt valahogy nekem. Hogy barátaim legyenek. A párkapcsolat terén is voltak persze vágyaim, meg volt néhány ügy... Mondjuk a legutolsó azért volt érdekes, mert az már az után volt, hogy letettem erről az egészről. Tehát hogy egyáltalán lett, az egy rám szakadt ajándék volt tulajdonképpen, amitől semmivel nem akartam többet várni, mint amennyit adott. És teljesen el tudtam fogadni az illetőt, akivel történt, mindenféle szélsőségével együtt. Amikor vége lett, akkor persze nagyon szomorú voltam, meg minden, de nyilvánvaló volt már az elején is, hogy ez rövid időn belül be fog következni, tehát azt a kis időt már emiatt is kár lett volna arra pocsékolni, hogy fennakadjak a hibáin.

R: Miért volt nyilvánvaló? Az ő életmódja miatt?

SZL: Igen. Ez az ő útkeresése volt tulajdonképpen. Már meg is halt azóta egyébként, sajnos. És akkor az elég, hogy is mondjam, fiatalos életforma volt. Egész éjszaka való bulizás, ivászat... Erre mondtam, hogy kicsit azért már fárasztott is.

R: És annyira soha nem hiányzott a párkapcsolat, hogy nagyon aktívan elkezdtél volna keresgélni, hirdetést feladni, vagy ilyesmi?

SZL: Á! Nem. Nem.

R: Tehát inkább vártad, hogy esetleg adódik egy ilyen?

SZL: Hát, nem vártam én. Rám szakadt az magától is. Volt egy elég hosszú, olyan hét éven keresztül tartó... valaki. Hogy is mondjam...

R: Együtt is éltetek?

SZL: Nem. Az csak úgy a közepén volt, néhány nagyon rövid pillanatra. De hát, hogy mondjam, nekem a nők tetszenek, neki pedig nem voltak ilyen... hajlamai. De engem nagyon lenyűgözött, aztán ő ezt valamennyire el is fogadta. Egyszer mégiscsak összejött a dolog, és akkor éreztem, hogy ennek semmi értelme így, mert ha nem kölcsönös a vonzalom, akkor meg olyan szánalmas az egész, tehát nem is érdemes erőltetni.

R: Akkor ez a hét év, ez...

SZL: Hát, ez egy ilyen érzelmi üggy volt.

R: Te voltál benne érzelmileg ennyi ideig?

SZL: Igen, de azért ő is benne volt valamennyire egy kis ideig, és most is jó barátságban vagyunk. Nem beszélünk mindennap, de valahogy mégis stabil pontok vagyunk egymásnak.

R: Szóval ez egy stabil és valamilyen módon megkérdőjelezhetetlen kapcsolat, még ha nem is hagyományos értelemben vett párkapcsolat?

SZL: Igen, számomra igen.

R: A külföldi útjaid során nem kerültél kapcsolatba ilyen közegekkel, vagy nem is kerestél ilyen közegeket?

SZL: De, ez nagyon érdekes! Keresni nem kerestem, viszont találtam. Azt hiszem, '91-ben voltam a... most hirtelen nem is tudom, hogy milyen országot mondjak, hogy az még akkor Szovjetunió volt-e. Most vagy Grúzia vagy Abházia, több lehetőség van, mindegy. Tehát a Kaukázus lábánál, ott a tengerparton eltöltöttem egy nyarat, ahol oroszok, grúzok, abházok és egyéb helyi figurák közé kerültem. Ott például volt egy pár, egy költőnő meg a barátnője. Ez eléggé vicces kapcsolat volt, mert magázták egymást, de közben egy rendes párkapcsolat volt. Aztán még lett egy gyerek is. Az egyik fél szerzett egy gyereket magának, de az apa, az valahogy nem került képbe igazán, mindenesetre gyerek az lett. És volt ezen kívül egy másik páros is, azok pedig fiúk voltak. Gogi, egy grúz filmkritikus, járt is többször itt Magyarországon, filmszem-

lék kapcsán, és neki is egy fiúudvarlója volt. Akkor ők meg is hívtak minket a családi nyaralóba, ahol ott volt anyuka, apuka meg mindenki. És elég vicces volt, mert azok ilyen erősebb vérmérsékletű emberek, és a mama időnként kifakadt, hogy „hát nézze meg, hogy milyen menyem van!” Tehát azt ott is tudták, és el volt fogadva. Nem örültek neki, de akkor is ez volt.

R: Velük milyen helyzetben ismerkedtél meg? Például ezzel a lánypárral.

SZL: Ott a tengerparton... Haller Laci, aki orosz tanított az egyetemen, minden nyáron ment oda nyaralni. És akkor egyszer mondtam, hogy ez engem is érdekel, mire mondtá, hogy jó, akkor gyere! És így ott voltunk három-négy hónapig. Szabályosan csak egy hónapra készültem, de aztán annyira megtetszett, hogy négy lett belőle. Ott voltak a helyi ismerősök meg a tengerparton összeverődött társaság... Nem olyan sokan járnak a strandra, sőt, gyakorlatilag üresen kong az egész tengerpart. Aki kijárt, azok a helyi értelmiségiek tulajdonképpen, meg néhányan, akik ott nyaraltak. Egy festő, a költőnő, egy újságíró meg a fizikusnő és mindenféle ilyen érdekes ember. Aztán persze amikor jöttek ezek a háborúk, akkor mindenki szétszóródott. Nádja a költőnő meg Léna, ők ott vannak most is. Ja, és az is nagyon vicces volt, hogy ennek a Goginak a papája egy esti beszélgetés során meg azt pakolta ki, hogy neki a törpék tetszenek nagyon. És hogy világlátásban ez volt a vágya, hogy törpe nő! Aztán egyszer csak megjelent valami cirkusz ott a városban, és akkor tényleg beszervezték maguknak a törpéket. Szóval, mindegy. Voltak ilyen vicces beszélgetések. És aztán Berlinben – ott gyakorlatilag alig ismerek normális embereket, hogy így mondjam. Ott teljesen ebbe a főleg női, leszbikus körbe keveredtem bele. Ezt is nyilván, ismerősökön keresztül.

R: Szinin keresztül?

SZL: Igen.

R: Oda mikor kezdtél járogatni?

SZL: Hát, járogatni csak akkor, amikor Szini is odakeveredett, mert neki a barátnője Berlinben lakik. Úgyhogy ott voltam egyszer-kétszer. Tulajdonképpen úgy mentem akkor is mindig, ha volt egyébként is valami dolgom, kiállítás, vagy mit tudom én.

R: És az milyen élmény volt, az ottani leszbikusok? Az egy nemzetközi közeg volt, vagy főleg helyi, berlini nők?

SZL: Berliniek, de ezen belül nemzetközi, mert voltak mindenféle, katalán, olasz meg minden egyéb. Ott csináltam egy-két portrét. Egy-két női párról. Szóval ott úgy elég célzottan, vagy hogy mondjam, főleg ezeket az embereket ismerem valamennyire. Csak

hát nem beszélek jól nyelveket, és még magyarul se sikerül olyan jól kommunikálni, nemhogy más nyelven!

Ja, és Londonban még, de az már nagyon régen volt. '84-ben voltam először egyáltalán nyugati országban, és az Anglia volt, illetve London. Ott sok ilyen helyre elmentünk. Ott volt csak női bár meg vegyes. Igazából tényleg ott láttam először ilyen... Tehát hogy ez társadalmi szinten létezik. Akkor még itt nálunk nem is voltak ezek. Ez nekem nagyon tetszett, mert én szeretem, ha az emberek sokfélék. És nagyon tetszett, hogy ez ennyire nagyvilági, és bárki lehet akármilyen, az ott el van fogadva. Szóval az volt az első ilyen élményszerű szembesülésem ezzel a dologgal.

Amerikában viszont az volt az érdekes, hogy ott az emberek a külsejükkel sokkal erősebben demonstrálják a hovatartozásukat. Tehát azt, mondjuk, én személy szerint egy kicsit nevetségesnek tartom, ha valaki nagyon hangsúlyozza akár a férfiaságát, akár a nőiességét, mert amit mindenki lát, mit kell azon még tupírozni? Viszont ha valaki nem olyan, hanem mondjuk homoszexuális vagy transzvesztita vagy akármi, akkor ezt egy kicsit indokoltabbnak tartom, mert ez esetleg nem feltétlenül egyértelmű. Szóval Amerikában azonnal látták rajtam, hogy „hát, ez nem egy nő!”, vagy legalábbis nem úgy, ahogy kell... Erről többször jött visszajelzés is. Nagyon érdekes volt, mert Forgács Zsuzsával együtt utaztunk, én még ennél is cingárabb voltam, mint most, ő meg kétszer akkora, mint most... és akkor mindenki engem sajnált, azt hitték, hogy elnyom ez a hatalmas nő. És egyébként megjegyzéseket is tettek. Szóval, azt mondjuk én nem értettem annyira, de Zsuzsa igen, tehát ő kommentálta, hogy miket hall.

R: Forgács Zsuzsával mikor voltatok Amerikában?

SZL: '92-ben. Körbeutaztuk egy hónapon keresztül, és akkor sokat utaztunk távolsági buszokon. És amikor ilyen nyilvános környezetben voltunk, akkor voltak a visszajelzések.

R: Ez jó érzés volt, hogy megszűnt az a fajta láthatatlanság, ami itt érzékelhető volt, és ott valamiért ezt egyértelműen levették rólad? Vagy inkább kellemetlen?

SZL: Nem, mert, mondom, én ezt nem is vettem észre annyira, inkább csak fura volt nekem, hogy ennyire el kell határolódni, vagyis hogy ennyire meg kell határozni azt, hogy ki hova tartozik. És hogy ez ennyire látszik. Hogy ennyire nézik. Úgyhogy, mondom, ehhez képest az angol miliő, az sokkal elfogadóbb volt, vagy ilyen normálisabbnak tűnt számomra. Mert ott inkább a sokszínűség volt. Igen, szóval Amerikában, ha bementem mondjuk a Harlembe, az is baj volt. Nagyon éreztem azt az ellenséges légkört, hogy most ez minek jön ide, a fehér pofájával. Nemrég Miles Davis önéletrajzát

olvastam, és abban is végig, állandóan hangsúlyos ez, hogy szín, meg hogy ki hova tartozik, és ami nem olyan, akkor az nem jó. Tehát ez a kirekesztés. És ezt ő írja is egyébként, hogy azért szerette Párizst, mert ott ez nincs. Hogy az egyik fekete, a másik fehér, ez az ellenségesség, ez a nagyon erős szétválasztás.

R: Úgy érezted, hogy a kirekesztés minden irányból működik?

SZL: Igen, és hogy Amerikában ez sokkal erősebb. Igen, a hovatartozásnak ez a rögzítése.

R: A melegfelvonulást, melegfesztivált, meleg kulturális rendezvényeken való részvételt sem érzed annyira fontosnak?

SZL: Azt hiszem, egy vagy két felvonuláson voltam. Ami ott nem tetszik, ez a harsány, kellemetlen ízű dolog, ami szerintem inkább rossz fényt vet a dologra, mint jót. De ettől függetlenül volt azzal is pozitív élményem. Például bementem egy fotólaborba, és mondta ott az egyik nő, hogy látott a felvonuláson. Mondom: igen? És erre mondta, hogy ő nem vonult fel, de szerinte rendben van, és ez is kell. Azt nem kérdezte meg, hogy mit kerestem ott, hogy én milyen vagyok, csak jelezte, hogy ezzel neki nincs semmi problémája. Mondtam, hogy jó, nekem sincs.

R: De ezek szerint nem tartod annyira jó stratégiának a meleg ügyekben a felvonulást?

SZL: Nem a felvonulást magát, hanem hogy vannak ilyen szélsőséges figurák, akik ott nagyon harsányan pakolják magukat, ami, hogy mondjam, az ilyen szürke embereknek túl extrém vagy túl harsány, és éppen azt az oldalát erősíti, ami miatt ezt nem szeretik. Mert mindenféle rosszakat gondolnak, és akkor ettől ezt még jobban aláhúzva látják.

R: A transzvesztiták?

SZL: Igen, ők szoktak ilyen műsort csinálni, és ezt én nem találom annyira jó reklámnak az egész üggyel kapcsolatban. Pont az lenne ennek az elfogadásnak a lényege, hogy mindenkinek vannak különböző szokásai, de nem azon múlik, hogy ő milyen ember. De ez a véleményem konkrétan Magyarországra vonatkozik, mert szerintem az itteni társadalom még nem tart ott, hogy ezt lenyelje. Tehát hogy az is normális ember, akinek másmilyenek a szexuális szokásai, ami egyébként sem az utcán zajlik, hanem magánügy, amihez lényegében senkinek semmi köze. És azon felül meg nem kell elképzelni, nem kell fantáziálni senkinek a mások magánéletéről.

R: Azért a magánügyek és közügyek eléggé átfedik egymást ebben a témában.

SZL: Hát igen. Az meg persze fontos, hogy bizonyos közügyekben legyen előrelépés ezzel kapcsolatban. Most például voltunk télen egy ilyen fiúesküvőn. Aminek az volt az egyik lényege, hogy gyorsan történjen meg, amíg még lehet, mert rövidesen talán már nem lesz rá lehetőség.

R: Visszatérve az első baráti körödre, velük hogy találkoztál?

SZL: Szini meg Bíró akkor még egy párt alkottak, ha jól emlékszem. Ez azonnal nyilvánvaló volt. Hogy ismertem meg őket? Azt már nem tudom, de Szinit először az FMK-ban láttam. Valami egészen vadállatian részeg volt, és hülyeségeket kiabált. Ez a nyolcvanas évek elején volt valamikor. És aztán, így a baráti körön belül előkerültek újabb és újabb ismerősök vagy jelöltek. Nem tudom ezt ilyen szépen előadni. Először Szini Bírónál lakott. Aztán nekem volt egy nagyon pici kis fotólaborom, ahol titokban laktam is, és akkor egyszer csak Szini is odaköltözött, aztán utána meghalt az apja, így lett egy lakása Óbudán, és akkor költöztünk oda. Aztán valahogy Fuchs is oda keveredett, mert neki sem volt hol lakni, és néhány évig ott laktunk hárman. Aztán megint elkezdtünk szétszóródni. Nem tudok ezekről ilyen érdekes dolgokat mondani.

R: Akkor nem volt egy nagy megrázkódtatás semmilyen irányban, amikor először látál leszbikus embereket magad körül? Vagy ez nem volt annyira hangsúlyos abban a helyzetben?

SZL: Nem tudom. Amikor megnyíltak azok a helyek, ahol ezt lehetett vállalni, legalábbis abban a zárt körben, annak persze örültem, mert nemcsak rólam van szó. Nyilván a társadalom is akkor fogja jobban elfogadni, hogyha belekerül ennek az egésznek a létezése a köztudatba. Tehát hivatalosan is, hogy úgy mondjam, létezik. Meg aki keresné a kapcsolatokat, annak ezeken a helyeken van lehetősége. Tehát egyáltalán van, ahol lehet próbálkozni. Mindenképpen pozitív dolog.

R: Szóval azt nem érezted különösebben fontosnak, hogy egy ilyen leszbikus közegnek a része legyél, hanem inkább élted az egyéb életedet, és azon belül adódtak ezek a találkozások.

SZL: Igen.

R: Ha beszéltetek erről, milyen szavakat használtak magatokra vagy másokra?

SZL: Mi csak buziknak szoktuk nevezni magunkat meg a hasonlókat, de hát ez a szó, hogy meleg, ez annyira hülye szó... nem is tudom, hogy találták ki. Még amikor én gyerek voltam, az iskolában ilyen csúfokodás szinten megjelent ez a dolog, ott langyosnak nevezték ezt a dolgot. De hogy meleg? Ez olyan hülyeség! A leszbikus is olyan sehogyse hangzik. Jó, hát hivatalosan lehet homoszexuális – az is olyan hosszú. Úgyhogy ezt magunk között buziknak szoktuk.

R: És ha mások neveznek így?

SZL: Ha mások, az már úgy nem jó. Mert nyilván a kívülállók ezt sértésnek szánják. Tehát ez inkább ilyen ironikus szóhasználat így magunk között. Nyilvánvaló, hogy ha lebu-

ziznak valakit, az mást jelent. Vagy lezsidóznak vagy lecigányoznak, az nemcsak azt a tényt jelenti, hanem a pejoratív megítélést.

R: Mondtad, hogy te már hároméves korodban tudtad magadról, hogy a nőkhöz vonzódsz. Ez hogy lehetséges?

SZL: Hát akkor is voltak már ilyen nagy szerelmeim... nők. Az első, az még a bölcsődében volt, egy cigány kislány, Kemény Erika. Arra emlékszem, hogy elment valami másik bölcsődébe, vagy az óvoda következett. De mindenesetre arra emlékszem, hogy az, hogy most már többet nem fogunk találkozni, súlyos megrázkódtatás volt. És aztán már óvodás koromból emlékszem különböző személyek iránti nagy fellángolásokra. De hát ezek természetesen csak a legmélyebb titokban, bennem zajlottak.

R: Óvodástársak iránt?

SZL: Vagy felnőtt „nénik” iránt. Volt egy-két kortárs is, meg óvónők vagy nagyobb lányok. Szívdobogás, elpirulás és folyamatos rágondolás, szóval, ilyen szinten. Hát igen, mindig volt a rajongás tárgyaként valaki. Olyan gyakoriak voltak ezek a fellángolások, mondom, hogy szerintem túl sok időt vesztegettem ezekre a teljesen önmagamban zajló dolgokra. Mindenesetre már nem nagyon vannak ilyenek.

R: De még lehetnek.

SZL: Csodálkoznék, de hát persze, miért ne lehetne. Igazából a szerelem az mindig egy igazságtalan dolog, mert valakit nagyon magasra emel mások fölé, miközben nyilván az is csak egy ugyanolyan ember, mint a többi. Tehát nem hiszem, hogy bárkiért érdemes lenne meghalni, vagy ilyen szélsőségekbe kerülni, de próbálja ezt valaki egy kamasznak beadni! Nem fontos igazából, hogy egyetlen dologról szóljon az egész élet. Pláne, ha az bizonyos értelemben nem is sikeres, tehát gyakorlatilag hiábavaló. Úgyhogy ilyen szempontból gondoltam, hogy erre nem érdemes ilyen túl nagy hangsúlyt fektetni már, mert hiábavalóság olyan szekeret tolni, ami nincs is. Hogy valakivel összejön egy ilyen ideális dolog, az valahogy statisztikailag is annyira kis esélyű szerintem, hogy tulajdonképpen csodálkozom is, hogy egy csomó embernek mégis sikerül találni valakit, akivel sokáig együtt tud maradni. Meg már azt hiszem, én túl sokat éltem egyedül. Így nem is nagyon hiszem, hogy hozzá tudnék szelídülni valakihez. Meg ahogy mondtam, nekem az egész általában inkább ilyen plátói érzelem volt. Nincs is akkora libidóm. Szóval, nem egyformák az igények, van, akit zavar, hogy egyedül van, vagy jobban hiányzik a szexualitás. Nekem igazából akkor sem ez volt a dolgok középpontjában, amikor szerelmek egyáltalán még szóba jöttek. Nem ez volt a lényege. Azt látom, hogy általában az emberek életében ez eléggé központi

kérdés. Nekem nem annyira. Ilyen is van. Ezért mondtam, hogy én nem fogok tudni olyan túl érdekes dolgokat mondani.

R: Ez nagyon érdekes. Az előbb beszéltél a gyerekkori szerelmekről. Egyébként milyen gyerek voltál, akár kicsi gyerekeknek, akár kamasznak?

SZL: Akkor is magamnak való voltam. Egyébként gyerekkoromban, saját magamban sokkal harcosabb feministának képzeltem magam, mint amilyen lettem aztán később. És csak már felnőttkoromban gondolkoztam el azon is, hogy esetleg lehet, hogy nem minden férfi vadállat. Szóval ez viszonylag később derült ki számomra. Akkor a fiúkat tök hülyéknek láttam, akik verekednek, állatokat kínoznak, nem tisztelnek semmit, leköpi a szüleit, meg mindenben felül képzeli magukat, miközben csak szármalmas kis idióták, és teljesen érthetetlen, hogy mire olyan büszkék. De ettől függetlenül fiúkkal is barátkoztam, ez csak az általános tapasztalatra vonatkozott. Tehát ha nem olyan viszonyban vagyunk, hogy ez most „férfi-nő”-ség, akkor nagyon jól elvagyok velük. Aztán az is nyilvánvaló volt, hogy a nőekkel a világ mindig mostohán bánt, és bánik, és hogy én ebbe nem megyek bele. Már eleve ezt a családi műsort úgy ítélt meg, hogy a férfiak a családot összetévesztik a kiszolgáló személyzettel. És nem nagyon láttam olyan családmodellt, ami olyan szinten megtetszett volna, hogy azt én is akarjam.

R: A te apukád milyen volt veled vagy veletek?

SZL: Szerintem egyrészt nem nagyon tudta, hogy mit kell kezdeni a gyerekekkel. Másrészt nem is nagyon kezdett, de ha mondjuk rosszaságot csináltam, akkor rögtön az volt a vád anyu felé, hogy „Tessék, a te nevelésed!” Hát persze, hogy az anyu nevelése, amikor ő semmit nem tett hozzá, ugye. Szerintem az tetszett volna neki, hogyha valamiért büszke lehetett volna rám.

R: És nem volt büszke?

SZL: Hát nem. Gyerekkoromban nem. Nem is nagyon kommunikáltunk. És ha ketten voltunk a lakásban, az kifejezetten feszélyezett. Én azt szerettem, hogyha anyukám ott van, és egyáltalán, a közelben van. Ha vitás kérdések voltak a szüleim között, akkor meg kifejezetten szemét volt, ahogy én láttam. És ezért még külön utáltam is. Tehát nem mondhatnám, hogy jó volt a kapcsolat. Élete vége felé, az utolsó egy-két évben kezdett egy kicsit enyhülni ez a rossz viszony.

R: Amikor elismert fotográfus lettél, érezted, hogy büszke rád?

SZL: Debrecenben egyszer volt kiállításom, aminek a megnyitóján láttam, hogy ott kicsit meg volt hatódva. Akkor gondolhatta, hogy talán mégsem akkora hülyeség ez, amit

én csinállok. Mert az ő számukra az jött le, hogy én állandóan éjszaka ott kolompolok a szobában, járkálok a lakásban, és nem hagyom őket aludni. Meg folyik a víz. Szóval, szerintem, ő eddig a pillanatig nem nagyon vette komolyan, hogy egyáltalán mit csinállok én.

R: Neki mi volt a foglalkozása?

SZL: Egy építészeti irodában az elektromos hálózatokat tervezte, ilyen műszaki rajzoló. Például a szoboszlói strandnak az egész elektronikai rendszerét ő csinálta.

R: A mamád meg pszichológus.

SZL: Volt.

R: Neked gyerekeknek is ilyen androgün fejed volt?

SZL: Igen.

R: És ehhez mit szóltak? Nem akartak a szüleid szoknyában járni, és egyebek?

SZL: Akartak, de nem sikerült. Egyébként szoktam szoknyában járni. Most is egész héten abban jártam. Csak az a baj vele, hogy nincsenek válogatott ruhadarabjaim. Tehát cipőm már nincs hozzá rendesen, csak a nagyon nagy meleg nyárrban, amikor egy szandál meg szoknya elég. De ha egy eseményre rendesen fel kéne öltözni, az már nehézségekbe ütközik. Például amikor Érdemes művész lettem, azt úgy sikerült kicselezni, hogy mire értesítettek, addigra már megvolt a repülőjegyem, úgyhogy mondtam, hogy nagyon köszönöm, de sajnos nem tudom személyesen átvenni, és így megmenekültem.

R: És általában hogy viselted ezeket az elvárásokat? Tehát, akár amikor ide felkerültél Pestre. Vagy el lehetett menekülni abba, hogy művész vagyok, és úgy nézek ki, ahogy akarok?

SZL: Ezt mindig nagyon rosszul viseltem. Azt nem szoktam mondani, hogy én művész vagyok, de mondjuk abban az iskolában, a Kisképzőben, ott akkor éppen az volt a divat, hogy szakadt farmer, térdig érő ing, meg ehhez hasonló. Szóval ott nem voltak ilyen elvárások. A gimnáziumban, Debrecenben, ott volt az iskolának egyenruhája, amit ünnepélyekre fel kellett venni. Az elég borzasztó volt, de hát egy évben kétszer azt is túl lehetett élni.

R: Voltak-e a felmenőid között sajátos sorsú, az átlagtól eltérő nők?

SZL: Nem nagyon lehet tudni. Az apai nagymamáról tudok egy ilyen érdekességet, hogy valahogy a fejébe vette, hogy ő... Szilágyinak hívták, és hogy ő akkor egy Szilágyi-hoz akar feleségül menni, hogy a neve maradjon az övé – és így is tett. Tehát a rokonság az nagyon nehezen átlátható, mert mindenki Szilágyi. Sőt, még az anyai déd-

nagymamám vagy üknagymamám is. Apai oldalon meg mindenki. Egyébként meg rangon alul házassodott a nagymama, mert a dédnagymama valami nemzeti asszony volt – ami nem tudom, hogy mit jelent, de hát valamit jelent –, viszont egy lakatos-mesterhez ment feleségül, ez mindenképpen lecsúszást jelentett. De Szilágyinak hívták! A másik oldalon, ott már nem lehet tudni, mert ők falusi földművesek, sokgyerekes, szegény család. Ott a nagyapámmal érzek lelki rokonságot, mert ő kalandor volt. Ezt úgy kell érteni, hogy sokat utazott, de persze nem úri jókedvében, hanem világháborúk meg egyebek. Elvitték Szibériába fogságba, onnan valahogyan hazaszökött, gyalog jött hazáig, vagy valami ilyen nagyon durva sztori. És utána még Argentínába is valahogy elkeveredett. A nők? Róluk nem lehet tudni semmit. Hát azok rendes parasztasszonyok, szülték a sok gyereket, egyébként rengeteg unokatestvérem van, és mindenki teljesen normális ember, húszéves korukban megházasodnak, jönnek a gyerekek, tehát ott sem értem, hogy kerültem én ebbe a társaságba.

R: És a húgod?

SZL: Neki van három gyereke. Én nagyon örülök, hogy vannak gyerekek a családban. Merthogy ez megoldódott, helyettem is!

R: A mamád pszichoterapeuta volt?

SZL: Nem, gyermekpszichológus. Ő volt a legkisebb a családban, nyolcadik gyerek, és ahogy ezt már le is írták: a legkisebb gyerek mást csinál, mint az összes többi. Az összes többi testvére megmaradt ilyen falusi földművesnek, egyedül ő tanult tovább, ment egyetemre. Először óvónőképzőbe járt, és óvónő volt. Aztán levelezőn végezte el az egyetemet, munka mellett. És aztán még doktorátust is szerzett. Először nevelőotthonokban volt pszichológus, aztán meg igazgató is, de a gyermekpszichológia volt a szakterülete, például ilyen kényszermozgásos gyerekeket is kikezelt. Másrészt volt rengeteg cigánygyerek és mindenféle lelenc, akiket felkarolt. Úgy érzem, hogy ez a toleranciára vagy elfogadásra való hajlam tőle ered.

1967

1994. Fotó: Szabó Judit

2006. Fotó: Szilágyi Lenke

„Abban az időben az outsiders zenélni szerettek volna”

Szineg Ildikó – Szini (1963)

R: Mikor kerültél erre a tanyára, és hogyan?

SZI: Három-négy éve. Régóta vágyom vidékre, most végre sikerült idejönni. Elég volt a városi életből. Először megtaláltuk ezt a házikót a barátnőmmel, megvettük, és azt gondoltuk, hogy tíz év múlva majd használjuk. Végül két év múlva már itt voltunk.

R: Nem hiányzik a városi élet, a zenélés?

SZI: Nem.

R: Hogy éltek, milyenek a mindennapok?

SZI: Fölkelek, az az első. Ha vannak állatok, azokat el kell látni, ha van kert, akkor azt is. Fát vágni a fűtéshez, főzés, takarítás. Mint egy háziasszony. Háziasszony plusz háziember – a favágást is én csinálom. Este olvasás. Pár hónapja zongorázni tanulok, hogy egy kis zene is legyen.

R: Mióta nem zenélsz?

SZI: Tíz éve. Saccra mondom. A kert akkora, hogy körülbelül elég nekünk. Nincs benne minden, például búza nem, de zöldségek igen.

R: Mit szoktatok boltból venni?

SZI: Búzát, tésztát, ha finomságokat akarunk, pl. csokoládét, tejet. Nagyjából ennyit kell venni. Cigit.

R: Mennyire vagytok elvágva a külvilágtól?

SZI: Sajnos nem vagyunk. Ez messze van az „elvágva a külvilágtól” kifejezéstől. Nekem nem lenne ellenemre, de nem vagyunk.

R: Miért szeretnél elvágva lenni a külvilágtól?

SZI: Mert nem érdekel. Szarok rá.

R: Mióta?

SZI: Régóta. Ha érdekel, odamegyek.

R: A nyolcvanas években Budapesten nagyon aktív voltál.

SZI: Akkor még igen, akkor élveztem is. Akkor aktív városi élet volt, budapesti éjszakai élet. Úgy zajlott, hogy fölkeltünk, de nem reggel. Amikor volt a zenekar, jó sok próba volt, három-négy egy héten biztos. Este kocs mák, koncertek, turnék.

R: Merre turnéztatok?

SZI: Voltunk egyszer Zircen, de mentünk külföldre is. Németországban jó néhány turné

volt. Egyszer volt egy jó nagy turné, akkor nagyon sok országban voltunk. Az még abban az időben volt, amikor hónapokba tellett a vízumokat beszerezni, majdnem öt hónap ment rá. Hollandia, Németország, ez volt a két fő célpont. Vagy ahol vevők voltak ránk, ahova hívtak, ahova lehetett koncertezni menni.

R: Hogy kerültél be a zenekarba?

SZI: Bele akartam keveredni. Zenélni akartam, elmentem gitározni tanulni egy fiúhoz, aki éppen zenekart alapított, volt egy régi zenekara, ami felbomlott. Mondta, hogy alapítsunk zenekart. Alapítottunk.

R: Kik voltak a többiek?

SZI: A tanár barátnője, ismerősnek az ismerőse. Amatőr dolgok voltak ezek, épp elkezdet valaki zenélni tanulni, „brillírozzunk egy zenekarban, ha már tanulunk, akkor tanuljunk ott”. Ezt mondták mások is ezekből az időkből, például az Európa Kiadó, ezek mind a színpadon tanultak meg zenélni. Tanultak egy pár hónapot, kiálltak a színpadra, ott játszottak harminc évet. Ott könnyebb volt megtanulni, mert valamit produkálni kell.

R: Honnan jött a zenekarnév, a Kampec Dolorores?

SZI: Az valami olyan ötlet volt, hogy „vége a fájdalomnak” – „kampec dolores”, ez mindenkinek tetszett. Senkinek nem volt ellenvetése, „vége a fájdalomnak”, az jó, és kész.

R: Milyen zene volt, hogy tudnád definiálni?

SZI: Volt, hogy azt olvastam róla, alternatív rock, volt, hogy azt: alternatív pink punk rock, volt, hogy azt: punk rock.

R: Szerinted?

SZI: Szerintem bartóki mélységekkel vetekszik. Ezt most valakitől idéztem, de nem velem kapcsolatban. A zenei világ szerintem punk rock, alternatív rock, ilyesmi.

R: A szövegek?

SZI: A szövegeket főleg a Gabika írta. Én egy-két szöveget írtam körülbelül. Meseszerű világuk volt, de nem a „happy feeling” volt jellemző. Népies hangzás nyilván volt, mert népből jövünk, néppé leszünk. Eleve volt egy hegedű, azon nagyon nehéz nem népiesen játszani. Akkor már Vivaldit kell játszani rajta. A népzene úgyis bejön, ha akarod, ha nem. Hajlamunk is volt rá, tetszett is, észrevétlenül bejött. Nem az volt, hogy elhatároztuk, hogy népies, hanem sokan onnan jöttünk. Sokan hallgattak népzene, jártak táncházba. Én pont nem, de azért tetszett.

R: A te hangszered volt a...

SZI: Basszusgitár, gitár. Főleg basszusgitár.

R: Mikor alakult a zenekar?

SZI: Körülbelül '85-ben, pontosan nem tudom megmondani.

R: Előtte mit csináltál?

SZI: Filmgyárban dolgoztam. Abban az időben az ún. „outsiderek”, ahogy valaki mondta a napokban, zenélni szerettek volna. De volt a „munkahelynek kellett lenni” című fejezet. Ha munkahely már van, elmegy nyolc-kilenc-tíz óra, nincs időd zenélni, hullafáradt vagy. Olyan munkákat kerestünk, amik nem vettek el ennyi időt. A Filmgyár laza, néha gypálás van, de laza. A kertészet volt még ilyen, ott parkot kellett gondozni. Más, tökéletes zenészekkel gondozgattuk a parkokat. Akkor parkgondozó egyesület volt a zenész egyesület, geodéták voltak a ma híres zenészek.

R: Honnan jöttél rá, hogy zenélni szeretnél?

SZI: Nem tudom, honnan jött. Gyerekkoromban zeneiskolába jártam, szolmizálni tanultam. El is kezdtem valami hangszert: hegedűt, de abbahagytam egy év után. Utána nem nagyon kezdtem el hangszeren tanulni, de mindig akartam, csak valahogy nem jött össze. Aztán összejött. Elhatároztam, hogy „most van az idő”! Biztos volt az időknél vonzása, abban az időben mindenki zenekart alapított. A zeneiskola a hatvanas, hetvenes évek elején volt, mikor minden iskolában Kodály volt, majdnem minden gyerek ilyenbe járt. Elment, levizsgázott, hogy tud már szolmizálni, kottát olvasni. Egy-két évig kellett ide járni, utána volt zeneelmélet oktatás. Arra sokat beírtak, a szüleim is engem, miért ne! Szerettem is.

R: A testvéreid is oda jártak?

SZI: Nem voltak testvéreim, Egyedül voltam. De a családomról most nem mesélek.

R: Miből fakadt szerinted ez a láz?

SZI: Hogy minden fiú villanygitárt vett? Nem tudom, nem gondolkodtam, hogy miből volt. Valószínűleg azért, mert lehetett. Akkor volt ez, amikor már lehetett. Amikor nemcsak a Kóbor Jánosék, Presser Gáborék zenélhettek, hanem normális emberek is. Előtte nem volt ilyesmi. Ezek a dolgok akkor kezdődtek: kis zenekarok, klubok, kis helyen. Előtte is lett volna kedve sok embernek zenélni, csak nem volt lehetőség, drága volt a gitár, nem volt pénz.

R: Nektek volt saját klubotok?

SZI: Nem.

R: Saját helyetek?

SZI: Volt. Az elején adtak próbahelyet, ott kellett játszani. Több zenekar itt próbált, az Ikarus gyár próbaterme volt. Kontroll Csoport, ilyenek próbáltak ott. Talán az Euró-

pa Kiadó, sokan. Később már bérelni kellett a próbahelyeket. Kellott lenni saját cuccodnak, és voltak ott is cuccok, zsinórok, esetleg erősítők. Abban az időben ezek drága, nehezen beszerezhető dolgok voltak. Ha valaki tudta, kintről hozatta be, vagy hozta. Iszonyatos szar gitárokat lehetett itt venni, nekem volt egy ilyen iszonyú szar gitárom. Egyszer azt mondta az egyik fiú, azt hiszem, a Másfélből a basszgitáros gyerek, hogy milyen könnyű ezeknek a nyugatiaknak: felrakják a sok kütyüt a színpadra, aztán nem is kell játszani, mert eljátssza helyettük. Ezeken a hangszereken viszont meg kellett tanulni zenélni, olyan szarok voltak. Egy idő után hozott az ember Nyugatról, összegyűjtötte a kis pénzecskéjét, vett valami normálisat, amin nem három méterre volt a húr, hogy úgy kellett lenyomni.

R: Meg tudtál élni a zenélésből?

SZI: Nem lehetett megélni belőle. Máig se értem, hogy éltem meg, de valahogy megéltem. Gondolom, nem kellett sok minden. Ha az ember fizet valamit, akkor költséges, de ha meghívják, ismerik, úgy más. Akinek épp volt pénze, az fizetett. Abban az időben más idők voltak.

R: Hol léptél fel?

SZI: Az elején az Ikarus gyár volt rendszeres dolog, oda sokan jártunk. Később a Lágymányosi Községi Ház volt rendszeres.

R: Kocsmák, szórakozóhelyek?

SZI: Nem. Ja persze, a Tilos az Á! De az már később volt, kilencvenvalahányban.

R: Milyen közönségetek volt?

SZI: Emberek voltak. Fiatalok. Sose volt nagy közönség. Az elején azt gondoltam, hogy nem is lesz.

R: Miért gondoltad?

SZI: Mert nem populáris zene, nem olyan, amit sokan szeretnek.

R: Akartál valaha más zenét játszani?

SZI: Nem. Most akarok. Zongorázni tanulok, kottából, ezt nem csináltam abban az időben. Nem volt semmi kotta. Volt valakinek valami ötlete, azt játszotta, a másiknak volt valami ötlete, és össze lett rakva. A tanárnak ebben nagy gyakorlata volt, neki ez a foglalkozása: tudós. Zenetudós. Tudja, hogy kell összerakni valamit. Ötletekből volt a dallam, volt egy szöveg, arra. Ha van a kezeden hangszer, és egy kicsit izélsz rajta, akkor már nem kell kotta.

R: Hány albumotok jelent meg?

SZI: Körülbelül öt-hat-hét.

R: Te hányban működtél közre?

SZI: Egy-kettő-háromban biztos. Talán négy-ötben, pontosan nem tudom.

R: Miért hagytad abba?

SZI: Mert marhára elég volt az utazásból. A vége felé sokat mentünk, mert ugyan nem lehetett megélni belőle, de pénzt kerestünk vele. A többieknek volt gyerek, lakás: pénzbe kerülő dolgok, nyilván az embernek akkor több pénzre van szüksége. Én nagyon nulla szinten voltam, de néha volt pénzem. Elmentünk turnéra, utána volt egy kicsi pénzem. Utána megint nem. Elegem volt a sok utazásból, nem éreztem, hogy előrefele visz, már untam a koncerteket.

R: A többiek tudták, hogy ki akarsz lépni?

SZI: Tudták.

R: Mi szóltak?

SZI: Semmit. Egy kis család voltunk, családi zenekar. Máig tök jóba vagyunk, bár néha évekig nem találkozunk. Ha találkozunk, ugyanolyan, mintha a családommal találkoznék: ahogy én egy családot elképzelek. Akkor nem volt semmi ebből, teljesen normális volt. Megjegyzés se volt, semmi az égvilágon.

R: Voltak konfliktusok azzal kapcsolatban, hogy te lesbikus vagy?

SZI: Hogyne. Egyszer valami pasi udvarolgatott, mondtam: „Figyelj! Nem érdekel!”. Azt mondta: „Te nem olyan vagy, mint azok!” Mondtam: „mi az, hogy »azok«?” De nem volt kedvem kikérdezni. Ez rosszul esik az embernek! Miről beszél ez? Hogyhogy „azok”?! Biztos, hogy volt még konfliktusom, csak most nem jut eszembe. Inkább lépünk, mert nem akarok óráig gondolkodni ezen.

R: Mióta tudod, hogy lesbikus vagy?

SZI: Mindig tudtam.

R: Mikor tudtad először?

SZI: Már az általános iskolában tudtam.

R: Miből?

SZI: Mindig lányokba vagy nőkbe voltam szerelmes. Például ez egy olyan jel, ami egyértelműnek tűnik. Ebből gondoltam.

R: Mit gondoltál? Hogy nevezted magad?

SZI: Sehogy! Meg sem próbáltam feldolgozni, mert nem tudtam, hogy mi ez! Úgy próbáltam valamit kezdeni vele az általános iskolában, hogy én voltam a fiú-órs vezetője. Gondolom, így akartam valamit kezdeni vele, hogy én oda tartozom. Persze az embernek egy idő után kényelmetlen. Vagyis nekem kényelmetlen volt. Nem jó dolog,

ha nem ismerek senkit, nem jó dolog ennyire kilógni minden közül.
R: Az általános iskolában volt az első szerelem?
SZI: Persze. Valami osztálytárs. Nem lényeges. A második is, és a következő is. Így mentek sorba.
R: A többieknek elmondtad?
SZI: Nem. Ha nem vették észre, hülyék voltak, de nem mondtam el.
R: Kinek mondtad el először?
SZI: Valami közeli barátnőnek. Nem volt belőle semmi. 13-14 voltam, tök jól megbeszélünk, tök jóba voltunk utána. Vannak gyerekek között is intim beszélgetések: palacsintásütés közben volt, elkomolyodtunk, beszélgettünk. Ahogy az életben van. A gyerekeknek is ilyen életük van.
R: Kinek mondtad el először, hogy szerelmes vagy egy lányba?
SZI: Húszon alul voltam, de keverednek a dolgok, sok minden volt abban az időben. Nem úgy, mint ma. Ma már emlékeznék rá.
R: És az illető mit szólt hozzá?
SZI: Örült neki, mert véletlenül ő is leszbikus volt.
R: Tudtad róla?
SZI: Nem. Ő sejtette. Van, akiről tudtam, később többről is, de róla nem.
R: Milyen szót használtál magadra?
SZI: A „buzi” szót.
R: Mindig?
SZI: Igen. Főleg az elején. Aztán leszbikusra finomodott.
R: Ismertél más leszbikusokat?
SZI: Nem, de láttam. Gyerekkoromban volt az utcában egy lány, aki állandóan fiúruhákban járt. Nagyon figyeltem, mikor megy el az utcán. Kettőt így láttam. De közelről nem ismertem soha senkit. Az ilyeneket kiszúrtam, megpróbáltam érdeklődni, de nem sikerült semmit kitudni.
R: Nem beszéltek róla a barátaid?
SZI: Nem, csak látásból ismerték. Nem beszéltek róluk. Ha beszéltek volna, akkor kitudok valamit.
R: Később próbáltál utánajárni információknak?
SZI: Próbáltam. Az égvilágon semmi nem volt. Legalábbis én nem találtam az égvilágon semmit semmiről, soha egy büdös szót nem találtam ilyesmiről.
R: Milyen érzés volt megtudni, hogy más vagy?

SZI: Keserves dolog. Az elején azt hittem, hogy ebből ki lehet jönni. Jobb lett volna, ha nem kell még ezzel is foglalkozni azon kívül, hogy mennyi gond van a világon. De most már nem akarok kijönni belőle. Persze nem is sikerült.
R: Találtál társakat?
SZI: Milyen társakat?
R: Olyat, aki befogadó volt.
SZI: Néha sikerült. De nagy kompánia nem nagyon gyűlt össze. Sok barátom volt, sokan tudták, de nem ismertem túl sok olyat, aki nyíltan leszbikus lett volna a húszas éveim előtt. Legalábbis nem tudok róla, hogy lett volna.
R: A zenekar segített abban, hogy találkozz más leszbikusokkal?
SZI: Az, hogy Nyugatra mentünk, segített. Nem beszélve arról, hogy egyszer voltam zenekar nélkül, 18 évesen egy hónapig Nyugat-Európában, és ott volt egy kalandom. Nem szerelem, egy hipp-hop kaland, ahogy meg van írva a könyvekben. Első ránézés, pár nap, és kész. Abban az időben úgy kaptam útlevelet, hogy tök nagy szerencse volt, mert nem osztogatták.
R: Miért voltál ott?
SZI: Utazni, megnézni, mi van ott. Nagyon érdekelt. Az én korosztályomban az olyan típusú emberek, mint én a beat-nemzedék könyveit olvasták. Érdekelt, hogy mi van ott. Voltam Amszterdamban, Franciaországban, itt-ott. Nagyon nagy élmény volt egy teljesen más helyen lenni. Az ottani egész élet, a szabadság, hogy nem mondja a rendőr, ha megnézi a személyit, hogy menjen vissza a kerületébe. Csak azért, mert az utcán álltál, vagy mentél.
R: Nem érezted magad egyedül?
SZI: Mint leszbikus egyedül voltam, de különben nem: mindig nagyon sok barátom volt. De persze egyedül van az ember. Egyedül. Ja.
R: Voltak közeli barátaid?
SZI: Mondok egy számot: öt. És volt száz barátom, az élet miatt, amit éltem.
R: Hozott-e új ismeretséget az, hogy rájöttél, leszbikus vagy?
SZI: Az elején nem, egy idő után. Már huszonéves voltam.
R: Ismertél-e leszbikus csoportokat?
SZI: Egyáltalán nem. Valamilyen újságban olvastam valamit, elmentünk valami lakásra, de ez már jóval később volt! Fű alatt mentek a hirdetések, de már létezett a *Mások* újság, azt hiszem abban volt egy hirdetés, hogy „leszbikusok baráti társasága”. Valószínű, hogy növeljék az ismeretségi kört. Jó is volt, hogy elmentem oda. On-

nan több ismerős lett, az jó volt. Nem leszbikus újság volt, hanem meleg, főleg fiúknak. Volt benne egy-két női hirdetés is.

R: Mit adott neked az, hogy ez által kitágult az ismeretségi köröd?

SZI: Sok mindent hozott. Lehetett beszélgetni ilyen dolgokról. Akkoriban azt gondoltam, hogy nekem nem fontos, hogy ilyenekről beszéljek, az a fontos, hogy ők a barátaim legyenek. Akkor jöttem rá, hogy ezt mind csak azért mondtam, hogy könnyebben túléljem. Ez fontos volt. Ma is inkább vagyok leszbikusokkal, mint nem. Kedves ismerősöket hozott, barátokat. Erről nem tudok olyan emberrel beszélni, aki nem leszbikus önmaga is. Ha nincs csoport, akkor vagy azzal lehet, akivel vagyok: az egy darab ember, vagy pedig ott a felállás, hogy „a heteró”, „a leszbikus”, az pedig már más tészta, fogalmuk sincs róla.

R: Magadban elemezted a leszbikusságod?

SZI: Nem volt mit elemezni. Próbálkoztam mindennel, hogy ne legyen, de volt. Egy idő után egyértelmű volt, hogy nincs mit elemezni. Mit kéne elemezni? Az vagyok, és kész, nem lehet mit csinálni, ez vagyok.

R: Teljes mértékben el tudtad fogadni, hogy „ez vagy”?

SZI: Hosszabb folyamat volt. Teljesen mostanra fogadtam el. Az is egy kérdés, hogy mi az, hogy „teljesen”. Most sem mondanám, hogy mindig, mindenhol, mindenkinek megmondanám. A teljes elfogadás szerintem az, hogy mindig, mindenkinek, bárhol felvállalom. Nem úgy, hogy odaállok, és elmondom, hanem hogy nem gondolkodom el azon, hogy elmondhatom-e vagy nem mondhatom el.

R: Te mindenkinek el tudnád mondani?

SZI: Attól függ. Volt, hogy előálltam, és utána viharos vita kerekedett. De dögunalmas az egész, nem akarok heterókkal vitatkozni, nem érdekel. Most volt például a felvonulás, voltak riportok, hallgatom a rádiót. Ilyen dumákkal jönnek, hogy „nincs nekem semmi bajom velük, csak ne mutogassák magukat az utcán!”. A falra tudok mászni, hol vannak az emberek határai? Sehol. Nagy nullák, ilyen színvonal nem színvonal. Kivel lehet itt vitatkozni? Miről? Ha valaki ilyen szinten van, hogy „ne mutogassa magát”? Valaki kiáll, ennyire nehéz dolgot csinál, és akkor... Érted, miről beszélnek?

R: Abban az időben szerettél a zenekarral lenni?

SZI: Igen, szerettem. Sokat segített, nagyon sok embert megismertem. Az emberek, akik ilyen helyekre járnak, általában nem könyvelők. Bunkó vagyok, hogy könyvelőt mondok, de azok az emberek egy kicsit marginálisak; aki ilyen helyekre jár, ilyen életet él, egy kicsit nyitottabb. Egy picit többet látnak a világból, többet elfogadnak. Ha sok

ilyen ember találkozik, az szerencsés esetben jobban tágítja azt a határt, hogy „semmi bajom azokkal, de...”, „bezzeg a buzik”, „de a zsidók”. Ha sok ember együtt beszélget, ezek talán tágulnak.

R: Szövődtek-e nagy szerelmek ezekben a körökben?

SZI: Lettek. A kocsmában ismerkedtünk össze, mondhatni, nagy szerelem volt. Gondolom, ő is úgy gondolta. De kinek van sok nagy szerelme? Nagyon sok nagy szerelem nem volt.

R: Mikor volt az első hosszú távú kapcsolatod?

SZI: Ezzel a kocsmával pár évig volt. Előtte nem voltak éves dolgok.

R: Hogy történtek az ismerkedések? Megláltál a kocsmában egy nőt...

SZI: Megláltam, elkezdtem barátkozni, aztán szerelem lett. Először barátkoztam.

R: Volt rajongód is, akivel később összejöttél?

SZI: Igen, ez az az idő volt, amikor normális kapcsolat lehetett a zenészek meg a rajongók között. Nem az volt, hogy voltak a nagy zenekarok, az Omega, meg anyám tyúkjá, fönny álltak a Parlament tetején, te meg lenn álltál, és nézted a hangyákat. Megváltozott a helyzet, kis zenekarok lettek. Ott voltál tőlük egy méterre, hozzájuk lehetett szólni, lehetett nekik adni egy sört, egy cigit, lehetett velük beszélni. Ezek régen úgy mentek, hogy írtam az Omegának egy levelet, hogy „jaj, Kóbor János, de szép szőke hajad van, annyira szeretem az Omegát”. „Igen, kedves rajongó, nagyon örülök, hogy szereted az Omegát, vegyél meg még egy lemezt!” Itt a rajongókkal nem ez a viszony volt: a zenészek és az emberek között lehúzódott kicsire a marha nagy távolság. Kiderült, hogy a zenészek is emberek. Abban az időben ez egy folyam volt, egyre-másra, mint gombák lettek a zenekarok – és a mindennapokról is írtak. Addig nem írtak a fiatalok gondjairól. Ha álltál az utcán, hosszú volt a hajad, kicsit szakadt a farmerod, holtbiztos lehettél, hogy odajön egy rendőr, és kéri a személyi igazolványodat, benne van a lakcímed, és ezt mondja: „menjen vissza a kerületébe”. Ha valakinek hosszú haja volt és farmere, akkor biztos problémát csinál. Hogy ez a probléma miből állt, nem tudom, hogy mire gondoltak. Már az probléma volt, hogy máshogy néztél ki.

R: Jó volt ezekbe a körökbe tartozni?

SZI: Tök jó volt, visszatekintve azt mondhatom, hogy elég vagány voltam, belepaszoltam. Jól éreztem magam, normális emberek voltak.

R: Alapvetően férfivilág volt?

SZI: Sok férfi volt, de sok nő is. A mi zenekarunkban két nő volt, és három férfi. Már majdnem ötven százalék. Pont a mi zenekarunkban szerencsémre nagyon jó emberek

voltak. Például a gitártanár és a felesége szuper emberek! A többi zenész is jó fej volt. Csabának és Gabikának relatíve hamar volt gyerekük, és nekem abban az időben fantasztikus volt, hogy Csaba simán mosogat, porszívózik, takarít, nagyon szívesen végzett „női” munkákat. Teljesen normális pasi volt. Én nagyon jól éreztem magamat, hogy ez egy ilyen világ, hogy nincs olyan munka, amit ne végezhetnék el férfiként vagy nőként. Ilyen volt a zenekar, olyan, mintha a családom lennének, annyi ideje ismerem őket, annyira respektálok őket. Én ezt nevezem normálisnak.

R: Ismertél női basszusgitárosokat magadon kívül?

SZI: Egy párat ismertem, de magyart nem. Külföldit többet is. Volt egy amerikai csaj, Amy, ő rengeteg hangszerezen játszott, például basszusgitáron, és pár német basszusgitáros csajt ismertem. Volt a Tyereskova zenekar, akiket nem ismertem, de ott is női basszusgitáros volt. Nyugaton sok van. Egy idő után jöttek ide is zenélni.

R: Különlegességek számított akkor a női basszusgitáros?

SZI: Szerintem nem. Lehet, hogy más azt mondja, nekem nem volt különleges.

R: Mondtad, hogy nagyon családias hangulatú zenekar volt, nagyon elfogadóak voltak veled. És más zenekarok?

SZI: Egyesek igen, egyesek nem. Voltak, akikkel jóba voltam, voltak, akiket nem kedveltem. Nem amiatt, hogy ki heteró, ki leszbikus, hanem más dolgok miatt. Egy zenészvilágban nem ezzel kezd az ember, hanem zenei dolgokkal. Sokszor voltak feszítvölök, több zenekar játszott, öt-hat, ismertük egymást. Ha együtt mentünk turnéra, együtt volt a szállás. Nem egy szobában, de egy folyosón, együtt ment az élet. A Vág-tázó Halottkémeket nagyon szerettem, velük nem volt sose egy unalmas pillanat. Ott mindig történt valami, azok jó fejek, jó faszik.

R: Ebben a társaságban cikiztek téged amiatt, hogy leszbikus vagy? Próbáltál ismerkedni?

SZI: Nem emlékszem rá, hogy cikiztek volna. Nem törődtem vele, hogy kinek milyen az irányultsága, hanem próbálkoztam, aztán vagy igen, vagy nem.

R: Hogy ismerkedtél?

SZI: Úgy, hogy megismerkedtem, aztán vagy lett valami, vagy nem lett. Ez volt az ismerkedési taktikám.

R: Ezzel a taktikával gyarapodott az ismeretségi köröd?

SZI: Leginkább úgy gyarapodott, hogy programszerűen elkezdtem ismerkedni. Nem társkereső hirdetések alapján, hanem a „bővítsük az ismeretségi körünket” hirdetésekkel. Ez jó ötlet volt, nekem nem jutott eszembe. Nem mintha a társkeresési hirdetés ellen volna valami kifogásom, csak nagyon jó ötletnek találom, hogy ezek a hir-

detések direkt ismeretségi kör bővítők voltak. Különben hogy ismerkedjünk, barátkozzunk? Ha sehol nincs róla semmi, mindenhol le van kussolva. A nyolcvanas években volt az a Makk Károly-film, az *Egymásra nézve*, amit mindenki harmincszor láttott. Utána hallottam, hogy olyan hirdetéseket adtak fel, hogy „Egymásra nézve”, onnan lehetett tudni. Ez egy elképesztően nyomott világ volt. Borzasztó, hogy ennyire nincs valamiről semmi az égardta világon! Amikor kimentem Berlinbe, kinyílt egy új világ. Ott nem az van, mint Magyarországon, hogy „hurrá, lefordítottunk három könyvet, már van tíz könyv magyarul, ami ezekről a témákról szól!” Ott könyvtárak vannak a témáról. Kis különbség! Néha el is szomorodok ezen, néha nagyon örülök, hogy minden évben le van fordítva egy könyv, de elszomorodom, hogy hol vagyunk ettől, hány évvel lemaradva, harminccal? Könyvtárak vannak, a leszbikusok hajnövé-sének irányáról is biztos van egy könyv! Emlékszem, mikor itt elkezdtek egyáltalán ilyesmiről írni, a bulvársajtó kiadott egy Füles-évkönyvnek kinéző könyvecskét, ami-ben kurvákkal voltak riportok, akiknél előfordult, hogy esetleg az egyik nők felé von-zódott. Németországban meg női centrumok vannak, két nő ül benne, van tanács-adás, minden van! Nagyon jól tettem, hogy elmentem, mert láttam egy másik világot. Nem ez a nyomor van. Én még mindig nyomornak tartom, bár a fiatalabb generáció, akik már „gender studies”-t tanulnak, ők nyilván nyitottabb szemmel járnak. Minden-képpen kell, hogy valaki külföldre menjen, hogy legyen erről valami képe, hogy ez normális, az összes többi a hülye, nem te! Ehhez kell, hogy az ember kilásson a sa-ját búrájából: amit mások nyomnak, nem a saját búrád. Azért a sajátod, mert így nősz föl, és nem ismersz mást.

R: Miért mentél el Berlinbe?

SZI: Mert olyan érzésem volt, hogy nincs tovább hová menni. Az volt az érzésem, hogy megrekedtem, valami újat kell befogadni. Szokásomhoz híven, mint outsider – ahogy hívnak –, úgy mentem ki: „na, majd meglátjuk, mint lesz”. Nincsenek tőkedolgaím, amikkel ülve elrepülgetek; kipróbálok, hogy ott jó-e, aztán elrepülök máshova; meg-nézem, hogy ott jó-e, és ahol tetszik, odaköltözöm: az van, ami a zsebemben van. Megpróbálok mindent a nulláról kezdeni. Voltam harminc-akárhány éves, de nagyon megérte! Sokat tanultam. Azt is, hogy tökmindegy, hol vagy. De azért jó, hogy ott voltam, nagyon sok minden újat láttam. Nagyon lelkes voltam, hogy micsoda dol-gok vannak! Például Berlinben ez a rengeteg olvasnivaló. Nem azért, mert szeretek olvasni, de annyi mindent meg lehet tudni a könyvekből, mindent meg lehet tanul-ni. Főzni, főrészelni, akármit meg lehet tanulni. Más emberek tapasztalatait elolvasni.

A női centrumokból van egy csomó, minden kerületben van egy-kettő, mindenféle segítség van, tanácsadás, filmnézés, mindenféle témakörök. Szerdánként nézünk leszbikus filmet, csütörtökön nézünk „visszamaradott-leszbikusok-élete-a-nem-tudom-én-hol” filmet, pénteken nézünk olyan filmet, hogy „a nők helyzete a lakatosiparban”... Olyan dolgok, hogy az ember csak áll és néz, hogy így is lehet. Rengeteg mindennel lehet foglalkozni. Nagyon tetszett, hogy teljesen normális, hogy bemegy valaki, hogy „jaj, de jó, nem láttam még ilyet soha, lehet körülnézni?” „Persze, nézzél körül, ezt is lehet itt, azt is. Sőt, itt van az összes cím, hogy még mit lehet csinálni.” Ez más világ volt!

R: Mint zenész rekedtél meg, vagy az életben?

SZI: Nem tudtam elképzelni, hogy újdonságot tud nyújtani az élet itt Magyarországon. Elkezdtem a feminizmust ismerkedni. Itt nincs semmi tradíció. Tulajdonképpen ez volt az oka: a feminizmus. A német feminizmus híres, nagy tradíciói vannak. Az egész úgy kezdődött, hogy elmegyünk valakikkel Berlinbe, autóval. Beszálltunk, Szlovákiában sokszor megbüntettek bennünket, mert akkor a német autókat mindig megbüntették mindenért. De valahogy kijutottunk, és nagyon tetszett. Még egyszer visszajöttem, majd utána kimentem, mint egy hajléktalan. Nem voltam hajléktalan, mindig volt hajlék a fejem fölött, úgy értem, hogy minden nélkül ott landoltam. Akkor sokkal nyitottabb, pörgősebb, barátkozósabb voltam. Egy-két hónap alatt megismerkedtem száz emberrel. Programszerűen mentem helyekre, ahol ismerkedni lehetett. Megismerkedtem, beszélgettem. Több embert ismerek, mint bizonyos németek, akik ott laknak.

A nyugati oldalra mentem, Kreuzbergbe, ott nagy alternatív élet volt, rengeteg török, kebab, ilyesmi... És nagyon nagy kedvességgel, nyitottsággal fogadtak. Nem tudok olyat mondani, hogy valaki hülye lett volna hozzám. Mindenki érdeklődött. Sok, később Magyarországra jött német ismerősöm panaszkodott, hogy itt az van, hogy bár mindenki beszél angolul a társaságban, senkinek nem jut eszébe, hogy egy szót odavessen angolul. Hanem ülnek, mint a kuka, és senkit nem zavar. Nem kérdez tőlük senki semmit, hogy „Figyelj! Te mit csinálsz? Honnan jöttél?” Tőlem megkérdezték, szából nyolcvan érdeklődő volt, pedig az nem egy eldugott ország, ahol nem találkoznak külföldivel. A fele külföldi. De érdeklődtek, nyitottak voltak, vetették a fáradságot, hogy angolra váltsanak németről. Ez pont az ellenkezője volt annak, amit később itt tapasztaltam – nagyon kevés kivétellel. Az a kevés kivétel feminista körökben volt: amikor egy ember nem beszélt magyarul, akkor átváltottak angolra.

Más baráti körökben soha nem fordult elő, hogy angolul beszéltek volna azért, mert van egy külföldi. Hogy érdeklődtek volna felőle azon kívül, hogy „ki ez, és minek van itt”? A legjobb barátnőm kelet-berlini. A másik legjobb nyugat-berlini. Nagyon más a hozzáállás: ők nyitottak, érdeklődőek, ez a nagy különbség.

R: Mennyi időt laktál ott?

SZI: Tíz évet.

R: Miket csináltál?

SZI: Mindent, amit el tudsz képzelni. Élttem, az volt a legfontosabb dolog. Ismerkedtem a dolgokkal. Aztán volt egy pillanat, amikor úgy gondoltam, hogy most már olyan sokat tudok, hogy nem akarok többet tudni. A vidék régi álmom volt. Gondoltam: „na, jó, most”! Meguntam, egy év már unalmas volt, már minden ismerős volt, már nem volt új. Voltak a nagy CSD-k²⁵, ha jól emlékszem, ötszázezer ember vonul, vagy kétszázezer. Az elején olyan volt a fejembe, mint egy atombomba, hogy „Úristen, ilyen van, jaj, de jó!” Aztán már el se mentem, annyira untam. Építőkockaként fölépítkeztem bennem: azt mondtam, már szeretnék egy kis nyugalmat, természetet. Nem akarom, hogy autók menjenek el mellettem, ha biciklizek. Hogy reszkessek, ha balra kanyarodok, hogy ki üt el. Nem jártam már helyekre, untam, úgy éreztem, túl sok embert ismerek, hogy nincs meg a lehetőség új emberek megismerésére. A vidéki életre mindig vágytam, és akkor – lehet, hogy nagyképűségnek hangzik, most nem is gondolom így –, úgy éreztem, hogy „kész” vagyok. Most azt tehetem, amit akarok, most vidék, állatok, növények: ez az élet.

R: Társ?

SZI: És társ. Igen.

R: Találtál társat?

SZI: Társ nélkül is mindig akartam ezt. De az, hogy ő is akarta, belejátszott. Lehet, hogy én nem döntöttem volna el ennyire hamar, ha ő nem dönti el ilyen hamar, hogy vidékre megyünk. Tetszett neki is. A vidék.

R: Éltél már életedben vidéken?

SZI: Hosszabb távon nem. Abban az időben nehezen tudtam volna elképzelni, hogy városon kívül lehet élni. Az, hogy elmentünk pár napra vidékre, mindig jó volt, de aztán menekülés vissza a nyüzsibe: „este van, égnek a lámpák, be a kocsmába, az emberek közé”. Emberek melege. Akkor még nem tudtam volna elképzelni. Vagy csak

²⁵ CSD = Christopher Street Day: Németországban és Svájcban ezt az elnevezést használják a melegfelvonulásokra, az eredeti New York-i útvonalra utalva.

elképzelné tudtam. De elképzelni azt, hogy megteszem, nem.

R: A magyarországi feminista csoportok nem érdekeltek?

SZI: Volt feminista csoport, de nem az enyém volt, nem érdekelt. Nem tetszett, és kész.

Mást akartam, úgy éreztem, hogy azt nem tudom megkapni.

R: Hogy találkozta a feminizmussal?

SZI: Jött az Antonia²⁶ Angliából, rajta keresztül. Ő angol feminista volt, ő ismertette meg a feminizmussal. Csinált egy segélyvonalat, a NANÉ-t, abban benne voltam. Ő kezdte el ezeket. Eltartott egy ideig, amíg leesett nekem a tantusz, hogy miről van szó. Akkoriban olyan érzésem volt, ha emberekkel beszéltem, hogy mindig vissza kell menni a kiindulóponthoz, ha el akarok valamit magyarázni, és egy idő után már untam. Antoniának nem volt nehéz, mert ő tanárember, de én nem ez a típus vagyok. Már untam, hogy mindig vissza kellett menni az elejére, megmondani, elmagyarázni. Azt akartam, hogy tovább menjen valami. Így jött ez.

R: Más feministákkal, melegekkel, leszbikusokkal megismerkedtél?

SZI: Megismertem a Háttér Társaságot, onnan többen máig barátaim. A Szivárvány Társulásról, a Habeas Corpusról hallottam. Nem beszélem ezt a nyelvet, ezeket csak hallomásból ismertem, egymásba folytak.

R: Kapcsolódta valamelyikhez?

SZI: A NANÉ-hoz, a többihez nem.

R: Miért?

SZI: Mert elég volt ez az egy.

R: Nem kerestél leszbikus köröket?

SZI: Annyira el voltam ájulva a feminizmustól, hogy nem. Sok régi barátnőm hülyének is nézett, elvesztettem egy csomót miatta, mert mint rajongó léptem fel előttük, hogy a rajongója vagyok egy eszmének, hogy elhülyültem, sokan gondolják ezt így a régi-ek közül. Nem kerestem csoportokat, annyira lenyűgözött ez az új dolog: a nő mint kisebbség a társadalomban. Olyan dolgokra jöttem rá, amikre előtte nem gondoltam. Az nyűgözött le, hogy egy dolognak hány oldala van, hány oldalról lehet valamit megvilágítani. Ez az oldal, a feminista oldalról való megvilágítás, tetszett. Ezért tűnhettem úgy, mint egy rajongó. Valószínűleg az elején fanatikus is voltam. Ilyen vagyok: nagy elánnal belemegyek. Akkor ez nagyon érdekelt.

R: Mindenben ilyen vagy?

SZI: Nem mindenben. De ha valami az alapjaimban rendít meg, akkor igen. Ez ritkán történik meg.

R: Mi volt még ilyen?

SZI: Másra nem is emlékszem. Volt még egy pár. De ez nagyon nagy dolog volt, mert nem fiatal koromban történt. Korábban a zenélés is ilyesmi volt, nagy svunggal vettem magam bele. De próbálok vigyázni arra, hogy ne legyek fanatikus. Tény, hogy az elméleti dolgok mindig jobban érdekeltek. Jó, a zene nem annyira elméleti, de nevezhetjük elméletinek is, mert vannak elméletek a zenéről. Akiben sok érzélem játszódik, a zenében jól ki tudja fejezni magát. Ez is lehet egy elmélet. A feminizmus: gondolatok, új látásmód, egy csomó minden van benne. Leszbikus köröket keresni nekem azt jelentette, hogy keresek leszbikusokat. Voltam itt-ott leszbikus körökben, tők jó volt, de mégse. Nem olyanok voltak, hogy úgy érzem, tanulok, újat tudok meg.

R: Voltak-e találkozási lehetőségek leszbikusoknak?

SZI: Voltak bulik itt-ott, volt a Bécsiszelet a Kálvin térnél, a Juhász Ildikó helye. Vagy a Háttérben. Ott jól éreztem magam, tők jó, hogy az ember hasonszórú emberek között van. Csak a feminizmus jobban elfoglalt, az agyamat jobban foglalkoztatta.

R: Voltak-e konkrét helyek leszbikusoknak?

SZI: Kevés kifejezetten ilyeneken voltam. A Hány borozóba jártunk régen nagyon sokat, de oda mindenki járt, a zenészek. Az nem leszbikus találkozóhely volt, messze nem. Oda jártam sokat, és a Tilos az Á-ba. Csak később hallottam, hogy vannak olyan helyek, ahová leszbikusok járnak. Nem jártam ilyen helyekre, mert nem is tudtam, hogy vannak. Az Egyetem presszóról fiatal koromban hallottam, de az sose tetszett, oda nem mentem be. Tele volt pasival, nem tetszettek, akik ott ültek. Sok pasi volt, csak pasi. Úgy néztem be, hogy kívül volt egy üvegkalicka, a buszmegállóból néztem. Egy darab nőt nem láttam sose. Minek menjek be oda.

R: A leszbikus bulik milyenek voltak?

SZI: Az nem buli volt, hanem egy lakás, ahol ült három ember, beszélgettünk kicsit, és utána volt a lakásbuli. Az úgy zajlott, hogy voltak körülbelül húszan, és beszélgettek. Mindenről. Volt egy kis szendvics, esetleg Piros Arany pöttyökkel, és beszélgetés mindenféléről.

R: Te is rendeztél ilyet?

SZI: Nem. Nem volt lakásom. Rendeztem volna, ha van egy lakásom.

R: Milyenek voltak a beszélgetések?

²⁶ Antonia Burrows

SZI: Jó volt hasonszörűekkel együtt lenni, tudni, hogy vannak mindenféle emberek, akik leszbikusok.

R: Női helyek nem voltak?

SZI: Lettek, de már mikor?! Volt az Eklektika című hely. Műhelynek is nevezném. Ott, ha jól tudom, voltak női estek. Akkor én már nem voltam itt. Amikor igazán lettek női helyek, én már nem voltam itt, az előzőekről meg nem tudok. Az Eklektikáról hallottam.

R: Homeros, Labrisz?

SZI: Ja igen, egy pár Pink Pikniken voltam. A Homeros rémlik, hogy valami volt, már nem emlékszem, micsoda.

R: Honnan tudta meg, hogy lesz Pink Piknik?

SZI: Ismerősöktől. Mindenki tudta, hogy van. Nem kellett azt megtalálni. Páran együtt is mentünk.

R: Milyenek voltak?

SZI: Úgy nézett ki, hogy egy buszmegállótól elmentünk gyalog egy mezőre, ott üldögélés, beszélgetés volt, lazaság. Nagyon kellemes volt. Sok meleg együtt ül a fűvön, és beszélget.

R: A Labriszról hallottál akkoriban?

SZI: Igen. De sokat nem tudok mondani. De voltak. Ez valahogy teljesen kiesett, mindig csak annyit hallottam, hogy lesz Labrisz gyűlés. Akkor kapcsolódtam hozzájuk, amikor még egy kis A/4-es, összehajtott lapjuk volt. Együtt ügyködtünk rajta Judittal meg Gabival. De ez már nagyon rég volt.

R: Említetted a zenét, a dalszövegeket; te onnan „beszéltél”?

SZI: A zene olyan embereknek nagyon jó kifejezőeszköz, akik belső érzelmi életet élnek, nem kifelé élik az érzelmi életüket.

R: Hány dalszöveget is írtál?

SZI: Nem írtam sokat. Az egyik szöveg az érzelmi vívódásokról szólt. A másik egy szép Karády Katalin utánzat, amit írtam. Úgy kezdődik, hogy „Elillan a perc, az idő sose vár meg téged”. Emlékszem, a villamoson ültem, Karády Katalin járt a fejemben. Akkor nagy divat volt Karády Kati újra megjelent lemeze, aranyszínű borítóban, ott cigarettázott az elején. Három szöveget írtam. Kettő a vívódásokról szól, a harmadik Karády Kati inspirációja alapján jött létre.

R: Ő volt az ideálad?

SZI: Az túlzás. De imádtam. Nem volt ideálom, de rongyosra hallgattuk.

R: Volt még ilyen?

SZI: Kiskoromban a Kovács Kati, aztán a Rolling Stones, aztán bluesok, Frank Zappa, ő mindmáig. A Rolling Stones nagylemezt már kurva szarnak tartom, de Frank Zappa szuper. Most már nincsenek ideálok, darabokat szeretek, számokat, ilyesmit. Női kedvencem Madonna és Karády Kati.

R: Ki a női példaképed, ha nem zenéről van szó?

SZI: Tyereskova. Komolyan mondom, nem hülyéskedek. Gyerekkoromban az osztályfőnöki asztal fölött volt Gagarin és Tyereskova képe. Azt gondoltam: „de jó kis csaj ez a Tyereskova! Én is űrhajósnő akarok lenni!”, de azt mondták: „áh, hülye vagy kisfiam, ne legyél te űrhajósnő!” Mondtam: „jól van, és Gagarin lehetek?” „Nem, az se lehetsz, Gagarin se!” Tyereskovát imádtam egy ideig, amíg ki nem derült, hogy nem lehetek Tyereskova. Volt egy Karády korszakom, és Madonnát is nagyon szerettem. Kathy Bates színésznőt is. Biztos azért, mert ő is pufi. De nemcsak azért, hanem nagyon jó. Van egy csomó, ott sorakoznak a könyvespolcon: Simone de Beauvoir, vagy aki azt írta, hogy *A fal*, egy osztrák író. ²⁷ Kurva jó könyv, mindenkinek ajánlom. Virginia Woolf mindenkinek etalon, Patricia Highsmith, a legzseniálisabb krimiíró, és még sorolhatnám. A könyvespolc háromnegyed része ilyesmi. Solt Ottíliát nagyon szerettem, ő mindig a szegényekért harcolt. Angela Merkel! Majdnem kihagytam. Őt imádom. Ő nagyon jó, az a nő. Először is őszinte, az látszik rajta. Politikusnak ez nagy dolog. Szeretem, ahogy öltözik, nem öltözi túl magát. Arról híres, hogy mindig ugyanabban a kosztümben van. Biztos van neki tíz, a tíz napra. Beszélgetek németekkel, hogy én vagyok-e hülye, mert lehet, hogy nem fogok fel dolgokat, hogy mit csinál, de mindenki, még a nagyon kemény baloldaliak is respektálják Angela Merkelt. Nagyon bírom, nagyon jó csaj.

R: Által már a nyilvánosság elé mint leszbikus?

SZI: Képpel nem, Magyarországon nem. Ez egy nagy rizikó. Vagy szerencséd van, vagy nem. Ha pont valami hülye nézi meg, akkor nincs. Akkoriban nem biztos, hogy nagyobb rizikó lett volna, de a paranoiám sokkal nagyobb volt. Most is paranoid vagyok. Van, aki azt mondja, hogy nem az a baj, hogy paranoid vagy, hanem hogy nem vagy elég paranoid. Ahogy a magyarországi politikai helyzetet nézem, lehet, hogy most még rizikósabb, mert olyan indulatok forrnak, amik húsz éve nem forrtak. Agresszió, teljes kielégületlenség. Hogy a fenébe lehet ennyi embert kielégíteni? Ha nem tudják

²⁷ Marlen Haushofer osztrák írósnőről van szó, a *Die Wand* című regény 1963-as.

kielégíteni a sok-sok embert, akkor az agresszió megy valamerre. Hol erre, hol arra, akire sikerül éppen. Akik a kisebbség. Ha akkor kitudódott volna, az én életemben marha nagy következménye nem lett volna azon kívül, hogy nem kapok útlevelet. Olyan, hogy az állásomból kirúgnak: ki nem szarja le, kötelező volt dolgozni, maximum megyek a másik geodéziába. Nem volt egyetemi tanári állásom, amit annyira féltettem volna. Börtönbe nem csukhattak volna. A filmstúdiókban is minden negyedik ember besúgó volt. Ma derülnek ki. És mennyi nem derül ki. Volt egy haverom, aki könyveket hozott át a határon, vonaton, és elkapták. Többet a bűdös életben nem kapott útlevelet. Akkor azt gondolta mindenki, hogy ennyi. De aztán egyszer a kilencvenes évek elején az akkori barátnőjét bevitte a rendőrség. Kiderült, hogy már van a haveromról vezetve egy akta. Ez teljesen megdöbbségtető volt, akkor döbbségtető rá mindenki, hogy a mi kis pitianer életünkben, akik nem voltunk nagyobb dolgokban benne, a mi életünkben is vannak ilyen akták. Rólam például. Én szarok rájuk. Mindig azt gondoltam, hogy a kis halak kit érdekelnek. Az a haverom is kis hal volt, és róla is volt egy akta, azért, mert egyszer hozott valamit. Én nem emlékszem, hogy mikor botlottam volna bele egy hasonló törvényküszöbbe, de az egész életem abban az időben egy ilyen törvényküszöb-botlás volt. Jó sokáig nem volt munkahelyem, amikor kötelező volt – ez „kmk”: közveszélyes munkakerülés, satöbbi. Elképzelhető, hogy volt akta, de hogy ki volt a besúgó, nem érdekelt. Biztos volt egy csomó a haveri körben. Hogy tudják, mit csinálsz, nem vagy-e veszélyes. Mert más vagy, mint a többi, de azokról is, akik nem voltak mások, akik ugyanolyanok voltak.

R: Félsz valamitől?

SZI: Nem félek semmitől. Nem félek tőle, ha most kiderülne, hogy jobbra húzok vagy balra. Nem érdekelne. Engem soha senki nem környékezett meg, de tudom, ha valakit megkörnyékeztek, kurva nehéz volt nemet mondani. Én ismertem a leszbikusokat, ismertem ezt a barátomat, akiről akta volt, érdekes lehettem. Ismertem zenészeket.

R: A családot tudja, hogy leszbikus vagy?

SZI: Egy főből áll a családom. Szó nem esik róla, de tudja. Nem beszélünk róla. Így van megbeszélve, hogy nincs megbeszélve.

R: Az érzelmi vívódásokról való dalszöveged miről szól pontosan?

SZI: Úgy voltam a leszbikus voltommal, hogy „hogyan legyen: legyen, ne legyen?” Végül is van, de ez vívódás, ezzel vívódtam. A Karády Katist nagyon szeretik. Az Ujj Zsuzsi azért kezdett énekelni, mert meghallotta. Azt mondta nekem. De lehet, hogy hazudott. „Elillan a perc, az idő sose vár meg téged. / Eloltom a lámpát, a sötétben vár-

lak, és félek. / Szeretlek, szép kis élet! // A nyomodban lépdelek szüntelen. / Ellobbant tüzek parazsát keresem. / Szeretlek, szép kis élet!” A másik: „Testben Leszbosz, transzvesztita angyalok, / égi séta, földi téma, / szálljatok, perverz angyalok!” Ennek nem volt sok dallama, azért nem énekeltem.

R: Mit szóltak hozzá a többiek?

SZI: Semmit! Örültek neki! Tök jó szöveg!

R: Mindenhol?

SZI: Egyszer Angliában turnéztunk, volt egy menedzserünk, és úgy csináltak, mintha nagy dolog lett volna. Le kellett fordítani angolra a szöveget. „Ilyen szöveg?! Itt, Angliában nem szabad ilyen szöveget...!” Mindenki el volt ájulva: „Angliában nem szabad, Magyarországon meg szabad? Szabad ilyeneket mondani, hogy transzvesztiták?”

R: Értette a közönség, hogy miről volt szó?

SZI: Nem tudom. A heterók fogták. És nem egy leszbikus talált rám ez alapján. Ez a szám annyira tetszett valakinek, hogy a Bódy Gábor csinált volna egy klipfilmet, és ez belekerült. Én voltam „a lakótelep költője”, mert akkor lakótelepen laktunk együtt, és pont akkor halt meg a Bódy Gábor. Ez volt a dal sztorija, már megvolt a felvétel, és akkor halt meg a Bódy.

R: Ez mikor volt?

SZI: Rosseb tudja. Csináltak egy klipfilmet az akkori marginális zenekarok számaiból. Voltak zenészek, akik a marginális zenekarokból kerestek hozzá számokat, és ez a szám volt megtalálva hozzá. Nem a Bódy válogatta, hanem a zenészek, ő meg áldását adta, vagy nem adta. Nyilván volt áldás, mert fölvetel volt. Elkezdődött a felvétel, és meghalt. A stúdióban ültünk ezerrel, izgatottak voltunk, emlékszem. Nagy dolog volt: ingyen stúdiófelvétel!

R: Volt már lemezeket?

SZI: A legelső lemezt Amszterdamban csináltuk. Minden feketén ment. Voltak a zenekarok, akik sok zenét csináltak, volt lemezzstúdiójuk. Láttak minket koncertezni, és meghívtak. Világos volt, hogy a kelet-európaiaknak nincs pénzük egy hónapig ott élni, meghívtak, hogy kapunk enni, és fölveszik a lemezt, ki is adják. Így volt az első lemezünk. A második Kelet-Berlinben volt. Ott egy focistafigurájú, kelet-berlini, kicsit göndörített-pöndörített hapi volt a stúdiótulajdonos. Mindig mentünk csülköt enni a következő utcába. Tök jó stúdiója volt az akkori viszonyokhoz képest. Felvettük a második lemezt. A harmadik lemezt Brnóban vettük föl. Akkor is laktunk valahol, nem emlékszem, hogy hol. Azt tudom, hogy ki kellett menni valami stúdióba.

- A negyedik lemez már magyar lemez volt, volt a Hortobágyi Lacinak egy stúdiója. A Délibáb stúdióban felvettünk Hortobágyi Laci-féle indiai zenét.
- R: Van lelkiismeret-furdalásod amiatt, hogy abbahagytad a zenélést?
- SZI: Egyáltalán nem, máig nincsen. Három hete volt itt a kedves Csaba látogatni, küldi a kottákat tanulni.
- R: Nem hiányzik a zene?
- SZI: A tököm tele volt a zenével. Mivel ennyit turnéztunk, más zenekarokat is kellett hallgatni. Évekig nem kapcsoltam be se a lejátszót, se semmit. Elpakoltam, hogy ne kelljen zenét hallgatnom. Máig nagyon kevés zenét hallgatok. Már csak komolyzene, népzene. Már nem hallgatom meg az összes ismerős lemezét. Nem bírom végighallgatni! Telítődtem, mint amikor teletöltesz egy poharat.
- R: Milyen komolyzenét hallgatsz?
- SZI: Az operaénekesnőket nagyon szeretem. Nem mondom, hogy mindennap fölteszem, de fölteszem, operákat. Maria Callast vettem egy stósz. Népzene is van egy kis stósz. Azt vettem észre, hogy teljesen hülye popzenéket is kedvelek. Amiről régen azt gondoltam, hogy „hú, de szar”. Azokat most szívesen meghallgatom, de csak úgy, hogy bekapcsolom a rádiót.
- R: Magyar dalok?
- SZI: „A régi ház körül öregszik minden” – ezt szívesen meghallgatom, Kovács Kati.
- R: Bartóki mélységek?
- SZI: Bartók csak azért jutott eszembe, mert a kottájából tanulok. Híres tanulóköta, kurva nehéz lejátszani. Egy ismerősöm mondta, hogy a barátjának van egy zenekara, menjek el mindenképp, mert a zenekar „bartóki mélységek”. Eszembe jutott, annyira röhögtem rajta.
- R: Egyfajta védekezés is volt részedről, hogy vidékre jöttél?
- SZI: Kell a váltás. Az elején volt benne egyfajta védekezés, de nincsenek vágyaim a város felé. Van egy célom, hogy mit szeretnék érezni. Hogy magamat megbecsülöm, elégedett vagyok, jól érzem magamat, szeretem a környezetemet, szeretek fölkelni, szeretem csinálni, amit csinálok. Ahhoz, hogy ezt elérjem, szeretnék minél kevesebb zavaró tényezőt az életemben. Nagyon ritkán eszembe jut, hogy „jaj, de jó lenne elmenni a kocsmába”. Egyfajta védekezés, hogy nem emlékezek dolgokra, mert akkor ki tudja, mi jön elő. Ugyanakkor más dolgokkal vagyok elfoglalva, ezért nem érdekel. Ha le tudok szokni a dohányzásról, akkor elértem azt az állapotot, amit szeretnék. Ha ezt el tudom érni, akkor azt fogom mondani, hogy mindenre képes vagyok.

- R: Vannak vágyaid?
- SZI: Remélem, el fogom érni azt a pontot, hogy minél kevesebb vágyam legyen, hogy elégedetten üljek itt. Az jó lenne.
- R: És még mire vágysz?
- SZI: Erre. Azon kívül nincs vágyam. Volt nagyon sok, de azok régiek. Mostani vágyaim nincsenek. A magam megbecsülésében levő elégedettség szerintem nagyon jó cél. Talán sikerül. Más vágyam nincsen, semmi. Bár... gondolom, mindenki hallott a jobboldali dolgokról, Magyar Gárda, anyám tyúkjá. Itt a faluban is van két gárdista. Itt csúszom bele abba, amit nem szerettem volna. Hogy Magyarországon vagyunk. Ez az, amit nem szerettem volna! Gyere, megmutatom, mit tanultam. Előbb be kellett volna játszanom magam egy kicsit. Ezt tanultam meg először. *(Német dal, szöveggel, énekelve.)*
- R: Ez mi volt?
- SZI: A régi, DDR-es esti mese: „Homokember, édes homokember, / Most már idő van, a gyerekek mennek az ágyba.” Egy német népdal. Hogy van? Elfelejtettem. Izgulok is. De ez a legszebb, nem? Hogy a rosseb? Nem emlékszem, meg kell nézni a kottát. *(A kertbe mennek tyúkokat etetni, Szini énekel.)* „Élías, Tóbiás, egy tál dödöle, et-tél belőle. Kertbe mentek a tyúkok, mind megették a magot! Élías, Tóbiás, egy tál dödöle.” Szép volt. Köszönjük szépen! Menjél, ott van anyuci! Jó! Na, mehetünk? Pipikék! Pi-pi-pi-pi-pi, egyetek, édeseim! Hozzam Pimpőkét? Itt a finom spagetti a Pimpőkének. Híres filmsztár leszel! Pimpőke nem találja el a kaját. Néha eltalálja. Ezt látod Pimpőke? Nem látod?
- R: Hogyan lett vak?
- SZI: Magától. Így született. De vak tyúk is talál szemet. Azért van becsukva a szeme, mert bántják a többiek. Mert ilyen kis szerencsétlen.
- R: Hogy vettétek észre?
- SZI: Először furán nézett. Próbálkoztuk tenyérből etetni, mert szelíd volt. Nem találta, mindig mellé ptyegett. Elkezdtük tesztelgetni, hogy mennyire vak: jócskán. Van egy lábos, amiben van kukorica, azt szokták enni a tyúkok. Ha elmegy a többi tyúk, leüldögélnek, aki gyávább, a végén eszik. Nagyon szeretik a tésztát.

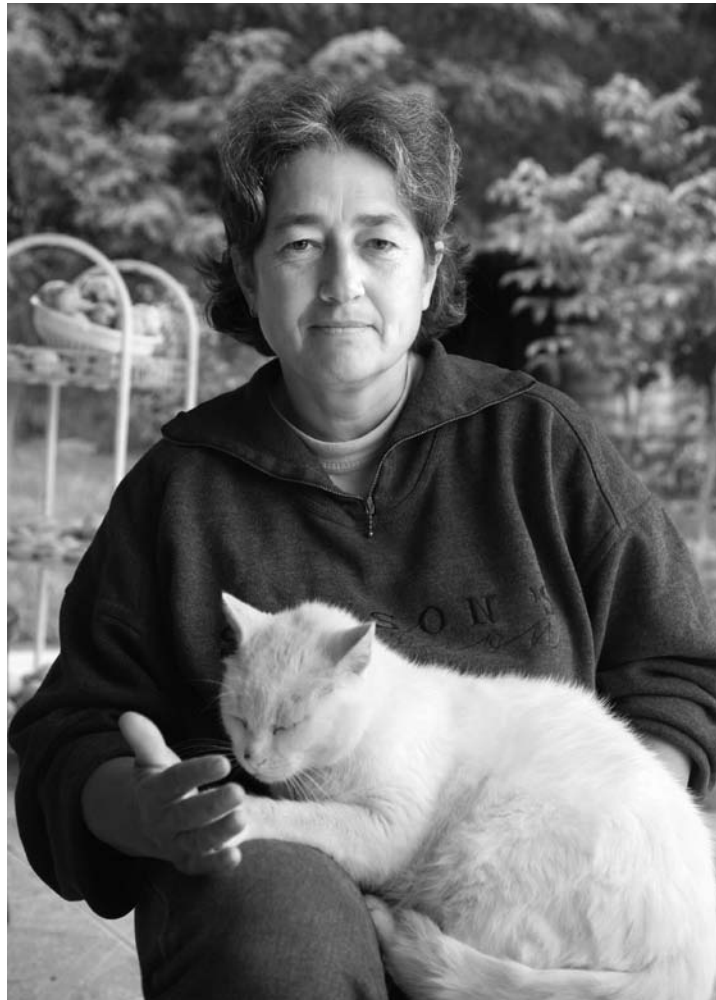
Kampec Dolores zenekar, Graz, 1988. Fotó: Szilágyi Lenke

Pisa, 1988 körül. Fotó: Szilágyi Lenke

1989. Fotó: Szilágyi Lenke

„Itt valamilyen paradicsomi létben élek, egyedül”

Bán Mari (1959)

R: Mesélnél a családról, arról, hogy honnan jöttél?

BM: Budapesten születtem. 41 éves koromig Óbudán laktam, majd leköltöztem ebbe a kis faluba, Szatinára. Jártam itt látogatóban, és nagyon megtetszett a hely, és mivel úgy éreztem, hogy semmi nem köt már a fővároshoz – munka vagy bármilyen más kötődés –, úgy döntöttem, hogy a nyüzsgés után szeretnék egy kicsit befele élni, természetközelibb módon. A család? Egyke vagyok, anyukám egyedül nevelt. Az idősebb rokonaim (apámon kívül) mind meghaltak, a fiatalabbak családot alapítottak, nem tartott vissza senki-semmi, úgyhogy eljöttem Pestről.

R: Édesapát ismerted?

BM: Kétéves voltam, amikor elváltak, aztán felnőttként elég jó volt a kapcsolatunk, de pár éve nagyon beteg, és a második házasságából született lánya előkerült a semmiből, most együtt élnek valahol, sajnos nem tudom, hol, látogatni sem tudom.

R: A zene iránti érdeklődésed mikor kezdődött?

BM: Első zenei élményem hatéves koromban volt, amikor a táncdalfesztivált közvetítette a televízió. Attól kezdve én állandóan zenét hallgattam: kaptam egy icipici kis rádiót, két kis gombelemmel ment, és az éjjel-nappal a fülemben lógott. Tízévesen trombitálni kezdtem, bár dobolni szerettem volna, de a dobtanár nem volt hajlandó engem tanítani. De hét évvel később elkezdhettem dobolni, akkor találtam tanárt.

R: A dobtanár miért nem akart téged tanítani?

BM: A hatvanas-hetvenes években nagyon nehéz volt egy lánynak olyasmit csinálni, ami-re azt mondták, hogy az fiúknak való. Szerettem volna dobolni – nem lehetett. Vezetni tanulni – azt sem. Akkoriban nőként csak néhány hírességnek, előadóművésznek volt jogosítványa. Operatőr szerettem volna lenni, azt mondták, hogy nem létezik női operatőr! Az általános iskola után a televízióba szerettem volna jelentkezni, érdeklődtem, milyen iskolába kell menni, hogy operatőr lehessen – akkor mondták, hogy ilyesmiről ne is álmodozzak, nő nem lehet operatőr, vágó esetleg, vagy bármi más... Engem meg más nem izgatott.

R: Végül hova jelentkezted?

BM: Végül egy közgazdasági szakközépbe irattak be, hogy „legyen egy szakmám”, majd harmadikban találtam egy dobtanárt, végre elkezdhettem dobolni. A Liszt Ferenc

zeneiskolában tanultam szolfézst, összhangzattant, ilyesmit. Innen a konzervatóriumba jelentkezett szinte mindenki, nekem is megfordult a fejemben, de addigra én már a Bizottságban doboltam, és a dzsessz háttérbe szorult.

R: Édesanyád mit szólt ehhez?

BM: Nyilván nem örült, a tandíjamat sem ő fizette, hanem a keresztanyám, az első dobomat is az ő segítségével vettem. Ő nagyon vagány volt, pont tíz évvel idősebb nálam, a '68-70-es éveket hippiként élte meg, tanult zongorázni is, és tetszett neki, hogy én dobolni akarok, ezért támogatott.

R: Jó volt vele a kapcsolatod?

BM: Ühüm. Ő volt akkor a legjobb barátnőm, amíg élt, mindig mindent meg tudtam vele osztani. Neki mondtam el először, hogy én a lányokat szeretem. Hétvégeken, ha dzsesszklubba, koncertre akartam menni, nála öltöztem át, adott farmert, nekem az nem volt még. Anyám persze nem tudott róla, hogy én „ruhaváltós” buliba járok.

R: Hogyan lettél aztán dobos egy bandában?

BM: Véletlenek folytán lettem a Bizottság tagja. Volt egy alibi-fiúm, akivel egyszer kimentünk motorral Szentendrére, és Wahorn (akivel a „fiúm” együtt katonáskodott) egy alkalmi formációval (az még nem a Bizottság volt) épp dzsemmelt a Templom téren. Ott találkoztunk először. Később kiderült, hogy dobost keresnek a Bizottságba, megpróbáltam, ottragadtam. Baromira tetszetek.

R: Milyen alibi-fiú?

BM: Volt a család körül egy fiatalember, aki anyukámnak nagyon tetszett volna mint vőjelölt – nem tudtam akkoriban még elmondani az igazat neki magamról –, szolid, rendes fiatalembernek ismerte, akivel eljárhattam bulizni, motorozni. Nekem meg így baromi jó volt, nem próbálkozott semmivel, anyukám meg boldog volt, hogy van egy fiúm.

R: Akkor te már tudtad, hogy a lányokhoz vonzódasz?

BM: Igen, én már az óvodában is egy kislánynak udvaroltam, majd az általánosban is végig. Ötödikes voltam, amikor az első barátnőm, aki hetedikes volt, megtanított csókolózni. Két évig tartott, míg ő ott nem hagyta az iskolát. Aztán a középiskolában, amikor kiderült, hogy a lányok vonzanak, szóltak az iskolaorvosnak, ő meg beutalt egy pszichiáterhez, aki azt mondta az orvosnak meg az osztályfőnökömnek, hogy nem kell megijedni, ez csak ilyen gyerekkori rajongás, majd kinövöm.

R: Hogy derült ki?

BM: Az úgy volt, hogy egy osztálykiránduláson – lányosztály volt! – összekavarodtam

éjszaka az egyik lánnyal, a többiek meg elmondták az ofőnek, hogy a Bán Mari... Ő meg azt gondolhatta, hogy veszélyes vagyok az osztályra. De a társaim nagyon helyesek voltak, kiközösíthettek volna, vagy piszkálhattak volna – de nem. Amikor aztán kiálltam, és elmondtam, mi van, nagyon jól fogadták az osztálytársaim, utána mindenki heccelt, de jópofán, meg flörtölgettek velem. Szóval, kedvesek voltak, végül is nagyon klassz, nagyon hangulatos négy évem volt a suliban. De csak az osztály fogadott el. Az iskola többi tanulója nem.

R: Ők hogyan reagáltak?

BM: A többiek összesúgtak, mutogattak, hogy „na, az ott buzi”... ez nagyon rossz érzés volt. Akkor tudatosult bennem, hogy olyan valaki vagyok, aki nem felel meg a többieknek – és ettől kezdve elég csendes, visszahúzódó lettem. Baráti körben szerettem a középpontban lenni, de ahol sok idegen volt, inkább meghúzódtam egy sarokban, vagy például buszra sem szálltam föl, ha nagyon tömve volt, meg amikor kézbesítőként dolgoztam a tévében, nem mertem bemenni egy irodába, ha már három embernél több volt benn. Ilyen súlyos gátlások alakultak ki bennem: meg voltam győződve, hogy a homlokomra van írva, hogy meleg vagyok. Körülbelül tíz éve, úgy 38 éves koromra szabadultam meg ezektől a gátlásoktól, de még mindig nem teljesen.

R: Anyukáddal meddig hitetted el, hogy minden rendben veled?

BM: 26 éves koromig, akkor beleolvastam a postámba, és kiderült, hogy egy Mario helyett egy Mónikával levelezem. Meg egyszer anyu meglátogatott, és műszempillák voltak a fürdőszobában – akkoriban egy elegáns színésznővel laktam együtt, anyám meg Péterről tudott. Úgyhogy lebuktam. Aztán nem firtattuk tovább, de legalább nem kellett többé hazudoznom. Abban maradtunk anyuval, hogy ő nem kérdez, én meg nem mondom.

R: És mi történt, amikor elolvasta azt a levelet?

BM: Hát, akkor egy hétig sírt. Megmondtam neki, hogy ez már így fog maradni, és hogy én mindent megpróbáltam. Tényleg, úgy 18 éves korom körül úgy gondoltam, hogy muszáj megpróbálnom lefeküdni egy fiúval. Volt egy-két fiú, akiket nagyon kedveltem, csak hát nem voltam szerelmes beléjük. Az egyikükkel megbeszéltem, hogy pénteken bebújunk az ágyba, és addig nem szállunk ki, amíg nem jön össze valami, de már tíz perc múlva nevetve abbahagytuk a kísérletezést, teljesen reménytelen voltam. Szóval, mondtam anyukámnak, hogy én megtettem mindent, de nem sikerült, úgyhogy vagy elfogadja, vagy elveszít. Volt egy fiú, akivel nagyon szerettük egymást,

ő óvott, féltett, meg minden, de nem ment, ott sírtunk, hogy nekünk miért nem sikerülhet... olyan 18-19 éves lehettem, de máig, ha összefutunk valahol, a legnagyobb melegséggel tudjuk egymást megölelni.

R: Ezután egy ideig nem voltál szerelmes?

BM: Nem, nem voltam, nem éreztem azt a bizsergést, vagy azt, hogy meglátok valakit, és megérint lelkileg. Aki nem meleg, az nem tudja elképzelni ezt az érzést, pedig ez ugyanolyan, mint amikor egy heteró lány meglát egy fiút. Én, ha meglátok egy lányt, ugyanazt érzem, amit egy heteró, ez nem választás kérdése, az érzelmeinket nem tudjuk irányítani – úgy gondolom. Marhaság, amit manapság állítanak, hogy divat a homoszexualitás, és a gyerekeket óvni kell a melegektől, nehogy „felvegyék” ezt a divatot. Ez nem így működik! Belülről jön ez az érzés, és nem lehet megváltoztatni. Azt tudom, hogy én már óvodás koromban meleg voltam, ez biztos. Nekem egy kislány tetszett már akkor is, akivel együtt szöktünk ki az oviból, elmentünk csavarogni, madártojást keresni... (Azóta róla is kiderült, hogy leszbikus!) Szóval, nem hiszek abban, hogy orvos ezen változtathat. A pszichiáterek abban segíthetnek, hogy képessé váljunk elfogadni magunkat.

R: Kinek, mikor beszéltél először arról, hogy mit érzel?

BM: A keresztanyámnak – tizenegy éves voltam, és már totál biztos abban, hogy meleg vagyok. Ő teljesen jól fogadta, és azt mondta, szerintem elmondhatnám apunak is. Neki 14 évesen mondtam el, épp nyaralni indultunk, és gondoltam, jobb, ha tudja, hátha ott megismerkedem valakivel, ne sokkolja, ha meglát. De ő is nagyon jól fogadta. Csak anyuval volt rossz, de hát vele éltem. Annyira azért nem volt gond, nem kellett túl sokat lódtítanom vagy dugdosni a barátnőimet, mert nem voltak... Annyira nehéz volt partnert találni abban az időben! Nem ismertem senkit, úgy 17-18 évesen kezdtem azt hinni, hogy egyedül vagyok a földön, aki így érez. A Gobbi Hildán kívül, mert róla lehetett tudni, hogy leszbikus. Hirdetni sem lehetett sehol. Az egyik lány a középiskolából azt mondta, menjek az Astoriához. El is mentem, ott ácsorogtam az aluljáróban, míg felszedett egy lány, el is mentünk az Ifjúsági Parkba, egész este táncoltunk, csókolóztunk... és végig Péternek szólított, haza akart vinni, azt hitte, fiú vagyok – és mikor kiderült, hogy én Mari vagyok, nem Péter, rémülten otthagyt az utcán.

R: Ezután hol, hogyan ismerkedtél?

BM: Még évekbe telt, míg igazi, hús-vér leszbikus nőszemélyt találtam, 21-22 éves voltam már. Nem tudtam hol keresgélni, egy utcai ismerkedés ugyan volt még, szem-

kontaktusból jöttünk rá, hogy mindketten melegek vagyunk – de nem passzoltunk, két hónapnál nem tartott tovább. No és nekem ott volt a zenekar, a zenélés. Rendszerint kedves ember volt, nagyon sokan szerettek, lányok is flörtöltek velem, de nem lett egyikből sem semmi. Aztán egy szilveszterkor a Bizottsággal koncerteztünk a Színművészeti Főiskolán, ott ismerkedtem meg egy színésznővel, na ez volt az első igazi, nagy kapcsolat – össze is költöztünk, ő volt a műszempillás Péter!

R: Te azt mondd, hogy meleg vagy... az érdekelné, hogy minek nevezted magad akkoriban, milyen szóval beszéltél magadról?

BM: Úgy tízéves koromig minden reggel azzal ébredtem, hogy nem nőtt-e ki a fütyim. Egyszerűen nem éreztem magam lánynak. Teljesen fiúként viselkedtem, focizni jártam, a fiúkkal együtt nézegettük a lányokat. Abban a tudatban éltem, hogy én is fiú vagyok, csak még nem nőtt ki a fütyim. Aztán amikor 11 évesen összejöttem azzal a lánnyal, akivel csókolóztunk az utcán, akkor ő mondta azt, hogy ha most látna minket valaki, azt hinné, buzik vagyunk. Abban a pillanatban zuhant le a fejemben az, hogy úristen, én buzi vagyok! Addig azt sem fogalmaztam meg magamban, hogy én lány létemre lányt szeretek. Rögtön ezután szereztem egy orvosi könyvet, amiben ilyen eseteírások voltak, ott olvastam a „leszbikusság” szót, és így tudtam meg, hogy én leszbikus vagyok. De olyan idióta dolgok is voltak abban a könyvben, hogy a leszbikusok bajuszosak – erre nézegetni kezdtem magam a tükörben, hogy hú, nekem is van bajuszom, és most erről mindenki tudni fogja, hogy én buzi vagyok... Úgyhogy valami borzasztó érzés volt! És akkor így kezdtem el szépen bezáródni.

R: Belülről fakadt ez az érzés, hogy más vagy, mint a többi lánygyermek, vagy esetleg a külvilágtól is kaptál jelzéseket?

BM: A külvilág akkoriban még nem figyelt rám. De amikor a tévénél dolgoztam nyári szünetben kézbesítőként, 13-14 éves lehettem, és a folyosón mentem valahova, hallottam, amint az egyik hölgy (nem mondom a nevét, ismert személyiség) odaszólt egy másiknak, hogy „Te, ez a kis kézbesítő csaj, ez buzi”, mire az „Igen? Miből gondold?” Tehát aki erre érzékenyebb volt, az észrevette, én viszont nem tudhattam, ki érzékeny, ki nem – így aztán folyton azt éreztem, hogy látják rajtam. Tartottam a rosszízű megjegyzésektől, ez is olyannak tűnt. Mondhatta volna például úgy is, hogy „Látod azt a kislányt, aki ott szalad a lépcsőn? Biztos leszbikus...” És akkor teljesen kiborultam, lementem a kézbesítők irodájába, és elmondtam, hogy lebuziztak, és hogy ez nekem mennyire fáj – mindezt azért, mert félttem, hogy elkezdene pletykálni rólam.

- R: Nem szokványos, hogy az ember 12-13 évesen a tévénél kézbesítősködik.
- BM: Anyukámnak – aki szerintem látens leszbikus volt – volt egy édes, pici vénkisasszony barátnője, Marika néni. Ő volt a kézbesítők csoportvezetője a tévében, így anyukám rábízott nyaranta, ő ügyelhetett rám, mert anya dolgozott. Ezért is aggódtam, nehogy pletykáljanak arról, hogy én meleg vagyok, ezért mentem le hisztérikusan az irodába, mert tartottam attól, hogy Marika néni szól anyukámnak. De ő helyes volt, megvédett, én meg örültem, hogy jól van, ezt jól csináltam! Szerettem ott dolgozni, és éreztem, hogy vannak köztük meleg emberek, de nem mertem senkihez közeledni, annyira féltem attól, hogy lebukom.
- R: És valaki nem mutatott irántad érdeklődést?
- BM: Nem. Pedig nem bántam volna... Volt ott egy-két vágó csaj, akiről éreztem... Hát, ennyit a ráébredésről, meg a melegség gyerekkori megéléséről. Az volt a legroszszabb, hogy nem lehetett sehol ismerkedni. De aztán az a leányzó, akivel az utcán ismerkedtem meg – az ő nevét szerintem nyugodtan kimondhatom, mert nagyon fontos szerepe volt a meleg közösségben: Bajkó Juditnak hívják. Ő sem tudott itthon ismerkedni, ezért egyfolytában azon agyalt, hogy mit lehetne kitalálni, hogy a lányok ismerkedhessenek. Aztán egy barátja, egy meleg fiú megcsinálta az első társskereső szolgálatot Magyarországon, de ő főképp a fiúkra specializálódott. Persze heteró társskereső volt, más nem lehetett. Judit pedig létrehozta a másik társskeresőt, és ő a lányokra figyelt. Ezután kezdtem megismerni embereket, ezen a társskeresőn keresztül: Timár Magdit, Gerdust, akire Judit majdnem két évig várt, hogy idejöjjön Németországból. Éveken át Judit révén ismertem meg a meleg közösséget, ő mindig tudta, mikor, hol van buli. Aztán sokáig nem találkoztunk, de közben én rengeteg embert ismertem meg.
- R: A társskereső irodába bementek heterók is, ez volt a fedőtevékenység?
- BM: Igen, igen. Ez úgy volt, hogy három bemutatást lehetett kapni 500 forintért, aztán aki elküldte a pénzt, kapott egy időpontot Judittól. A találkozás egy ilyen irodaszerű helyen zajlott, ahova eljött a másik fél is. Inkább fiatal fiúk jelentkeztek, mert a lányok nem így keresték a partnereiket, de túl sok meleg nem kavarodott oda, akik igen, azok nagyon hálásak voltak Juditnak, hogy volt olyan bátor, és megcsinálta ezt az egészet.
- R: Mikor is volt ez?
- BM: Úgy '83 környékén, más társskereső szolgálat nem is létezett akkoriban.
- R: A leszbikusok tudták, hogy ha Juditnál jelentkeznek, van esélyük párra találni?

- BM: Igen. Összeültünk páran, a színésznő barátnóm, a Judit és barátnője, meg mások, és ötletbörzét tartottunk, hogy kitaláljunk olyan szöveget, amiből az illető, aki a hirdetést olvassa, rájöjjön, hogy...
- R: És akkor a melegek...
- BM: Maguktól jelentkeztek, igen, meg merték írni. És a személyes beszélgetésen is elmondták, mit szeretnének, mire gondolnak komolyan, vagy milyen elvárásaik vannak.
- R: Mondtad, hogy sok heteró talált párra, de vannak-e meleg vagy leszbikus párok, akiket Judit hozott össze?
- BM: Hú! Én két lányt ismertem így meg, Ritát és Timár Magdit – őket összehozta Judit, kb. fél évig lehettek együtt. Aztán Magdi megismerkedett Gerdussal, ennek az lett a folytatása, hogy hat évig éltek együtt. Én meg lassan kikerültem ebből a baráti körből – nagyon intenzíven muzsikáltam, nem volt időm velük találkozni. Azt hallottam, hogy évekig jól ment az iroda.
- R: A hirdetésszövegekre, amelyeket kiagyaltatok, nem emlékszel?
- BM: Á! Nem, nem emlékszem, annyi minden kiment már a fejből!
- R: Mégis, esetleg nem raktatok el egy ilyen újságot?
- BM: Hát én nem. Esetleg Juditnak lehet, hogy van.
- R: No és a Bizottságban elfogadtak téged?
- BM: Persze, ők nekem amolyan pótpapáim voltak, a Wahorn is meg a Laca – én 21 voltam, ők meg már túl a harmincon. Nekem nem is zeneileg volt nagy élmény a Bizottság tagja lenni, inkább ilyen tudatnyitogatás: a keleti kultúrával, Hamvassal, a zen-buddhizmussal, ezzel az egész szellemiséggel ott találkoztam először. Olyan volt ez az egész, mint egy család, maga a Bizottság pedig egy életforma. Csak aztán, ahogy egyre sikeresebb lett a zenekar, és meglett az első lemez, jött egy hahnizós időszak, és ez már nem tetszett, kezdődtek a belső problémák. Úgyhogy bejelentettem, hogy kilépek.
- R: Amíg a zenekar tagja voltál, sikerült kapcsolatokat kialakítanod?
- BM: Heteró lányok ragadtak rám, de ez olyan volt, hogy akinek nem jutott fiú a zenekarból, az hajlandó lett volna kikötni az én ágyikómban – ez meg nekem nem kellett, nem egyéjszakás kapcsolatra vágytam, hanem igazi barátnőre. Ezek ilyen zenekar körül legyeskedő leányzók voltak, és ez engem inkább taszított, mint vonzott.
- R: Mondhatjuk, hogy magányos voltál?
- BM: Nem. Rettentő jó barátaim voltak. Volt egy-két nő is köztük, festőművésznő meg

költőnő vagy fotóművész csaj. Fantasztikus nőkkel ismerkedtem meg, de nem kellett nekem lefeküdnöm velük – én már akkor megtanultam, hogy nem kell minden nővel lefeküdni ahhoz, hogy nagyszerű kapcsolat alakulhasson ki köztünk. Meg anynyi jó fej nő van, hát nem lehet minddel összejönni! Vannak emberek, akikkel a mai napig tartom a kapcsolatot.

R: A Bizottság után mi következett?

BM: Egy ideje már „üldözött” engem a Zalatnay – de még eszembe sem jutott kilépni a Bizottságból, és a műfaj is nagyon távol állt tőlem. De aztán egyszer pont a lemezgyárban voltunk egy utómunkálaton, amikor felhívott Cini, annyira nyomult, hogy elmentem találkozni vele – fantasztikus, erős egyéniséggel kerültem szembe, úgyhogy rögtön megfűzött engem. Volt benne egy olyan női energia, ami befogadott, amire nekem annyira szükségem volt. Soha nem történt köztünk semmi, csak én ott, abban a pillanatban nagyon megszerettem őt. Még félévig a Bizottságban kellett dobolnom, aztán átmentem a Cinihez végleg.

R: A Zalatnay Cini háttérzenekara voltak?

BM: Igen, mi voltunk a Cinibabák. És itt szinte rögtön összeöttem a basszusgitárossal. Ő is meleg volt, csak még ő sem tudta. Ez ’83-ban volt, én 24 éves voltam ekkor, ő is fiatal, nagyon komoly leányzó, és amíg megvolt a zenekar, együtt voltunk. A Bizottság egy happening-band volt, egy életérzés, nem annyira a zenéről szólt, úgyhogy én igazából dobolni a Zalatnaynál tanultam meg. Négyen-öten voltunk csajok, meg egy dzsessz-zongorista, Fogarasi János. Szuper volt, de aztán vége lett. Utána egy előkelő lokálban játszottam, persze női zenekarban, két évig – itt énekelt Rácz Kati, imádtam a hangját. Ungár Pista, ismert dzsessz-szaxista volt a korrepetitorunk – csuda jó emberektől tanulhattam, nagyon jó sulis volt.

R: Egy másik női zenekarnak is tagja lettél.

BM: Igen, a vendéglátózás után visszavágytam a rockszínpadra, találtam egy YA-YA nevű lányformációt, amiből később a Moralisa lett, egy lemezt is kiadtunk. És hogy ne adjunk támadási felületet, a lányokkal megbeszéltem, hogy nem vállalom föl a máságot, ne hozzuk a zenekart kellemetlen helyzetbe – akkortájt jelent meg a *Kacska Magazin*, kezdődött a média bulvárosodása. Meg akkoriban írt keresztapám egy könyvet, az volt a címe, hogy *A homoszexualitásról* – interjúk is kerültek volna bele, így engem is megkérdezett, hogy vállalom-e. De mondtam neki, ne haragudjon, a zenekar miatt nem tehetem.

R: Ki a keresztapád?

BM: Tóth Lászlónak hívják, szociológus. Egy szép, vaskos tanulmánykötet lett végül, az első, amely erről a témáról született Magyarországon.²⁸

R: A lányok tehát elfogadtak?

BM: Igen. És a család meg a barátok, ez soha nem volt gond. Meg aztán számomra a zenélés intim valami, más, mintha egy irodában ülnél, s azt sem tudnád, ki ül melletted. Itt meg turnéztunk, együtt aludtunk, ment a duma a pasikról, tőlem meg azt kérdezték, na, Marika, hogy vannak a csajok? Ekkoriban nem volt senkim, ők meg feltettek egy papírt a falra a próbateremben, és ha csak annyit mondtam, hogy láttam egy jó nőt, gyorsan húztak egy strigulát. Jó fejek voltak. Nem is volt annyira fontos a párkapcsolat, csak a zenekar, meg az, hogy mindent meg tudtam osztani velük.

R: Voltak negatív tapasztalataid?

BM: Nem, szerencsére olyan közegben mozogtam, hogy soha nem konfrontálódtam. A hétköznapijaimat is úgy éltem tulajdonképpen, hogy nem volt melegidentitás-tudat, éltem az életem, tettem a dolgom. Persze kaptam a külvilágtól időnként visszajelzést, hogy én meleg vagyok. De nem voltak rossz élményeim.

R: A melegek bántalmazásával sem találkozta?

BM: Hallottam, hogy van olyan, hogy buziverés, a fiúkat verték, a lányokat sokkal jobban tolerálták. De én nem találkoztam ezzel. Volt egy német barátnőm, akinek nagyon próbáltam férjet keresni a meleg fiúk körében, és pont Berlinben ismerkedtem meg egy fiúval, az ő társaságában hallottam ilyen sztorikat, hogy megverték őket este, éjszaka, amikor egy-egy szórakozóhelyről kijöttek. A lányokat a heteró férfiak is jobban tolerálják, ez őket szexuálisan izgatja. Nem. Próbálok keresgélni a fejemben, de nem tudok negatív élményeket felidézni.

R: Akkor már léteztek meleg szórakozóhelyek?

BM: Fiúknak szóló helyek mindig voltak. A gond az volt, hogy lányoknak nem, mert a lányok nem számítottak fizetőképessé vendégnek – több helyen is próbálkoztak azzal, hogy megnyitják a lányoknak is az ajtót, olyan napokon, mint a szerda vagy a kedd, amikor senki nem megy szórakozni. De a lányok elmentek, örültek, hogy egyáltalán van hely, ahol találkozhatnak. Fiúknak való hely sem volt sok, és azokról tudtak azok, akik buzikat akartak verni. Nekem a ’80-as években nem is a máságom miatt voltak konfliktusaim, hanem a Bizottságra jellemző máskéntgondolkodó mivól-

²⁸ Tóth László (szerk.): *A homoszexualitásról*. ELTE Szociológiai Intézet Szociálpolitikai Tanszék, Hilscher Rezső Egyesület, T-Twins Kiadó, Budapest, 1994.

tunk miatt: megfigyeltek, bevittek a rendőrségre meg ilyesmi. De mégis, volt melegséggel kapcsolatos negatív tapasztalatom is, eszembe jutott! Kolléganőmmel a Cinibabákból csókolóztunk a Margit-híd budai hídfőjénél, egy kis parkban. Nagy kapucnis kabátban ültünk egy padon, és csókolóztunk. Megjelent két rendőr, és mint az *Egymásra nézve* című filmben, fogták az igazolványunkat: „Erzsébet! Mária! Hát maguk mit csinálnak?” Azt mondtuk, hogy hát sugdolózunk, most találunk ki dallamokat meg szövegeket, merthogy mi zenélünk, egy zenekarban játszunk, és ha-ha-ha. És akkor bevittek minket az aluljáróban egy kis helyiségbe, ahol a takarítók tartották a felmosóeszközeiket. Elég szigorúan, keményen beszéltek velünk, próbáltak félelmet kelteni bennünk. Felírták az adatainkat, listára lettünk véve, ahogy annak idején minden homoszexuálist regisztráltak. Ez az egy ilyen negatív élményem volt.

R: Nem féltél?

BM: Nem, én retentő jól szórakoztam, meg hát muszáj volt erősnek lennem, mert a barátnőm nagyon megijedt, próbáltam őt nyugtatgatni, hogy semmi következménye nem lesz az egésznek, csak bekerültünk egy adatbankba, ennyi.

R: Esetleg tudsz arról, hogy a melegeket megfigyelték?

BM: Nem tudom, csak sejtem. A fiúkat biztosan: a postájuk is mindig újraragasztva érkezett meg. És akkor nyilván a környezetüket is figyelték. Meg tudok fotóművész, zenészbarátokról, akiknél szinte naponta megfordultam, és tudtuk, hogy lehallgatják a telefonjukat. Én nem érzékelttem, hogy megfigyelnek, csak sejtettem, hogy igen. Egy ideig voltam külföldiek és itteniek között úgymond postafiók, mert úgy véltük, hogy engem nem figyelnek. Megnézhetném a Levéltárban, de igazából nincs jelentősége.

R: Mit gondolsz, voltak köztetek beépített emberek?

BM: Szerintem a '80-as évek elején ezek az underground csoportok komoly megfigyelés alatt álltak, voltak beépített emberek, sejtettük is, hogy kik azok. Volt olyan, hogy direkt megrendezett beszélgetéseket folytattunk a jelenlétükben. Mi ebbe nőttünk bele, tudtuk, hogy nem lehet bárhol bármit mondani, és akkor ezt én elfogadtam. Meg azt is, hogy köztéren nem lehet inni, nem lehet csókolózni, hát jó. Nem lehet, hát akkor megtanulsz ezzel együtt élni, elfogadod. Muszáj.

R: Ez tényleg ilyen könnyen ment?

BM: Hát azért az rossz volt, hogy az ember nem járhat kézen fogva a kedvesével, vagy ha rátör egy érzelmi hullám, nem csókolhatja meg – az ember, ha szerelmes, szeretne folyton fizikai kontaktusban lenni a kedvesével. De hát nem lehetett. Megmondom

őszintén, engem is zavar, ha a heterók csókolóznak, mert ne csókolózzanak! Az is lehet, hogy ez azért alakult ki bennem, mivel én nem csókolózhattam. De különben úgy gondolom, nem kell feltétlenül az utcán élni a magánéletet.

R: Téged tehát nem figyeltek meg mint lesbikust?

BM: Nem, nem hiszem, hogy a lesbikusságom miatt figyelgettek volna. Viszont mikor kint voltam Berlinben a barátnőmnél, már első alkalommal reggel becsöngettek a lakásba, kérték az útlevelemet, utána az utcán többet nem. Tudtam, hogy mindenütt ott vannak – hogyha egy új emberrel mentem az utcán, tőle kérték a papírjait, tőlem nem, azt mondták, ja, nem kell, magát már ismerjük. Fura érzés volt, de elfogadtam, hogy jól van, akkor ismernek.

R: Van még ilyen történeted?

BM: Igen, eszembe jutott még egy negatív élmény, amiben érdekes módon kapcsolódik a politika és a melegség. Volt egy pali a zenekar körül, amikor az a színésznő barátnőm volt, és ez a pali nagyon szeretett volna velünk hármasban lefeküdni. Mivel mi nem mentünk ebbe bele, följelentette a barátnőmet, hogy *Beszélőt* olvas – így borult meg az ő pályája. Az volt a legszörnyűbb, hogy a melegségünk miatt akadt el Évi pályája, de az a fiatalember ilyen politikai színezetet adott a dolognak, és ezért kellett Évinek elhagyni az országot. Münchenben énekelt évekig, aztán a rendszerváltás után hazajött, és énekesnőként folytatta.

R: A '80-as évek második felében nem nyíltak igazi meleg helyek?

BM: Az úgy volt, hogy '86-'87 körül létrejött a Homeros egyesület, amely az első meleg szervezet volt, és annak a segítségével nyílt meg a Lokál nevű meleg szórakozóhely a Kertész utcában, szemben a Fészek Klubbal. Akkoriban koncert után a Fészekbe mentünk bulizni, levezetesképpen. És ha más társaságra vágytam, akkor átsétáltam a Lokálba – nagyon jó hangulatú hely volt, lehetett táncolni, volt bár is, el lehetett bújni, ha partnerrel volt az ember. Lehetett, úgymond, meleg társadalmi életet élni, de nagyon ritkán mentem oda. Nem akarom bántani a melegeket, csak én soha nem az identitásuk alapján válogattam a barátaimat. A baráti köröm elég szűk volt amúgy, mindig az adott zenekar. És mivel ők nem voltak melegek, én jártam velük heteró helyekre. Ha női zenekarral mentem valahova, gyakran bepróbálkoztak fiúk, hogy „na, csajok, átülhetünk?” Abban a pillanatban, ha megmondtuk, hogy nem akarunk fiútársaságot, rögtön lebuziztak minket – ez volt az első reakciója a pasiknak. De nem igazán tudok mesélni a meleg éjszakai helyekről, mert mi nem nagyon voltunk benne.

R: Ismerkedni próbáltál?

BM: Nem. Ismerkedni sose, ilyen helyen. Mindjárt a legelején, amikor beindult néhány leszbikus szórakozóhely, rájöttem, hogy én ott nem tudok az igényeimnek megfelelő társat keresni. Lement az ember, vadászott, de maximum egyéjszakás kalandokat talált. Tartós kapcsolatot, partnert találni én nem tudtam soha ilyen helyen. De azért nagy szerencsém volt, valahogy úgy hozta a sors, hogy mindig megismerkedtem valakivel, anélkül, hogy nagyon kerestem volna. Például Berlinben ismertem meg azt a német lányt, aki nagyon sokáig fontos volt az életemben. Aztán egy angol származású tanárnővel²⁹ ismerkedtem meg, aki itt Budapesten tanított az ELTE-n, és egy előadáson, a Feminista Hálózat révén találkoztunk.

R: A feminizmussal hogyan találkozta?

BM: A feminista hullám mindjárt a rendszerváltás után kezdett előtérbe kerülni, mint annyi minden más, és akkor elmentem megnézni, mit csinálnak, hogyan gondolkoznak. Bementem, és első alkalommal tátottam a szám, hogy jézusom, itt ül harminc nő, aki ugyanúgy gondolkodik, mint én! És akkor eldöntöttem, hogy segítem valahogy a munkájukat. Miután beszéltem a lányokkal a zenekarból, azt tudtam felajánlani, hogy szívesen fellépünk a Feminista Hálózat rendezvényein. Én így tudtam támogatni ezt az ügyet, és itt ismertem meg aztán a barátnőmet. A Feminista Hálózaton belül néhányan nagyon fontosnak tartottuk a családon belüli erőszak ellen fellépni – ez Magyarországon tabutéma volt –, ezért elhatároztuk, hogy létre kell hoznunk egy fórumot, ahova fordulhatnak azok a lányok, nők, akiket bántalmaztak, megerőszakoltak. Így hoztuk létre a NANE segélyvonalat. Ebben az volt a jó, hogy név nélkül, arc nélkül lehetett némi segítséget, fogódzót adni a kétségbeesett nőknek. Maga a feminizmus egy idő után nekem már túl erőszakosnak tűnt, ez a gyakorlati segítség sokkal fontosabb volt. Persze amit a Feminista Hálózat csinált, az is nagyon fontos volt, ám egy idő után már nem éreztem úgy megszólítva magam. Ekkoriban hangolódtem rá egy másfajta világlátásra: a metafizika, Helena P. Blavatsky és Alice Bailey foglalkoztatott. És akkor kivontam magam ebből az aktivista életmódból.

R: Hogyan készültetek föl a segélyvonal működtetésére?

BM: Horvát és szerb nők segítettek a NANE indulásában. Emlékszem, milyen nagyszerű volt a legelső képzés, amit ők tartottak azzal a céllal, hogy kibukjanak belőlünk a személyes élmények. Valaki megkérdezte, hogy mi az én személyes motiváci-

óm részt venni a NANE szervezésében. És akkor ott, a beszélgetés során borult ki belőlem, hogy úristen, tényleg, a postás bácsi mindig berángatott a köpenye alá a játszótérre – ovis voltam –, hogy fogjam meg az ujját. Azt is elmondtam, hogy tizenévesen nemi identitás problémám volt, azt hittem, fiú vagyok. Ekkor felidéződtek a nálam jóval idősebb férfiakkal kapcsolatos emlékeim is: vezetni akartam, egyikük felajánlotta, hogy persze, megtanít, de olyan helyre kell mennünk, ahol nem látnak. Elvitt valami sötét erdőbe, és akkor – nahát, akkor valamit valamiért! Szóval elég szörnyű dolgok voltak. Az úttörőtáborban meg javító-nevelőintézetbeli fiúkkal nyaraltattak együtt minket, és egy 18 éves srác – én akkor 11 voltam – szó szerint megerőszakolt. Mindezt én annyira mélyre elástam, hogy csak ekkor, harmincegynéhány évesen tört föl belőlem. Képileg, érzelmileg, minden előjött. Talán azért történhetek meg velem ezek a dolgok, mert volt ez a magam-keresés problémám. És talán azért is mélyültem el az ezoterikus filozófiában, pszichológiában, hogy rájöjjenek miért is vagyok meleg. Mi a dolgom, mi a feladatom ezzel. Ha elmegyek egy melegszerkezetbe, bármilyen szervezkedésbe, nem érzem azt az örömet, hajtóerőt, mint amit a NANE szervezésénél éreztem. Tehát nem éreztem azt, hogy nekem tevékenykednem kellene a melegekért.

R: Így aztán eltávolodtál...

BM: Ja, igen. Meg azon gondolkodtam, hogy valószínűleg nem a melegekért való harc a feladatom. Ilyen előzmények után jöttem ide Szatinára, hogy megélhessem mindazt, amit tanultam az ezotériából, a metafizikából meg a tanítóktól. Indiába nem mehetek elbújni, vagy Tibetbe egy barlangba, de egy csendesebb, meditatív életformát megvalósíthatok – így gondoltam, és ezért jöttem ebbe a kis zsákfaluba. Van olyan, hogy napokig nem találkozom senkivel, és csak a saját gondolataim pörögnek, ezeket lelassítani, irányítani izgalmas feladat.

R: Hogyan találta rá erre a falura?

BM: Ez nagyon érdekes volt: egy Moralisa koncerten megjelent Timár Magdi, és azt mondta, itt lesz az első randija egy nőszeméllyel – ő volt Kun Ágota, akit elkísért a kedves ex-barátnője. Nekem ez annyira tetszett, hogy elkísérte, nehogy valami baj érje őt a nagyvárosban, és nehogy Timár Magdi fölfalja... Amikor ők elköltöztek, én eljöttem meglátogatni őket, megnézni, hogyan rendezkedtek be itt, Szatinán. Ahogy gördült be a kocsí a faluba, akkor már a gyomromban éreztem azt, mint amikor valami megérint, vagy szerelmes leszek. Egy ilyen sírás előtti állapot, ott volt a gombóc a torkomban – és abban a pillanatban tudtam, hogy itt szeretnék majd élni, ha elsza-

²⁹ Antonia Burrows

kadnak azok a kötelékek, melyek Budapesthez kötnek. Mindig mindenre hét évet kell várnom, erre már rájöttem, úgyhogy pont hét évbe telt, míg házat vehettem itt.

R: Mikor is volt ez?

BM: Hát, Magdiék '90-ben találkoztak, '91-ben költöztek Szatinára, én meg '98-ban vettem egy házat, utána pedig már csak kerestem az építkezésre valót, mert az a házikó, amit megvettem, összedőlt.

R: Téged is egy kapcsolat kötött ide?

BM: Nem. Az, hogy én rendszeresen jártam Szatinára, teljesen független volt attól, hogy éppen volt valakim, vagy nem volt. Nekem olyan volt Szatina és a Kun meg a Timár, mintha apu és anyu lettek volna, akikhez elmegyek a vidéki birtokra. Itt voltam ünnepekkor, itt ünnepeltem a születésnapomat, idejöttem szilveszterezni. Mindig hozzájuk futottam, ha valami melegségre vágytam. Aztán pont mire én ideköltöztem, ők elmentek innen – később azon gondolkodtam, hogy nem is az ő személyük vonzott ide engem, hanem a hely maga. Rájöttem, hogy nekem a természetben kell élnem, ilyen csendes helyen, közel kell kerülnöm a földhöz. És ezt másképp nem lehet, csak ha naponta megérinthetem a földet, megtapintom, dolgozom vele. És miután nagyon levegős személyiség vagyok – a Mérleg jegyében születtem –, nagyon kell nekem a levegő, az ajtót csak a leghidegebb hónapokban csukom be. Azt hiszem, itt valamilyen paradicsomi létben élek, egyedül, de nagyon élvezem.

R: Egyedül költöztél ide?

BM: Végül is társsal jöttem, akit pont itt ismertem meg egy szilveszteri bulin, és akinek nagyon tetszett a tervem, hogy itt szeretnék berendezkedni, meditatív életet élni. Megkérdezte, csatlakozhatna-e, azt mondtam, ha nagyon akar, jöjjön. Együtt építettük föl a házat, de ahogy kész lett, ő el is ment.

R: Ez igazi szerelem volt?

BM: Részemről nem, de részéről, gondolom, igen. Nem tudom. Én nem szerelemként éltem meg. Jó volt, harmonikus kapcsolatban éltünk eleinte, de valahogy kizárt engem az életéből. Úgyhogy nem tudom, mi volt.

R: És hogyan tartod el magad?

BM: Ja, hogy miből lehet megélni? Hát, a kertből. Volt egy szörnyű időszak, miután a kedves barátnőm kihúzta alólam a megélhetést. Az úgy volt, hogy még Pesten eldöntöttem, hogy ha lemegyek Baranyába, nem fogok muzsikálni, tehát olyan munkát kell kitalálni, amiből ott lenni is meg tudok élni. Egyéves komoly munkával kialakítottunk egy másik leányzóval egy kis pólószitázó boltot, amely aztán nagyon jól ment. Ami-

kor meg szakításra került a sor, a barátnőm fogta és elvitte a boltot, a gépet, mindent. Itt maradtam tartalék nélkül, egy szépen felépített házzal, bútor nélkül, mert minden mozdíthatót elvitt. Segélyért nem folyamodhattam, nem voltam regisztrált munkanélküli, egy évig egy fillért sem kaptam. Timárék hoztak kutyatápot, egy másik pesti barátnőm küldött időnként egy kis pénzt.

R: Neked meg mi maradt?

BM: Úgy gondoltam, ha a kutyák kibírják napi egyszeri étekkel, és ha Buddha tanító bírta napi egy csésze rizzsel, akkor nekem is menni fog. Kipróbáltam, hogyan lehet egy csésze rizzsel, meg amit kinn találtam – feketenadálytő levél, lucerna, ilyesmi –, megélni, igen izgalmas időszak volt. Meg nagyon fontos is, mert rájöttem, hogy nekem ezt kellett megélnem, és nem a házépítő milliomos, a gazdag pólószitázó üzlet-asszony szerepét. Tudok dolgozni, mint az igavonó állat, ha megmondják, mi a dolgom, és ötleteim is vannak, csak nem tudom egyedül megvalósítani azokat – kell egy társ vagy egy pár, hogy létre tudjak hozni valamit. Úgyhogy amint magamra maradtam, meg csóró lettem, mindenki elfordult tőlem – akkor én lecsúszott buzi lettem.

R: Kezdetben nem volt ezzel gond?

BM: Nem, amikor leköltöztünk ide a barátnőmmel, látták bennünk a pénzt, az üzletet. Píllanatok alatt nagyon kedvesek lettek, elfogadtak minket, aztán elkezdődött a buzizás – főként miután összejöttem a helyi cigányasszonnyal.³⁰ Sokan azt hiszik, a magány vagy a szex miatt jöttem össze vele, szó sincs erről, az igazi szerelem volt! És mindkettőnk részéről! Amikor megismerkedtünk, elkezdtünk beszélgetni – én minden reggel futottam, ő megállított, hogy valami jogi kérdésben segítsen, aztán behívott egy pohár borra, és hajnali ötig beszélgettünk. Két hét múlva kiderült, hogy szerelmesek vagyunk egymásba, ezt pedig egyikünk sem akarta. De nem tudtunk semmit tenni ellene, a szerelem sokkal erősebb volt, mint mi. Szétbombáztuk magunk körül a világot, csak az volt a fontos, hogy mi együtt lehessünk.

R: A helybéliek hogyan fogadták ezt a fordulatot?

BM: Beszéltünk korábban arról, hogy voltak-e negatív visszajelzések a melegségem miatt a külvilágtól – hát itt szinte mindennap szembesültem ezzel, a helyi kis közösség mindent megtett, hogy a kapcsolatunkat szétverje, hogy engem, a buzit, lefejtessen a Mariról. Azt beszéltek, hogy én megbűvöltem, bájítással elvarázsoltam őt, így került a hatásom alá. És szépen a fülébe tették a bogarat, hogy én csak kihasználom őt – és ő

³⁰ Ezt a történetet dolgozza föl Bódis Kriszta dokumentumfilmje, a *Falusi románc* (2006).

ezt elhitte a külvilágnak. Így ez a nagyon-nagyon szép szerelem tönkrement, de jó barátok maradtunk, figyelem a sorsát, és a gyerekeinek segíték, amiben tudok.

R: Meddig voltatok együtt?

BM: Másfél évig tartott. De hamar kiderült, hogy a szerelem nem hidal át mindent, és hogy mennyire más kultúrában nőttünk föl. Az ő félelmei, a féltékenysége, önbizalomhiánya, az, hogy úgy szocializálódott, hogy veréssel kell minden konfliktust megoldani, utána meg összebújunk – hát, ez nekem nem ment. Körülbelül félévig laktunk együtt, kénytelenek voltunk szétválni, mert különben valamelyikünk meghalt volna.

R: Ezt komolyan mondod?

BM: Igen, a vége felé többször életveszélyben éreztem magam, volt egy-két olyan szitu, amikor másodperceken múlt, hogy életben maradtam.

R: Miért, mit csinált?

BM: Fojtogatott. Majdnem megfojtott, többször. Arra gondoltam, hogy ha nem változtatok, akkor abba beledöglök, de azt is tudtam, hogy nem lehet ebből a kapcsolatból csak úgy kisétálni. Mert akkor lesett volna rám, vagy bejött volna a házba, és megölt volna. Ezért én nem mondhattam ki, hogy „na, szia, Mari, itt a vége, fuss el véle!”. Baromira szerettem, de rettenetesen félttem is tőle.

R: Végül hogyan oldottad meg a helyzetet?

BM: Azt szeretném leszögezni, hogy soha nem tartottam etikusnak a mágikus tudást felhasználni egy kapcsolatban, de akkor úgy éreztem, hogy önvédelemből muszáj valamit bevetnem, ezért heteken át meditáltam, arra koncentrálni, hogy Marinak bejöjjön valaki az életébe, és ő legyen az, aki kimondja, hogy vége. Eltelt három hét, fölött ide – annyira tisztán emlékszem! –, leült a konyhában, és azt mondta: vége! SMS-eket mutatott a telefonjában, mondván, hogy egy nő írta neki. Másfél év múlva tudtam meg, hogy nem volt igaz az egész, csak féltékennyé akart tenni. Láttam, hogy elborult, elfeketedett előttem a világ, de nem mondta, hogy „Mari, vicc volt az egész”, ő ezt végig akarta játszani. És az lett a vége, hogy szépen elhidegültünk egymástól, tényleg, ilyen meseszerűen lett vége. Szóval számomra meseszerűen, mert mindketten életben maradtunk.

R: Fel tudtad dolgozni, hogy tulajdonképpen bántalmazó kapcsolatot éltél meg?

BM: Igen. Ő is elszenvető volt az előző kapcsolatában: 13 éves korában megerőszakolta az a férfi, akivel folyamatos fenyegetettségben élt addig, míg engem meg nem ismert. És abban a pillanatban, ahogy ő fölszabadult, valahogy átfordult – ezt valahol tanul-

tuk is a NANÉ-ban, hogy az erőszakot elszenvetőkből 50% arányban elkövetők lesznek. Lehet, hogy a következő kapcsolatában már jó lesz azzal az illetővel, de rajtam még leverte. Úgyhogy – ennyi. Soha többet nem nyúlok „mágiához” egy kapcsolat befolyásolására, csak gyógyításra használok ezt a fajta tudásomat, de akkor baromira félttem, hogy valamelyikünk nem éli túl.

R: Most hogyan zajlik az életed?

BM: Az élet? Hát, magányban. Magány. De nincs időm ezt megélni, sok munka van, ha azt akarom, hogy eltartsom a kert. Reggel felkelek, megírom a kis munkalistámat – de sajnós, ahogy idősödöm, érzem, hogy fizikailag már nem bírok annyit. Mégis, muszáj csinálni. Világosodástól sötétedésig mindig van mit tenni, télen-nyáron. Nekünk a tél a szabadság, a kutyákkal olyankor hatalmasakat sétálunk, tekergünk. Persze télen is van dolog, fát vágni, fűrészelni, metszegetni – de amikor felszabadulok a napi munkából, egész nap rójuk a dombokat. Ez nagyon fontos, mert föltöltődünk, a kutyák ilyenkor nagyon boldogok, meg én is. Aztán nyáron meg gürizek, ilyenkor ők depressziósak, mert nem tudok velük annyit játszani.

R: Marival milyen a kapcsolatod most?

BM: Nincs kapcsolat. Tényleg nincs. De mással sincs, az emberek nem köszönnek nekem. A Mari óta van, hogy annyira lenéznek engem, azt beszélik, hogy lecsúsztam, mert egy cigányasszonnyal jöttem össze! Ez annyira szörnyű, hogy egyáltalán nem bánom, hogy nem köszönnek. Eleinte én köszöngettem, aztán nem fogadták, nem fogadták – és akkor úgy döntöttem, hogy nem veszem többé észre őket. Nincs szükségem rájuk.

R: És nem hiányzik az életedből valami, ha nem is társ, valami társaság?

BM: A zenélés. Hogy valakikkel együtt muzsikálhassak, az nagyon hiányzik, és hogy valakivel megoszsam, amit érzek, látok – mert ebben a nagy semmiben is annyi impulzus ér, annyi nagyszerű dolgot látok, és rossz, hogy ezt nincs kivel megosztani. Azt, ami engem megérint: milyen gyönyörű egy madár röpte, vagy a levelibéka brekegése, vagy az, ahogyan két növény összeölelkezik... De Pesten van azért egy-két ember, akikkel fél évente-évente találkozom, és akkor velük megosztom. A régi csapatból Gerdus maradt csak Szatinán. Ez így jó, hogy itt vagyunk egymásnak. Nem vagyunk sülvé-főve együtt, ő nagyon magának való. Nem igazán sikerült komolyabb barátságot kötnünk, de én missziónak érzem, hogy figyeljem a Gerdát. Mindennap átkukkantok, vagy csak nézem, hogy mocorog-e, hallom, hogy hívja a kutyákat, vagy látom sétálni... Én ezen a dombon sétálok, akkor látom, hogy ő azon a dombon sé-

tálat, akkor nem megyek át. Úgy nézem, hogy jól van, jól van. De ha nem látom napokig, akkor szaladok át, hogy jól van, megvan? Nekem ő is egy ilyen kis fogódzó. Mert ő volt talán a második vagy a harmadik leszbikus ember, akit ismertem. És ahhoz a körhöz köt. Olyan jókat szoktunk nosztalgizálni: emlékszel, amikor... Nagyon sok minden mentünk keresztül, volt nagyon sok közös élmény.

R: Tehát néhány emberrel azért tartod a kapcsolatot?

BM: Sok emberrel, igen. E-mailezgetünk, a szomszéd faluban van a faluházban internet, itthon megírom a leveleket, és MP3-assal átviszem, hétfőnként járok át oda. Van olyan is, akivel hagyományos módon levelezünk. Ennek megvan az a hangulata, hogy várjuk egymás leveleit, meg az olyan intim dolog, leülni levelet írni.

R: Milyen gyakran mész Pestre?

BM: Évente egyszer-kétszer. Mindig adódik valami, nem kifejezetten egyvalakihez megyek. Vagy volt például ez a rendezvény, a LIFT Fesztivál, oda meghívtak – ez váratlan volt, egész nyáron a Gerda kutyáira vigyáztam, amíg ő dolgozni járt, nem tudtam kimozdulni. Úgyhogy az jó volt, elmehettem egy kicsit lazítani, hasonló identitású emberekkel találkozni, női zenészeket látni – hát, nagyon-nagyon jól szórakoztam. De annyi a nyüzsisből elég is volt!

R: Nem akarsz visszatérni Pestre?

BM: Nem, nem. A barátaim mondogatják, hogy „Mari, te ott el vagy ásva, nem jó az neked!”, meg hogy menjek legalább közelebb Pesthez. De hát pont azért jöttem el, hogy ne legyek közel Pesthez! Az én jövőképem az, hogy akkor adom el a házat, ha már moccanni sem bírok, és veszek egy szobát valami öregek otthonában. Ott majd römizünk vagy kanasztázunk az öreg csajokkal egész nap. Meg a dobomat, azt viszem! Ott lesz az ágyam mellett... és folyamatosan ütöm! Az is lehet, hogy lesznek ott zenélni tudó öregasszonyok, majd együtt muzsikálunk. Láttam egyszer régen, hogy ilyen nagyon idős néni jó kis muzsikát nyomtak valahol egy presszóban, doboltak, gitároztak meg zongoráztak mindennap. Fantasztikus volt. Ilyet szívesen csinálnék.

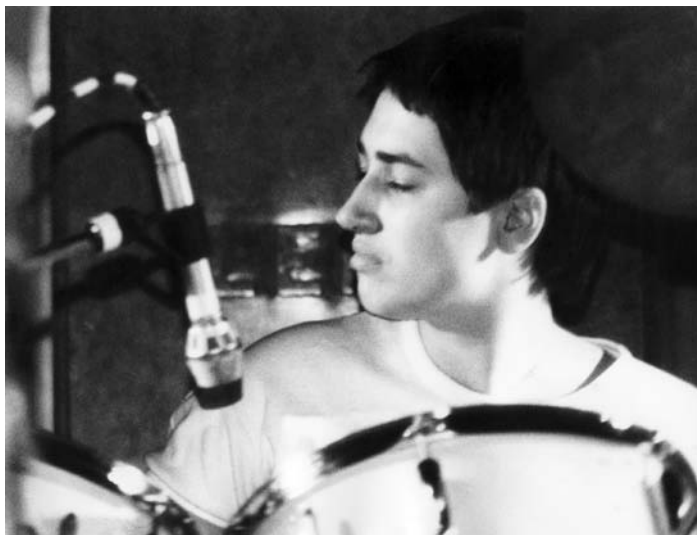
R: Van valakid mostanában?

BM: Társam? Hú! Muszáj erről...? Muszáj? Van valaki, akit én nagyon szeretek, de ő nem szeret engem viszont. De hát én gyermekkoromtól megtanultam ezt a plátói szerelmet, nekem az a fontos, hogy szerethessek valakit. Nem az a fontos, hogy engem szeressenek. Nem tudok enélkül az érzés nélkül élni, hogy én szeretek valakit. Az a fontos, hogy ő van, él, létezik, hogy adhatok neki, mit tudom én, egy üveg befőttet...

Úgy szedem a gyümölcsöket tavasztól őszig, hogy azt befőzőm neki, és benne lesz az összes szeretetem. De ezt neki nem is kell tudni.

R: Miért nem mondd el neki, hogy szereted?

BM: Tudja, elmondtam sokszor. Egyszer úgy, hogy: „szerelmes voltam”. És akkor azt kérdezte: „Biztos, hogy csak voltál?” Aztán hosszú évek múlva elmentem meglátogatni, kíváncsi lévén, hogy még mindig ugyanúgy érzek-e, ha meglátom. Ő meg: „és?” Mondtam, hogy még mindig, ő meg csak mosolygott, és ennyi. Most úgy gondolom, ha ő nem, akkor más nem lesz a társam. Nem akarok. Nekem nincs társigényem, ez egész életemben úgy működött, hogy megláttam valakit, belezúgtam, és akkor lett partnerem, de én nem kerestem. Képes vagyok évekig élni egyedül, és most ezzel jól elvagyok. Ha beüt valami nagy krach szívügyileg, akkor persze lesz. De nem felétlen.

Bizottság zenekar, 1982. Fotó: Szilágyi Lenke

1984

Moralisz együttes, 1988

NANE-aktivistákkal, 1993 Fotó: Bozzi Vera

„Barátság magyarral nem szabad kötni...”

Schmied Gerda (1955)

R: Mikor és miért jöttél Magyarországra?

SG: Az úgy volt, hogy kitanultam szakácsnak, akkor átmentem Bernburgba. Ott voltam háromnegyed év. Akkor sikerült menni Berlinbe. És Berlin meg Budapest között volt egy ilyen csere. Szóval ilyen szakács mentek Budapestre, és Budapestről mentek szakács Berlinbe. És úgy jöttem végül Budapestre, ami, hú! Ég és föld volt! Egész más volt ott a világ még. Egy német étteremben dolgoztunk, Berlin Étterem, lent voltak a magyarok, fent voltunk mi, németek. S persze egy év tartott a szerződés, akkor vissza kellett menni. De hát közben már megismertem itten, ami nem szabadott volna, magyarok. És visszamentem Berlinbe, ahol mindjárt jött az a lehetőség, egy fél év múlva. Valamilyen okból vissza kellett küldeni egy szakács. És te már voltál, akkor lenne-e kedved még egy másfél év kimenni. Persze! Mindjárt mondtam, hogy igen. De már volt egy ismerősöm: netes. Végül már ezzel a céllal jöttem, hogy itt akarok maradni. Ami persze NDK-ban nem volt olyan egyszerű. Ledolgoztam az a másfél év, visszamentem, és beadtam a kérvényt, hogy én szeretném átmenni vagy áttelepülni Budapestre. Hát az elég nehéz volt, mert a rendőrség adott nekem 48 óra, hogy elhagyjam az országot, és voltam pártos, SPD-s³¹ – amúgy is nehéz lett volna kijutni bárhova. Még egy negyed év múlva se engedtek el, úgyhogy az egész papír oda-vissza majdnem egy év, hogy végleg tudtam menni Magyarország. De csak úgy, hogy... nem megnősültem, hanem mit csináltam? Férjhez mentem. Úgyhogy találtam egy férj, ami már Berlinbe megismertem, és ami hajlandó volt, csak azért, hogy tudom Magyarországra menni, hogy összeházasodtunk. Összeházasodtunk. Úgyhogy végre, azóta itt vagyok.

R: Akkor pontosan hány éve is vagy Magyarországon?

SG: Én itt Magyarország vagyok olyan 31-32 éve már. Mert 18 voltam, amikor kitanultam, akkor egy év voltam Tripoliszban, aztán egy év Berlin. Huszonkettő voltam, amikor idejöttem, vagyis 1977-ben. Ez biztos, mert nem akartak beengedni egy ilyen bárba, hogy hány éves vagyok. És akkor odaálltam: huszonkettő. Erre emlékszem.

³¹ SPD: Sozialdemokratische Partei Deutschlands, Német Szociáldemokrata Párt

R: Hogy indult az itteni életed?

SG: Ez a magyar nyelv, hát ez nem egy egyszerű nyelv, és az első idő úgyis csak mindenki németül beszélt hozzám. A volt férjem, aztán az első barátnőm, Juditval is németül tudtunk beszélni. A munkahelyen is németül tudtam beszélni. Németül meg rettenetes tájszólásom volt. Utána, amikor már egyedül maradtam egy darabig, akkor muszáj volt tanulni magyarul. És az elég nehéz nyelv. Emlékszem, az első férjem is csak úgy kis vodka-kóla után azt mondta, beszél magyarul mindent. Ez nem ment mindennap. Az a barátnő, amihez idejöttem, mielőtt idejöttem, elváltunk. Akkor ottan el kellett menni. Volt két fiú, ahol tudtam egy időben lakni, ilyen kis szoba volt, és ott tudtam egy darabig lakni. De onnan, valamilyen okból már nem ment, mert nem voltan elég... nős. Olyan fiúszerű vagyok. Ez a természetes, így. És nekik nem tetszett. Mert: hordjam ruhát, szoknya, cipő, magas sarkú cipő – én összetöröm a nyakam! Szóval ez nem ment, és akkor volt egy meleg cigányfiú, és az ő mamája nagyon szeretett engem. Oda szabadott költözni, és ő szerezte akkor egy ilyen maszek munkahely: Muskátli, azt hiszem, Kamaraerdő, ilyen volt, inkább hétvége voltak sokan. Az a főnöknő nem volt lesbikus, csak nagyon szerette azt a társaságot. És akkor rendezte ilyen diszkószerű, ami nagyon sokan odajöttek. Ott ismertem meg a Bán Marit. Ez már előtt ismertem, de ő is szokott oda járni, akkor ismertem meg a Magdit, és egyszer jött egy fiú, aki már Berlinből ismertem. Nagyon helyes, az lett a második férjem...

Nagyon nagy bajba volt, mert volt egy barátja, össze akartak költözni, de szülők miatt, akik mellette laktak nem lehetett. Mondom neki: itt van egy barátnő, nekünk sincs hova menni, házasodjunk össze! Csak nekem először el kell válnom, mert még férjnél vagyok. És akkor úgy történt, hogy elváltam az első férjemtől. A Magdi fölvette a második férjem, ő fölvette az ő barátja, én meg fölvettem... szóval, házasodtunk össze, és így tudtunk négyen lakni. Ami végül úgy nézett ki: volt a szülők, utána jöttünk mi, a Dini meg én, és azután volt a Magdi és az ő férje, mivel ilyen négyesbe volt. Minden reggel így gyorsan cseréltünk a helyet, mert így tudtunk együtt lenni. Ez egy jó darabig ment jól, nagyon sok együtt csináltunk. Nagyon jó idő volt. De aztán valahol kezdett szakadni az egész. Szétszakadni.

És akkor Magdival kerestünk egy lakást, egy kicsit vándoroltunk egy helyről a másikra. Több mint öt évig voltunk így együtt. Akkor szakítottunk... Jó barátság volt, semmi harag nem volt. És dolgoztam a Gellért Szállodában, ami nagyon jó hely volt.

És egyszer mondta a Macó³², hogy van egy nagyon szép hely, Szatina. Hát, mondom, jövök egyszer megnézni. Úgy dolgoztam, hogy tíz nap át dolgoztam, és négy nap volt mindig szabad. És akkor itt töltöttem a hétvégét. És összejöttem Ági volt barátnőjével, a Nórával, a Magdi pedig már Ágival élt, és akkor ideköltöztünk. Én végül azóta itt vagyok. S nem vágyok vissza Budapest. Egyszerűen már idegesít. Itt csönd van. Vannak az állataim. Igaz, nehéz találni egy ember, aki ideköltözik. De én végül megszoktam. Itt vagyok, és eszem ágába nincs elköltözni. Vannak a németek, akik évente kétszer-háromszor jönnek. Szóval unatkozni, egyedül végül soha nem vagyok. És a sok barátság. Hát vannak. Jönnek. Magdi, időnként... Mostan a munkahely az nehéz innen. Szóval kijutni télen. Van egy szép hely, Orfű, ahol találtam egy jó hely, és minden évben most már több mint tíz éve ott dolgozok. Mindig várok, hogy visszamehetek. Mert nagyon szép. És mindig vannak műsorok, ami kell az embernek. De télen elég szomorú. Mióta a Bán Mari a szomszédom, jó kapcsolatban vagyunk, ő vigyáz a kutyámra, amikor dolgozok. Szóval, így egymásnak segítség van. És az fontos.

R: Említetted, hogy Németországból nagyon nehéz volt eljönni, és hogy te párttag voltál... Ezt az összefüggést elmagyaráznád?

SG: Szóval, az az idő egy nehéz időszak volt. Azért küldtek engem Magyarországra, egy másik országba, mert én egy hű pártos vagyok, és biztos, hogy én visszajövök, vagyis visszamegyek. Még volt ott ilyen, hogy tettek próbára. Vártam egy vonat, mert átutaztak, volt tanárom. Három szakácsok voltunk, így beszéltek meg: az egyik az reggeltől, éjfélig dolgozott, utána két nap szabad, úgyhogy tudunk megnézni, megismerni Budapest, mert elhagyni nem szabadott, akkor el kellett kérni a főnöktől, s mehettünk valahová. És akkor ott vártam a pályaudvar, ami, *Daily News* meg a *Neueste Nachrichten*, az volt az újság, ami mindennap vettünk. Azt olvastam, és akkor odaült egy ember, és próbálkozott, hogy figyelj, kiviszlek Ausztriába, semmi gond, így, úgy. Én elzavartam az asztalról, mondom, hát, figyelj, nekem jó így, ahogy van, eszembe se jutna kimeni! Minden hónapba egyszer kellett menni, mert pártos voltam, a nagykövetségre. És egy hibát követtem, ezen a napon, ezek a történet, nem írtam egy jegyzőkönyv. Ezt be kellett volna jelenteni. De ők tudtak róla, és én nem jelentettem be, és akkor kaptam! De a válasz, amit adtam az embernek, hogy elzavartam, az jó volt. Megfelelt. És azért volt az, hogy amikor visszautaztam egy év múlva, rám kérdeztek, hogy mehetek még

32 Macó=Cilin=Timár Magdi

egy másfél év, mert végül megfeleltem. De az a papír dolog, ami mondtam, akkor kellett... olyan sok papírt kérni, hogy hát, a párt az nehéz volt. Nem szívesen kiengedtek, mert nem. A rendőrségnél beadtam, akkor, mondom, az a 48 órát kaptam. Amit persze, nem tudom elmenni, mert a párt nem engedte még el. És kellett még egy papírt szerezni, ez ilyen röhejes volt. Mert mondtam, hogy megyek, hogy összeházassunk egy magyar... És ahhoz kellett egy papír, hogy egyáltalán vagyok képes egy házasság fenntartani... egy asszony. Ahhoz kellett külön egy papír. Ami több mint egy évbe tartott. Majdnem szétmentem azon a barátság, amire ide jöttem.

R: És milyen papír kellett arról, hogy te alkalmas vagy a házasságra? Valamit tanúsítani kellett? Hogy képes vagy gyereket szülni, vagy mi?

SG: Hogy képes vagyok egyáltalán egy család, egy férjjel élni, fenntartani - nem tudom.

R: Ki adta?

SG: Ez az önkormányzat, ami az nem a rendőrség, nem a párt, hanem az egy külön ilyen... hogy nevezik... városi központ. Onnan kellett kérni. És ugyanaz kellett a másodiknál, amikor már egyszer voltam férjnél. Elváltam, és ahogy elváltunk, haza kellett volna utaznom. Mert hiába itt élek sok év, amíg volt NDK, akkor haza kell menni. Hát én nem akarom hazamenni, hanem újra megyek férjhez. Akkor újra kellett az összes papír.

R: Mondtad, hogy amikor legelőször idejöttél egy évre, le kellett írnod, ami történt veled.

SG: Ja, minden hónap kellett menni a nagykövetségre. Volt ilyen pártgyűlés. És voltak ilyen dolgok... küldtek egy levelet, mutattam a főnek. Azt mondta: már vártam. Már nem nagyon tudom, mi volt benne, csak hogy miért annyira ragaszkodom az NDK-hoz. Gondolom, akkor akartak szervezni, hogy elmehetek Ausztriába. Ez volt nekik a mániájuk: osztrákhöz. Erre mindig mondom, hogy nem. Nem vágytam oda. Nekem az jó így volt.

R: Téged szemmel tartott a párt, ezek szerint.

SG: Igen. Nemcsak engem, hanem mindenkit. Volt ez a másfél év, ahogy jutottam újra ide, ahogy mindjárt gondoltak rám. Volt egy pincérgyerek, ami itt élt Magyarország. Meleg volt. Volt egy nagyanyja, ami rendszeresen ment látogatóba, tudta magyarul is, és ide engedtek dolgozni, de amikor folyamatosan nem írt, egyszerűen hazaküldtek. Volt aztán az Egyetem, ez volt ilyen találkozóhely. Volt egy verekedés, hívtuk a rendőrség, és belekeveredett egy ilyen rendőrségi följelentésbe, úgyhogy haza kellett menjenek. De én jöhöttem helyette. És mindjárt másfél év kaptam. Én nagyon

örültem, mert tudtam tovább fölépíteni azt a sok barátság, ami kötöttem.

R: A párt tudta rólad, hogy lesz biki vagy?

SG: Most utólag végül, mikor estek a falak, és mindenki lehetett az aktát kérni, én nem kértem el az aktám... Régen folyamatosan úton voltam, ilyen találkozók, meg minden. Egy német cigányasszony barátnőm bevezetett egy ilyen klubba Berlinben, mert offizier nem nagyon szabadott, és mindig másik lakásban találkoztunk. Ott voltak ilyen beszélgetések, megpróbáltuk fenntartani a NSZK meg a németek kapcsolatot. És egy belgian pap is volt, és telefonált, amikor voltam ennél a barátnőmnél. Pont ott voltam látogatóba, amikor telefonált, hogy ő elkért az akta. „Jaj, a Gerda is nálad van? Ó, hát emlékszel, amikor mentünk...” Fölsorolta a Schoppen Stube - ott nehéz volt bejutni, és „emlékszel, volt Berlinbe egy ilyen kastély”, ami az egyik oldala volt a nyugdíjas találkozó, a másik oldala volt ilyen meleg fölvilágítások, meg olvastak föl, meg ilyen találkozók voltak. És akkor egyszer mentünk volna, és akkor razzia volt, és aki gyanús volt, az elfele indult, akkor menj, itt egy cím... mindenkit más lakásba kellett elhelyezkedni. És ő mindent tudta fölsorolni, úgyhogy tudom, hogy nekem is biztos van egy akta: mi mindenhol jártam, mikor jártam, milyen tiltott helyen voltam.

R: Miért akartál te Magyarországra jönni?

SG: Mert... Budapest az egészen más volt. Nyíltak voltak az emberek. Olyan kedvesek. Nem olyan hideg, mint Berlin. És ott volt a barátnőm, ugye. Hát neki esze ágában nem volt volna Németországba jönni. A Judit. Úgyhogy én jöttem ide. Magyarország.

R: Amikor először jöttél, akkor már ismerted a Juditot?

SG: Igen. Igen.

R: Honnan?

SG: Mi megismertük... Hol is megismertük? Te jó ég! Ja, már tudom. Az Egyetem. Az Egyetem az úgy működött, délelőtt így normál, és este hét után, amikor újra nyitott, akkor volt az ilyen vegyes, nyílt hely. Szóval ilyen melegek. És ott ismertem meg. Már Berlinben kaptam egy-két címet, ahova kell menni. És akkor ismertem meg egy Judit. Az egy másik Judit volt, és ő kezdett bevezetni végül a másik utat, hogy hol lehet megismerni, hol vannak nők. Mert volt egy hely, azt most nem tudom, mi volt a neve, ott csak fiúk voltak. Az Astoria mindig ilyen időpontok voltak. Az Egyetem volt az az egy, ami hét óra után volt, ami ilyen vegyes.

R: Berlinben könnyű volt ismerkedni?

SG: Berlinben? Hát, voltak azok az egy-két-három hely. Az ilyen háromszög volt, ha egyik nem jutsz be, akkor mész a másikba.

R: Akkor ez szabad volt abban az időben Berlinben?

SG: Ez voltak a nyilvános... szóval, mindenki tudta, hogy ez az a hely. Hát biztos figyelés alatt álltunk, ahogy végül kiderült, hogy mindenki tudta, hogy hol, mikor, hogy volt. Én az aktát nem kértem. Nem is fogom kérni.

R: Mitől félsz?

SG: Nem azért, hogy félek, hanem azért, mert... Minek erről tudni, hogy mikor, hol voltam.

R: Nem szeretnéd tudni, hogy ki írt rólad?

SG: Valószínűleg ezek nem fognak odaírni, hogy ki írt. Ezt tudom. Ez is volt egy pizzagyerek, és meleg volt, és spicli volt. Sőt, az unokabátyám, az egyik, az is volt benne. Bent volt az újságban. És pont róla nem gondoltam. De ő is benne volt. Sok mindenki benne volt. Na most nem fontos nekem annyira tudni, hogy most ez ő volt, vagy rokon közt volt, vagy valaki, aki talán egy jó barát volt. Nem kell tudni.

R: Téged sose akartak beszervezni?

SG: Hát... nem. Lehet, hogy volt ilyen beszélgetés a párt között, de... az, hogy engem lehallgattak, míg... tudtak, hogy mi történik. De én ahhoz nem lettem volna hajlandó. Meg alkalmas se. Mert én mindjárt megbuktam volna. Nem is tudom, milyen. Hát mindenki éljen a saját élete... A Regina, ami mondtam, az a berlini cigány barátnőm, ez után már nem mert kimenni az utcára, mert ott figyeltek. Mert állítólag ő is volt spicli. Nem hiszem el, hogy az volt.

R: Sok barátnőd volt Berlinben?

SG: Fiatal voltam... Sok. De az, ami tényleg mindig komolyan akartam, az sose jött össze. Vagy én nem voltam kitartás, vagy ő meguntak... Szóval úgy meguntak, mert én mindig elmentem. Nem néztem az időt, hogy most haza kéne mennem. Hát, mindenben benne voltam. Ha véletlenül megismertem, és tetszett, akkor próbálkoztam. Ezek ilyen szép kalandok voltak.

R: Férfiak is?

SG: Hát, volt egy tanár... Végül ő végül vezette be ebbe a világba. Mert én el nem tudtam képzelni, hogy ilyen létezik. És nekem tetszett ő. Valahol tudtam, hogy létezik ilyen, csak el nem tudtam képzelni.

R: Milyen?

SG: Hogy nő egy nővel él. Bernburg egy kisváros, hát ott aztán... Na és ő valahogy kinézte engem, hogy én, mint kis tanuló, akkor szakács tanultam. És akkor meghívott moziba. Na, mondom, jó kis kaland lesz. Ő lesz az első fiú! De el nem tudtam... És akkor

ittunk fönt még egy kávé, amíg elkezdett a film. És akkor olyan kérdést tett föl... ha most őszintén vagyok, én inkább egy szoknya utána nézek, mint egy nadrág. És mondom, tényleg ilyen létezik? Azt mondta, igen. Gyere velem, megyünk Jéna. Jéna volt nagyobb város, ugye. És ott már ilyen diszkó volt... és összehozott egy kislánnyal. És ő volt az első kapcsolat, úgyhogy... hát tényleg létezik! Lepakcsoltuk a villanyt, tök sötét volt, és cseréltek partnerek! És nem tudtam, ki van a kezemben! Ki van átölelve. Mikor fölment a villany, néztem! Huh! És pont az, ami tetszik nekem!

R: Mikor tudatosult benned először, hogy a nőkhez vonzódsz?

SG: Már az iskolában kezdődött... Volt egy osztálytársam, annyira bele voltam... Valahogy mindig próbáltam mellette lenni. De eszembe sem jutott. Mert én nem tudtam, hogy létezik ez. És mikor átmentem a szakácsiskolába, akkor még mindig találkoztunk utána, de mindenki ment a saját út. És akkor ott az iskolán, hát akkor menekültem, mert még nem tudtam, hogy ilyen létezik. Ott volt egy nő, utólag azt gondolom, hogy valami próbálkozott... „Gyere, csókolj meg!” Úgy menekültem! Szóval ebben még nem voltam így benne, akkor még jó kislány voltam. Igaz, hogy mindig a szoknya után futottam, de nem tudtam mit kezdeni. Amikor a tanár bevezetett, akkor tudtam, hogy tényleg létezik, és akkor próbálkoztam.

R: Hogy nevezted magadban ezt? Milyen szót használtál?

SG: Hát, nem tudom. Erre nem nagyon gondolkoztam. A férfi az nem érdekelt, a nő igen, és amikor már eltört a jég, szóval amikor már volt egy nő, aki bevezet, akkor... Szóval: nem vagyok normális, szülők ne tudjanak, mert... És akkor volt egy idő, hogy egyszer elmondtam édesanyámnak, de hát nem tudta fölfogni... egyáltalán nem. Még a mai napig nem tudja fölfogni. Nem is fogja most már. Hogy meghalt a férjem, azóta egyedül élek, ez egyértelmű. Csak közben én barátnővel vagy nővel éltem, az nem. Nem tudta fölfogni!

R: Édesapád?

SG: Édesapám nem ismerem. Akivel most együtt él, az a nevelőapám. És vele nem akarom beszélni.

R: Testvéreid vannak?

SG: Egy húgom. Igen. Ő már hat éve nem beszélünk egy félreértés miatt. Most megyek haza, úgyhogy lehet, hogy fogunk összetalálkozni. Elköltözött, se telefon, címe nincs, valahogy nem is nagyon akarja. Hát, ezek egy kicsit bánt, mert csak fényképet látok időnként.

R: Gyakran jársz haza?

SG: Én évente próbálom hazajárni. Egy évben egyszer, már az édesanyám miatt. Most is nagyon örül, hogy hazajárok, én is örülök, hogy a összes régi barátnőnek is találkozzunk. Mert az hozzá tartozik. Regina is már nagyon vár, hogy jövök.

R: Ilyenkor megkeresed a régi barátnőidet?

SG: Igen. Hát, nem mindegyik, azt nem tudom, de a legkedvence... az egy cigánylány, a Regina. Ebbe nagyon szerelmes voltam. Csak nem jött össze. De azért a mai napig jó barátok maradtunk. És mindig örülök, amikor látom. Ő most hatvanéves lesz.

R: Azt szeretném megkérdezni, hogy mondtad, hogy „pártos” voltál – ez hogy alakult így?

SG: Mert tengerész akartam lenni. A szakiskolában volt a kérdés, hogy mi akarsz lenni, vagy hol akarsz menni. Hát persze, ha már szakács tanulok, akkor maradok szakács. De nekem az a mániám volt, hogy tengerész akartam lenni. És írtam is ahány helyen lehetett, Rostock, Warnemünde... senki nem vett föl. Ja, és már ott mondtak, az iskolába, ahhoz kell pék tanulni. Az is szervezték. S már beszéltem egy ilyen maszek péknél, hogy ott tanulom az alap. És: „Lépj be a pártba! Mert párt nélkül nem jutsz sehova.” És hát mindent megtettem. De akkor se vettek föl, mert a nevelőapám, az még NSZK-s volt, és amikor építtek a fal, akkor volt neki az a lehetőség, hogy vagy rögtön megy vissza, vagy maradni NDK-ba. És ő NDK-ba maradt, de ő akkor is, az összes rokon ott kint volt. És azért nem kaptam. És mindig írtak valami, hogy amiért nem mehetek: mint nőnek az nehéz, az a szakma a hajón, és... De volt egy nő, egy tanuló társam – és ő fölvettek. Ő mehetett. Ő egy ilyen horgászahajóval kezdte, és neki nem volt nehéz az a munka. Nekem nehéz. Szóval mindenhol kaptam az elutasítást.

R: Miért, szerinted?

SG: Hát azért, mert a nevelőapám NSZK-s volt. És ott volt az összes rokon, hátha disszidálok. És ha már nem lehetek tengerész, akkor majd akkor is, valamennyire menni kell! Valahova megyek! És el is mentem. S maradtam is.

R: A párt soha nem próbált zsarolni, sakkban tartani azzal, hogy lesbikus vagy?

SG: Nem. Ez sose volt ilyen. Vagy hogy az hangzott volna.

R: Mondtad, hogy havonta kellett járni a követségre, és mindenfélét kellett írni. Miről kellett írni?

SG: Hát, azért mert... Volt a föladat, hogy ne hagyd el Budapest. Budapest nem szabad elhagyni. Barátság magyarral nem szabad kötni. Szóval voltak ilyen előírások. Minden lépésről akartak tudni. Hova megyek? Miért megyek? Na most, nem várhatnak, hogy 48 óra szabadnap, ott ülök a Berlin Étteremben – hát minek? Megyek. Valamerre, valahova.

R: És a kollegáidról kellett folyamatosan írni, vagy miről?

SG: Mára ott jártam, ezek a magyar beszéltem, miről beszélünk, szóval ez a pontos dolog, ezt le kellett volna írni. És adni a főnöknek. De hát én azt nem fontos láttam. Úgyhogy sose írtam. Hát mentem, tettem, vettem. Voltak történek, aztán...

R: És amikor másodjára jöttél vissza másfél évre, akkor is kellett ilyen jelentéseket írni?

SG: Akkor is.

R: Mindig?

SG: Mindig. Ahogy, amerre léptem. Akivel beszéltem, miről beszéltem – ha magyar! Ha németet, az mindegy. Csak magyar ne legyen ilyen nagyon-nagyon közel kapcsolat. Még ne hagyjam el Budapest. Annyi.

R: Akikkel megismerkedtél magyarokkal, azokról mind kellett írni?

SG: Igen. Fel kellett volna jelenteni, hogy ezt megismertem, van egy közeli kapcsolat. Ezt mindenképpen. De ha most az utcán találkozom valaki, és pár szót váltunk, az nem. Csak az, ami rendszeresen találkozunk, vagy fölépült egy kapcsolat.

R: Mondtad, hogy a Muskátliba jártál. Ezekről a női barátságokról, szerelmeidről, ezekről te írtál?

SG: Nem. Nem. Ez már akkor történt, amikor ideköltöztem Magyarországra, végleg.

R: De ha nem írtál, akkor is le kellett adni valamit, nem?

SG: Hát, nem történt velem semmi. Úgyhogy nem írtam. Nem adtam le semmit. Ja! Csak volt, amikor a főnök mondta, ilyet nem szabad, azt nem szabad. És akkor inkább utána nem szóltam semmit. De lehet, azért tudtak, hogy merre járok, hova járok. És amikor végleg elhagytam Németországot, akkor bevittek a nagy SPD pártkomplexok, és akkor meg kellett nézni, hova tesznek a tömböt. Ilyen hatalmas nagy, hengszerű, forgat... és oda beraktak a könyv, és bármikor hazajövök, akkor visszaadnak. Szóval utána már béke hagytak. Nem teljesen elengedtek, de elengedtek. Úgyhogy nem kellett fizetni, havonta nem kellett pártgyűlésbe járni, csak el voltam visszarakva egy kicsit. De ez történt, amikor már ideköltöztem. Férjhez jöttem.

R: Mi volt a te állampolgárságod?

SG: Mikor Németország esett a fal, elvesztettem a német állampolgárság. Mert, emlékszem, mindjárt mentem, hogy két állampolgárság legyen. És az NDK az nem csinálta. Az NSZK igen. Az NDK nem. S annyi ember voltak ott! Azt mondta, hogy elvesztettem a német állampolgárság. Vissza kell menni, két vagy három évet ott élni. És két hét előtt kaptam a magyar állampolgárság.

- R: Amikor már férjes asszonyként visszajöttél Magyarországra letelepedni, akkor még jártál a követségre?
- SG: Nem. Akkor már NDK-ban le kellett adni a tömböm, és utána semmi. Odatartoztam még, mert német állampolgár voltam. Csak nem kellett menni párt, vagy valami. Csak ha valami gond van, akkor oda kellett menni. Például amikor elváltam. Akkor a nagykövetséget kellett mennem. Szóval haza kell menni, el kell hagyni az országot. De, mondom, újra férjhez megyek! Azért váltam el az elsőtől. „Megint?” – mondják. Mondom, megint. És akkor már nem volt nagy gond. Egyszer Cilin elkísért a követségre, amikor a magyar állampolgárság kaptam. Mert fölolvastak, és annyira profi nem voltam a magyar, még mai napig nem, de amit előtt mondtak, utána kellett mondanom. S azt suttogta folyton, hol a férjem előtt, hol a Magdi hátulról... majdnem összetörttem a nyelvet, mert olyan ideges tudom lenni ilyenkor, hogy egy szavak nem tudtam kinyögni. De végül átmentünk. Szóval átmentem. Megkaptam.
- R: Arra emlékszel, hogy mikor jöttél le Szatinára?
- SG: Ezt pontosan tudom, mert akkor a Gellért Szállodán volt egy nagy búcsú, nagyon helyesek voltak a kollégáim, az volt '91. október.
- R: Mesélted, hogy Budapest az olyan meleg város volt, olyan barátságos, Berlin hidegebb...
- SG: Az emberek, az emberek.
- R: A leszbikus vagy meleg közösségben éreztél különbséget?
- SG: Épp az az, hogy igen. Hogy itt nyíltak voltak. Az a... természetes élet. Érted? Szimpatikus vagy, jó vagyunk el, így... De hogy most te ezen kívül mit csinálsz, az nekem nem érdekel. Szóval te saját életbe élsz. Az a lényeg, hogy jó barát legyen, vagy megvan a barátság. Bezzeg Orfűn, a főnököt, azt nem nagyon akarom bent hogy legyen. Csak ő is tudja. Ő mindjárt az elején tudta. Mert akkor ilyen négy... Volt az Ági, a Magdi, a Nóra, meg én. És akkor fajáték gyártottunk, és... Ő elfogadta, de nem érdekelte. Az a lényeg, hogy csinálja, tegye le a munka, ami a feladat, azután milyen élet élek, az neki nem érdekel. És az a nyílt... tudtak, hogy ilyen, elfogadnak úgy, ahogy vagyok.
- R: Berlinben milyen volt?
- SG: Berlin? Az az igazság, hogy inkább bújtunk. Soha nem mondtam volna, hogy én ilyen vagyok. Soha. Ki nem ejtettem volna a számból. Aki rájött, és konkrétan mondta... Mert volt ott is kolléganőm, ami nagyon szerettem. Volt egy lengyel kolléganőm például, és átöleltünk, meg puszi meg minden. És „Te, figyelj! Te ilyen vagy?” Mondom, igen. Mondom, mindegy, de azért maradunk barátnők, kolléganők. De az egy kisebb-

- ség volt. Ha valaki tudta meg, akkor inkább próbáltak távolságba tartani. Ami itt nem volt Budapesten. Legalább én így nem vettem észre.
- R: Itt bárkinek nyíltan elmondhattad?
- SG: Hát, volt, akinek elmondtam, és például az a kolléganő, ami neki elmondom, az fix, hogy az összes kollégák tudnak. Mert ő nem bírja magának tartani. És akkor észre lehet venni, hogy kíváncsi, meg hát régóta ismerünk, és nem is gondoltuk, de mindig egy kicsit fiús... de minket nem zavart. Ugyanazok a kollégák maradtunk, ami voltunk. Ez egy aranyos történet: a Gellért Szállóban lettem kiváló dolgozó. És mikor délután voltam, este mindig bejött az igazgató: „Öcsi, három szendvics! Öcsi, két szendvics!” És akkor lett a Nőnapja, és lettem kiváló dolgozó. Hát mit vettem föl? Egy ilyen ing, és volt az a trögernadrág. „Ez mit keres ott a nők között?” S akkor felsorolta a neve, és fölálltam, és már mindenki röhögött! Mert úgy elfogadtak, ahogy vagyok. Csak az igazgató nem tudta. És odamentem, én lettem piros, mint a paradicsom, ő még pirosabb talán, de megkaptam a kitüntetést. És utána megint volt a délután, jött: „Kezicsókolom! Kérek három szendvics!” És akkor... kurvára jobban tetszett nekem, hogy „Öcsi! Három szendvics!” Szóval, végül elfogadta. Amikor elhagytam azt a hely, olyan nagy... kis bulit rendeztek, hogy hát, szóhoz nem jutottam! Magdi segített hazacipelni a sok cuccot, amit kaptam. Elfogadtak, ahogy vagyok! És ott biztos, hogy mindenki tudta, hogy milyen vagyok.
- R: Ha ennyire szerettél a Gellértben dolgozni, akkor miért jöttél el?
- SG: Mert egy, hogy nem bírtam azt a sok embert. Szóval kivert a izzadság, mikor már reggel metrózni kellett. És itt meg annyira jól éreztem magam, hogy azt gondoltam: jól van, fajáték fogunk gyártani, hogyha négyen vagyunk rá. Csak ebből nem tudunk így jól élni. Hát, az egy más dolog volt. Ugye.
- R: És Cilint hogy ismerted meg? A Magdit?
- SG: Ott a Muskáti Budaörsön, azon a diszkószerű. De várj! Ez nem igazság. Először találkoztam a Judit, a volt barátnő, aki nyitott egy ilyen társskereső. És meghívott egy ilyen... Jöttek ilyen nők, és közbe volt a Magdi. Mondom, jézusmáriám! Elég aranyos... De nem kell! De Magdi valahol kinézett, vagy nem tudom. Ez a lényeg, hogy utána is találkoztunk, és írt nekem németül egy vers. Szóval nagyon aranyos volt! És így közelebb valahogy próbáltunk... Szóval közelebb jöttünk, aztán táncoltunk, aztán... Nehéz volt! Nehéz volt, de olyan édes, aranyos volt! Sok minden tervek... Ami meg is tettünk, csak Magdi egy olyan spontán valami, ami nem tudtam időnként követni. Újság árulni! Én újság árulni? Én, én beszélni se tudom. Szó-

val ilyen. Minden próbáltunk. Csak valahol nem eléggé kemény voltam, hogy fogjam. Mert nehéz volt fogni. Amibe én minden keresztülmentem, az ő próbált most az életet. Mibe én belefáradtam. Hiába dolgoztam, akkor is kellett volna mellette lenni. Amikor sokszor mondom: „Nem! Á, most nem, fáradt vagyok, menj el!” S az nem szabad. Csak én sajnos ilyen vagyok. De azért még nagyon jó barátnők vagyunk, úgyhogy az is valami. Nem tudtam összekötni magamhoz. De olyan kis nyuszi alkat. Hát persze én túl voltam sok mindenben. Ő is szeretne sok minden, és ahhoz kell, hogy engedjen az ember. Fogjon is, meg engedjen! S az nehéz. És azt én nem tudom. Se az egyik, se a másik.

R: Amikor '91-ben lejöttél, milyennek láttad itt a falut?

SG: Hát, akkor nagyon sok emberek voltak még itt. Ami vagy kihaltak, vagy elmentek. Most már nagyon kevesek vagyunk. Mindenki kedves volt, mindenki, szóval jöttünk ki, kijöttünk. És amikor Magdinak és az Áginak volt az a nagy baleset, tényleg az egész, minden fölött, a Nóra föl a motoron! Mindjárt kórházba, megnézni, most mi történt. Mert elhoztak a roncs kocsit. És tényleg jöttek, a boltos jött. Akkor még volt egy rendes bolt. És láttak, és jöttek! Csak azok sajnos mind, mind elmentek. Most vannak annyi házak, hogy nincs... Van tulaja, csak nem laknak itt. Ezen a pár ember, ami mi vagyunk, vannak ilyen részek. Ezek: mi szeretünk egymás. Ezek: nem beszélünk vele. Mert ezek haragudnak ez, és ezzel szóba állsz, akkor mi nem állunk szóba. Szóval, ez ilyen... kering itt az egész.

R: Hányan éltek most itt?

SG: Hát, énszerintem a gyerekekkel együtt olyan 26. Most lehet próbálni összeszámolni. 23 felnőtt és vagy három gyerek. Szóval nem sok. Kutyák. Nagyon régen volt itt az iskola. De azok az öregek már nagyjából meghaltak. '99-ben elment Cilin, Nóra még egy darabig itt volt, aztán elköltözött mindenki... Eszembe nem jutott volna, hogy még én is megyek most vissza Budapest. Nem. Egyszerűen nem. Szeretem ezt a helyet. Szeretem. Csavarogni át Mindszentgödisára. Ott is vannak egy holland ismerős, olyan helyes kis házaspár, segítenek, ahol tudnak. Hát ilyen kapcsolat azért kell.

R: Hiányzik itt neked valami?

SG: Nekem? Azért egy társ, ami... együtt mehetünk, vagy együtt csavaroghatunk, vagy együtt sétálunk a kutyák, együtt megyünk gombázni... Szóval ez időnként tényleg hiányzik. Egy állandó. Ami állandó lenne.

R: Ilyen nincs?

SG: Nincs.

R: Miért nincs?

SG: Miért nincs? Hát, talán mert már el nem tudom képzelni! Annyi éve most egyedül élek, hogy valaki van minden reggel mellettem... És amikor nagyon rám jön, akkor hiányzik. Valaki. Kinek csinálom reggeli, kávé, szóval ez egy kicsit hiányzik. De hát nehéz idecsalni valaki. Mert túl fiatal nem akarom, mert mi csinálunk egy 24 éves lány, például. Volt Orfűn egy nagyon aranyos, helyes csaj, de hát mi csináljak vele? Csak az, hogy pótolom az édesanyját, az nem tudom... S amúgy is ki költözik ide? Nincs diszkó, nincs ez, nincs az. Hát nem baj, majd magam... Talán.

R: Bán Marival milyen gyakran beszéltek?

SG: Minden második, harmadik nap beszélünk, csak neki más világ van, mint nekem. Én nem tudom azok a filmek, azok a... nem vagyok vegetárius sem, semmi. Szóval így valahogy nem nagyon tudunk össze... Azért szoktunk találkozni, csak nincs egy témánk. Én nem ismerem azt a Oláh Ibolya, Bíró Ica... Jól van, néztem a tévében, de nem annyira ragaszkodom hozzá. Nekem a Connie Frances. Ki hallgatja ilyen régi zene? De attól, ha szüksége van bárki valamire, akkor megvagyunk egymás.

R: Hogy volt a sorrend? Mert nekem nincs rend a fejemben. A lányok, sorban...

SG: Ja, sorban? Húha!

R: Hát, nagyjából.

SG: Az utolsó volt a Nóra. Sorrendben? Jézus! Hát a Judit, nagyon bevezetett. Szóval, ő volt végül az első, amiért ideköltöztem Magyarország. Volt közbe egy-két kaland, de utána jött a Magdi, ami ilyen hosszú távon barátság volt, éltünk együtt. Utána jött egy Bözső. A második hosszú, ami több mint öt évig tartott, az a Nóra volt. És nulla. Itt volt az utolsó. Szóval ő elhagyott, azóta nincs ilyen kapcsolatam itt, mondjuk, hogy hosszú.

Berlin, 1979

1981

1985

Orfű, 2005

„Elhatároztam, adok magamnak húsz évet, hogy be tudjam teljesíteni az álmaimat”

Timár Magdi – Cilin (1963)

R: Hol és milyen családban nőttél föl?

TM: Csepeli születésű vagyok, igazi proletárcsaládból származom. A papám vasesztergályos volt, egy darabig a mamám is. A gyárban ismerkedtek meg, nagy szerelem volt. Van egy testvérem is, egy húgom, két évvel fiatalabb. Kis kertesházban nőttünk fel Csepel végén, a Királyerdőben. Voltak kutyáink, macskáink. Sokáig ott laktam, majdnem húszéves koromig.

R: Milyen volt a légkör otthon?

TM: Jó volt, békés családi kör volt. Azt tudom mondani, hogy jó gyerekkorom volt. Szerettem ott lakni, szerettem a szüleimet meg a testvéreimet. Nem voltak családi konfliktusok, jó légkör volt, jó hangulat.

R: Miért jöttél el mégis húszéves korodban?

TM: Hát, muszáj volt eljönni, mert a saját életemet kellett élni. Hogyha az ember egyszer azt választja, hogy ő meleg, nem lehet ott élni, ahol a szülők vannak. Akkor el kell jönni, és önálló életet kell élni. Egyébként is el kell jönni, az ember már húszévesen elhagyja a fészket, és új fészket teremt. Úgyhogy nekem is ez volt a dolgom.

R: Hogyan jöttél rá és mikor, hogy meleg vagy?

TM: Olyan 13-14 éves lehettem, amikor azt álmodtam, hogy egy szálloda nappalijában vagy halljában várakozom. De nem tudtam, mire, csak úgy várakoztam. És egyszer csak megérkezett egy nagyon szép nő. Magas volt, karcsú és fekete hajú. Odament a recepció pulthoz, mondott valamit a portásnak, és én abban a pillanatban tudtam, hogy föl kell állnom, oda kell mennem. Fölálltam, odamentem, és megfogtam a kezét... és abban a pillanatban azt éreztem, hogy úristen, én vagyok a világ legboldogabb embere! Abban a pillanatban föl is ébredtem, fölültem az ágyban, és akkor azt mondtam, hogy... hogy homoszexuális vagyok. Azzal a lendülettel, ahogy felül az ember az ágyban. És emlékeztem rá! Annyira boldog voltam abban a pillanatban, hogy tudom, ki vagyok és mit akarok. Egész egyszerűen, mint egy megvilágosodás, olyan volt, nagy-nagy boldogság.

R: Vagyis azt mondd, hogy egyik percről a másikra, egy álom hatására történt a nagy felismerés?

TM: Nem egy álom hatása volt, én már tudtam magamról korábban is, hogy nem vagyok olyan, mint a többiek, hogy én más vagyok. Nem volt ez rossz érzés egyébként, csak arra gondoltam, hogy nem tudom, mi ez az egész. Csak azt tudtam magamról, hogy nekem a lányok tetszenek, én a lányokba vagyok szerelmes. Hogy az ő társaságukban vagyok szívesebben. Teltek múltak az évek, és akkor úgy 13-14 éves koromban hirtelen jött ez a pillanat. Utána nagyon sokat olvastam, próbáltam utánanézni ezeknek a dolgoknak, mert nagyon érdekelt. Az egyetlen szó, amit felismertem, az volt, hogy homoszexualitás. Ez arról szól, hogy ki kibe szerelmes meg minden, és akkor tudtam magamnak mondani, hogy én az vagyok. Ez volt a boldogság, ez az öntudatra ébredés.

R: Hogyan tudatosul ez egy gyerekben?

TM: Az volt benne az érdekes, hogy amikor az iskolában a szünetben játszottunk, akkor én mindig a fiúkkal játszottam. Fociztunk, vagy játszottunk valamit, de csak fiúkkal. Szóval társaságban a fiúkkal éreztem jól magam, meg közös témáink is voltak. De amikor az érzéseimről volt szó, azok abszolút módon a lányok felé mutattak jeleket. Tehát nekem ők tetszettek, és én azért szerettem a fiúkkal lenni, mert így a lányokról tudtunk beszélgetni. Ez még akkor nem volt nagyon feltűnő a fiúknak. Egyszerűen jó haverként tudtunk azonos témában beszélgetni, és ez azért volt jó. De nyilván én már akkoriban tudtam, hogy gyanús a dolog nagyon. Hogy a lányok tetszenek.

R: Emlékszel arra, hogy kibe voltál szerelmes először gyerekként?

TM: Igen... egy nálam három évvel idősebb lány volt. Én akkor voltam olyan tíz év körül, és ő olyan 13-14 lehetett, mert a következő évben már elment az iskolából. Nagyon szép sötétbarna göndör haja volt, igen... hát megsirattam, hogy elment.

R: Hogy fejezted ki iránta a szereteted?

TM: Sehogy. Azt gondoltam, hogy ez még csak az én belső érzésem, és hogy ezzel még nekem is várnom kell. Tudtam, hogy ez még egy icipicit korai, és amikor megvolt ez az álom, akkor hirtelen azt mondtam magamban, hogy mostantól igen, hogy most már egyértelmű a számomra, hogy én ki vagyok, és mit akarok.

R: Ez felszabadító érzés volt és öröm, azt mondtad az előbb.

TM: Abszolút öröm.

R: Nem keveredett bele semmi bűntudat, rossz érzés?

TM: Nem, nem. Ez olyan gyönyörű felismerés volt, hogy nem is éreztem semmilyen bűntudatot, sőt!

R: Ezt azért kérdeztem, mert azt gondolom, hogy főleg egy gyereknek, de még

felőttként is nagyon sokszor nehéz azzal megküzdeni, hogy mit szól, hogyan reagál a környezet. Mert az ember látja, hogy vannak bizonyos normák, amelyeket mindenki természetesnek fogad el.

TM: Az volt a furcsa, hogy nem éreztem úgy bűntudatot, mert tudtam magamról, hogy mi vagyok, és egyértelművé vált számomra, hogy innentől az életem egy teljesen más fordulatot fog venni. Viszont azt szerettem volna mindig is, ha valahogy el tudom mondani. Nagyon-nagyon sokára tudtam csak elmondani, de valahogy próbáltam közvetíteni a szüleim felé. Egyszer, egy hétvégén nekem kellett mosogatnom, és ahogy ott mosogattam, egyszer csak mondtam a mamámnak, hogy én nem fogok férjhez menni. Erre kérdezte a mamám, hogy de hát miért nem, mire azt válaszoltam, mert úgy döntöttem, hogy nem megyek férjhez. De hogy mégiscsak férjhez kell menni, mert minden lány férjhez megy, és akkor mondtam, hogy jó, akkor nekem néger férjem lesz. Én akkor ezt úgy vetítettem ki magamnak, hogy a néger férj az egy csepeli proletár családnak a szemében olyan dolog, mintha azt mondtam volna, hogy akkor én most buzi leszek. Mire a mamám közölte, hogy jó, akkor inkább ne is menjek férjhez. Én tovább mosogattam, és megállapítottam magamban, hogy akkor ezt nem fogom elmondani neki. Egyrészt mert még korai, másrészt pedig majd lesz, ahogy lesz, és egyszer úgyis ki fog derülni. Akkor, amikor majd eljön az ideje, hogy kiderüljön.

R: Hány éves voltál, amikor ez a mosogatós beszélgetés zajlott?

TM: Olyan 15-16. Már felnőtt fejjel gondolkodtam, csak akkor még nem volt barátnőm. Tehát... csak elméletben voltam leszbikus.

R: De honnan tudja egy 15 éves lány ilyen pontosan, hogy a leszbikus meg a néger az egy stigmát jelent, honnan tudtál erről? Olvastad, vagy csak érezted?

TM: Igazából nagyon sokat olvastam, iszonyatosan sokat jártam könyvtárba. Gyakorlatilag ahogy megtanultam írni-olvasni, nyolcéves koromtól, könyvtárba járó kis patkány voltam, aki ha éppen nem focizott a fiúkkal az utcán, a könyvtárban ült. Nagyon korán beiratkoztam a felnőtt könyvtárba, mert ott voltak az igazán izgalmas dolgok. 12 évesen már gyakorlatilag felnőtt irodalmat olvastam, és igyekeztem sok mindent magamba szippantani. Aztán 15 évesen meg beiratkoztam ugye a gimnáziumba, ott pedig már filmklubos lettem, és nagyon sok filmet láttam. Iszonyatos információhalmaz volt bennem, ami koraérettebbé tett. A velem egykorú lányok még csak arról beszélgettek, hogy akkor milyen legyen a rúzsom, a körömlakkom, szóval a divatról. Velük nem tudtam semmiről sem beszélgetni, mert ezek a dolgok tükre nem érdekelték.

- R: Az olvasmányok és a filmek a tudatos önépítés részei voltak? A saját leszbikusságod megismerése, megértése volt a legfontosabb, vagy a különbözés?
- TM: Én azt gondolom, hogy ez az olvasási kényszer – mert ez valahol kényszer volt – egyrészt arra irányult, hogy megértem, hogy mi ez az én másságom, hogyan működik a világban, mert magamon kívül senkit nem ismertem, másrészt hogy bármit fel tudjak fedezni ezzel kapcsolatban.
- R: Mikor születted?
- TM: 1963-ban.
- R: Az 1970-es évek végén milyen könyvek és filmek vezethették az embert?
- TM: Ott kell kezdenem, hogy a papámnak volt egy kis könyvtára. Verne Gyulát nagyon szerettem. Majdnem mindent elolvastam tőle. Minden egyes Verne-könyvben van egy utalás egy másik könyvre, én azt kijegyzeteltem és legközelebb mentem a következő könyvhöz. Valahogy így voltam, amikor a leszbikusságról olvastam: kinyitom a könyvet, beleolvasok, találok valamit, ami a leszbikusságra utal, annak utánanézek, és akkor elolvasok még egy könyvet vagy novellát. És így lassan az egész amerikai és angol irodalomnak a nagy része jött magától.
- R: A gimiben mit tanultál, hová jelentkezted?
- TM: Közgazdasági szakközépiskolába, gyűlöltem.
- R: Akkor miért mentél oda?
- TM: A mamám azt mondta, hogy rendes szakmát kell tanulni. A rendes szakma adott esetben az, hogy amikor az ember leérettségizik, akkor kap a kezébe három olyan szakmát, amivel el tud helyezkedni, és akkor nagyon boldog lesz, és az élete le van zsírozva. Én akkor mondtam a mamámnak, hogy szeretnék filmrendező lenni. De tudtam, hogy az elég gázos, mert ahhoz diploma kell. Amikor elvégeztem a szakközépiskolát, akkor könyvelő lettem, statisztikus, vállalati tervező, szóval rendkívül undorító dolog. Abban az évben lehetett először diploma nélkül jelentkezni a filmművészetire rendezői szakra. Tudtam, hogy nagyon kevés az esélyem, de azért megpróbáltam. Nagyon sokan jelentkezünk, nem is tudom, vagy nyolcszázan, és arra gondoltam, hogy minimális az esélyem. De elhatároztam, hogy adok magamnak húsz évet, hogy be tudjam teljesíteni az álmaimat, vagy egy részét legalábbis. Az a típus vagyok, aki szereti az álmaikat megvalósítani.
- R: Visszatérve még a középiskolára, azt mondtad, hogy elkezdted moziba járni. Mik voltak azok a filmélmények, amelyek megerősítettek téged saját identitásodban, vagy amelyek megmozgatták benned a rendezőt?

- TM: Nagyon nagy szerencsém volt ezekkel a filmklubokkal, a belvárosi filmklubokba jártam, amiket annak idején a szabadegyetem szervezett. A Toldi moziban volt meg azt hiszem a Művész moziban, már nem emlékszem pontosan. Oda jártam majdnem négy évig, hetente kétszer. Nagyon szerettem filmklubba járni, és olyan filmeket megnézni, amiket sima moziban nem lehetett látni. Például Bergmant akkoriban nagyon szerettem, de aztán később rájöttem, hogy nem szeretem, mert modoros. A filmekben nagyon sok utalás és jelenet volt, amiben volt valami leszbikus vagy homoszexuális szál.
- R: Említetted, hogy 15 évesen még nem volt kapcsolatod.
- TM: Húszéves koromban volt az első.
- R: Pasik?
- TM: 16 éves koromtól, amikor az első fiúval megismerkedtem, húszéves koromig gyakorlatilag a kíváncsiság volt az, amivel meg kellett elégednem. De hát nem voltam szerelmes, és igazából nem volt jelentős az akkor fölhalmozódott történet. Mindig azt vártam, hogy mikor leszek szerelmes, de nem lettem szerelmes soha egyetlen fiúba sem. De tudtam, hogy ez nem baj, mert ez most az én kis kíváncsi korszakom, megadom magamnak a sanszot, a lehetőséget. De azért azt is éreztem a szívemben, hogy akibe én először szerelmes leszek, az biztos, hogy nő lesz. Így is lett. Húszéves voltam, mire ez bekövetkezett, tehát négy iszonyú évem volt, amíg ez megtörtént. De békésen kivártam, randizgattam fiúkkal. Azért azt senkinek nem kívánom, hogy amikor húst enne, csak spenótot ehessen.
- R: Pontosan érezted, hogy neked nem erre van szükséged?
- TM: Igen.
- R: Testi élményeid is voltak fiúkkal?
- TM: Voltak persze. Az ember nem úgy működik, hogy ha kíváncsi dolgokra, akkor megáll félúton. Tudni akartam, hogy milyen az ágyban, és milyen a szex. De traumatizáló élmény volt. Az én legelső ilyen élményem egy szimpla kis rekamén volt, egy ilyen ágyas valamin, és lelógott a fejem az ágyról. Akkor azt gondoltam, hogy soha többé nem akarok férfival, pasival, fiúval együtt lenni, ha egyszer lelóg a fejem az ágyról. Ott voltam az első fiúval az ágyon, és hiába próbálkoztam felkapaszkodni a lelógó fejemmel, nem sikerült. Szóval nagyon béna volt.
- R: Soha nem okozott örömet?
- TM: Igazából a szexszel mint olyannal, ha megfelelő körülmények voltak, nem volt gond. Egyszerűen érzélem nem volt benne, akkor meg minek csinálja az ember, ha nem érzi azt, hogy iszonyúan akarja.

R: Ebben az időben már nézegettél körül, hogy felismersz-e másokat, akik hozzád hasonlók?

TM: Az volt a furcsa, hogy ezekben az években, amikor filmkluboztam meg sportoltam (14 éves koromtól kezdve aktívan sportoltam: kézilabdáztam meg gyeplabdáztam), bár nyitott szemmel jártam a világban, és próbáltam észrevenni magam körül, aki ebben érintett lehet, de senkit nem találtam. Mintha nem is létezne a világban ilyen. Ott álltam egy kétmillió nagyvárosban, és olyan magányos voltam, mint Robinson az ő kis szigetén. De neki is aztán később ott volt Péntek. Nekem meg senki, csak éltem a saját kis szigeten, és iszonyú volt senkit nem látni magam körül.

R: Akkor úgy éltél, mint egy Csipkerózsika, aki arra vár, hogy valaki fölébressze.

TM: Igen, hát van párhuzam ebben, de én inkább a Robinsonos párhuzamot érzem magaménak, mert Robinson nem álmodott, hanem tevőlegesen jött-ment a maga szigetére, Csipkerózsika meg békésen aludt, és kikapcsolta magát a világból. Én nem kapcsoltam ki magam, hanem nagyon vártam, hogy jöjjön egy Péntek.

R: És hogy jött Péntek, hogy érkezett?

TM: Hát, nem volt egyszerű. Amikor már annyira akartam, hogy végre ténylegesen meg tudjam változtatni az életem, és jöjjön az a szerelem, akkor azt gondoltam magamban, hogy nekem kell lépéseket tennem. Föladtam az eddigi szolid mentalitást, és felhívtam egy társközvetítőt. Iszonyatosan féltem, alig bírtam beszélni. Elmondtam, hogy én egy társat keresek, mire kérdezték a férfi paramétereit, milyen szeretnék. Közöltem velük, hogy én egy nővel szeretnék megismerkedni. Erre mondták, hogy semmi probléma, akkor mondjam a nő paramétereit. És akkor arra gondoltam, hogy Jézusmáriám, milyen paramétereket kéne itt nekem most mondanom? Azt válaszoltam, hogy ez nem lényeges, majd a pillanat eldönti. De mégis mondanom kellett valamit, hogy magas legyen, vékony legyen, kövér legyen, sovány legyen vagy barna hajú. Végül egyetlen kikötésem volt, hogy ha lehet, akkor ne legyen biszexuális. Tudtam, hogy azokkal nem szabad, meg féltem is egy kicsit. Azt gondoltam, hogy legyen ő is egyértelműen meleg, akkor picit könnyebb az indulás.

Néhány nap múlva be kellett mennem befizetni a regisztrációs díjat, és akkor mondták, hogy csak üldögéljek nyugodtan a munkahelyemen, mert csak a munkahelyemen volt telefon, aztán valaki majd felhív egy szép napon. Úgy izzadtam éjjel-nappal a munkahelyemen, úgy remegett a kezem, hogy alig bírtam dolgozni. Amikor tényleg csörgött a telefon, és egy teljesen vadidegen nő beleszólt, olyan szimpi volt a hangja, hogy már attól kész voltam. Megbeszéltünk egy randit, vettem egy üveg bort

meg virágot meg valami ilyesmit, és akkor mentem ki Budára. Ott álldogáltam a lakás ajtaja előtt, becsöngettem, és csak azon imádkoztam, hogy jaj, édes istenem, csak ne a vasorrú bába nyisson ajtót! Nem a vasorrú bába volt. Szépen megismerkedtünk, együtt is voltunk vagy három-négy hétig, de aztán kiderült, hogy biszex, és van egy volt férj, aki még néha visszajár hozzá. Volt egy kislány is, ami engem aztán igazán nem zavart, két hét után már én vittem a gyereket az oviba, de az zavart, hogy van még valaki a látóhatáron, ráadásul egy pasi. Úgyhogy itt véget ért ez a történet.

Ismét felhívtam a társközvetítő irodát, és mondtam, hogy kérem a következő telefonszámot. Eltelt egy pár nap, és megint csörgött a telefon, megint egy vadidegen hang. Én akkor már egy picit rutinosabb voltam, és már nem féltem annyira. Beültünk valahová, valami kis kávéházba vagy sörözőbe, és beszélgettünk egy kicsit. De nem voltunk igazán szimpatikusak egymásnak, úgyhogy megint szóltam az irodának, mivel ugye három cím járt a regisztrációért. Akkor éppen nem volt több lehetőség, de megígérték, hogy szólnak, amikor lesz. Közben én már egy-két embert megismertem, és megtudtam, hogy a Muskátli Kisvendéglőben lesz egy nagy-nagy buli, ami csak lányoknak szól. A társközvetítő iroda is szól, hogy ha van kedvem, menjek el oda, lehet majd beszélgetni, táncolni, satöbbi. Egy szombat este volt, és iszonyatosan sok lány volt ott. Én még életemben nem láttam ennyi lányt, voltunk vagy harmincan. Egész éjszaka táncoltam meg beszélgettem lányokkal, szóval nagyon jó, felszabadító érzés volt, hogy nem vagyok egyedül, hogy sokan vagyunk. Valamikor éjfél tájban egyszer csak kicsapódott a konyha ajtaja, és megjelent egy gyönyörű fiatal nő, fehér szakácsapkában, fehér kis szakácsruhában, és beállt a lányok közé táncolni. Ahogy megpillantottam, azt éreztem, hogy ő az, igen! Egy másodperc volt az egész. Felkértem táncolni, beszélgettünk meg ilyesmi, utána találkoztunk párszor, és akkor én már szerelmes voltam.

R: Hogy hívták őt?

TM: Gerda.

R: Hadd kérdezzek még vissza, abban az időben ez a társközvetítő szolgáltatás hogy működött, fű alatt?

TM: Abszolút. Akkor kezdődött az ilyen társkereső, -közvetítő. Akkor próbálták meg bevenni a repertoárba, nem is lehetett nyíltan hirdetni. Az volt az első ilyen eset, hogy valahogy megjelent a hirdetésben, hogy mindenki számára tudnak partnert találni. Ebből egyértelmű volt a számomra, hogy lányoknak is. Ezért mertem őket felhívni.

R: A munkahelyeden vetted fel a telefont – volt valami virágnyelv?

TM: Nem, nem volt semmi. Abszolút nyíltan beszélgettünk. Én tudtam, honnan kapta meg a telefonszámot, és akkor pár perc alatt megbeszéltük, hogy hol találkozunk.

R: A munkatársak hallották ezeket a beszélgetéseket?

TM: Hallották, igen. Egy jogi irodában dolgoztam. Hárman ültünk egy irodában: a vezető jogtanácsos, a fiatal jogász fiú és én voltam a titkárnő. Mindenki mindig mindent hallott, de én ezeken simán túl tudtam lépni.

R: A kollégáid tudták rólad, hogy leszbikus vagy?

TM: A jogászfőnök igen. Meséltem neki, hogy bár még nem volt barátnőm, de én tudom, hogy az vagyok. Próbált közeledni hozzám, ezért gondoltam, hogy jobb ezt az elején tisztázni.

R: Hogyan reagált?

TM: Hát ő egy nagyon nyitott ember volt a világra, a Millenniumi Földalatti Vasútvonal zenekarnak volt a billentyűse. Egy avantgárd figura volt, akit ez egyáltalán nem zavart, és abszolút megértette, hogy mi a pálya.

R: És otthon már megmondtad?

TM: Nem. Igazából nem is én, hanem a húgom mondta meg, hogy velem mi a helyzet. De a szüleim tudták, mert ugye húszévesen megismertem Gerdát, öt évig éltünk együtt, és akárhányszor volt családi ünnep, névnap, születésnap, húsvét, karácsony, én vittem magammal. Mert hozzám tartozott. A családnak úgy tálaltam, hogy együtt lakunk, mert olcsóbb az albérlet, ha ketten vagyunk egy lakásban. Utána pedig hogy a nagyon jó barátnőm miért is ne jöhetne velem a családi ünnepekre. A mamámék elfogadták és szerették is Gerdát. És azt gondolom, hogy valahol a lelkük mélyén tudták, hogy miről van szó, mert soha nem beszéltem fiúkról. Húszéves korom után kiúsztam a robinsoni kis szigetemről, azután férfiak nem szerepeltek az életemben, annál inkább Gerda: hogy itt voltunk Gerdussal, hogy ide mentünk kirándulni, hogy Gerdus mit főzött, hogy én mit főztem, satöbbi. A húgomnak én mondtam el, hogy leszbikus vagyok, mégpedig húszévesen, amikor úgy döntöttem, ezt el kell mondani. Ő akkor 18 volt, és úgy gondoltam, már elég érett, hogy ezt megtudja. Emlékszem, egy buszmegállóban mondtam el neki, mert éppen táncolni mentem, ez volt a muskátlis történet. Amikor megemlítettem, hogy táncolni megyek, a húgom föl pattant, hogy ő is jön. De mondtam neki, hogy nem jöhet, mert ez egy zártkörű rendezvény lesz. De ő mindenképpen jönni akart, és akkor mondtam el neki, hogy igazából azért nem szeretném, hogy jöjjön, mert nem lesznek fiúk, hanem csak lányok. Azért, mert én buzi vagyok. Nem tudtam, hogy milyen szót használjak: homoszexuális vagy lesz-

bikus. Mondtam, hogy buzi, és kész. Buzi vagyok – ez volt a csepeli nyelvjárás. Szegény, akkor elkezdte a sírást. Továbbra is velem akart jönni, és amikor megérkeztünk, látta, hogy tényleg egyetlen fiú nincs. Leült egy asztalhoz, és ott sírdogált szegénykém egész este. Akkor ismerkedtem meg Gerdussal. Nehéz volt neki, de aztán feldolgozta. Azt hiszem, utána minden barátjának és ismerősének boldogan magyarázta, hogy az ő testvére buzi, és nem érdeklik a férfiak. De végül is nem zavart, hogy ő azonnal kimondja magából.

R: És a húgod hogy mondta el és mikor a szüleidnek?

TM: Hát eltelt 24 év a kettő között, tehát hogy megtudta, és hogy elmondta a szüleimnek. Közben több nő, több szerelem is volt az életemben. Amikor megismerkedtem Takival, és elmondtam a húgomnak, hogy szerelmes vagyok, a húgom aznap délután odaszólt a mamámnak a stégen horgászás közben, hogy „Mucus, képzeld, a Magdika megint szerelmes”. A mamám meg csillogó szemekkel kérdezte, hogy kibe, mire a húgom mondta, hogy valami tanárnőbe. Mire a mamám: „Igen?” Mire a húgom: „De Mucus, hát nem mindegy?” Mire a mamám: „Hát, végül is...” Aztán másnap megérkeztem én is a családi ünnepségre, és az ebédlőasztalnál üldögélve egyszer csak a mamám azt kérdezte tőlem, hogy Magdikám, és ki az új barátnőd? Hát én azt hittem, hogy elájulok, hogy kiesik a kanál a kezemből. Igazából minden barátnőmet ismerte, mert mindig mindenkit bemutatam, akikkel ténylegesen együtt éltem. Szóval elmondtam, hogy Máriának hívják, és tanárnő. Ránéztem a húgomra, és tudtam, hogy beárult. De jó volt, hogy végre ki lett mondva ez a dolog. Bár én azt gondolom, hogy egyébként is egyértelmű volt már huszonvalahány éve.

R: Soha nem gondoltál arra, hogy jó lenne beszélni velük?

TM: De igen. Amikor elmondtam a húgomnak, akkor azt is megbeszéltük, hogy nem mondjuk el a szüleinknek, mert ez nagy trauma lenne, és nem akartunk fájdalmat okozni nekik. Én arra gondoltam, hogy eljön majd az idő, amikor ez nem lesz trauma, hanem természetes dolog lesz. Hogy ez egy folyamat: azokat az embereket, akiket az ember szeret, bemutatja a szüleinek, megismerik, satöbbi, és amikor megtudják az igazságot, már úgyis tudnak mindent. Én ennek vagyok a híve. Nyilván ez magában hordozza, hogy nem mondom ki azt a szót, amit ki kéne mondani, de megélem, nem titkolom, nem dugdosom el a szüleim elől azt, akit szeretek. Csak a szó kimondását, azt nem tudtam megtenni.

R: Meséld a Gerdussal való együttélésről. Ki ő, és mi az, ami megfogott benne? Hogy lehetett akkor ezt megélni, kialakítani a közös élet kereteit?

TM: Amikor én megismertem Gerdust a Muskátli Kisvendéglőben, abban a pillanatban lecsapott rám a nagy szerelem. Az együttélésről és a házasságról nekem olyan mintáim voltak, amelyet a szüleimtől kaptam és láttam. Azt láttam, hogy ők nem élnek rosszul, szeretik egymást, kisebb problémák vagy kisebb konfliktusok persze bármelyik házasságban vannak, de azok megoldhatók. Én ezt a mintát tartottam magam előtt, és azt gondoltam, hogy ha én megszeretek valakit, akkor én is együtt akarok élni valakivel. A házasság lehetősége nincs megadva, de minden más igen. Meg lehet élni az együttélést, a szerelmet, csak akarni kell. Gerdussal volt egy ilyen ismerkedős időszak, néhány hét, és akkor egyik este megkérdeztem, hogy szeretne-e velem élni. Azt mondta, hogy igen. Akkor vettünk két kis ezüstgyűrűt, eljegyeztük egymást, és úgy döntöttünk, hogy összeköltözünk. Én hazamentem, és bejelentettem a szüleimnek, hogy elköltözőm otthonról.

R: Mi volt az, amit nagyon szerettél benne? Azt mondtad, nagyon szép volt, gyönyörűnek láttad.

TM: Hát igen. Gerdus német lány volt, NDK-s. Az fogott meg benne, hogy nagyon kedves volt, és nagyon szerette Magyarországot, szeretett itt élni. Nagyon rosszul beszélt magyarul, én meg egyáltalán nem beszéltem németül. Úgyhogy nem volt könnyű a kommunikáció, de olyan erősen vonzódtunk egymáshoz, mint két mágnes. Később én egy picit megtanultam németül, ő meg egy picit jobban magyarul, így már jobban tudtunk beszélgetni.

R: Hogy került Gerda Magyarországra?

TM: Valami csereakció volt a magyar és német szakmunkások között. Annak idején sokan mentek ki Berlinbe dolgozni, mindenféle szakmunkások: szakácsok, esztorgályosok, üvegesek, és onnan is jöttek ide. Gerdus szakácskodni jött ide, amúgy Berlinben volt szakács. Itt valami munkásszállón lakott, ahova én nem mehettem be. Nem nagyon tudtunk találkozni, mert hozzám nem jöhetett, hisz én a mamámékkal laktam, én meg ugye nem mehettem a munkásszállóra. Barátoknál tudtuk meghúzni magunkat egy-egy estére. Úgyhogy ez így nem volt jó. Ezért is mondtam, hogy béreljünk egy lakást, mert ott szabadok leszünk.

R: Az első együttéléstetek visszaigazolta mindazt, amit vártál és reméltél? Ha nem akarsz, nem kell válaszolnod.

TM: Abszolút igen.

R: Hogyan alakult az életetek, hogyan alakítottátok ki az együttélést?

TM: Dolgoztunk mind a ketten. Ő a Gellértben szakácskodott, hidegkonyhai szakács volt,

én pedig egy külkereskedelmi cég jogi irodájának dolgoztam. Esténként mindig megvártam a Gellért előtt. Ő éjjél körül végzett, én délután négy-öt körül. Akkor hazamentem, takarítottam, főztem, ha edzésem volt, akkor edzésre mentem, utána meg Gerdus elé. Hazamentünk, vagy beültünk az Egyetem presszóba, és ott megiszogattunk egy sört vagy beszélgettünk, utána pedig mentünk haza.

R: Intenzíven éltetek, jártatok bulikba? Hol voltak ezek a bulik?

TM: Az az igazság, hogy Gerdus bulizós típus volt, szerette a társaságot, én inkább az a típus voltam, aki hazamegy és otthon tesz-vesz. De azért néha elmentünk egy-egy házibuliba, mert szervezett nagy bulik nem voltak. Ami volt, az az Ipoly moziban. Inkább házibulik voltak. Meg az Egyetem presszó, ennyi.

R: Tehát konszolidált házaseletet éltetek.

TM: Abszolút. Az a típusú házasság volt, ahol az ember néha elmegy a párjával egy-egy házibuliba vagy születésnapi buliba, néha megiszik egy sört az Egyetemen, de egyébként hazamegy és otthon éli az életét, mint egy rendes házasságban.

R: Hol kezdtétek itt Pesten? Mert Pesten laktatok, gondolom.

TM: Igen, igen. Legelső albérletünk a Keleti pályaudvarnál volt, valami iszonyatos, csótányos hely. Egy szobát béreltünk egy lakásban, ott lakott a tulaj is, közös volt a fürdőszoba meg a konyha. Nem szerettem. Javasoltam, hogy akkor inkább vegyünk ki egy egész lakást. Utána már csak lakást béreltünk, hogy egyedül lehessünk.

R: Gerda tehát NDK-s volt. Úgy emlékszem, hogy ott azért ezekről a dolgokról már a szocializmus időszakában is lehetett beszélni. Mit hozott Gerda ezen a vonalon ebbe a kapcsolatba? Utaztatok ki együtt az NDK-ba, bekapcsolódtatok az ottani életbe?

TM: Többször meglátogattuk az ő szüleit Németországban, Bernburgban. Gerdusnak Berlinben is voltak ismerősei, úgyhogy ott is voltunk néhányszor. De nem az volt a lényeg, hogy egy nagy szórakozóhelyre elmenjünk, és ott tivornyázzunk, vagy nőket csábítsunk el, hanem a szolidabb része. Bár nyilván volt egy vadabb része is, de mivel mi házasok voltunk, nem folytunk bele ilyesmikbe. Nagy élet volt Berlinben, ez egyértelmű. Viszont érdekes módon a németek meg ide szerettek járni Budapestre. Nyilván azért, mert ott számukra erősebb volt a politikai nyomás, idehaza pedig lájtosabb, akárhogy is nézzük. Bár itthon nem voltak klubok, szórakozóhelyek. A fiúknak volt egy pár fürdő, de a lányoknak semmi. Úgyhogy itt szórakozni nem lehetett, viszont Berlinben igen. Berlin ilyen szempontból szabadabb volt, engedték a szexualitásnak ezt a részét, viszont minden más téren elnyomták őket. Például politikai történetekkel.

- R: Itt Magyarországon akkoriban nem ellenőrizték ezt a rejtőzködő szubkultúrát?
- TM: Szerintem mindenkiről vezettek valami kis dossziét, Gerdusról biztos. Ő eleve úgy jött ide, hogy előtte be kellett lépnie a német kommunista pártba. Csak így kapott útlevelet. Én azt gondolom, hogy mindenkinek, aki párttag volt, és ide jöhetett, alá kellett írnia egy nyilatkozatot, hogy ő innentől kezdve hazájának kötelességtudó ügynöke lesz. Tuti, hogy így volt, akárki akármit is mond, hétszentség, hogy másképpen nem kapott sem munkát, sem külföldi eltávot.
- R: Úgy képzeljük el ezt, hogy Gerda téli estéken írogatta, hogy milyen élményeket él át?
- TM: Szerintem nagyon komoly beszámolási kötelezettsége volt. A poén az volt, hogy nem volt mit írnia, mert nem mozgott olyan közegben. Egyszer említette nekem, hogy minden hónapban jelentést kell írnia arról, hogy mit csinált, kivel találkozott. Nem voltam hülye, tudtam miről van szó, és mondtam neki, hogy majd én segítek. Előfordult, hogy kamu jelentéseket írtunk, hogy elmentem a barátnőmmel az állatkertbe vagy moziban voltunk a barátnőmmel. Vagyis nem volt benne semmi konkrétum, semmi politikai töltet, csak mesébe illő dolgok voltak: hogy megy a piacra vásárolni, meg takarít, meg nem találkozik senkivel, csak a barátnőjével, satöbbi. Ezek olyan levelek voltak, amiknek az volt a lényege, hogy ne legyen bennük semmi, ami-be bele lehet kapaszkodni. De meg kellett írni, minden hónapban, és olyan hülyeségeket kellett beleírni, hogy kivel találkozik. Hát velem.
- R: Szerinted ebben a körben is voltak beépített emberek?
- TM: Biztos, hogy voltak, de szerintem inkább a fiúknál.
- R: Nekem volt egy egyetemi csoporttársam, aki homoszexuális volt, és aztán utólag kiderült róla, hogy beszervezték, tehát nyilván megszarolták ezzel.
- TM: Biztos, hogy voltak olyanok, akiket a homoszexualitásukkal próbáltak megszarolni, hogy jelentéseket írjanak. De én azt gondolom, hogy aki ebbe belement, az vagy azért ment bele, mert nagyon féltette az állását, vagy mert nem volt elég erős jellem. Vagy pedig, mint Gerdusnál, annyira el akart jönni Magyarországra, hogy másképp nem kaphatott munkalehetőséget, csak ha aláírja. Nem tudom, volt-e valaki, aki ezt élvezetből csinálta, de nem hiszem.
- R: Soha nem fordult meg a fejedben, akár egyedül voltál, akár társsal, hogy elmenj ebből az országból egy olyan helyre, ahol az ember ezt szabadabban megélheti, ahol megvan ennek a nyilvánossága? Nem volt fojtogató néha ez a rejtőzködő, titkos élet?
- TM: Addig volt nekem rossz ebben az országban, amíg nem találkoztam Gerdussal és a többi ismerőssémmel, barátnőimmel. De elmenni az országból soha nem akartam. Azt

- gondoltam, hogy nekem ez az ország a hazám, itt kell megismernem embereket.
- R: Ahogy megtaláltad az utad, megelégedtél?
- TM: Igen, igen. A mai napig szeretek itt élni. Ráadásul nem beszélek idegen nyelveket, és különben sem akartam kimenni például Svájcba mosogatni csak azért, mert Svájcban több leszbikus él, vagy Franciaországba, vagy bárhová a világon. A szakmám sem olyan szakma, amivel el lehet helyezkedni. Úgyhogy meg kellett várnom, amíg idehaza megismerkedem ezzel a szubkultúrával.
- R: Gerdussal öt évig éltetek együtt. Végig Budapesten?
- TM: Budapesten éltünk, mert mindketten itt dolgoztunk. Én aztán később, miután elváltunk, egy másik barátnőmmel költöztem le Szatinára.
- R: Meséld el a történetet az álházasságokról!
- TM: Hát igen. Nekem eszembe sem jutott volna, hogy álházasságot kössek csak azért, hogy fönntartsak valami látszatot. De Gerdusnak kellett a házasság akkoriban ahhoz, hogy itt tudjon maradni, és letelepedési engedélyt kapjon Magyarországon. Voltak neki valami fiú ismerősei, és az egyik fiú javasolta neki, hogy házasodjanak össze, mert az mindkettőjüknek jó lesz: Gerda kérheti a magyar állampolgárságot, a fiú pedig a szülei felé prezentál egy házasságot. Gerdus hozzá is ment ehhez a fiúhoz. Ennek a fiúnak meg volt egy élettársa, aki azt mondta, hogy akkor én menjek őhozzá, és akkor az ő házassága is prezentálva lesz a szülők felé. Én elgondolkodtam a dologon: ha a fiú elveszi az én barátnőmet, és én hozzámegyek az ő barátjához, akkor dupla álházasságot kötünk. A házasságkötés után kiköltöztünk Kiszepstre, ahol Gerda férjének a szülei laktak. Volt egy nagy közös udvar, Gerdus és a férje lakott az egyik kis lakásban, a mellette lévő lakásban pedig én laktam a férjemmel. Esténként pedig gyorsan helyet cseréltünk: Gerdus átjött hozzám, a férjem pedig átment a barátjához. Ebből lett néha egy kis zavar, amikor például valaki elhagyta a kulcsát, vagy véletlenül elvitte a társa a kulcsát, és nem tudtunk helyet cserélni, szóval voltak apróbb bonyodalmak, de alapvetően jól működött a dolog. Érdekes módon szinte azonnal le lettek osztva a női-férfi szerepek ebben a kettős házasságban: Gerdus főzött mind a négyünkre, én pedig mostam mind a négyünkre. A fiúk pedig élték a világukat. Ez ment is egy darabig, csak aztán felerősödtek a konfliktusok. Nekem elegendő lett abból, hogy folyton mosnom kell mindenkire, és mondtam Gerdusnak egy napon, hogy ez tök rossz és hagyjuk abba, költözzünk el a fiúktól, mert ez így nem megy. Állandó bujkálás volt az életünk, mert ott volt a többi lakó is, a mellettünk levő udvari házak, lakások, mindenki mindent szemmel tartott. És ez tök rossz érzés volt. El is

költöztünk három év után. Már nem volt arra szükség, hogy papíron is házastársak legyünk. Magyaráztam a férjemnek, hogy szépen elvált emberek leszünk mind a ketten, be lesz írva a személyi igazolványunkba, és soha senki nem fogja később megkérdezni, hogy miért nem nősült újra, vagy hogy miért nem mentem férjhez. És akkor elváltunk.

R: Gerdus is elvált?

TM: Ő nem vált el, de elköltöztünk onnan, új életet kezdtünk egy másik helyen. Szép volt egyébként az a három év, izgalmas, szinte olyan filmes, bár megélni azért nem volt annyira könnyű, hogy állandóan három emberhez kellett alkalmazkodni.

R: És hogy lett vége a Gerda-kapcsolatnak?

TM: Hát, én szerelmes lettem egy másik nőbe. És ha én szerelmes vagyok, akkor nekem már muszáj elmennem. Az ember vagy kiiktatja ezt az érzést, és akkor többet nem éli meg, vagy megéli, akkor viszont legjobb, ha felbontja azt a kapcsolatot, amiben benne él, mert ez egy olyan kettősség, ami tudathasadásos állapothoz vezet. Elváltunk Gerdussal. Azzal a lánnyal, aki miatt elhagytam Gerdust, hiába volt szerelem, nem tudtunk együtt élni, úgyhogy nagyon gyorsan vége lett.

R: Őt hogyan ismerted meg?

TM: Valami társaságban. Egy nagyobb társaságban összegyűltünk, beszélgettünk... ilyen egyszerűen történnek ezek a dolgok.

R: A Gerdával való kapcsolatod kezdett ellaposodni, vagy mi vezetett az új szerelemhez?

TM: Én azt gondolom, hogy minden kapcsolatban van egy ilyen tendencia, csak mindenki másként lép ezen túl. Aki picit nyitottabb a világ felé, nem mondja azt, hogy én életem végéig egy emberrel élem le az életem, hanem könnyebben megteszi, hogy beengedi azokat a külső érzéseket, amelyek amúgy is ott vannak. Na, én ilyen típus vagyok.

R: Te alapvetően monogám alkat vagy, ameddig szerelmes vagy?

TM: Igen, és vak is. Megvakulok. Amikor én megismertem Gerdust, akkor én megvakultam. A világ legjobb női mehetek el mellettem, vagy ülhetek le mellém, én egyszerűen... nem is vettem őket észre. Amikor hirtelen elmúlt ez a nagy szerelem, akkor becsekkolt egy következő. És bár nagyon-nagyon szerettem Gerdust, nem tudtam a kettőt együtt működtetni.

R: És miért nem jött össze ez a másik kapcsolat?

TM: Nem voltunk egymáshoz valók. Abszolút nem. Olyan szinten idegesítettük egymást, hogy nagyon gyorsan vége lett.

R: A Gerdussal való kapcsolatban voltak-e férfi-nő szerepek?

TM: Azt gondolom, ez habitus kérdése. Ha egy heteró kapcsolatban egy férfi úgy érzi, hogy márpedig ő képes elmosogatni, vagy képes arra, hogy néha takarítson, akkor miért is ne tehetné ezt meg? Ha meg abszolút alkalmatlan rá, akkor ő egy olyan pasi lesz, aki otthon ül és tévét néz, elmegy dolgozni, hazajön, várja a tiszta szoba, a lakás, a vacsora, a gyerekek felnevelve, satöbbi. Ha ez a nőnek megfelel, akkor ezt így intézik az életben. Ugyanúgy egy meleg kapcsolatban is habitus kérdése, hogy az egyiknek megvan-e az a késztetése, hogy főzzön, mosogasson, takarítson, vagy bármi ilyesmit csináljon. Nem lehet senkit kényszeríteni, hogy elkezdjen főzni. Nekünk szerencsénk volt, mert Gerdus egyrészt szeretett főzni, mosogatott is, én viszont szerettem takarítani, rendet rakni a lakásban, kertészkedni, jönni-menni, tenni-venni a lakás körül. Tehát nem volt az, hogy én heverészek az ágyban és tévét nézek, amíg ő takarít, főz, mos, hanem ezt szépen beosztottuk.

R: Ezek szerint te ilyen házas habitusú ember vagy? Ezeket mindig szívesen csinálod?

TM: Amikor egyedül vagyok, akkor annyira nem igénylem, hogy nagy rend legyen, vagy hogy főzzek magamra. De amikor társsal élek, akkor igen. Tök jó dolog főzni és megvárni, míg a másik hazajön a munkából, és együtt vacsorázni. Vagy mosni rá. Ezek teljesen normális dolgok, azt gondolom.

R: Ki volt a következő szerelmed?

TM: Miután ez a félrecsúszott kapcsolat nagyon gyorsan füstbe ment, magányos voltam egy picit, és keresve az igazit elég sok lánnyal megismerkedtem. Csajoztam, igen, ez a jó szó erre a dologra. De nem találtam senkit, akibe szerelmes lehettem volna. És miután nem voltak szórakozóhelyek, csak az Egyetem presszó volt, de oda csak fiúk jártak, nem lehetett ismerkedni. A baráti körömből nem akartam választani, mert az olyan béna. És akkor arra gondoltam, hogy feladok egy újsághirdetést. Ettől mindig is irtóztam egyébként, de arra gondoltam, hogy miért ne. Az Expresszben hirdetem. Napokig gondolkodtam a hirdetésen, már szinte vért izzadtam, mert olyan hirdetést akartam, amire egyetlen nő sem tud mást tenni, mint tollat ragadni és írni. Miután feladtam a hirdetést, iszonyatos kínok között vártam, hogy jöjjenek a válaszlevelek. Kiderült, hogy közel ötven levelet kaptam. Nagyon becsületes voltam, mindenkinek válaszoltam, mindenkit fölhívtam, aki kérte, hogy hívjam föl, mindenkivel találkoztam, elmentem kávéházba kávéztatni, cukrászdába süteményt enni, kocmába sörözni, a létező összes ilyen történetet végigcsináltam. Nagyon szépen elbeszélgettem mindenkivel, de egyik sem volt az igazi. Az ötven levél között volt egy,

ami már annyira elképesztően nonszensz volt, hogy azt a levelet nem is vettem komolyan. Ezért azt a levelet az utolsó levelek alá süllyesztettem, hogy majd végszükség esetén... Miután már mindenkivel találkoztam, maradt ez az utolsó levél, amit egy tanárnő írt nekem egy nagyon messzi kis faluból. Megírta, hogy ő az erdő közepén lakik egy nagyon picike kis házban, és minden reggel lejár a faluba tanítani. Válaszoltam neki, hogy ha egyszer az életem sora arra vezet, akkor majd meglátogatom. Néhány nap múlva érkezett a válaszevél, hogy jön fel Pestre valamilyen ügyben, és találkozzunk. Mégpedig az Írók Boltjában, valami kényelmes székben kellett ülnöm, és lapozgatnom El Kazovszkij albumát, erről kellett engem megismernie, nekem pedig őt egy nagy fekete kabátról, melynek zsebéből egy kis fajték lóg ki. Ott ülök szépen az Írók Boltjában, és lapozgatom Kazinak a könyvét, amikor az album felett látom, hogy közeledik egy nagy fekete kabát, melynek zsebéből kilóg egy falovacska feje. Felnéztem, és megpillantottam Ágotát. Bemutatkoztunk, és elmentünk meginni valamit. Úgy jött ki a lépés, hogy engem éppen meghívtak a Bútorért nevű együttes koncertjére valami elvetemült underground helyre, ahol egy nagyon kedves barátnőm is dobolt, a Bán Mari. Ő hívott, hogy nézzem meg. Elmentünk mind a ketten. Végighallgattuk a koncertet, beszélgettünk, és lassan elkezdődött ez a kapcsolat is. Én meglátogattam őt Szatinán, merthogy ott lakott lent abban a kis faluban, a falu fölötti kis tanyán édegett. És aztán minden hétfőjén meglátogattam őt, mert hét közben dolgoztam.

R: De mitől volt nonszensz az a levél? Az erdei házikótól, vagy...

TM: Az az abszurd tény, hogy egy kétfélmillió nagyvárosban élek, és egy olyan nővel ismerkedem meg, aki egy erdő közepén lakik, verseket ír, és egy kis faluban tanít! Azt gondoltam, lehetetlen, hogy két ember így egymásra találjon, nulla az esélye. De tévedtem.

R: Mi volt a hirdetés szövege? Emlékszel még rá?

TM: Nem emlékszem már a szövegére. Pedig többen is kérdezték már így a baráti társágban. De tudom, hogy nagyon jól sikerült.

R: És akkor azt kódolni kellett?

TM: Nem, abszolút nem. Nem volt semmi kód. Érzelem volt benne. Nem volt romantikus, de süttött belőle valami szenvedély.

R: Ágotában mi fogott meg téged?

TM: Hasonlítottunk egymásra: ahogy a világról gondolkodtunk, a habitusunk. Hirtelen jó volt egymás mellett lenni. Szinte már aznap este csókolóztunk is, nem volt semmi

más egyébként, csak csókolóztunk, aztán hajnalban utazott is vissza a vonattal. De nagyon erős volt a kötés, szinte azonnal éreztem, hogy igen!

R: Akkor ez is szerelem volt első látásra?

TM: Majdhogynem.

R: Te még mindig az irodában dolgoztál?

TM: Nem, én akkor már autókereskedő voltam, családi vállalkozásban. Mint könyvelőt kértek a húgomék, hogy segítsek nekik az üzleti részben. Egy jól menő autókereskedésnek voltam az ügyvezető igazgatója, úgyhogy jól kerestem, minden nap taxival jártam be a munkahelyemre. De nagyon sokat kellett dolgozni, és nagyon nagy volt a felelősség, ettől két év alatt teljesen lefáradtam. Amikor mi Ágotával megismerkedtünk, még eltelt egy év, míg én rászántam magam arra, hogy otthagyjam az állásomat meg a pesti életmódot, és leköltözzem hozzá. Ugye ott volt az a lehetőség is, hogy ő költözik föl Pestre. De benne nem volt meg ez az iszonyatos késztetés, hisz ő azért költözött le annak idején vidékre, hogy elszakadva a világtól megvalósítson valamilyen hippis álmod a tanyán vagy az erdő közepén. Úgyhogy én azt gondoltam, inkább én adom föl a saját életemet, amit már egyébként is fáradtnak éreztem, és leköltözöm hozzá. Feladtam az állásomat, a munkahelyem, a barátokkal közöltem, hogy megyek vidékre, és majd néha látogassanak meg. Leköltöztem, a barátok meg jöttek. Nem feledkeztek meg rólam, szerettek ott lent lenni hétvégekre vagy nyaralni.

R: De amikor odamentél, ha jól értem, akkor hárman laktatok: Nóri, Ágota és te. Ez nem okozott konfliktusokat, hogy az új pár és az elhagyott egy fedél alatt él?

TM: Amikor leköltöztem Ágotához, akkor ott élt a faluban a volt barátnője, Nórika is. Az tény, hogy hárman laktunk egy házban. Szóval ez már eleve egy feszültségforrás volt, akárhogy is próbáltuk ezt a problémát megoldani. Ez akkor is probléma, ha egy heteroszexuális házaspár elválnak, nem tudnak szétköltözni, és oda beköltözik a harmadik. Tehát ott előbb-utóbb fegyverroport, tányértörést történik. Ezek a kapcsolati rendszerek ugyanúgy működnek a heteróknál meg a melegéknél is: a probléma az probléma. Miután hozzám folyton jöttek le a pesti barátaim hétvégekre, Gerdus is, egy ilyen hétvégén megismerkedett Nórikával. És egymásba szerettek. Ennek az lett a vége, hogy Gerdus egy szép napon otthagya a budapesti állását, a Gellért Szállodát, és leköltözött Szatinára Nórikához. Pontosabban Nórikának akkor még nem volt háza, tehát hozzánk költözött, és akkor így éltünk négyesben. Külön hálószoba volt, de mégiscsak közös volt a konyha meg a fürdőszoba. Ez ment egy darabig, de aztán jöttek az együttélési huzavonák, problémák, amit nem tudtunk másképp megoldani, csak

úgy, ha veszünk még egy kis házat Szatinán. Oda költözött Nórika és Gerdus. Csak miután el tudtak költözni tőlünk, akkor szűntek meg a problémák.

R: Neked, aki nagyvárosi lány voltál, nem volt ez túl nagy váltás, nem volt nehéz átállni? Miből éltél, amikor leköltöztél?

TM: Az, hogy annyira gyorsan tudtam váltani a városi életmódról a falusi, vidéki életmódra, valószínűleg azért volt lehetséges, mert szerelmes voltam, szerettem Ágotát. Nem számított semmi, mehattunk volna Alaszkába is vagy Szibériába vagy valami elvete-mült argentin kis faluba is. De ha Szatinára kellett menni, akkor Szatinára. Egy pillanat alatt eldöntöttem, nagyon gyorsan és könnyen ment.

R: Mit csináltál ott egész nap?

TM: Hát nézd, valamennyi pénzzel jöttem el Pestről, ebből elég sokáig meg tudtunk élni. Volt Szatinán egy fajtéggyártó műhely, amit még Ágota kezdett el csinálni az előző barátnőjével, Nórával. De ez csak annyira volt jó, hogy az ember éhen ne haljon, Ágota már nem tanított, csak ilyen napközis volt. Amikor megérkeztem, akkor az én városi habitusom azt mondta, hogy ezt föl lehet lendíteni, csináljuk nagyban! Elhatároztam, hogy én kitalálom az eladási részét. Feladtunk egy hirdetést az Expresszben, hogy óvónőket keresünk másodállásban, ügynöki jutalékos rendszerben. Arra gondoltam, hogy úgy lehet a fajtéggyártókat jól eladni, ha arra koncentrálnak, hogy ki a vevőkör. Ezt ma már multilevelnek nevezik. Hihetetlenül sok óvónő jelentkezett, legalább száz, az ország minden tájáról. Mindegyik rendelt először a saját óvodájának, majd távolabbi óvodákat is rábeszél, hogy rendeljenek. De csak ketten voltunk, és így nem tudtuk teljesíteni a megrendeléseket. Megpróbáltunk fölvenni embereket a faluból, munkanélkülieket, főleg romákat, de nem érdekelte őket ez a munkalehetőség, mert ebből soha nem lehet meggazdagodni. Hozzáteszem, mi sem gazdagodtunk meg. Egyszerűen nem sikerült embereket találni a munkára, hiába próbálkoztunk még Komlón is. A rendelések meg csak jöttek, amennyit meg tudtunk csinálni, annyit megcsináltuk, egészen addig, amíg nem következett be az autóbaleset. Az autóbaleset után végképpen leállt a gyártás, mert Ágota és én is kórházba kerültünk.

R: Milyen autóbaleset?

TM: 1992 nyarán jöttünk haza Komlóról kocsival, és belénk jött egy velünk szemben tők szabálytalanul közlekedő másik kocs. Frontálisan ütköztünk. Sérülések, műtétek, elég sokára épültünk fel, és mire felépültünk és hazajöttünk, addigra meghalt a fajtéggyártás. Nórika és Gerda minket ápolt: etettek, fürdettek, főztek ránk. Ami-

kor hazajöttünk a kórházból, egyikünk sem tudott rendesen járni vagy mozogni, csak feküdtünk. Ágotának megbénult a jobb keze, meg a csípőcsontja törött el. Nekem meg ilyen belső műtétem volt, lép meg máj, én is fekvőbeteg voltam. Amíg fel nem gyógyultunk, addig engem Gerdus ápolt, Ágotát pedig Nórika.

R: Hogyan építettétek fel az új életeteket ez után a baleset után?

TM: Nehéz volt újrakezdeni, mert Ágota nem tudott dolgozni, én sem tudtam dolgozni, mert nem volt mit eladni. Ágota akkor döntötte el, hogy elkezd írni az első regényét, mert eljött az idő. Vettünk egy Roburt, egy hatalmas, többméteres kocsit, amit beállítottunk az udvar sarkába. Lefestettük kékre, tettünk bele egy kályhát, villanyt, lambériát meg Ágota számítógépét, amit a Sorostól kaptunk. Ágota elkezdte írni a regényét, és szépen meg is írta. Kerestünk hozzá kiadót, és így kezdődött Ágota írói pályafutása. Én pedig tettem-vettem a ház körül. A baleset után kaptunk kártérítést, abból a pénzből felújítottuk a házat, fürdőszobát csináltattunk. Még maradt is valamennyi, úgyhogy gyakorlatilag abból elég normálisan tudtunk élni. De amikor Ágota megírta a regényét, az nagy váltás volt az ő életében. Azt szerettük volna, ha számára még jobban kinyílik a világ, ehhez pedig lépni kellett mindenféle téren. Nagyon szerettük egymást egyébként, csak azt éreztük, hogy abba kell hagyni. Ágotának már kevés volt a falu, ő már nagyvárosban szeretett volna élni, egy új közeget kialakítani. Persze én is mehettem volna vele, de azt gondoltam, hogy ez egy nagyon nagy szenvedés lenne, ha én ebbe belelépnék. Úgyhogy megbeszéltük, hogy talán érdekesebb lenne elválni, aztán később lehet belőle barátság vagy ilyesmi. Ágota szerelmes is lett egy nőbe, aki egy társasággal lejött hozzánk egy hétfőre. Én azt mondtam, hogy ha nem teszi fel a vonatra a nőt hétfő reggel, akkor el kell válnunk. És nem tette fel. Egymásba szerettek, és mi elváltunk.

R: És akkor te eljöttél?

TM: Felmentem Pestre, és ott súlyos depresszióban üldögéltem. Csak a tévét néztem napi 18 órában. Klinikai eset voltam. Ez addig tartott, amíg egyszer, egy februári napon a barátaim azt mondták, hogy ebből elég volt. Ez már 1998 februárja volt. Akkor már volt több szórakozóhely is Pesten, és elmentünk a Capellába, ami egy vegyes hely volt, fiúk és lányok is jártak oda. Ott ismerkedtem meg Gyöngyivel. Később ő lett a társam.

R: Amikor elváltatok Ágotával, ha jól értem a szavaidból, te még szerelmes voltál belé.

TM: Szerettem nagyon, de már nem voltam szerelmes. Ő sem énbelém, de nagyon szerettük egymást. Szeretettben váltunk el.

R: Mindent fölszámoltál, ami ott volt?

TM: Nem számoltam fel, csak feljöttem Pestre. Azt gondoltuk, ha barátnőt vagy egy új szerelmet akarok találni, akkor Pestre kell jönnöm. Ágotával öt évet éltem Szatinán, a következő barátnőmmel, Gyöngyivel három évet, és egy évet magányosan. Aztán végleg feljöttem Pestre, és azóta a ház nyaralóként funkcionál.

R: Tehát akkor megismerkedtél Gyöngyivel. Róla mit kell tudni ki? Ki volt ő, és mit csinált?

TM: Színésznő volt egy alternatív színházban. Amikor először megláttam, akkor nagyon megtetszett. Nagyon részeg volt, nem is emlékezett rám másnap, de én emlékeztem rá. Előadás után találkoztunk, és beültünk sörözni, beszélgetni. Lassan elkezdünk ismerkedni, és teltek múltak a hónapok, nekem vissza kellett mennem Szatinára, mert ott volt a kert meg az állatok. Hívtam Gyöngyit is, és ő fölszámolta a pesti színházi karrierjét, és lent csináltunk egy bábszínházat. Három évig ott lent játszottunk: Tolnában, Baranyában, Zalában, a környéken. A műhelyben meg az udvaron állítottuk fel a díszletet, és ott próbáltunk. Tavasszal és nyáron az udvaron, télen bent a műhelyben. Nagyon izgalmas volt. Aztán elváltunk Gyöngyikével, három év múlva vége lett a házasságnak. A színház is felköltözött Pestre megint, mert hát a munka miatt muszáj volt elmenni innen.

R: Te is elmentél?

TM: Nem, egy évig egyedül laktam Szatinán. Nagyon furcsa volt, mert soha életemben nem laktam egyedül ilyen hosszú ideig. Nem volt rossz, de nem nekem való az egyedül élés. Még szerencse, hogy elkezdődött a színházi szezon. Ősszel én is fölmentem.

R: Miért lett vége a Gyöngyi-kapcsolatnak?

TM: Az úgy történt, hogy Ágota elcsábította Gyöngyit. A nyomorult kis patkány. És akkor ők elmentek Pestre. Én meg ott maradtam egyedül olyan nyolc hónapig. Fölújítottam a házat, kifestettem belülről – szóval tettem-vettem, új dizájnt kapott belülről a lakás. Nem mintha valamit is használt volna neki, mert három éven belül minden berepedezik. De hát ez egy vert falú vályogház. Nem volt sok esélye, hogy sokáig tartsa a szép, tiszta, repedésmentes falakat. De mindegy, a hit az volt, hogy ha válás – akkor lakásfelújítás. Így volt. Megcsináltam. Végül is nem unatkoztam. Félni nem féltem, de fáj a szívem. Talán azért is, mert Ágota a legjobb barátnőm volt, szóval ez nagyon fájó pont volt nekem, hogy a legjobb barátnőm csábította el az élettársamat, Gyöngyit.

R: Miért nem mentél fel te is Pestre?

TM: Hát, mert ha rögtön fölmegeyek Pestre, akkor elkezdek csajozni. És nem akartam. Tehát nem akartam rögtön belevetni magam az éjszakai életbe, és csábítgatni a lányokat. Pont ezt akartam elkerülni. Inkább maradtam Szatinán, kívánni, amíg eljön az ideje, hogy megismerkedjek valakivel. És aztán sok-sok hónap után, amikor fölmentem, akkor a húgomnál laktam egy pár hónapot. Nagyon depressziós voltam. Ott sokkal depressziósabb voltam, mint Szatinán. Aztán egy-két hónap után hirtelen minden jobb lett. Megismerkedtem Zilizzel, akivel összeköltöztünk egy albérletbe. Közben már javult a kapcsolatom Ágotával is meg Gyöngyivel is. Ágotával egy évig nem beszéltem, nem tudtam neki megbocsátani, hogy elvitte Gyöngyit. Aztán volt egy pont, hogy így megbékéltünk egymással. A sors fintora, hogy közösen béreltünk lakást: az egyik szobában lakott Gyöngyi és Ágota – a másik szobában pedig Ziliz és én.

R: Honnan kaptad a Cilin nevet?

TM: Gerdus Macónak szólított. Nem tudom, miért. Amikor mi együtt éltünk, akkor én neki Macó voltam. Ezt Nórika is átvette, ő is Macónak szólít a mai napig. Ágota pedig valami elrettentő néven szólított, nem is tudom már, Cinke, Minci, Cinkemincibica, valami egészen elképesztő nevem volt. Gyöngyi pedig, amikor őt megismertem, akkor ezt lerövidítette, és egyszerűen Cilinnek hívott. Tőle kaptam ezt a nevet. Aztán hosszú évek után kiderült, hogy a cilin, az egy mérges gáz, valami I. világháborús ideggáz. Vagy II. világháborús? Szerintem ő sem tudta. Szinte biztos vagyok benne, hogy nem tudta, hogy a cilin, az mi. Mikor megtudtam, akkor így nézegettem magamat, kívülről, hogy ez szép: éveken keresztül erre a névre hallgatok, és akkor a végén kiderül, hogy ez egy gyilkos dolog...

Érettségi tablókép, 1981

1984

1983

1985

„Van valamilyen tudatmódosító hatása a tájnak”

Timár Magdi és Gordon Agáta

Helyszín: Szatina melletti tanya

Szatina, 1991. Fotó: Lippai Eleonóra

R: Mikor kerültél ide, hogyan és miért?

GA: Az akkori barátnőmmel, Nórával 1986-ban döntöttünk úgy, hogy el akarunk költözni egy tanyára, hogy veszünk egyet valami isten háta mögötti helyen. Én kifejezetten Dél-Baranyába vágytam. Egyszer fölültünk a vonatra hátizsákkal, sátorral, és elindultunk errefelé. Drávasztára volt az első állomás. Szerencsére ott nem találtunk semmit, csak a volt franciatanárnőmet, aki rögtön azt mondta, hogy ő tudja, mit szeretnénk. Ő ajánlotta, hogy keressük meg Kisbesztercén a Pali bácsit. És mi elutaztunk Kisbesztercére, megkerestük a Pali bácsit, aki közölte, hogy neki van egy eladó tanyája. Másnap felültetett bennünket a szekereire, és megmutatta az eladó birtokot. Kisbeszterce a domb mögött van, egy óra járásra. A tanya akkor körülbelül ugyanígy nézett ki. Egy picikét talán kevesebb bokor és gaz volt, jobban látszott a ház meg az istálló. Mi azonnal éreztük, hogy igen, ez a mi helyünk! Ez kell nekünk! Körülbelül két évig spóroltunk arra a százezer forintra, amibe akkor a tanya került. Nagyon drága volt, mindenki minket röhögött a faluban, hogy ilyen drága és lepukkant prészázat veszünk. De mi csak gyűjtöttük rá a pénzt, 1987-ben vettük meg részletre, majd 1988-ban költöztünk ide. Elkezdtünk szépen mindent rendbe rakni: kaszálni, házat kipucolni, kitakarítgatni, átcserépezni, utat csinálni. Három évig éltünk itt Nórával. Azután következett az, hogy fajátékokat akartunk gyártani. Azt itt nem lehetett, mert elektromos gépek kellettek: gyalu, csiszoló meg ilyesmik. Ezért aztán a legközelebbi faluban kezdtünk el valami kis házat keresni, amit kibérelhetnénk. Ez a falu pedig Szatina volt.

R: Mi volt itt a tanyán?

GA: Istálló, ott teheneket meg lovakat tartottak azelőtt, mi nyulakat meg kecskéket. Kocsisín és disznóól, fölötte tyúkpadrás. Azért fölé, hogy borz, nyest meg ilyesmi ne férjen hozzá. A tyúkok létrával közlekedtek. Az istálló viszonylag jó állapotban volt egyébként. Nem is értem, hogy miért rogyott meg ilyen hamar. Talán a fák miatt. Megáztatták a tetőt. Pedig sokkal jobb fekvése van, mint például a háznak: mindig szépen süti a nap.

R: A tanyára költözés előtt hol éltetek?

GA: Mindketten Debrecenben jártunk egyetemre. Ott fogalmazódott meg bennünk ez az életprogram. Közben Nóra sok minden miatt nem tette le a negyedéves szigorlatait, ez nagy baj volt, mert külföldi hallgató volt, és így vissza kellett költöznie Szlovákiába. Én lassan megszereztem a diplomámat, és sor kerülhetett arra, hogy végre megvalósítsuk a tervünket. Akkor én Nóráat férjhez adtam, hogy át tudjon települni Magyarországra, és ideköltöztünk.

R: Férjhez adtad?

GA: Igen, egy barátomhoz. Egy jó barátomhoz, akivel már hosszú ideje ismertük egymást. Nem is volt nagyon senki más, aki erre alkalmas lett volna. Ezt a fiút is hosszú ideig győzködtem, hogy tegye meg ezt a lépést. Nem volt hozzá semmi kedve. De egy szép napon mégis úgy döntött, hogy megteszi.

R: Te debreceni vagy?

GA: Egyikünk sem volt debreceni. Én is csak iskolába jártam oda. Vidéki gyerekek vagyunk mindketten. Azt hiszem, hogy ez valamilyen regresszió. Nagyanyámék kis portája, egy falusi ház az utca végén... Ez volt bennem, hogy ide ki kell jönni. Meg persze az elbűjás, az elrejtőzés, a kivonulás. Sokan akartak akkoriban kivonulni. Az egyetemi csoporttársakkal beszélünk ilyesmiről, a természetbe kivonulásról. De csak nagyon kevesen tették meg.

R: Mit csináltak a tanyán? Hogyan éltetek és miből?

GA: Én dolgoztam. Keményen dolgoztam, innen jártam Mindszentgodisára. Az egy falu félóra járőföldre, ahol általános iskola van, és napközis nevelő voltam ott. Ötezer forintot kerestem egy hónapban 1988-ban. Az nagyjából elég is volt nekünk kenyérre, vajra és kávéra meg cigarettára. Nem is emlékszem, akkoriban mit ittunk. Otthon kávékeveréket fogyasztottunk, azt hiszem. Nagyon jó volt. Egész jól el lehetett itt lenni. Kertészkedtünk picit. Volt veteményesünk ott fönny, a szőlő magasságában. Állatokat szereztünk: kecskéket meg macskákat. Ezekből nagyon otthonossá vált a tanya.

R: Milyen volt a viszonyotok a faluval?

GA: Hát, semmilyen. Mi nem a faluban laktunk, hanem itt. De amikor fát gyűjtöttünk, vagy vizet húztunk a kútból, vagy valamit vacakoltunk az udvaron, akkor láttunk olyan embert az erdőben, aki úgy tett, mintha sétálna. Közben egyszerűen csak kíváncsi volt – szerette volna megnézni, hogy kik azok az őrültek, akik ide fel bírtak veckelődni.

R: És a lesbikusságotok?

GA: Nem ismerték, szerintem, ezt a szót, nem volt igazán elterjedt ezekben a körökben.

Mi sem így definiáltuk magunkat, azt hiszem. Igazából csak úgy döntöttünk, hogy szeretjük egymást.

TM: Nem az volt, hogy mindenki azt hitte, valamilyen szektások vagytok?

GA: Hittek sokmindenfélét, de arról nem tudok, hogy azt beszéltek volna, hogy szektások vagyunk. Arról viszont beszéltek, hogy a legközelebbi faluban, Szatinán, lakik együtt két lány. És ez... nagyon gyanús lett. Amikor megismertük őket, kiderült, hogy keramikusok, és valami hasonló indíttatásból vették meg Szatinán a kis házukat. Ők akkor már több éve itt laktak.

R: De mégis, mit gondoltak rólatok a falubeliek?

GA: Leginkább azt gondolták rólunk, hogy nagyon szegények vagyunk. Nem igazán tudták elképzelni, hogy lehet itt úgy élni, hogy például nem eszünk disznót, nincsen sonkánk meg szalonnánk a kamrában, vagy nem tartunk egy nyomorult tyúkot sem. Azt gondolták, hogy teljesen hülyék vagyunk, és éhen fogunk halni. Különben is, veszélyes hely itt kinn lakni – ilyeneket gondoltak. De ez csak nekik volt szokatlan, számunkra teljesen rendben volt minden.

R: Milyen volt az első éjszaka, amit itt töltöttél?

GA: Eleinte féltem. Nagyon fura hangjai vannak az erdőnek. Egy picike szélről is iszonyúan tud zúgni. Olyan, mint egy autópálya. Egyszerűen hihetetlen, hogy milyen erős hangja van, és mindent lefed, leárnyékol ez a zaj. Semmi más nem jön be. Egy idő után azt is észreveszed, hogy mennyire zárt ez a picike tisztás. Túl kicsi. Nem látsz ki sehonnán semerre. Egyszer csak jó érzés volt kijebni menni egy picit a földutakra, ahonnan már volt valami perspektíva: pár dombbal messzebbre lehetett látni. Szóval, eleinte félelmetes volt, de Nóra soha nem félt semmitől. Ezért aztán én sem. Pedig a házban is lehetett félni: motozások, neszezések, kis kaparászások, folyton volt valamilyen kis zaj. De nagyon hamar, egy-két hónap alatt meg lehetett szokni. Ember nem járt erre, nagy állatok nem jártak erre, igazából teljesen biztonságos, védett kis zug volt.

R: És mi volt ebben az épületben?

GA: Ez egy présház. Két kicsi, cellaszerű helyiségből áll. Ez volt a két kis szoba. Az egyik fűthető volt, abban volt a konyha ilyen sarokpaddal. Egész estét el bírtunk itt üldögelni, go játékkal foglalatostkodtunk, amőba stílusban adtuk elő, ilyesmit. Nagyon jól szórakoztunk. Ott lenni meg az istálló, egy picit már összedőlt. Abban tartottuk a nyulakat, a kecskéket és a tyúkokat. Pici, törpe csirkéket. Nagyon aranyosak voltak.

R: A megélhetés miatt tartottátok őket?

GA: A nyulakat bérbe vettük, ingyen kaptuk őket, és a szaporulattal kellett elszámolni. Abból vonták le a ketrecek meg az első nyulak árát. A csirkék pedig ilyen kis törpe-tyúkók voltak, nagyon szépek. Azokat csak úgy szeretetből tartottuk. Nagyon aranyosan kapirgáltak itt, és tojásokat tojtak! A tojásokat megettük. A kecskéket pedig azért, mert volt egy *Falusi kecsketartás* című szakkönyvem, amely gyönyörű képekkel ábrázolta, hogy a kecsketartó kis traktorjával hogyan szállítja a helyi piacra a nagyon jól eladható kecske-termékeket: a tejet, a sajtot, a kecskehúst, a gidacombokat – és remekül megél belőle. Nagyon aranyos kép volt a gida-óvodáról is: bekerített kis ligetben ugrándoznak a tüneményes kiskecskék. Szóval ezt szerettük volna megvalósítani. Kis híján sikerült is.

R: Kis híján?

GA: Hát... megvoltak a kecskék, a sajt, a termékek, de iszonyúan fárasztó volt kecskét tartani. Állandóan legeltetni kellett őket. Tíz kecskét egyszerűen nem tudsz követni, mert a kecske élénk állat: jön-megy, hullámszik, mindenféle dolga van a világban, pontosan tudja, hogy mit akar. Mi meg csak rohanguztunk utánuk, és próbáltuk őket terelgetni ide-oda. Ezen kívül pedig nagyon fárasztó volt kecskét fejni. Én azt hittem, hogy nagyon jó dolog kecskét fejni, meg a kecsketej is. Egyébként tényleg jó. Meg aztán hozzájutni ehhez a termékhez, amit csak úgy a természetből elveszel, és nem kell érte adnod semmit, az teljesen eredeti és jó dolog. Szóval csak egy baj volt: a kecskék nem szerették, hogy ezt csináljuk velük. És ez szenvedéssel járt. Ott guggoltam mellettük, fájdalmasan elgémberedtem, mire nagyjából kinyertem egy kecskéből fél liter tejet egy kis sajtárba, ő pedig addigra már elkezdett topogni, mocorogni, vonakodni, és a végén belelépett a friss tejbe a patájával. Na, akkor azt mondtam magamban, hogy megverem! Ettől meg egy hétig lelki-furdalásom volt, hogy állatbántalmazó lettem, miközben csak nyugodt vidéki életet szerettem volna, és egyfajta paradicsomi kecsketartást megvalósítani. Szóval nehéz volt.

R: De szerettétek egymást, és együtt lehetettétek, távol a világtól...

GA: Mi el akartunk bújni a világ elől. Ugyanakkor meg akartuk valósítani ezt az ábrándot, valamilyen zöld ideológiát, reformkonyhát meg ökológiát. Mi így akartunk élni. Azonban viszonylag rövid idő alatt észre kellett vennem, hogy ez az izoláció szorongást okoz. És ettől olyan fél év vagy nyolc-tíz hónap alatt teljesen bekattantunk. Azt vettem észre, hogy egyre többet ordítózunk egymással, hogy egyre nehezebb mentálisan ezt a dolgot elviselni. Ez pedig oda vezetett, hogy elkezdünk kifelé nézegetni innen, lejárni a faluba és munkákat keresni. Napszámot, facsemete-ültetést. Megis-

mertünk embereket, és valahogy elkezdünk „kifelé kötődni” a tanyáról.

R: Meddig éltetek itt?

GA: Három évig laktunk itt Nórával, aztán leköltöztünk Szatinára. A ház megmaradt, és mindig akadt egy olyan pár, aki visszajött ide lakni. Először Gerda meg Nóra lakott itt, amíg megvettük nekik az iskolát. Utána pedig én jöttem Emesével, egy fél évet töltöttünk itt, úgy emlékszem. Aztán ismét elhagytuk ezt a kis élőhelyet.

R: Cilinnel mikor ismerkedtetek meg?

GA: 1990 decemberében, és 1991 őszén költözött le. De a köztes időben többször is meglátogattam engem Cilin.

TM: Kéthetente.

GA: Mondjuk. És körülbelül kétszer jöttél föl a tanyára.

TM: És egyszer itt is aludtam.

GA: Ja!

TM: Nagyon féltem.

GA: Tényleg?

TM: Borzasztóan.

GA: Nem is mondtad. De mitől?

TM: Azoktól a nagy patás állatoktól, amelyek a szarvukkal az ablakon zörögtek. Meg a rikoltozó madaraktól. Tiszta horror volt.

GA: Hát... Mindenesetre kaptál teljes ellátást, együtt alhattunk, meg minden. Nem is értem, hogy mi bajod volt.

R: Hogyan lehetett egyáltalán Szatináról ismeretséget kötni?

GA: Sehogy. Nem lehetett. Ez teljesen ki volt zárva. Én ezt nagyon jól tudtam, ezért sokat imádkoztam az Istennőhöz, hogy ha lehetséges, akkor az életben még egyszer vezéreljen az utamba egy olyan nőt, akivel azt csinálhatom, amit Nórával már nem.

R: Nórával már nem?

GA: Mert már akkor vége lett a kapcsolatunknak. De a dinamikája az olyan volt, hogy nagyon ragaszkodtunk egymáshoz, most is egyébként. Tehát teljes véd- és dacszövetségben éltünk, de a kapcsolat maga már elmúlt. Nóra beleszeretett a postásba, én pedig úgy éreztem, hogy új társra lenne szükségem. És miután sokat imádkoztam az Istennőhöz, hogy még egyszer vezéreljen az utamba egy nőt, a bátyám egyszer látogatóba jött, és hozott magával egy Expressz újságot... Akkor már fajtáékokkal foglalkoztunk itt Szatinán, és gépeket meg faanyagot kellett vásárolnunk, ezért volt szükségünk az Expressz újságra. Az Expressz újságokban akkoriban társskereső hirdetések

is voltak, és az első olyan újság lehetett, amiben „Nő keres nőt” rovat is volt. Három ilyen hirdetést találtam abban az újságban, és amikor megláttam az egyiket, úgy döntöttem, hogy válaszolni fogok rá. Meg is tettem.

R: Mi volt a hirdetésben?

GA: Nem emlékszem már pontosan, de az biztos, hogy nagyon szép szövege volt Cincinek. Nem ilyen sablonos, hogy „testi-lelki barátnőmet keresem”, ennél sokkal, de sokkal kedvesebb, barátságosabb és vonzóbb volt. Intelligens hirdetés volt. Eszembe sem jutott, hogy a többire is válaszoljak. Láttam, hogy ez az a hirdetés, ami nekem szól, és kész!

R: Mi volt a jelige?

GA: Nem emlékszem a jeligére.

TM: Én sem. 18 év...

GA: De azt tudtam, hogy erre válaszolnom kell. Hogy ez lesz majd, ami engem kivezet ebből a fajátékgyártós meg mindenféle falusi rettenetből. Majdnem így is történt. De aztán mégis úgy döntöttünk, hogy tovább csináljuk ezeket a vállalkozásokat, amiket itt már elkezdtünk: fajátékozunk, újítgatjuk továbbra is a házat, amit kibéreltünk, aztán megvesszük, és elkezdjük Szatinát belakni. Akkor már nagyban kezdtünk gondolkodni: közösségben!

R: Hogyan zajlott az első találkozás?

GA: Az első találkozást halálpontossággal leírtam valamelyik novellában. Hogy is volt?

TM: Az Írók Boltjában...

GA: Az Írók Boltjában találkoztunk Cincivel. Igen. Nálam volt egy faló, Cinci lapozgatta El Kazovszkij albumát. Úgy tűnt, hogy első látásra nem szaladnánk el egymástól. Cinci viszont nagyon nyegle városi lányt alakított. Közölte, hogy koncertre kell mennie, ahová meghívott bennünket is. Természetesen Nóra is részt vett az első randevún, mivel nem szerette volna, ha valami csapdába esek. A koncerten ismerkedtünk meg különben Bán Marival is. Valami külterületi kultúrházba kellett mennünk. A pesti lányok akkor ott nagyon leiskoláztak minket, szegény falusi fajátékgyártókat.

TM: Ugyan már, dehogy!

GA: Nagyképűek voltatok, meg minden. De azért mi kitartóan ücsörögtünk Nórával, és azt gondoltuk, hogy talán lesz még ebből valami. És akkor azt történt, hogy követtem Cincit, megcsókoltam, és megkérdeztem, hogy mikor találkozunk legközelebb. Így történt.

TM: Igen.

GA: Ugye?

TM: Igen. Jól emlékszel.

GA: Különben nem mondtad volna, hogy találkozunk legközelebb, hogyha nem bírom összeszedni magam.

TM: Miből gondolod?

GA: Hát, olyan kis proletár-selyemfiú voltál!

TM: Nem igaz! Azt volt a baj, hogy kecskeszagú volt a pulóvered.

GA: Hát, figyelj, tiszta gyapjúból volt!

TM: Iszonyú kecskeszag áradt belőle!

GA: Igen?

TM: Nagyon!

GA: Hm... Ezt eddig nem is mondtad, Cicuka! Levettem volna...

TM: Jól van, most mondom.

GA: Te meg nyegle kis pöcs voltál! De csinosan néztél ki. Fiatalok voltunk, 27-28 évesek.

R: Hogyan alakult a későbbiekben a kapcsolatotok?

TM: Én lejártam udvarolni, meg Ágota is följárt Pestre.

GA: Igen, akkor látogattuk egymást egy darabig. Elég szörnyű volt. Állandóan gyomoridegem volt. Nóra elkezdett nyafogni, mert bár részéről is rendben volt, hogy keressünk új társakat, amikor ez így realizálódni kezdett, akkor arra ráparázott, az már nem esett jól neki. Nem szerette látni, hogy Cilinnel kezdtünk jól meglenni, és hogy zavar minket, amikor hármasban kell mégiscsak programozkodni. Szerettünk volna valamilyen privát szférát is, és ez már bántotta Nórárt. Abban sem voltunk biztosak, hogy Szatinára kell jönnünk, hogy itt kell nekünk berendezni az életünket. Akkor Nóra jött azzal a nagy ideológiával, hogy „Szatina! Ez egy eszme!”, és egy ilyen eszmét nem szabad elhagyni. Én pedig beláttam, hogy ezt valóban nem tehetem, Cilin pedig belátta, hogy az élet kaland, legjobban teszi tehát, ha lemond az autókereskedői karrierről, és ő is csatlakozik ehhez az eszméhez. A cél ismét az lett, hogy márpedig mi kivonulunk. És így is tettünk. Már hárman voltunk Szatinán. Plusz a két keramikus. Öt!

R: És ez tovább bővült?

GA: Igen. Nagyon gyorsan becsekkolt Gerdus, Cilin első szerelme. Mivel Nórika magányos volt, és éppen Gerdus is, azt gondoltuk, hogy meg kell ismerniük egymást. Megismerték. Majd valahogyan az ő fejükben is megképződött a Szatina-eszme.

TM: Ragályos.

GA: Igen. És akkor már hatan voltunk.

R: A keramikusokkal tartottatok a kapcsolatot?

GA: Keramikusék mindig megfelelő távolságot tartottak az ilyen gyanús elemektől, mint a városi leszbikusok. Mi is városinak számítottunk még. Sokáig a falusiak szemében is, hiába laktunk itt már nyolc éve. Egy darabig együtt laktunk, és aztán így folyton osztódtunk. Vettünk még házat, újítottunk, megpróbáltunk külön helyeket csinálni minden párosnak.

R: Miből vettétek?

GA: Részben Cilin tőkéjéből, részben pedig nagyon sok pénzt kerestünk a fajtáékokkal. Cilin a rendszerváltáskor hirtelen meggazdagodott autókereskedők fényes életét élte a fővárosban, és a megszerzett tőkéjét itt költötte el. Képzeld el, hogy Szatinán élünk, és fekete sportcoupéval furikáztunk a környező falvakban! Mindenki iszonyatosan irigy volt. Nóra udvarlója, a postás majdnem összepisilte magát, amikor először meglátta a kocsit. Azt kérdezte, hogy ezentúl helikopterrel fogunk-e járni. Tényleg úgy tűnt, hogy mi vagyunk a feltörekvő, újjazdag falusiak, akik megveszik és felújítják a házakat, satöbbi.

R: Ezeknek a házfelújításoknak volt közülük a Szatina-eszméhez?

GA: Abszolút. Nem akartuk elhagyni ezt a falut. Sőt, azt gondoltuk, hogy majd mi megvesszük az egészet. Azt képzeltük, hogy az egész Szatina a miénk lesz, és mindenütt pajtások, barátok, volt barátnők laknak!

TM: Minden házat és telket megvásárolunk, és csak a barátainkat fogjuk odaköltöztetni.

GA: Igen! A Szatina-eszme élt és virult.

R: Kecskék még voltak?

GA: Igen, még voltak. Képződött egy új turnus kecsketartás.

R: Szatina felvásárlása valós cél volt?

GA: Hát, volt ilyen célunk, igen. Kifejezetten ábrándoztunk erről. Annál is inkább, mert Cilin barátai vagy az én volt ismerőseim, barátnőim, barátaim lejártak ide. Főleg nyaranta volt élet. Mindenki eljött látogatóba, és nagyon jól érezte magát. Majd arról kezdtek ábrándozni, hogy házat vesznek. Húsz ház van Szatinán! Szóval nem tűnt elérhetetlennek, hogy előbb-utóbb jön annyi ember, és megvesz annyi házat.

R: Például kik?

GA: Bán Mari a mindenkori barátnőjével, Lovas Anna a mindenkori barátnőjével, férjével, gyerekével, Berendke a mindenkori barátnőjével. Barátnők férjjel, gyerekekkel. Sokan jöttek megnézni, hogyan is élünk.

TM: A bátyád.

GA: A húgodék, a szülők is néha. Anyámék kétszer jöttek el. Amikor először jöttek, akkor karamboloztunk Cilinnel. Amikor másodszor jöttek, akkor eltörtem a kezem. Többször nem jöttek.

TM: Micsoda mázli!

GA: Szerintem ez feltűnt édesanyámnak, hogy ha a közelemben jön, akkor valami súlyos testi sérülés ér.

R: Tehát a szüleid tudták, hogy leszbikus vagy?

GA: Talán sejtette.

R: Mit sejtett?

GA: Igazából mindent tudniuk kellett, hiszen lelepleződtem, gondosan elolvasták a levelem, amit a szerelmemnek írtam, ismerték ezt a lányt, iskolatársam volt. Tehát egész pontosan kellett tudniuk, hogy úgy mondjam: szó szerint. De az anyám számára ez nem volt feldolgozható. Vakságot és süketiséget fogadott, míg el nem olvasta a *Kecskerúzszt*. Nem lehetett könnyű neki. Utána már nem volt módja nem tudomásul venni. Később mondta azt, hogy ő a könyvből tudta meg. Holott minden barátnőmmel hazamentem a szüleimhez, és mindegyiket bemutatam. És láthatták, hogy milyen intenzitású kapcsolatok voltak ezek.

R: Az apád?

GA: Az apám is volt itt. Többször is töltött itt egy kis időt. Meg ugye anyám is. Nagyon tetszett nekik egyébként. Felidéződtek bennük romantikus nosztalgiáik: az erdő, az állatok, a kis ház. A gyerekkori élményeikre emlékeztette őket. Nagyon tetszett nekik.

TM: Az én szüleim is gyakran lejöttek. A húgom hozta őket.

GA: Szalonnát süttöztünk, ilyenek. De ők nem voltak annyira elragadtatva. Azt mondta anyád, hogy „szép, szép, de hát azért, Magdikám...!”

TM: Hát igen. Azt hiszem, nehezen fogadta el, hogy sebbel-lobbal leköltöztem.

R: És a tanyát végül miért hagyátok ott?

GA: Cilin ragaszkodott hozzá, hogy menjünk le a faluba. Meg elkezdtek a fajtáékozást. Ahhoz pedig le kellett járni. Először azt gondoltuk, hogy csak lejárunk dolgozni, és továbbra is itt lakunk. Nem számoltuk fel az állatokat sem. De aztán egyre inkább lent ragadtunk.

R: Amikor te Cilinnel megismerkedtél, akkor még itt laktál, de lent dolgoztál?

GA: Aha, akkor már béreltük azt a lenti házat, de még itt laktunk.

TM: Ugyanakkor ez a ház annyira pici, hogy három embernek nem lehet itt lakni.

GA: Eszedbe sem volt itt lakni!

TM: Két nagyon pici szoba van. Még kettőnek is kicsi ez a hely, azt gondolom. Nekem szűk volt ez a kis tisztás, evvel a kis istállóval, evvel a nagyon pici házzal. Éjszaka itt iszonyatos zörejek voltak, nem volt kényelmes, télen nagyon nehéz volt lemenni a faluba. Nem szerettem itt lakni.

R: Mit szóltak a falubeliek?

GA: Semmit. Persze a kutya se kérdezte őket. Amikor beszélgettünk pár emberrel a faluban, teljesen semleges dolgokról volt szó: mikor nyit a bolt, hoz-e egy gázpalackot, mikor mennek Sásdra, elvisszük-e a gyereket az orvoshoz. Magánéleti dolgokról nem beszélünk.

R: Soha?

GA: Soha. A tíz év alatt kb. egy-két buzizás hangzott el, amikor valamelyik cigány megharagudott Nórára, aki vehemensebb társunk volt. Ugyanakkor Nóra képes volt bemenni is akár hozzájuk, vagy egész délután a szomszéd cigányemberrel üldögelni az árokparton, sörözgetni, beszélgetni. Érdekelte, hogy mi van velük, segített is nekik rengeteg mindenben, ők is segítettek. Ő tehát megképezte ezeket a kapcsolatokat, és egy ilyen viszonyban már össze lehet veszni valamin. Mi azonban távolságtartóbbak voltunk.

R: Nem mondták a falusiak, hogy itt népvándorlás van?

GA: Követhetetlen volt számukra. Ha őslakossal találkoztam az utcán, simán lemagdikázott. Cilint meg leágikámozta! Egyszerűen nem tudtak minket megkülönböztetni egymástól! Szerintem azt gondolták, hogy ezek a lesbikus nők tök egyformák.

TM: De még a sásdi rendőr sem tudott megkülönböztetni!

GA: Senki. Egymás személyijével, jogosítványával, útlevelével közlekedtünk, és fogalmuk sem volt, hogy melyikünk melyik.

TM: Mi úgy közlekedtünk, hogy ha valakinek el kellett mennie gyorsan Sásdra, akkor bepattant a kocsiba, és akinek a papírja éppen a kocsiban volt, azt használta.

GA: Például egyszer feltartóztatták Nórát a Trabantjával. Pizskálni akarták. Véletlenül sörözés közben volt, ezért aztán megállapították az ittas vezetést, és elvették tőle az én jogosítványomat. Minden probléma nélkül. Érted? Eszükbe sem jutott, hogy ő nem én vagyok, holott már itt éltünk tíz éve.

R: Ha ilyen kicsi volt a falu, hogyan lehetett úgy élni, hogy nem voltak kapcsolatban a falubeliekkel?

GA: Egymással voltunk kapcsolatban. A falubeliekkel nem beszélgettünk, nem voltak közös témáink.

R: Semmiféle kapcsolat nem volt köztetek?

GA: De igen, valamilyen volt. Akkor még voltak gyerekek, és mi bevállaltuk például azt, hogy amíg az önkormányzat nem vett buszt, mi szállítjuk ki a gyerekeket az iskolabuszhoz, ami Kishajmásról ment Mindszentgodisára. Hogy ne kelljen a gyerekeknek biciklivel meg gyalogosan menniük korán reggel, vállaltuk, hogy kivisszük őket a buszmegállóba reggelente. Vagy volt ilyen kölcsönös segítségnyújtás: hogy hozzon egy kiló kenyeret, kutyatápot, gázpalackot vagy valamit. Nem kezdesz el turkálni valakinek a magánéletében, ha meg kell kérned valamire. Hozzánk bármikor lehetett jönni. Nekünk volt kocsink, telefonunk.

R: Akkor már nem ti voltatok szegények.

GA: Nem, nem, akkor már a felső tízezer voltunk. Mi voltunk a szatinai felső tízezer, hatan. Mindig is szerettem volna visszajönni Szatinára jó sok pénzzel. El tudom képzelni, hogy nagyon szép és jó lehetne. De sok mindent kéne csinálni, sokba is kerülne, rengeteg emberrel kéne dolgoznunk ahhoz, hogy ez működő kis tanyává vagy gazdasággá váljon. Be kellett látnom, hogy ez nem fog megvalósulni.

R: Szoktál vele álmodni?

GA: Nem. Nem emlékszem az álmaimra, egyáltalán. Soha. Ezekre sem.

TM: Nem. Vagyis Szatinával nagyon ritkán előfordul, hogy álmodom. És azok jó álmok, nincs rossz érzésem reggel, mikor fölébredek. De ritkán álmodom egyébként. Ritka. Visszajárni azonban szeretek. Amikor befordul a kocsí a szatinai bekötőútra, az gyönyörűség...

GA: Azt hiszem, hogy van valamilyen tudatmódosító hatása a tájnak. Hogy igen, ez az! Olyan miliő és ájer, hogy még sokáig tudtunk ebben hinni.

TM: Igen, de ez még a szerelmünk hajnalán volt. A második vagy harmadik randevünk alkalmával titokban jöttem. Nem szóltam, hogy jövök.

GA: Cincike! Valószínűleg megbeszéltük, hogy jössz, csak te elcsajoztad az időt.

TM: Minden vonatot lekéstem. Ezért aztán megkértem egy taxist, hogy szállítson le engem Szatinára. Nem tudtam egész pontosan, hogy hány kilométer lehet, de akkor elindultunk. Olyan éjjel egy órakor elindultunk Pestről, és hajnali...

GA: 7000 forintba került egy ilyen vidéki taxitúra, én 5000 forintot kerestem egy hónapban. Ez volt a mi osztálykülönbségünk, egyébként.

TM: Na, szóval megérkeztem. Kirakott itt a falu határában, én pedig elindultam ide föl a tanyára. Hajnali fél három vagy három lehetett. Így valahogy. És én eltévedtem. Iszonyatos, derékig érő hó volt, hihetetlen tempóban mentem, és arra gondoltam,

hogy mindjárt oda fogok érni. De nem értem oda. Közben teltek az órák, reggel lett Szibériában, én meg csak bolyongtam körbe-körbe az erdőben, és a tanyát sehol nem találtam. A végén valami iszonyatos kínkeservesen megérkeztem Kishajmásra. A kishajmási dombokon keresztül leereszkedtem a központba. Megkérdeztem egy helybélit, hogy hol laknak Ágotáék, hol a tanya. Át voltam teljesen fagyva meg minden. Akkor elmagyarázták, hogy mennyire nagyon gáz, amit csináltam, és javasolták, hogy ne induljak el visszafelé, hanem szépen a földúton menjek be Szatinára, mert Ágotáék úgyis jönnek reggel Szatinára dolgozni. És majd találkozunk a műhelyben.

GA: De nem így tettél!

TM: Nem. Kitartóan mentem tovább, nyomtam magam újra a hegyen körbe-körbe, és valamikor délelőtt tíz órakor, a fagyhalál kellős közepén végre idetaláltam a tanya.

GA: Bizony.

TM: Igen. Azt akartam, hogy a meglepetés teljes legyen.

GA: Az volt.

TM: Ezt Ágotáért tettem. Amundsen nem járt így! Ez a szerelem – nem?

GA: Megváltozott tudatállapot.

TM: Megváltozott, módosult tudatállapot. Igen.

GA: Örültem nagyon, amikor Cinci megjött. Csak sajnós előző estére ígérte, hogy jön, és ezért egy picit szomorú is voltam, hogy már megint becsapott.

TM: Hosszúra nyúlt a bulizás, de aztán jöttem én rendesen...

GA: Igen, mindent leküzdve ideért.

TM: Nagyon sokszor előfordult az is, hogy elaludtam a vonaton.

GA: Igen, ilyen is volt.

TM: És Szentlőrincen ébredtem föl.

GA: Őszintén szólva teljesen megbízhatatlannak tűnt Cilin, aztán mégis kiderült, hogy százszázalékosan megbízható. Miközben soha nem ért ide időre, egyetlenegy alkalommal sem, mégis be kellett látnom, hogy tökéletesen megbízható. Bizony, nem volt könnyű.

TM: Igen, gyakran kellett jönnöm a postavonattal, ami 1 óra 5 perckor indult Kelenföldről, és 3 órakor állt meg Dombóváron, ott másfél órát állt, és a bányászvonattal tudtam idejönni.

GA: Nem tudom megérteni, hogy miért vállalta ezeket a nehézségeket...

TM: Hősnek éreztem magam.

GA: Mikor már nagyon untuk a fajátékokat, akkor új vállalkozást eszeltünk ki. Szezonálisat.

Kutyasétáltatás agarakkal és szalonnasütés a holland és német unatkozó nyaralóknak, akik Orfűn áztatják a feneküket a tóban. Körbeplakáztuk a tavat, és arra gondoltunk, hogy más vágya nem is lehet egy embernek, mint hogy ide, Szatinára eljöjjön, és a gyönyörű agarakkal körbesétáljon a dombokon, aztán borozgasson egy kicsit, és szalonnát süssön hihetetlenül nomád és kényelmetlen körülmények között. És ezért fizessen is nekünk néhány márkát. Ebből akartunk egy kis jövedelemre szert tenni.

TM: És mi történt? Jött három család egymás után, mi pedig nagyon elfáradtunk. Az ötödik napon meg begördült egy 45 fős turistabusz... Akkor letagadtuk, hogy van ilyen vállalkozás. Befuccsolt.

GA: De egyébként jó terv volt. Körbesétáltunk a hegyen, a szőlősgazdák mind kint voltak, és kedvesen megkínáltak borral mindenkit. Nekünk ez tök ingyen volt! Gyakorlatilag részegen lehetett leérni a hegyről a faluba úgy, hogy ez nekünk semmibe sem került.

TM: A kutyáinkat ingyen sétáltatták.

GA: Igen. Akiket mindennap amúgy is meg kellett sétáltatnom. Egyszer csak nagyon kreatívnak kellett lenni. Ez abszolút ki is elégített az elején. Csakhogy mindig volt egy ilyen küldetésem, hogy nekem írnom kell, ami időnként nem hagyott nyugodni. Ezért aztán elkezdtem fészkelődni. Az volt a dolgom, hogy keressék egy fészket, ahol költeni tudok. Először ez a fészkek a házban volt. Ott, ahol most a bejárat van, egy kis lezárt előszoba volt, és a konyha felől jártunk be. Ott volt egy dolgozó. De nem voltam elégedett vele. Aztán kibéreltem egy házikót, hogy ott talán majd tudok dolgozni. Fél évig naponta átjártam oda, és írásgyakorlatokat végeztem. Iszonyúan lassan működött. Nagyon nem éreztem jól magam. Valahogy tudtam, hogy ott nem fogok kibontakozni, hogy az a helyszín nem megfelelő. Rájöttem, hogy vennem kell egy ilyen buszt vagy valamilyen konténert. Bármit, amit le tudok tenni a kertbe. Azt gondoltam, ott talán tudok dolgozni. És akkor egyszer csak elmentünk Pécsre, és találunk egy Roburt, ami éppen eladó volt. Fillérekért, egyébként. Ide is szállították. Kiszereztük belőle a kormányművet, lambériát kapott, a vezetőfülke helyére egy szép dívány került, kis kályha volt benne, villany, íróasztal, számítógép. Mindenki segített, aki csak élt és mozgott: lambériázott, festett, villanyt szerelt. Miután kész lett, én oda beültem minden reggel, és írtam a nagy művem. Egy fél évig tartott ez az időszak, amíg a Robur funkcionált, utána már tudtam máshol is dolgozni, azt hiszem. Így történt.

R: A kézirat?

GA: Körülbelül fél év alatt készült el. Nem nagyon tudtam, hogy mi legyen vele. Viszont Cilin, aki száz százalékgig megbízható társam volt akkor is, azt mondta, hogy majd ő intézkedik. De ki legyen az, akiben én magam is megbízom, akinek a véleménye eléggé fontos a számomra, akinek odaadhatom a kéziratot véleményezésre? Ezen nagyon sokat gondolkoztam. Olyan embert kellett találnom, akire hallgatok, aki bármit mondhat, neki elhiszem. És akkor azt mondtam Cilimnek, hogy ez az ember Nádas Péter. Én aztán senki másnak nem hinném el, hogy rendben van ez a cucc, vagy hagyjam az írást másra, csak neki. Cilin kinyomozta a címét, elküldte a kéziratot, melynek az volt a munkacíme, hogy Tribád és Izolda. Nádas Péter pedig felhívott engem telefonon, és azt mondta, hogy: „Maga egy író!” Ettől nagyon zavarba jöttem. Különböző nem volt nagyon kellemes beszélgetés, mert Nádas nem találta olyan viccesnek a munkacímét, mint én. Azt kérdezte, tudom-e, mi az, hogy „tribád”? Tudom-e, hogy az egy szitokszó. Nem tudtam. Mindenesetre a címet megváltoztattam. Így lett *Kecskerúzs* a cím. Nádas Péter azt mondta, hogy nagyon fontos megjelenni ennek a témának a magyar irodalomban. Vállalta, hogy elküldi a Magvetőbe a kéziratot, és akkor ez így lett.³³ Ilyen egyszerű volt a történet.

R: Miért szitokszó a tribád?

GA: A tribád? A szó maga azt jelenti, hogy leszbikus. A németeknél ismertebb ez a szó, ők használták gyakrabban. Egy speciális szexuális praktikára utal. A tribológia például egy fizikai szakkifejezés, a testek egymáson való dörzsölődésének a titkait kutatja.

R: Miért lett éppen *Kecskerúzs* a cím?

GA: Nagyon vártam a címet. Vártam, hogy az Istennő elküldje, mert már én sem voltam igazán elégedett a munkacímmel. És egyszer, amikor a barátnőmmel sétálgattunk a kecskékkal a hegyen, arra gondoltam, hogy milyen aranyosak lennének a kecskék, ha kicsit kirúszoznánk őket. Mert valóban, nagyon szépek tudnak lenni a kecskék. Erre azt mondta a barátnőm, hogy jó, akkor majd veszünk egy olcsó *kecskerúzs*t. És tudtam, hogy igen, ez az, megjött a cím! Az Úrnő elküldte.

R: Milyen volt a fogadtatása?

GA: Hát, az irodalmi körök úgy fogadtak, hogy inkább ne kelljen fogadni. Szóval kitálta a kiadó ezt a játékot, hogy ismeretlen a szerző, fogalmunk sincs, ki az. Ennek megfelelően kellett felépíteni az én írói imázsomat. Vagyis schogy. Nem is nagyon

adták meg senkinek az elérhetőségemet. Nem volt könnyű elérni engem, meg ugye itt kellett engem megtalálni. De érdekes módon Pálfi Balázs meg tudott találni. Ő az *Önazonosnak* volt a műsorvezetője akkoriban, és az első ilyen közbuzi, aki nyilvánosan is vállalta a melegségét. Na, ő egyedül meg tudott találni, és el tudott ide jönni. De az irodalom... Pálfi Balázs ugyanis nem mint író keresett meg, hanem mint olyan embert, aki az ő szenvedélyével és témájával foglalkozik, csak éppen egy másik oldalról. Tehát kifejezetten meleg-ügyben keresett meg. Irodalom-ügyben nem igazán kerestek meg. Az irodalom köszönte szépen, de nem állt szóba akárkivel. Azt mondták, hogy ez egy sikeres regény volt. Én ebből sokat nem éreztem.

R: A regény nem a saját neved alatt jelent meg. Te akartad így vagy a kiadó?

GA: Közös megegyezés volt. Ebben egymásra táltunk. Én azt gondoltam, hogy mindenképpen szükségem van egy írói névre. Erre több okom is volt. Muszáj volt szerzői nevet találnom. Valahogy nem voltam jóban a nevemmel, a rendes, szabályos, polgári nevemmel, amit egyébként azóta már megkedveltem. Akkor viszont egy olyan nevet kellett találnom, amit szívesebben hordanék. Meg aztán azt akartam, hogy ne kelljen szembesülnie a leszbikussággal az ismeretségi körömben azoknak, akik nem akarnak. Nem akartam lelepleződni, olyanokkal megosztani ezt a vallomást, akikkel nem szeretném. Igen, valami ilyesmi is volt a háttérben.

R: A család?

GA: Azt végül bevállaltam. Azért az benne volt a pakliban. De amikor még nem jött ki a könyv, nem voltam egészen biztos abban, hogy meg akarom mutatni. Bizonytalan voltam. Úgy döntöttem, hogy jobb felkészülni minden eshetőségre: legyen inkább álnév.

R: Valami problémád adódhatott volna belőle?

GA: Hát, nézd. Egy író mindig rettenetesen hiú. Azt gondolja, hogy a faluban ugyan csak húszan laknak, a fele annak is analfabéta – de mi van, ha mégis elolvassák?!

R: Mikor jelent meg a regény?

GA: 1996-ban.

R: Még itt éltetek?

GA: Persze, igen. A '96-os könyvhétre jelent meg. Mi is fölmentünk körülnézni, aztán szépen hazajöttünk. Én továbbra is kijártam a Roburba, és más történeteket írtam.

R: Mi történt a megjelenés után?

GA: Utána? Cilin ezt sokkal jobban el tudja mesélni. Szerinte minden író egy új könyv után valószínűleg lecseréli a partnerét. Hogy miért? Mert az írás egy olyan megterhelő

³³ A *Kecskerúzs* 1996-ban jelent meg a Magvető Könyvkiadónál.

idegrendszeri tevékenység, amely ezt váltja ki. Tehát ahogy a regény elkészült, a mi kapcsolatunk is véget ért. Legalábbis a szerelmi és együttélős része. Mindketten új barátnőkkel folytattuk tovább, de nagyon szoros barátságban.

R: Meddig?

GA: 1999 januárjában költöztem fel Budapestre, aztán felköltözött Gyöngyi is, pár év múlva utánunk szivárgott Nóra, és valamikor '99 decemberében jött Cilin is utánunk. Igen. Addig még valahogy bírta itt egyedül.

R: Ki az a Gyöngyi?

GA: Gyöngyi? Ez a történet már megvan, nagyon jól megírva. Nem is szeretném itt túl sokáig húzni, a következőképpen történt: elkészült a *Kecskerűzs*, jött a válás, ami egy ilyen dominó-effektust indított be. Én azért váltam el, mert Emese volt, Cilin pedig két héten belül új barátnőt talált. Ő volt Gyöngyi. Cilin és Gyöngyi nagyon megszerették egymást, bábszínházat alapítottak, és leköltöztek Szatinára. Elkezdtek itt tevékenykedni. A baráti társaság pedig elkezdett valahogy több-kevesebb feszélyezettséggel működni. Mindenesetre ez már a második szatinai rotáció volt. Gyöngyi – Emese – Cilin – én – Nóra – Gerda – keramikusék, ez már egy nyolc főt számláló, még tágabb baráti körrel rendelkező, még több nyaralót bevonó közösség volt. Szatina meghódítása és belakása jó úton halad, úgy tűnt nekünk. Csakhogy elég nehéz volt egy ekkora közösséget megtartani, különösen hogy nem tudtuk elég jól kezelni mentálisan ezeket a történeteket. Nem tartottunk csoportterápiát, nem beszéltünk a mindenféle izolációs és személyes feszültségeinkről. Ezért aztán elkezdett felbomlani és szétrobbanni. Igen... Valószínűleg Cilin azt mondaná, hogy én robbantottam fel ezt a közösséget. Lehet, hogy így volt. De valószínűleg fel is kellett robbannia.

R: Miért éppen te?

GA: Azért, mert valahogy mobilabb voltam kapcsolati szinten. Tehát én nem gondoltam azt, hogy akkor most ásó-kapa, és soha többé nem válunk el. Én viszonylag hamar elváltam például Emesétől. Akkor jött a képbe Gyöngyi. Durva hasításba fogtunk Cilinnel, és megképződött egy nagyon kegyetlen háromszög. Tanulságos volt egyébként ezt megélni. Szóval egészen eszelős volt, amit nyomtunk. Fizikailag darált be, érted? Egyfelől az, hogy nagyon őszinte és mély barátságban vagyunk Cilinnel, ő szereti Gyöngyit, másfelől meg én összejövök Gyöngyivel. Igazából a kapcsolatuk nem volt túl harmonikus, meg nem is volt szerelmi kapcsolat, inkább egy nagyon jó barátság és munkakapcsolat. Nekem beletört a kezem, Cilinnek szétment a térde, Gyöngyi viszonylag jól bírta kezelni a történetet, és tudott minket irányíta-

ni. Az egészben az volt a szép, hogy közben teljesen őszintén tudtam szeretni Cilint, és minden alkalommal, amikor csak beszéltünk, mindig, mind a kettőnknek az volt a meggyőződése, hogy őszinték vagyunk egymással, és szeretettel vagyunk egymás iránt, jó barátok vagyunk. Miközben pedig nyilvánvaló volt, hogy... Azt azért nem könnyű megbocsátani, hogy elviszem a csaját.

R: Tehát ő tudta, hogy ti együtt vagytok Gyöngyivel?

GA: Elég hamar kiderült. Az utolsó pár hónap volt az, amikor összecúsztak egy picit a dolgok. Én aztán elhúztam Pestre. Nyitva maradt a kérdés, hogy Gyöngyi mit tesz ebben a helyzetben: marad vagy jön? És Cilin mit tesz? Pár hónappal később rántódott össze újra a csapat. De az már Pesten történt.

Szatina, 1991. Fotó: Gordon Agáta

Szatina, 1991. Fotó: Timár Magdi

Fotó: Györe Gabriella

„Népi leszbikus íróként definiálom magam”

Gordon Agáta (1963)

R: Először azt meséld el nekünk, hogy miért itt a Centrál Kávéházban találkozunk.

GA: Mert ez az a budapesti kávéház, amelyik otthont adott egy nőirodalmi műsornak, az Irodalmi Centrifugának, amelyet Bódis Krisztával együtt kezdtünk el szervezni több mint három évvel ezelőtt. Azt gondoltam, hogy ez egy jó hangulatú hely. Megszereztük, mert gyakran itt lehetünk, és ez egy másik, számomra fontos életszakasznak, életpályának a helyszíne.

R: Négy évvel ezelőtt hova tudtál volna menni?

GA: Igen... igen, ez jó kérdés. Négy-öt évvel ezelőtt lehet, hogy a Tilos Rádióba. Ott csináltam a *Zártkörű lányok* című leszbikus műsort hat éven keresztül, Pálfi Balázssal együtt. Az egy jó kis keltető volt, sok minden nőtt onnan ki. Ott kezdtük el például megtervezni Forgács Zsuzsával meg Bódis Krisztával azt az első és legnagyobb és legteljesebb és leghatalmasabb – ezek Forgács Zsuzsa szakkifejezései – női antológiát a szexualitásról, amelynek *Éjszakai állatkert* volt a címe. És ugyanott kezdtük el tervezgetni az Irodalmi Centrifugát, melynek akkor még nem tudtuk a nevét sem, csak azt, hogy írónőkről, női irodalomról és női témákról szeretnénk beszélni, mert minket ezek érdekelnek. Azt képzeltük, hogy ez a téma a levegőben van, kezd erősödni, egyre több embert érdekel. Persze úgy gondoltuk, hogy mi hátrányos helyzetben vagyunk: nőként az irodalomban. És... nem is tudom, lehet, hogy ez tényleg így van. Azt képzeltük, hogy kell egy olyan hely, ahol teret adunk más nőknek, kíváncsiak vagyunk írásokra, írónőkre, egymásra, olvassuk egymást, beszélgetünk egymással. És mintha ilyen még annyira nem lenne.

R: Íróként hogyan identifikáls magad? Mit mondasz magadról: író vagy, vagy női író?

GA: Íróként egész egyszerűen népi leszbikusként definiálom magam. Szeretem ezt a definíciót. Ezért is hordom például ezt a kis szilikon karkötőt vagy az Anjou-liliomot. Azt gondolom, hogy a népiség valahogy divatját múlt irányzat lett, kihaltak a népi írók. Úgy tűnt sokáig, hogy népi írónak lenni egy picit ciki, hogy nincsen már erre semmi okunk: a népi kultúra bedarálódott a nagy-nagy egyetemességbe és a multikulturális átmenetekbe, nem lehet ezzel mit tenni. És mostanában rájöhettünk, hogy bűvópatak volt abban az időben, amikor ennek tényleg nem volt jelentősége. Most pedig számba vehetjük azokat a kis túlélő hajtásokat, akik még-

iscsak ezt folytatják. Ilyen például Závada Pál a *Jadvigával*. Bizony ez népi irodalom, csak hát jó pár évtizeddel később indult el. Azt gondolom, hogy ő az én pályatársam, és nagyon örülök neki, hogy nem vagyok magányos a népiségben. A népi leszbikus irodalomban az elődöm Galgóczi Erzsébet, aki a maga helyén csinálta és élte meg ezt – ahogyan akkor lehetett. Az, hogy ő nem ismerheti el ezt a rokonságot, fájó pontja a történetnek, de számomra azért sokat jelent. Ez a saját címkém, és tényleg nehezen tudnak vele mit kezdeni. Szoktam ilyen címkéket kitalálni. Ez, hogy „népi leszbikus”, olyan viccesen retrónak tűnik: össze nem illő dolgok. De ha azt mondom, hogy fanatikus feminista, akkor az is eléggé viccesnek hangzik. Talán így ez a túlzó jelző a sima feministáról leveszi a rossz érzéseket. Vagy azt mondom, hogy szub-európai, ezzel is nehéz mit kezdeni. Hát, ilyen identitásokat talál a leszbikus, ha nincsenek előtte mondjuk ötven-, hatvan-, hetvenéves pályatársak, kollégák a lesbikusságban, és nem lát mintákat, hogy mivé lehet fejlődni, vagy milyen irányok nyílnak előtte idősebb leszbikusoként.

R: Miért jöttél el Szatináról? Mi történt?

GA: Ezt a történetet már sokszor össze kellett szednem. Leginkább akkor kellett megpróbálnom rekonstruálni, amikor már felköltöztem Budapestre. Ez egyébként '99 januárjában volt, tehát lassan tíz éve. Azt gondoltam, hogy talán úgy két-három évet fogok itt kibírni. Mindenesetre azzal kezdtem, hogy elmentem a Tündérhegyre, ahol a nagyon sokak által ismert pszichiátriai intézmény működik. Ott elsősorban pszichés problémákban érintett, de inkább csak ilyen élethelyzeti válságban lévő embereket fogadnak, csoportterápiás eszközökkel. Felvételi van, oda lehet menni, el lehet mondani, hogy mi a helyzet, bánat. És akkor, mondjuk, felvesznek. Amikor feljöttem Szatináról '99 januárjában, éppen felrobbanóban volt a kis közösségünk, amiért én persze sok tekintetben felelős vagyok, de hát ami elkezdődik, annak vége is van. Ennek számomra ott volt a vége, és nagyon nehéz volt elviselni ezt a detonációt, akkor is, ha én okoztam egy részét. És hát úgy éreztem, hogy iszonyú nehéz ismét integrálódni ezekbe a rendszerekbe, melyek a városban vannak. Akkor 36 éves voltam, és pontosan ott tartottam, ahol 18 éves koromban: egy hátizsákkal egyszer csak itt találtam magam a fővárosban, és keresnem kellett valami albérletet, valami munkát, valamit, amiben egy picit meg lehet kapaszkodni, és újra lehet indulni. A Tündérhegy volt az, ami segítséget adott ezekhez, és nagyon jó volt, hogy csoportterápiákba kerültem. Mert Szatinán – ha a személyes felelősségemet leveszem a történetről – föltétlenül volt egy ilyen oka annak, hogy nem működtünk igazán olajozottan és jól

együtt: hogy nem figyeltünk egymásra. Ez a pici női közösség nagyon sok indulatot, rossz érzést, háritást, mindenfélét hömpölygetett, amit aztán nem kezeltünk, nem beszélünk át, nem tudtuk, hogy mit is lehetne ezzel kezdeni. Na, itt volt egy megvilágosodási pont: Tündérhegy, csoportterápia – tessék, nem tudad, hogy mire van szükség, és mit kell csinálni?! Na, itt van, ez az, ezt kellett volna!

R: Miben segített a csoportterápia?

GA: A csoportterápia azért volt nagyon jó, mert megismerkedtem a „terapeutámmal”. Ez a nő tartotta a legeredményesebb csoportterápiákat, és ő lett később a kiképző terapeutám. Akkor, amikor már úgy gondoltam, hogy a csoportterápia bizony annyira hatékony, hogy érdemes lenne megtanulni az eszközeit és a működési módjait, és csoportokat csinálni. Elvégeztem egy hároméves kurzust, és ugyanehhez a nőhöz, a kiképző terapeutámmal jártam, és nagyon sokat tanultam tőle. Tündérhegyen megkérdezték, hogy hogyan is vezetett ide az utam. S akkor el kellett mesélnem, hogy hát ugye, pici dunántúli faluban: húsz ház, ötven ember, meg hegyen, tanyán, erdő, vadállatok... félelem és rettegés... És hogy egyszer csak Szatinán az történt, hogy valahogy egyedül laktam éppen a házamban, és meglátogatott édesanyám. Akkor látogatott meg másodjára ezen az élőhelyen, úgyhogy nagyjából tisztában volt a körülményeimmel. Hogy melyik lányhoz, barátnőmhöz milyen viszony fűz, hogyan keríngenek itt közöttünk a dolgok. Amikor először látogatott meg, akkor egy súlyos karambolt szenvedtünk el a barátnőmmel, Cilinnel, kórházi meg mindenféle felépülési folyamat zajlott. Amikor másodszor látogatott meg, akkor már erre nem futotta, egyszerűen csak eltörtem a kezem, mert jeges volt az út. Szóval, édesanyám többet nem jött. Mindenesetre ezt én mindig el szoktam mondani, hogy figyelmeztető jeleket kaptam, hogy el kell hagynom ezt a helyet. Az egyik ilyen volt, hogy eltörtem a kezem, a másik ilyen volt, hogy törött kézzel, súlyos náthával délutáni szieszta közben kigyulladt a cserépkályha elé készített egész kosár fa, és arra ébredtem, hogy nem kapok levegőt, mert iszonyú füst van a házban. Ezt a dolgot így rendesen magamra hagytam égni. Amikor ezt elmeséltem csoportterápián, nagyon kedvesen mosolyogva hallgatták, és én még mindig nem tudtam, hogy tényleg ezekért kellett eljőnnöm? Mindenesetre ez így jól hangzott, és egy elég szép, kerek magyarázatot adott. Azért kellett eljőnnöm, mert másik életszakaszba léptem, más dolog volt az életben, és ezt meg kellett találnom. Ehhez, itt a városban, adott egy ilyen mentális segítséget a Tündérhegy. Viszont gyakorlatiakra is szükségem volt. Azt mondták, hogy: „Menjen dolgozni! Keressen munkát!” Ennek annyira nem örültem.

R: Végül azért kerestél és találtál munkát a városban?

GA: Kerestem, és szépen elhelyezkedtem egy börtönben. Egészen pontosan, és szeretném, ha ez elhangozna: a BM körébe tartoztam, és az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet kötelékében dolgoztam nevelőként egy ideig. Ez már strukturálta a napomat a Tündérhegy után, ahogy előtte a mindenféle munkakeresés. Nagyon nehéz volt. Próbáltam elhelyezkedni magyartanárként vagy kollégiumi nevelőként. Hát, ezek annyira nem jöttek be, és nagyon féltem is tőlük. A börtön egy ideig megfelelt, miközben azt gondoltam, hogy más a dolgom. Tiszteletbeli atyám, Pálfi Balázs, aki az *Önazonos* című meleg rádióműsort vezette a Petőfi Rádióban, meghívott társ-műsorvezetőnek, majd a Tilos Rádióban kéthetente jelentkező, *Szappanopera helyett* című meleg rádióműsorból havonta egyet átadott a lányoknak. Ez egy nagyon barátságos gesztus volt: szépen feleznem, és azt mondani, hogy a lányok ugyanolyan fontosak. Ezt így nem szoktuk megkapni, szóval szerencsés pillanat volt.

Innentől kezdve volt az életemben néhány biztos pont. Az egyik biztos pont az volt, hogy kéthetente szerda délutánonként el kell menni a Tilos Rádióba, és másfél órát kell beszélgetni valamiről. Erre valamennyire fel kell készülni, valakit meg kell hívni – ez egy jó dolog, az embert nem engedi teljesen elsüllyedni. Másik biztos pont: havonta egyszer el kell menni este tíz órára a Magyar Rádióba, az *Önazonos* című műsorba, ahol Pálfi Balázs mellett el lehet beszélgetni a meleg szubkultúra eseményeiről, betelefonálókkel lehet megvitatni, hogy mit gondolnak erről az egész helyzetről, milyennek látják a melegeket, milyen problémákat éreznek velük kapcsolatban. És a harmadik ilyen elég biztos pont az életemben a kiképző csoportom volt, ahol azt gondoltam, hogy egyszer majd csoportvezetővé válok, és akkor lesz egy olyan életszakaszom, amikor ez lesz fontos számomra. Ezekkel együtt elkezdett betelni ez az új környezet, ez az újfajta élet, amit itt vállalnom kellett. És kezdett távolodni Szatina és az az érzés, hogy igazából olyan jó lenne visszamenni.

R: Volt akkor kapcsolatod? Hogy találtál közösséget?

GA: Igen. Tündérhegyen két hónapot lehetett eltölteni, és utána szükségem volt egy albérlésre, ahova beköltözhetek Gyöngyivel. Nagyjából úgy állt össze a mi kis háromszögünk Szatinán, hogy Gyöngyi végül is úgy döntött, hogy felköltözik Budapestre. Én januártól már feljöttem, és azt mondtam, most akkor alakuljon, ahogy alakulnia kell, Gyöngyi döntsön, szabadon válassza, hogy melyik az ő útja. Májusra megért a döntése, és az én helyem is betelt a Tündérhegyen. A pszichológus is, akihez egyéni terápiára kellett járnom, azt mondta, hogy úgy tűnik, magával ennyit tudtunk itt

tenni, és most aztán fogadja meg a tanácsokat, kezdjen új életet. Valamelyik társam a csoportomban felkínálta az ő kis lakását, amit addig is albérlésbe adtak ki. Akkor úgy tűnt, hogy így kikerekedett a történet. Gyöngyi felköltözött, a kis albérlést kivettük, és minden elkezdett a maga útján zajlani.

R: A leszbikusságod vállalása milyen lépcsőfokokon keresztül haladt?

GA: A *Kecskerúzs* még 1996-ban jelent meg. Noha a kiadó úgy gondolta – velem együtt, illetve az én beleegyezésemmel –, hogy Gordon Ágata egy álnév, ezért aztán nem adunk róla információt. Pálfi Balásznak valahogy mégis sikerült kinyomoznia, hogy hol lehet keresni azt a szerzőt, aki hozzá hasonlóan nyíltan vállalja a meleg identitását. Egy szép, nyári napon lejött Szatinára, kis kendővel a fején, és hozott magnót, mikrofont, mindent. Körbesétáltunk a faluban, aztán föl a hegyre, feltette a kérdéseit, és valamiért megbarátkoztunk. Ezért amikor megérkeztem Budapestre, szárnyai alá vett. Nagyon önzetlen volt ez a részéről, és azt hiszem, hogy a mai napig jól tudunk együtt dolgozni. Úgy vett a szárnyai alá, hogy olyan rendszeres elfoglaltságot adott, ami az identitásomat erősítette, részben a meleg identitásomat. Eltelt már elég sok év, 2000 óta nyolc, ami alatt generációkban erősödött meg az, hogy a melegséget mennyire lehet vállalni. Akkor mindenesetre éppen ebben a folyamatban voltunk.

Hogy én hogyan vállalom azt, hogy meleg vagyok egy olyan könyv után, ami nyíltan erről szól, erre kaptam kritikákat. Meglepő módon, elsősorban meleg lányoktól, hogy hát milyen dolog ezt álnéven megjelentetni? Akkor nem vállalom? Ez egy érdekes kérdés. Azt gondoltam, hogy dehogynem! Hiszen az a név is hozzám kapcsolódik. Viszont Balázs mellett az élő, betelefonálós rádióműsorokban más szinten kellett vállalni. Ha mondjuk a betelefonáló azt mondja, hogy „És szerintem az összes buzit le kéne géppisztolyozni!”, Balázs erre azt válaszolta, hogy „Én is homoszexuális vagyok, és a mellettem ülő Gordon Ágata szintén homoszexuális. Minket is le kéne géppisztolyozni?” Erre több ilyen betelefonáló nem tudta egyenesen azt mondani, hogy igen, hanem habogott, hápogott: hát nem... nem. Tehát ez a vállalási folyamat évekig tartott, és bele lehetett szokni. Balázs azt mondta magáról többnyire, hogy ő közbuzi, és hogy ebben küldetés van. Ez egy létező társadalmi szerep, hiszen ha a 10%-os arányt vesszük figyelembe a melegek társadalmi megjelenéseként, el tudjuk képzelni, hogy minden család érintett. Persze nem szűk családokra gondolunk, hanem többgenerációs családokra. És ő, Pálfi Balázs, amikor azt mondja, hogy „én közbuzi vagyok”, akkor magára veszi ennek a szerepnek a nega-

tív konnotációit. És megpróbálja átgyúrni az ő személyiségén, talán sikerül kigazdálkodni belőle valami jót. És hát ugyanezt kellett mellette tennem.

R: Sikerült?

GA: Persze. Nem Pálfi Balázs vagyok nőben, hanem egy női közbuzi. Én azt hiszem, hogy egyszerűen követtem az eseményeket. Nem tudom, hogy Balázs mennyire volt tudatos. Biztos, hogy jobb legalább ketten csinálni ezt. És azért rendszeresen talált társakat. Akik eljöttek vendégként a műsorokba, akár a *Zártkörű lányok*ba, akár az *Önazonosba*, azok szembenéztek ezzel a kérdéssel magukban, és tudták azt mondani, hogy igen, én meleg vagyok, és ezt meg ezt csinálok. Vagy azt mondták, hogy én nem vagyok meleg, de látom a törekvéseiket, és nem zavarok, jól tudok velük együttműködni. Balázs szépen irányított engem ezen az úton, jó volt, hogy mellettem volt, neki már volt egy iránya, amit nem szégyellt, nem akart eltitkolni, nem akart leplezni. Így szépen lehetett mellette lenni ebben a szerepben.

R: A fordulópont a *Kecskerúzs* volt tehát.

GA: Ez elég furcsa még számomra is, és az évek teltevel egyre kevésbé látok vissza meszszire. Tényleg, a *Kecskerúzs* egy fontos határ vagy esemény az életemben. Azt gondoltam, hogy én majd író leszek, és majd valamiről fontos vagy jó vagy érdekes dolgokat fogok írni. És erre készültem. Nem engedtem, hogy belefolyjak egy szabályos, rendes női vagy emberi sorsba. Mit tudom én: diplomaosztás után elmenni valami rendes kisvárosba, egy rendes gimnáziumba, és ott rendes tanárnőként egzisztálni, és szépen csinálni ezeket vagy bármi mást: ilyen teljesen bevált és jól működő sorokat. Ez az íráság ezt nem engedte nekem így felvállalni. Több szabadságra és több időre volt szükségem ahhoz, hogy utolérjem magam, és nagyjából rájöjjek, hogy mit is akarhatok. Hogy megélem és tudatosítom, és nagyjából értem azt, hogy milyen leszbikusnak lenni; mit élek meg, milyen kapcsolatokra vagyok képes, és kikkel vagyok képes egyáltalán olyanra, amiből tanulok, és amivel adok valamit. Nagyon hamar kiderült, hogy nőkkel, de hogy erről tudok-e írni, az bizonytalan volt. Kibéreltem Szatinán egy kis házat, mindennap odamentem, és elkezdtem írni mindenféle kis történeteket, ahogyan azt kell. Találtam ki szereplőket. A szereplők nem feltétlenül voltak leszbikusok, próbáltam férfiakról is írni. De hát nagyon untam ezt, nagyon nehéz volt, fárasztó, és egyre inkább rá kellett jönnöm – és ezt sugalmazták egyébként az írásról szóló szakirodalmak is –, hogy nincs mese, arról kell írnod, ami a tied, amit te éltél meg, amiről tudod, hogy micsoda, ami a sajátod. És akkor be kellett látnom, hogy nem írhatok másról: meg kell írnom ezt a leszbikus történetet. De nem

volt igazán nagy kedvem hozzá... Azt gondoltam, hogy túl nehéz visszamenni, felidézni mindent pontosan, és levenni róla mindazt a negatív tudást, amit erről a melegség témáról meg lehetett tapasztalni. Vagy hallani lehetett. És miután rájöttem, hogy nekem erről kell majd írnom, ez a témám, ez a sorsom, megkerestem ehhez a helyet. Építettem egy kuckót az istálló mögött, és mihelyt az kész lett, beültem, és elkezdtem megfogalmazni ezeket a történeteket.

R: Te is úgy ismerted fel a leszbikusságodat, mint a főhősöd?

GA: Egy önéletrésznek is mindig vannak fiktív, illetve igazított részei. Én egy kicsit korábban voltam talán tudatos, mint a regényben. Már tizennégy éves korom körül hallottam hangot, ami azt mondta, hogy ez a szerelem, amit az egyik osztálytársnőm iránt érzek. Miután a hang közölte velem, eléggé világos volt, hogy tényleg. És hát akkor ez az én utam. Szóval erős érzések voltak, vágy meg szeretet meg összetartozás. És ez meghatározta a perceimet: osztálytárs, egy iskolába járunk, két paddal arrébb ül, minden szünetet együtt töltünk... Egyébként is azt gondolom, hogy ilyen tizennégy éves kor körül ezek a találkozások nagyon intenzívek tudnak lenni. Hogy miért kellett még tizenvalahány év, mire azt gondoltam, hogy lehet erről írni? Talán azért, mert tényleg nagyon sok minden van ráterhelve, amit át kell gyúrni ahhoz, hogy tudjunk róla beszélni. Aztán jött egyik találkozás a másik után. Szerelmek. Az ember 14-18 éves korában félévente, kéthavonta, hetente újra meg újra szerelmes, és ezek megerősítő érzések: ez a női oldal lett számomra kijelölve, ez volt számomra fontos. Akkor is, és később is.

R: Megosztottad ezt valakivel?

GA: Nagyon magányos dolog erre rájönni, és nem igazán oszthattam meg. Voltaképpen senkivel sem oszthattam meg. Azzal a lánnyal sem, akit éppen szerettem, akkor sem, hogyha nagyon bensőséges és nagyon-nagyon jó barátság volt, és nagyon sokat adott. Mert ez egy ijesztő és negatív dolog lett volna. Kerestem referenciapontokat. A hely, ahol ezt kereshettem, természetesen a könyvtár – erről elég sokat írok a *Kecskerúzs*-ban. Nem lehetett igazán pozitív dolgokat találni. A lexikonbejegyzések nagyon-nagyon korrekt és egzaktak tűnő megfogalmazások voltak, hogy mi is a leszbikus. Ma persze világos, hogy annak volt ez a leszbikusság, aki megfogalmazta. Én gondolhatok erről mást. Nehéz idáig is eljutni, hogy elhiggyem, gondolhatok mást ilyen bevett és lebetonozott előítéletekről és babonákról, mint a többség. Szóval ezek nem voltak jó információk. A legjobb talán egy amerikai írónőnek a regénye volt, az volt a címe, hogy *A csoport*, Mary McCarthy-nak hívták az írónőt. Nyolc amerikai lány sorsa, akik

egy nagyon előkelő college-ban tanulták, hogyan kell übermensch fehér asszonynak lenni. Ebben a könyvben volt egy lány a nyolcból, aki a lesbikusságot választotta, és ahogy zajlik a történet, visszaérkezik, újra látja a többi hét, hogy hát: „Úristen! Aki a legszebb és leggazdagabb volt közöttük, ezt a sorsot választotta. Ó, sajnáljuk? Irigyeljük? Örülünk neki? Vagy nézzünk félre egyszerűen, és vegyük tudomásul ezt a helyzetet?” És akkor láthattam, hogy van ilyen irány, de igazából nem gondolkodhattam közösségben, abban, hogy megismerkedek majd sok lánnyal, aki hasonlóan érez.

Ez egy nagy tanulsága volt például a meleg telefonügyeletest kiképző csoportnak, amiben melegek és nem melegek is részt vettek. Önismereti tréninggel kezdődött, és szinte mindannyian elmondtuk ezt, hogy iszonyú magányos helyzet: rájönni, ezt a preferenciát megérezni, nem tudni senkivel megosztani, és arra gondolni, hogy úristen, de soha nem is lesz kivel! Vagy hogy mi az, hogy meleg kapcsolatod van, volt, valakit szeretted, és ez mélységes titok. Szóval, nagyon erős ez a magányos érzés, és nagyon sokáig tud tartani. És amikor most, mondjuk, lemegyünk egy Ösztrosokba, ahol ott van háromszáz tízen-huszoneves lány, akiket már mi idősebbek nem ismerünk, akkor azért annak lehet örülni, hogy talán ők már nem olyan sokáig élik meg ezt a nagyon magányos periódust.

R: Te küzdöttél a saját érzéseid, a lesbikusságod ellen?

GA: Soha nem jutott eszembe, hogy küzdenem kéne. Én azért küzdöttem mindig, iszonyatos erővel, hogy a lány, akit szeretek, szeressen engem, és legyen egy érvényes kapcsolatunk. Mindig csak ezért küzdöttem. Nem, nem mentem ellene. Nem gondoltam, hogy leküzdhetem ezt az érzést, vagy hogy le kéne küzdenem. Ez igazából nem fordult meg a fejemben. Igen, iszonyatos energiákat vett el, valószínűleg kevesebb is elég lett volna, de érvényes kapcsolataim voltak. Olyan barátnőim voltak, akik el tudták ezt fogadni. A korai kapcsolataim nem voltak lesbikusok, hanem kamaszlányok voltak, akik keresték magukat, és tudtak szeretni, és el tudtak fogadni sok mindent. A nők nagyon hajlamosak arra, hogy elfogadjanak.

R: Tehát voltak heteró barátnőid is?

GA: Volt olyan kapcsolatom, ahol elhangzott: „Igen, te lesbikus vagy, de én nem vagyok”. És akkor ez tartott valameddig, aztán picit távolodik ez a pálya, nyílik ez az olló, a heteroszexuális lány kifejlődik, elmegy a saját irányába, férjhez megy, szül egy gyereket – én pedig a saját irányomban vagyok. Egyébként pedig tök szép az az elmélet, amit az evolucionisták mondanak a melegéről. Az evolucionisták a szövetség-elméletben gondolkodnak. Azt gondolják, hogy azért születnek melegek, mert nem

kell mindenkinek szaporodni, nem kell mindenkinek továbbvinni a fajt. A fajt bőven elegendően viszik tovább, viszont őket kell segíteni – erre nagyon alkalmasak a lesbikusok. A meleg fiúk és lányok egy csomó téren tudják támogatni a heterókat, vannak feladataik nekik is. És én ebben hiszek, noha ezt a szövetségelméletet még nem sikerült elég széles körben elterjeszteni. Én biztos vagyok benne, hogy ez küldetés és út. Bizonyos szempontokból nehezített, más szempontokból könnyített. Ahogy pályák elnöiesednek, úgy elmelegedni is tudnak picit. A pedagóguspálya szerintem ilyen. És pontosan azért, mert ez egy küldetés. Ez a melegek küldetése. És elég nehéz küldetés, mert az előítélet a pedofília-elmélet szintjén tart.

R: Nem hiányzik a saját gyerek?

GA: Azt hiszem, hogy nem okozott igazán nagy problémát lemondani erről. Talán nem gondoltam túl komolyan soha, hogy szükségem lenne arra, hogy genetikailag saját gyereke legyen. Az egyik barátnőmmel arról ábrándoztunk, hogy akkor mi majd örökbefogadó szülők leszünk egy vidéki házban. Körülbelül nyolc-tíz gyereket fogadunk örökbe, és közösséget szervezünk. Merthogy ez akkor működőképes, hogyha közösségi élet van: focicsapat, kosárlabda-csapat, közös kenyérszeletelés és -kengetés a vacsorához, és rendszeresen át kell beszélni, hogy merre tartunk, és mi a dolgunk. Erre például gondoltam. Az a barátnőm, akivel erről ábrándoztunk, azt mondta, hogy ő még nem kész erre. Én viszont úgy éreztem, hogy hatvanéves koromban lehet, hogy én sem leszek már erre kész. És akkor ez a dolog elmaradt. Egyébként is nagyon nehéz lett volna. Hiszen nem lehetett volna egyszerűen vállalni, hogy én, Gordon Ágata, felnőtt, önálló, a társadalomba integrálódott lény nevelőszülőként szeretnék a továbbiakban üzemelni, merthogy akkor kérdés lett volna, hogy de kivel, egyedülállóként vagy lesbikusként vagy micsoda... Egy csomó szerepben nem lehet. Tehát akkor ezt meg kell másítani, hazudni kell, vagy el kell titkolni dolgokat. Azt hiszem, hogy nem olyan könnyű gyerekeket nevelni, hogy még az is beleférne, hogy nem a saját életemként csinálom ezt, hanem kreálok hozzá valami elfogadható adminisztrációt. Ezt elég nehéz így vállalni, kevesen is teszik meg, miközben erre a tevékenységre talán szükség lenne.

R: Mi volt a te küldetésed?

GA: Sok irány és lehetőség van. Amikor úgy döntöttem, hogy engem érdekel a női irodalom, és női szerzők bemutatását tekintem a céloknak, akkor a meleg irányból egy szélesebb felé nyitottam. Nőnek lenni kisebbségi helyzet, nőirónak lenni szintén, de lényegesen tágabb tér, mint melegnek lenni. Szóval a többség felé nyitottam, viszont

azokat a specifikumokat, amiket még kisebb kisebbségként megtanultam – például a NANÉ-ban, ahol bántalmazott nőkkel foglalkoznak, vagy a Háttérben, ahol meleg segélyvonalat üzemeltetnek –, tudtam használni. Azt gondolom, hogy a szervező munka a küldetésem: összegyűjteni, megmutatkozási lehetőséget adni, értelmezni, segíteni mindazokat, akik velem személyesen kapcsolatba kerülnek, akikkel egy színpadon játszom, hogy megmutassák mindazt, amit tudnak. Miközben nekem is van egy ilyen utam, ami az írásról vagy az ilyen összművészeti tevékenységről szól. És ennek az eredménye egy második regény, vagy az Irodalmi Centrifuga, vagy a női antológiákban való részvétel, vagy néhány ilyen közösségi műalkotás, mint a *Nők Magyarországon*, Fábíán Évi fotóalbuma, amiben a portrékhoz szövegeket írtam Heves Andrával közösen. Vagy hogy húsz év után újra azt gondoltam, talán verseket írni is jó dolog, és verseskötetet írtam, amiben gender-szempontú átértelmezések vannak. Vagy az Irodalmi Centrifuga honlap, ahol női írók, írónők, költőnők mondhatják el, hogy milyen Magyarországon nőnek lenni, milyen helyzetben érzik magukat. Nemzeti analízis egy picit arról, hogy mentálisan hol tartunk éppen, a nők hol tartanak, milyen irányokra lenne szükség.

R: Milyennek látod a helyedet, szerepedet az irodalmi életben?

GA: Rá kellett jönnöm egy idő után, hogy a saját utamat kell járnom. Kisebbségi vagyok ebben az irodalomban. Éspedig szélsőséges kisebbségi. A szélsőségeset most nem negatívként értem, hanem hogy az a szélsőség, ami számtanilag kevesebb, mint amennyiből egy-egy csoport szokott állni. Ezért aztán nem gondolhatom azt, hogy itt igazán ilyen gerjesztős központi szerepet kell vállalni, hanem a saját utamat kell járnom. A saját utamnak része az Irodalmi Centrifuga. Itt múlhatatlan érdemei vannak Bódis Krisztának, a műsorvezető társamnak, aki elfogadta ezt az együtt-dolgozást az-zaal együtt, hogy ez terhelt rá egy kicsi negatív gyanút: vajon miért dolgozik együtt egy leszbikus nővel irodalmi műsorokban? Ő ezt jól tudta vállalni, és nem zavarta. Nem hallottam vissza semmi olyasmit, hogy író-kolléganő azt mondta volna: jaj, én itt nem szerepelnék, én nem leszbikus író vagyok. Ez egy másik szinten nyilvánul meg, és- pedig a feminista címszó alatt. Azt gyakrabban hallani, hogy „nem vagyok feminista, de...” vagy „semmi bajom a feminizmussal, de...” Az emberek valami fanatikus lényként, mozgalmárként képzelik el a feministát, aki még talán leszbikus is, vagy feltételezhető róla, és férfigyűlölő és nagyon radikális... szóval olyan, akit nagyon so- kan nem tudnak elfogadni. A nők nem tudják bevállalni, hogy ők nem elfogadhatók. Vagy nagyon ritkán. A Centrifugának például van egy levelezőlistája, hetente egyszer

kiküldjük az információs levelünket cikkekről, a műsorról. Majdnem mindig érkezik vissza egy-két levél, melyben az áll, hogy „Kérem, vegyenek le a listáról!” „Azonnal vegyenek le a listáról!” Ez mondjuk rossz érzés. Mintha megrúgták volna, mintha megfenyítették volna. Holott nem, inkább valami frusztrációt nyomnak vissza szerintem. Ilyenkor nagyon higgadtan leveszem őket a listáról, de nem gondolom azt, hogy rossz, amit csinálok, vagy én magam rossz vagyok. Tudom, hogy ez egy másik irány.

R: Nem gondolod, hogy a leszbikusok kis közösségekbe zárják be magukat?

GA: Nem, nem gondolom. De ide jutunk, ide nyílik ez a mentális pálya. Egy kis közösségbe nyílik bele a nagyon-nagyon megterhelő magányosságból: kis sejteket hozunk létre. Aztán hogy ezek mennyire lesznek erősek, és mennyire tudnak nagyobb egységeket generálni... most kezdünk ebbe a folyamatba beérni. Elég a fesztiválokat megfigyelni. Én az összes melegfesztiválon részt vettem: az első valamelyik moziból indult el a Vörösmarty térre, ez egy eléggé gyors kis menet volt, mindenki szemüvegben, sísapkában, mit tudom én. Pálfi Balázs mondott egy beszédet a melegségről, aztán húztunk a Capellába, ha jól emlékszem. A kilencediken úgy tűnt, hogy nagyon jó, hogy a Buddha Beach-re érkezett ki a menet a Hősök teréről, csak hogy ott beteltek minket ezekbe az elhanyagolt gyárépületekbe. Igaz, a Duna-parton volt, ami nagyon szép... Ott láttam, hogy iszonyú sokan vagyunk. Volt vagy huszonekét civil asztal, ahol elsősorban meleg témában osztogattak információkat, szóróanyagot, és nagyon szép volt a műsor: a magyar meleg divattervezők munkáinak a bemutatásától a leszbikus énekesnők műsorán keresztül elég sok mindent fel tudott ölelni. Láthattuk, hogy sokan vagyunk, hogy egy színes, jól megélhető társaság ez. Ehhez képest a tizedik fesztivál már egy veszélyeztetett fesztivál volt, több volt a rendőri védelem, és több volt az ellenséges hang is. Az ideiről³⁴ nem is beszélve, azt mindenki tudja, hogy a július 5-i, gyakorlatilag megerőszakolt menet milyen volt. Eddig ez nem jött ki ilyen erősen. Pedig megtanulhattuk volna, hogy már erős közösség vagyunk, és egymás között jól meg tudunk lenni. Ehhez képest valamiért a fenyegetettség volt az alapélmény a tizenegyedik felvonulás alkalmából.

R: Hogy szeretne élni szerinted egy idősebb leszbikus?

GA: Spirituális életet szeretne élni. Azt gondolom egyébként, hogy ez életkori sajátosság, és természetesen nem kell leszbikusnak lenni, hogy legyen valami spirituális indítatás vagy motiváció az életében. Mikor ez így megérett bennem, akkor azt kezd-

34 A 2008-as melegfelvonulásra utal.

tem látni, hogy a nők ötven körül, szellemi és fizikai energiájuk teljében, nagyon szívesen csinálnának valamit, vagy kapnának valamilyen tudást, irányt, küldetést. A heteró nők meg főleg: túl vannak a reprodukciós periódusukon, a gyerekek kirepültek, a férjnek egészen más dolga van, vagy éppen magukra is maradtak. Egyszerűen vágnak a spiritualításra. Vagy ki tudják maguknak alakítani ezoterikus tanulmányok, könyvek, szakirodalmak segítségével, vagy megtalálják a sajátjukat. Talán a leszbikusok még korábban, mivel többnyire nem kerülnek bele a reprodukciós fázisba, nincs húsz évük ezzel leterhelve. Szóval valamilyen küldetésre azért szomjaznak az emberek, azt hiszem.

R: Mit hoz a jövő szerinted? Mi a jelenlegi küldetésed?

GA: Az én küldetésem az utolsó egy-másfél évben az Úrnő határozza meg: az Úrnő küld nekem tudást, ami átjön rajtam, és le tudom írni. Ez a tudás elég határozott esztétikai formában nyilvánul meg: tartoznak hozzá képek, ideológia, sok minden. Az Úrnő természetesen térítőbe szeretné ezt nyomni, és azt gondolja, hogy én egy olyan csatorna vagyok, aki nemcsak le tudja írni, hanem terjeszteni is tudja. Ebben egy picit téved, nem vagyok ebben elég jó. De mindenesetre ő parancsol, tehát én megpróbálom. Nagyon fontos női irányból megközelíteni a társadalmi problémákat, női irányból keresni megoldásokat. Olyan mai, égető kérdésekre, mint például a cigányok problémái vagy a világválság. Azt gondolom, ha a nők tevékenyen részt tudnának venni a megoldások megtalálásában, az egy kibontakozás lehetne. Nekem ez küldetésem, igen. Hogy ezt a női tudást közvetítem.

1973

1985

Szatina, 1997 Fotó: Bozzi Vera

Szatina, 1997 Fotó: Bozzi Vera

Irodalmi Centrifuga Bódis Krisztával és Láng Júliával, 2008.
Fotó: Györe Gabriella

„Számptalan identitásom van, és ezek egymást támasztják”

Lovas Nagy Anna (1964)

R: Mikor jöttél rá, hogy lesbikus vagy?

LNA: Engem mindig csak a lányok érdekeltek. Lányjátékok, lánytársaság, lányzobrok, lányfestmények, a női főszereplők a filmekben... Minden, ami a lányokkal vagy a nőkkel volt kapcsolatos. Tudtam, hogy lesbikus vagyok, bár a „leszbikus karrierem” csak a házasságom felbontásakor indult el. Tízéves koromban forgattam az Idegen szavak szótárát, rábukkantam arra a szóra, hogy „leszbikus”, és tudtam, hogy ez rólam szól. Elolvastam a jelentését, és abban a pillanatban megvilágosodtam: amit sejtek magamról, az egy létező állapot. Ez nagyon megnyugtató volt számomra, hogy amit gondolok és érzek, az egy ismert fogalommal lefedhető dolog.

R: Mikor volt az első kapcsolatot nővel?

LNA: Tízéves koromban volt az első barátnőm, egy nagyon szép, félős kislány, akit mindig hazakísértem az iskolából. Az anyukája éjszaka dolgozott, kinn hagyta a vacsorát az asztalon melegíteni. Hideg téli estéken gyakran bebújtunk az előre megvetett ágyba, és ott játszottunk. Tehát nekem nagyon hamar kiderült, miről van szó. Nem voltam szerelmes, barátságnak tekintettem, játszótársnak. Az általános iskolában megestek az ilyen kalandozások, petting- és csókgyakorlatok. Az első szerelmem tizenöt éves koromban jött, amikor állami gondozásba kerültem: az éjszakás nevelőnőbe szerettem bele, és ez az érzélem hét évig tartott. Harmincéves volt, és nagyon szép. Nem titkoltam előtte, hogyan érzek. Ő pedig tudományos nőként elkezdte mesélni, hogy ez a gyermekkori szexuális fejlődéssel milyen formában van összhangban, hogy ez teljesen természetes dolog ennyi idős korban, az állami gondozott létnek velejárója, és ha kilépek a felnőtt életbe, akkor majd rendeződik a szexualitásom. Ilyenkor én is mindig megnyugtattam, lehet, hogy ő így gondolja, de én nem akarom, hogy rendeződjön, számomra ez teljesen megfelelő állapot. Nagyon jókat beszélgettünk, és sokáig ellenállt. Aztán én férjhez mentem, gyerekem született, de a kapcsolat nem szakadt meg. Neki írtam az első verseket, neki rajzoltam az első képeket, önmagunk illusztrálására. Hét év múlva úgy tűnt, megvalósulhat. Eljutottunk a testi kapcsolat elejéig, ágyban voltunk, csókolóztunk, de amikor többre került volna sor, megfutamodtam. Rájöttem, hogy teljesen képtelenség hét év után lefeküdni valakivel, mert

annyira sok elképzelés, vágy és nem tudom, micsoda rakódott rá, hogy ezt a valóság egyszerűen nem tudja felülmúlni.

R: Ő is leszbikus volt?

LNA: Nem, ő heteró volt. Igen, hát... Szerintem az ember alapvetően biszexuális, vagy legalábbis vannak olyan találkozások, amikor átjárhatóvá válik a szexuális irányultságok közötti tér. Gondolom, más heteró is van úgy, ha szeretik, hogy egy rövid időre képes átengedi magát a másik oldalra, de ezek csak villámlátogatások. Amikor elég felnőttnek tartott, éppenséggel elért volna nála ez a kaland. Vagy nem tudom, miért döntött úgy, de nagy leégés lett a megfutamodásomból, és benne azt erősítette meg, hogy nem vagyok leszbikus.

R: Elmondtad a barátnőidnek, hogy te leszbikus vagy?

LNA: Mivel folyamatosan mondtam, hogy leszbikus vagyok, így nem volt nagy, vallomásszerű coming-out. Nyilván ez annyira automatikus volt számomra, hogy fel sem merült bennem, hogy mások másképp gondolják. Tízéves koromban azt hittem, minden lány olyan, mint én. Amikor a barátnőimmal beszélgettünk vagy együtt fantáziáltunk szexuális dolgokról, teljesen együttműködő volt a képzeletünk, ezért nem is gondoltam, hogy ez másképp van. Persze nagyon szemérmes vagy bigottan vallásos nevelésű lányokkal eleve nem kerültem ilyen intimitásba. Mikor tizenhét évesen férjhez mentem, elhagytam a nevelőotthont, és nagyon elszigetelődtem. Azok az állami gondozott társak, akikkel volt valami közöttünk, eltűntek, légüres térben találtam magam. Ezért nagyon tudatosan mindenkinek elmondtam, hogy leszbikus vagyok, hogy ha majd találkozom egy leszbikusussal, rám ismerjen. A férjemnek is elmondtam, de azt hiszem, nem vette komolyan. Talán ő is azt gondolta, hogy majd ki-növöm. Másrészt a lányos külsőmet nehezen tudták összeegyeztetni azzal a leszbikus sztereotípiával, ami bennük élt.

R: Mondtad, hogy nevelőotthonban voltál kamaszkorodban. Mesélnél a családról?

LNA: Édesanyám táncosnő volt, majd prostituált; hogy ki fia-borja vagyok apai ágon, nem tudni. Amikor hathónapos voltam, az anyám keresett egy nagyon szegény családot, és ott, mint egy bérdisznó, pénzért növekedtem. Minden hónapban fizette utánam az apanázst, majd négyéves koromban disszidált. Kapott egy külföldi szerződést, és elment Olaszországba táncolni, meg konzumálni, gondolom. Persze mindenki – a nevelőotthonban is, meg később a férjem is – azt mondták, ezért lettem leszbikus, illetve szerintük nem is vagyok igazán leszbikus, hanem „anyahi-ányom van”.

R: Te mit gondolsz erről?

LNA: Szerintem mindenkinek van családja, és még a legjobb családban is vannak zűrösebb históriák, tehát mindannyiunknak vannak sérülései, mindannyiunk átesett valami-féle traumán. Nincs jelentősége, hogy az ember mitől lesz leszbikus. Nem érdekes már, hogy attól vagyok-e leszbikus, mert van valamiféle genetikai adottságom, vagy – mondjuk – a hipotalamuszom másképp működik, vagy az anyám elhagyott. Nyilván van valami oka annak, hogy jobban érzem magam női társaságban, de ha én a férfiakhoz vonzódtam volna, akkor mindenképpen a férfitársaságot választom. Egy idő után teljesen értelmetlen az okokat kutatni. Így maradtam, vagy így születtem. Ilyen vagyok.

R: Édesanyádról nem is hallottál azóta?

LNA: Néhány évvel ezelőtt felhívtak a Külügyminisztériumból, hogy édesanyám Marseille-ben, a St. Margaret elmegyógyintézetben fekszik, hozzam haza, és viseljem gondját. Én azonban úgy döntöttem, hogy mégsem: elhagyott négyéves koromban, és egy ismeretlen személyt nem szeretnék hazahozni. De azért felhívtam telefonon, és ő nagyon rossz magyarsággal elmondta, hogy nem akar hazajönni Magyarországra.

R: Milyenek voltak a nevelőszüleid?

LNA: Egyrészt nagyon szegények, másrészt nagyon műveletlenek. A nevelőanyám egy nincstelen paraszti családból származott, a nevelőapám pedig egy sváb suszter legkisebb fia volt. Tehát mind a ketten úgy jöttek a fővárosba, hogy semmijük nem volt. Ez a két szegény ember összetalálkozott, összeházasodtak, és gyerekeket csináltak. A nevelőapám hagyományos, régivágású emberként azt gondolta, a nőnek otthon van a helye, viszont abból a fizetésből, amit mint lakatos keresett, nehéz volt fenntartani három gyereket és két felnőttet. Ezért a nevelőanyám mindenféle praktikákhoz folyamodott, például mosott a környező gazdagokra, és gyerekeket vállalt napközben. Így kerültem hozzájuk huszonnégy órás megőrzésre. Mikor az anyám lelépett, ezek a jótét, nagyon mélyen katolikus lelkek nem adtak nevelőotthonba. Az más kérdés, hogy nagyon rosszul éreztem magam köztük, ezért tizenöt éves koromban nevelőotthonba kértem magamat. Azóta a magam útját járóm.

R: A nevelőszülők tudtak arról, hogy leszbikus vagy?

LNA: Igen, szerintem teljesen képben voltak. Felhozta a barátnőimet az általános iskolás éveimben, és a nevelőanyám többször ránk nyitott, majd úgy tett, mintha semmit nem látott volna. A fürdőszobai maszturbálásomkor is rám nyitott, majd úgy tett, mintha semmit sem látott volna. Viszont ezek után szenvedélyesen szeretett rám

nyitni, csak én rájöttem, hogy a bátyám szobájának a kulcsa zárja a fürdőszobaajtót, és ügyesen megoldottam, hogy többet ne tudjon rám nyitni. Már felnőttként megke-
restem, pont a halála előtti évben. A nevelőanyám félelmetes személy volt nekem a
gyermekéveimben: hatalmas nőként emlékeztem rá. Mikor felmentem hozzá – akkor
mi már majdnem húsz éve nem találkoztunk –, egy összeaszott öregasszonyt láttam,
aki csak sápirozott, hogy ez milyen szörnyű, és azzal fenyegetett, hogy meg fog verni
az isten, hetedízigen, még az én gyereket is, és annak a gyerekeit is, mind-mind
nagyon kegyetlenül meg fogjuk keserülni az én lesbikusságomat. Elmondtam, hogy
ez nem így van, meg hogy igazából nem is kellene erről nekünk beszélgetni, mert én
jól érzem magam így, csak fontosnak tartottam elmondani. Azt is elmondtam – nem
szemrehányóan, de világosan –, hogy mennyit ártott az ő kegyetlen szeretetlensége,
az érzelmi zsarolása: „csak akkor kapsz pusztit, hogyha jó vagy”, „te sokkal rosszabb
vagy, mint a mi gyerekeink”, „te mihaszna vagy”, vagy „a te anyád kurva volt, te is
kurva leszel”. Ha folyamatosan nyomtatják ezt gyerekkorodban, rengeteg frusztráció
ragad rád, és nagyon úgy érzed, inkább egy kalap szar vagy, mint ember.

R: A nevelőapád is ilyen volt?

LNA: A nevelőapámmal nagyon jó volt a kapcsolat, érzékeny ember volt, és értékelte a
már egész kicsi koromban megmutatkozó kreativitásomat. Viszont amikor elkezdett
inni, teljesen eltávolodtunk egymástól. Tízéves koromban halt meg, én pedig na-
gyon megkönnyebbültem, mivel esténként végigverte a családját, és rettegtem tőle.

R: Azt mondd, „a családját”. Ez azt jelenti, hogy téged nem vert meg?

LNA: Így van. Én voltam az idegen gyerek, és idegen gyereket nem verünk meg.

R: Ki állt közel hozzád gyerekkorodban? Kivel tudtál beszélgetni?

LNA: Nekem mindig az irodalomtanáraimmal volt jó kapcsolat, illetve mindig volt egy
vagy két velem egykorú barátnőm, akivel sülve-főve együtt voltunk. Ők átlendítettek
a nehéz korszakokon. Amikor összeismerkedtem Lovas Gáborral, a férjemmel, akkor
egy nagy szellemi átváltozáson mentem keresztül. Tehát volt egy ilyen szellemi haza-
találásom. Például mert ő is zsidó, elkezdhettem foglalkozni a saját kultúrámmal. És
egyáltalán: az a szellemi környezet, amibe általa belekerültem, az engem fénysebes-
séggel távolított el onnan, ahol addig voltam. Ezért volt Lovas Gábor nagyon fontos.

R: Vele hogy találkoztál?

LNA: Együtt sakkoztunk a Belvárosi Kávéházban. Harminc év korkülönbség volt köztünk.
Tizenhét évesen mentem hozzá, tizenkilenc évesen megszülettem a lányom. Hihe-
tetlen szegénységben éltünk, mert a férjem bármennyire nagy szellemi kapacitá-

sú, világfi-szellemű és tehetséges ember volt, de szenvedélybeteg: kártyázott, pénz-
ben sakkozott és lóversenyezett, játékgépezett, és ami pénz befolyt, az úgy ahogy
volt: illa berek... Ezért a gyerekemmel nagyon-nagyon nehéz körülmények között él-
tünk. Ezen felül a megismétlődő elszigeteltség volt a legnagyobb kínom, mert egy
vidéki albérletben laktunk. Hétéves volt a lányom, amikor elváltunk. Én azt látom,
hogy a kisgyermekes nők nagyon kiszolgáltatottak. Nehéz úgy elválni, hogy az em-
ber amúgy is bizonytalan magában. Mire megérett bennem, mire öngondoskodóvá
váltam, és megtaláltam azokat az utakat, ahol egyáltalán tudok pénzt keresni, sok idő
eltelt. A saját és a lányom, Flóra felnövése az iskolás korig, egybeeső történet volt. Mi
együtt nőttünk, az a hét év nagyon értékes időszak volt.

R: Közben volt kapcsolatod nővel?

LNA: Kísérletek voltak. Amikor egyéves volt a gyerekem, felköltöztünk a fővárosba, al-
bérletbe. És emlékszem, annyira kétségbeesett voltam, annyira akartam nőt, és any-
nyira akartam tartozni valakihez, hogy készítettem otthon vagy ötven darab plaká-
tot, és egy éjszaka, mikor a gyerek aludt, lesomfordáltam, és kitapétáztam az Okto-
gont, hogy én egy fiatal, 21 éves anyuka vagyok, kisgyerekekkel, és hogy annyira nem
találok lesbikusokat, hogy nyugodtan jöjjön fel, aki akar: én minden lesbikust sze-
retettel várok magamhoz. Reggel, mikor mentem le tejért, az összes le volt tépve.
Szörnyű trauma volt...

R: És jöttek?

LNA: Nem, senki. Ebben az évben indult egy újság (*Négy Évszak*, Abody Béla szerkesztet-
te), amiben először jelentek meg különféle barátkereső, barátnőkereső, levelezőtárs-
kereső hirdetések – nagyon bújtatottan, nagyon finoman, nagyon észrevehetetlenül,
de mégiscsak olyan szóhasználattal, amiből az érintettek rájöhetnek, hogy miről is van
szó. Akkor valóban megtörtént valami feloldódás, végre tudtam találkozni nővel.
De miután mindenki neurotikus volt azokban az időkben, nagyon-nagyon nehéz volt
a kommunikáció. Hogy ki mit akar, ki mit szeretne, és egyáltalán, megfelelőek va-
gyunk-e egymásnak. Egy csóró, meghökkentően fiatal, gyerekes anyuka voltam, rá-
adásul egy kívül-belül rendetlen nő, hát... nem voltam vonzó személy. Ezt azért hoz-
zá kell tenni. Tök flúgos voltam: sok ital, sok kétségbeesés, depresszió, ilyesmi.

R: Milyen hirdetéseket, jelszavakat lehetett feladni?

LNA: Nagyon sokáig még azt sem fogadták el, hogy „Egymásra nézve”. Volt a „testi-lelki
barátnőt keresek”, és a kedvenc szlogen: „Similis simili gaudet”. Később finomodtak
a dolgok, és találkoztam néhány emberrel, de nem lett kapcsolat. Ismeretségeim

lettek, kapcsolatom nem. Kísérletek voltak persze. De ez olyan, mint a gyerekeknel: nem elég két hasonló korú gyereket összehozni, hogy barátkozzanak. Az nagyon kevés, két leszbikus közel engedni egymáshoz, mert abból még nem lesz kapcsolat. Több komponense van, nemcsak a fizikai vonzalom. Létre kell jönni egyfajta szellemi közösségnek ahhoz, hogy ágyba tudjál bújni valakivel. Kétségbeejtő volt, hogy nem találkoztam rokon lelkekkel. Megpróbáltam feltérképezni azoknak az embereknek a kapcsolatait, akikkel találkoztam, de miután ez egy nagyon paranoid időszak volt, még a rendszerváltás előtt, nehéz volt. Ha valakivel hirdetés útján összefutottál, és rákérdeztél az előző kapcsolataira, akkor mindenki iszonyúan bezárt, hiszen nagyon kiszolgáltatottnak érezte magát. Szerintem a meleg pasik is így voltak ezzel. Azokra az éjszakai helyekre, ahova le lehetett menni – és számomra még csak az Egyetem presszó volt ismert – egy sokkal korosabb társaság járt le, és azok is azt mondták magukról, hogy ők csak itt kávéznak. Kétszer próbálkoztam az Egyetemmél, és mindkétszer kudarcot vallottam. Annyira gyerekképző voltam, szörnyen ijesztő lehetett, bejön itt egy tizenhat évesnek tűnő fiatal, és azt akarja, hogy barátnője legyen. Mindenki halálra rémült.

R: Mitől féltek az emberek?

LNA: A rendőri vegzálástól talán? Szerintem a '80-as években az idősebb korosztályban még élénken élhetett az '50-es évek vége, a '60-as évek eleje, amikor bizony még büntetendő cselekmény volt a homoszexualitás. És hiába volt a jog mindig egy kicsit elnézőbb a nőkkel, abban a pillanatban, ha kiderült valakiről, szerintem baromira megnehezült az élete. Most se könnyű, de akkor ez életveszélyes volt: se a családod előtt, se a munkahelyeden, sehol nem lehetett felvállalni. Nekem nem volt egzisztenciám. Én egy veszélyes pont voltam azzal a vehemenciával, ahogy nekilódultam a nőknek, ahogy tudásra akartam szert tenni. Kémnek, ügynöknek tűnhettem, vagy nem tudom, pedig csak a magam útját szerettem volna bejártatni. Megtalálni a csapatomat, a csatornáimat, a női közösségemet, de ezt olyan vadmalac módjára tettem, ami borzasztóan ijesztő lehetett.

R: Miből éltél?

LNA: Mielőtt még a gyerekem megszületett, kézműveskedtem: üvegékszereket készítettem, és jól kerestem. A terhesség alatt abbahagytam, mert az üvegékszer-készítés veszélyes üzem, az albérlet sem volt alkalmas rá. A terhesség alatt extra félelmeim keletkeztek, szinte fóbíasan féltem a szétpattanó üvegtől, mivel előtte sok sérülést szenvedtem. Onnantól kezdve kicsúszott a gazdasági talaj a lábam alól, és tulajdonképpen

a gyerekem hároméves koráig teljesen rá voltam utalva a férjemre. Igaz, elkezdtem textiljátékokat gyártani, abból lehetett volna valamennyi pénzem, de miután a férjem adta el az általam varrott holmikat, a pénz rögtön az ő zsebébe került, onnantól kezdve pedig valamelyik játékszenvedélye felemészttette a bevételeket.

Különéltetek?

R: Nem laktam külön akkor még. Amikor hároméves lett a gyerekem, elegendő lett

LNA: ebből a sehová sem vezető életből, láttam, nem haladok semmilyen irányba. Egyrészt ott volt a gazdasági kiszolgáltatottság: hiába dolgoztam, az általam keresett pénz nem került vissza hozzám; másrészt féltem, mit fogok csinálni egyedül a gyerekekkel. Soha egy pillanatig nem éltem egyedül. Ekkor már viszonylag közel jártunk a rendszerváltáshoz, és el akartam válni. Lovas Gábor ígéreteire abban állapodtunk meg, még egyszer megpróbáljuk, és inkább alijázunk Izraelbe – akkor ő elszakad azoktól a kényszerektől, amik be-, illetve visszarántják a játékszenvedélybe. Ez teljes környezetváltás, és jó lesz a gyerekeknek, hogy két- vagy háromnyelvű lesz, harmadrészt, ugye, az Ígéret országa! Tehát elmentünk Izraelbe hármasban, ami balul sült el.

R: Mi történt?

LNA: Az első napon, amikor megérkeztünk Izraelbe, megismerkedtem egy nővel, akibe beleszerettem, a férjem pedig egyre neurotikusabb és depressziósabb lett, és szörnyű honvágy gyötörte. Akkor voltam 24 éves, ő pedig 54: ilyen idősen nagyon nehéz váltani. Én is azt éreztem, a végre felépített baráti körömtől elszakítva, már megint köldökzsinórtalan vagyok, és hogy megint előlről kezdek az egész barátkozást. Láttam, hogy nem vagyok erre képes. Hiába volt szerelmes viszony az idősebb nővel, sosem vállalta volna a gyerekei előtt vagy nyilvánosan a kapcsolatot. Úgy éreztem, hogy haza kell jönni. Félév izraeli tartózkodás, iskola és tanulás után összeismerkedtem egy magyar (heteró) párral, és elindultunk Franciaországba. Úgy volt, hogy egy hónapon belül visszaérek Izraelbe, de közben többféle szenvedélyes kapcsolatom alakult, és valahogy elfogyott a pénzünk már Egyiptomban. Ez a pasi, akinek a barátnőjével összejöttem, azt hitte, majd mi, a két nő konzumálni fogunk, és milyen jó bevétel lesz. Ezen azért meglepődtem – ebből is látszik, hogy mennyire naiv és gyerek voltam –, hiszen teljesen úgy gondoltam, abszolút barátságából hívtak, járjuk közösen egy hónapig a világot. Mondtam is, mielőtt elindultunk, három év anyaság után nekem jár egy hónap szabadság, ezt a férjem is elfogadta. Bejártuk a Közel-Keletet, különböző helyeken szállodáztunk, különböző helyekről léptünk le a fizetés nél-

kül, de Cipruson kiderült, hogy ott nem annyira joviálisak és hiszékenyek a szállodások, mint mondjuk Észak-Afrikában, és onnan már nem tudtunk hova menni. Végül a magyar állam segítségével jutottunk haza.

Tehát megérkeztem Budapestre, tele tapasztalatokkal. A férjem annyira pánikba esett, hogy egy héten belül utánam jött a gyerekemmel – egy szál rövidnadrágban és egy kis trikóban. Ez szeptember végén volt. Addigra megizmosodott bennem, hogy elvállak. Körülbelül ez idő tájt rakódott össze a fejemben, hogy nem lehet két lovat egy seggel megülni, tehát nem lehet működő leszbikus kapcsolatom úgy, hogy van egy nem működő házasságom; nem lehet mindannyian együtt lalnunk; és nem lehet nőket kitenni annak a cirkusznak, amit mi folyamatosan generálunk; azon felül a gyerekemnek sem jó ez. Tehát nyilvánvalóan jobb neki egy boldog anya, mint egy boldogtalan. Kezdett összeállni 24 éves koromra, hogyan kéne változtatni az életemen, mégsem tudtam megtenni akkor.

R: Miért nem?

LNA: Nem volt lakásunk, ruhánk, hiszen mindent kivittünk magunkkal Izraelbe – könyveket, zenéket, a képeket. Pénzünk meg végképp nem volt. Megint a nulláról kellett kezdeni mindent, és megint néhány évbe beletelt, amíg sikerült talpra állnom. Lovas Gábor kerített egy szoba-konyhás lakást a 8. kerületben, és újra kézműveskedni kezdtem. Oldódott az egész politikai vagy belső nyomás az emberekben, megtörtént a rendszerváltás, eufórikus állapotok uralkodtak, és beindultak a kapcsolatok. A Szegényeket Támogató Alap kilépett a láthatatlanságból, és az egyik alkalmazottja lettem, Pécelen a kivert anyák házát vezettem. Közben a gyerekem iskolás lett. Barát-ságok születtek, nyíltak éjszakai szórakozóhelyek, még ha nem is áramlott zökkenő nélkül az információ. Kinyílt előttem a tér, ami nagyon sokat javított a lelkiállapotomon. Előtte voltak olyan éveim, hogy nem láttam, nem szagoltam, nem öleltem nőket – miközben pasit sem, mert miután megfogant a gyerekem, már nem akartam. Talán egyszer, besörözve, valami pasival elmentem, de nem ez volt jellemző. Azok a nők, akikkel végre összeismerkedtem, nagyon nehezen hitték el, hogy szűzen élek egy házasságban, egy mikro lakásban, és nincsen közöttünk szex. Márpedig nem volt; csak a felhalmozódott feszültség, amitől ordítottunk egymással.

R: Mi történt a rendszerváltás utáni években?

LNA: Mikor a '90-es években végre kinyílt a világ számomra, kiderült, hogy a '80-as években is voltak titkos találkahelyek, csak én ezekről nem tudtam, ezért tízéves lemaradásban voltam a többiekhez képest. Mikor megalakult a Homeros Lambda, az első

homoszexuális egyesület, bemondták a televízióban. Nagy port vert fel, hogy egyáltalán megalakulhatott. Az Egészségügyi Minisztérium adta ki az engedélyt, akkor még az egyesület-alakítások másképp zajlottak. Emlékszem, a SZETÁ-ból telefonáltam kétségbeesetten a minisztériumba, hogy valaki adjon meg nekem egy kontaktot, egy telefonszámot, egy címet, hova lehet menni. És emlékszem, onnan kezdve, hogy a néni felvette a telefonközpontban, legalább harminc embernek végig kellett mondanom, hogy igen, én egy leszbikus vagyok, a Homeros Lambda Egyesület címét keresem, azt a személyt, akivel felvehetném a kapcsolatot, mert igen, én egy leszbikus vagyok... Hihetetlen, hogy milyen reakciókat váltott ki! „Tényleg, maga egy leszbikus?” És: „Miért keresi őket?” És mondtam, azért, mert én egy leszbikus vagyok. És akkor a harmincadik ember adott egy telefonszámot, Romsauer Lajos... És felhívtam! Ő is gyanakodott egy picit. Egy csipegő, szorongástól elvékonyodó gyerekhang azt mondja, ő leszbikus, és nagyon szeretne nőkkel találkozni, és van-e erre mód, és hogy csak fiúk vannak-e ebben az egyesületben, vagy vannak lányok is? Kiderült, hogy elkezdtek bulikat szervezni, és így kerültem el az akkor Sarokház néven működő vendéglátóegységbe, ahol valóban voltak nők.

Igazából onnantól születtek kapcsolatok. Sokkal nyitottabban lehetett beszélgetni, rá lehetett kérdezni dolgokra! Nem Titkos Ilonkák voltak ott, hanem azok az emberek gyűltek össze, akik legalább tíz éve ismerték azokat a helyeket. Harminc-negyenévesek voltak, néhány fiatal, tehát nekik volt múltjuk, míg én akkor, huszonevésen friss fecskeként repültem be ebbe a nagyon izgalmas világba. Fura időszak volt, de nagyon lelkesítő.

R: Milyen meleg programokra jártál?

LNA: Például egy budai erdőben elindult az első Pink Piknik: az útvonalat a fákra kötött rózsaszín krepp-szalagok mutatták. Egy vonósnégyes klasszikus zenét játszott, a férfiak és a nők imbolyogtak, ettek, ittak, és mindenki boldog volt. Egészen varázslatos hangulata volt az egésznek, korábban ezt el sem lehetett képzelni. Évente egyszer rendezték meg, én talán három ilyen rendezvényen voltam. A Sarokházban, azt hiszem, havonta egyszer volt buli, ezért a házibulik fontosabb szerepet kaptak. Telefonszámok cserélődtek, és felugrottunk egymáshoz sörözni, borozni, beszélgetni. Volt egy-két ikon, meghatározó személyiség, mint például a Juhász Ildi, aki akkoriban mozis volt, és a moziában, az Ipolyban rendszeresen szervezett bulit. A Homeros rendezvényei vegyesek voltak, ide meg csak nők jártak, ez megint egy különleges élmény volt. Miután összebarátkoztunk Ildivel, az otthoni bulijaira is meg-

hívott, és sok embert ismertem meg általa, mert ő egy ilyen leszbikus ősmasszívum volt. Ezekben a bulikon pedig gyorsan növekedett, változott a társaság. Van egy belső dinamika, ami a meleg társaságokra meglehetősen jellemző: ahogy újabb és újabb kapcsolatok születnek, úgy találkoznak és olvadhatnak össze a különböző baráti körök. Ez nagyon jól nyomon követhető volt ezekben a házibulikban. Valaki behozta az új partnerét, és vele együtt egyszer csak megjelent egy olyan társaság, amiről azelőtt nem lehetett tudni. Mint egy áradó tintafolt: bővült, bővül az ismeretségi kör, és ahogy az ember korosodik, egyre több ilyen társaságot, ilyen meleg „halmazt” ismer meg. Biztosan vannak számomra még ismeretlen halmazok. Például hallottam, hogy van egy gazdaságilag elérhetetlen magasságban levő társaság, amely zárt és megközelíthetetlen. Én még nem találkoztam velük. Vannak a politikusok, vagy van több „halmaz” a művészvilágnak is. De a meleg közösségek talán a legdemokratikusabban, ahol sokkal nagyobb az átjárás a társadalmi csoportok között.

R: Te is szerveztél házibulikat?

LNA: Ritkán, mert harminc négyzetméteres volt a lakásunk. A zsidó nagyünnepekkor főztem a barátaimnak, meg szülinapi bulit tartottam, de nem olyan monumentálisakat, mint a Juhász, akinek sokkal nagyobb lakása volt.

R: Volt komoly kapcsolatod?

LNA: Amikor végre eljutottam oda, hogy felszámoljam a házasságomat, és végre elköltözött tőlem a férjem, és önállósodtam, a gyerekeim pedig már nagybácska volt, akkor végre lett állandó kapcsolat. Ez közel hét évig tartott; amikor kezdődött, a gyerekeim nyolcévesek voltak, tehát az iskolás éveim átívtam. Ezt annak köszönhettem, hogy valóban változtattam, tehát hogy azokat a fölös sallangokat, amit egy férj meg egy házasság jelent, lebontottam magam körül. Amikor ennek vége lett, megismerkedtem Mártival, aki a Háttér Társaság tagja volt, és általa kerültem be a mozgalmába.

R: Előtte nem vettél benne részt?

LNA: Ez nagyon fontos kérdés, mikor tud az ember mozgalmár lenni. Amíg gyereket kell nevelned, amíg egy nagyon szoros kapcsolatban vagy benne, amíg a létfenntartás elviszi az energiádat, nem nagyon tudsz mozgalmárkodni. Illetve lehet, hogy van, akinek sikerül, nekem nem – meg sem fordult a fejemben, hogy képes lennék. Aztán szinte felnőtt a gyerekeim, már-már önállóan jött-ment a világban, és a hétéves, nagyon szoros kapcsolat is megszűnt. A következő nem volt túl hosszú, arra mégis elegendő, hogy adott egy újabb lökést az életemnek, és bekapcsolódtam a mozgalmába. Létezett egy zsidó-meleg baráti társaság is, a Keshergay, akikkel közösen meg-

ültük a nagy zsidó ünnepeket. Ez is újdonság volt számomra, és azt gondoltam, hogy ez egy teljesen magyar találmány, és milyen baromi nagyszerűek vagyunk, hogy ilyen dolgokat találunk ki. Ez is a mozgalom irányába terelt.

R: Milyen önkéntes munkát végeztél?

LNA: Egyrészt a telefonos segélyszolgálatnál ügyeltem, másrészt pedig a melegfesztivál szervezésében vettem részt. Így kerültem be az érverésbe. A Háttérben akkor már egyre nőtt a feszültség a meleg férfiak és a leszbikusok között. Sok mindenben egyetértettünk, de sok mindenben mégiscsak mások voltak a céljaink, másképp gondolkodunk. Mivel a Háttérben javarészből férfiak voltak, és – ahogy az lenni szokott a nagy társadalomban is – megpróbálták a saját elképzeléseiket véghezvinni, szakadás történt. A leszbikus közösségben megszületett, és eléggé megerősödött az igény, hogy önálló szervezetet kell létrehozni. 1999-ben, a rendszerváltás után tíz évvel néhányan megalapítottuk a Labriszt. Az alapítók java része, mondhatni a kemény mag, mind háttér volt.

R: A lányod hogyan tudta meg, hogy te leszbikus vagy?

LNA: A lányom mindig nagyon anyás volt, egészen kicsinek is. Szerette az apját, persze, de igazából mindig velem volt bensőségebb kapcsolata. Mikor elváltunk, felmerültek kérdések: hogy az egész válás ki miatt történt, vagy hogyan van az, hogy az anyja egy nővel él együtt. Nehéz lehet ezt feldolgozni egy kislánynak, ezek nagyon-nagyon bonyolult dolgok. Az én gyerekeim 100% heteró, tehát szeretném eloszlatni azt a sztereotípiát, hogy a meleg által nevelt gyerek meleg lesz. De valóban nem mondhatom, hogy könnyű helyzetben voltunk. Tízéves korában állandóan férjhez akart adni a legkedvesebb meleg barátomhoz, miközben egy lakásban éltünk a barátnőmmel. Tehát valami olyan káosz lehetett szegény gyerek fejében, azt gondoltam, muszáj beszélnem vele. Mikor elmondtam, mi a helyzet, szörnyen kiborult. Próbáltam kérdezni, mit csináljak, hogy vigasztaljam, maradjak ott, vagy mi legyen, és akkor azt mondta, hogy „Ne, menjél le a kutyával!” Levittem a kutyát sétálni, és mire visszamentem egy óra múlva, úgy tűnt, mintha minden rendben lenne, összeszedte a vonásait. De volt még legalább fél-háromnegyed év, amikor csak apró lépésekben kérdeztem, mindig csak picike dolgokat próbált megtudni. És én mindig meglepődtem attól, hogy ő mitől fél. Attól félt a legjobban, hogy a barátai emiatt nem fogják szeretni. Nagyon-nagyon félt attól, hogy ő egy véletlen gyerek, hogy őt nem is akartam. Nagyon félt attól, hogy ha kiderül a leszbikusságom az iskolában, akkor mi lesz vele. Ezt mind el kellett neki magyarázni, megnyugtítani, hogy ő nem véletlen gyerek, én azért mentem férj-

hez az apjához, mert őt akartam, és fiatal anyukaként még azt gondoltam, hogy ezt mindenképpen egy anyának meg egy apának kell csinálnia. És ez az összes kérdés, szépen, nagyon lassan a helyére került, sőt, ez lett az a „magasugróléc”, amit a barátainak át kellett ugraniuk. Azt mondta nekik Flóra: „az én anyám lesbikus”, és ha valaki ezt elfogadta, akkor lehetett a barátja, ha pedig szörnyülködött vagy borzongott, akkor onnantól kezdve le lett írva.

R: Milyen a kapcsolatot a volt férjeddél?

LNA: Meghalt, mikor a lányom 17 éves volt, úgyhogy vele már nincs kapcsolat.

R: És akkoriban, amikor elváltak? Vagy amikor megtudta, hogy lesbikus vagy?

LNA: Szomorú orrbavágás lehetett neki, hogy amikor terhes lettem, bejelentettem, nem fekszem le vele többet. Szerintem akkor esett le neki a tantusz, hogy valóban mellényült. Ez odaverhette a földhöz. De azt mondta, szeret, meg a gyerekekkel akar élni, és benne maradt a házasságban. Igazából mindig ő akart benne maradni: amikor én már kifelé jöttem, ő még foggal-körömmel kapaszkodott volna. Másrészt ő egy érzelmileg zsaroló ember, és volt a harminc év korkülönbség, tehát amikor nekem nekifutásaim voltak, hogy kijövök a kapcsolatból, állandóan sajnáltatta magát, hogy ő egy szegény, öreg, beteg zsidó ember, ne hagyjam el! Szóval lett a kicsi lányom mellé egy szakállas, kicsi fiam, és ez egy kicsit nehéz volt. Nem akartam még egy harminc évvel idősebb kicsi fiút is ellátni, muszáj volt a saját életemet élnem.

R: Miként határozod meg magad? Melyik identitásod a legfontosabb?

LNA: Anya, művész, lesbikus, zsidó – számptalan identitásom van, és ezek az identitások egymást támasztják, összefüggő bástyát alkotnak a belső köré. Azt gondolom, ezek védnek is, nemcsak támasztanak. Alapvetően művész-identitásom van, tehát az elsőrendű identitásom az, hogy alkotó ember vagyok. Azt gondolom, bármi történhet velem, mindenféle bű, baj, szomorúság, elsősorban mindig a két kezem által fejezem ki magamat, a gondolatiság az anyagban, a rajzban vagy szövegben megvéd. A zsidó identitásomnak nagyon sokat jelentett például a fél éves izraeli tartózkodás. Rengeteget tanultam ott. Mikor hazajöttünk, a gyerekemet már három éves korától elhordtam Talmud Tórára, mert azt gondoltam, az identitás támaszt tud adni az embernek, az identitás közösséget jelent. Ha nagyobb lesz, elhagyja, vagy más választ, valami lesz, de az identitás nagyon fontos. Sajnos a zsidó-meleg közösség, a Keshergay megszűnt, ám nemrég hallottam, hogy többen szeretnék feléleszteni. Ha ez megtörténik, nyilvánvalóan én is ott leszek.

És hogy mennyire vagy mozgalmár? 1999-ben Labrisz alapító tag voltam, majd

kiléptem. Túl autonóm lény vagyok, a párthűségnek megfelelő mozgalmi hűség nekem nagyon nehezen járható. Sok kérdésben nem értek egyet a mozgalommal, vagy akkor nem érttem egyet, de a mozgalom is változik, néha közelebb vagyunk, néha messzebb. Amikor olyan döntés születik, amivel nem tudok azonosulni, azt nagyon nehéz letuszkolni a torkomon. Mindig belekezek valamilyen mozgalmába, lelkes vagyok, azt gondolom, ez majd előréviszi a dolgokat, és csalódom a mozgalmamban. Addig, amíg tudok hinni meg bízni abban, amiben részt veszek, nagy erőket tudok mozgósítani magamból, de mihelyt azt gondolom, kifárad, vagy nem olyan irányba halad, ami nekem még befogadható, akkor otthagynom. És ez nem csak a meleg vagy lesbikus ügyekre érvényes.

R: Amikor otthagytad a Labriszt, volt állandó kapcsolatot?

LNA: Igen, öt évig vidéken éltem. Ez egybeesett azzal, hogy elhagytam a Labriszt. Amikor véget ért, visszatértem a fővárosba, elkezdtem a régebbi kapcsolataimat megkeresni, újra bevonódtam a mozgásokba. Ekkor keresett meg Gordon Agáta, aki akkor már az Irodalmi Centrifuga egyik szerkesztője volt, hogy átvennem-e tőle a *Zártkörű lányokat*.³⁵ Tehát műsorvezető-szerkesztő lettem, és onnantól ezer csáppal vissza kellett kapaszkodnom: az ismereteimet bővíteni, az aktuális dolgokról tájékozódni, mi történik a meleg életben, mozgalmamban, művészetben, egyáltalán a világban. És ezzel egyszerre visszakerültem a mozgalmába, még ha nem is valamelyik egyesület tagjaként, de állandó közelségben. Mindenkivel kapcsolatban állok, mindenkivel beszélgetek.

Az „Összefogás az Erőszak Ellen” mozgalom akkoriban jött létre, amikor az idei meglefelvonuláson azok a szörnyű, kegyetlen atrocitások történtek. Az Angyalkommandó ennek a mozgalomnak másik ága, vagyis tulajdonképpen kis fiókája, gyereke: művészeti megnyilatkozása mindannak az ellenállásnak, amit az Összefogás mozgalom képvisel. Bár az Angyalkommandó arctalan, valahol ott vagyok én is, mert úgy gondolom, amíg ilyen a helyzet Magyarországon, addig mindig kell lennie Angyalkommandónak, hogy megébredje az emberekben a lelkiismeretet, azonnali felkiáltójelek szülessenek, hogy ezt már nem lehet engedni, ez tűrhetetlen.

R: Tehát politikailag is tudatos vagy...

LNA: Az ember olvas, hallgatja a híreket, és aki egy kicsit is a lelkiismeretével él, nem lehet el az események mellett. Ha ezt politikai tudatosságnak nevezzük, akkor feltét-

³⁵ Feminista-leszbikus műsor a Tilos Rádióban.

lenül van politikai tudatosságom. Politikai pályára mégsem lépnék, mert a politika rontja a lelket és az erkölcsöt, mert pártpolitikai kompromisszumokra kényszerít. Mindig ellenzékben fogok maradni. Tehát inkább az a személy leszek, aki szeretné felhívni a figyelmet, hogy mi nem működik jól. Ez egy rendes civil aktivizmus. Ahogy egy ilyen kicsi egyesületnek, mint a Labrisz, nem tudok párt-, azaz egyesületi hűséget fogadni, ugyanúgy teljesen alkalmatlan vagyok arra is, hogy bármiféle politikai hűségesküt tegyek. És nem is akarok.

R: A rádiózást szereted?

LNA: Persze, az nagyon jó, szerethető, sok örömet szerző elfoglaltság. Új emberekkel találkozom, új gondolatokat hallok ismeretlenektől vagy ismertektől. Folyamatosan kell tudni, mi történik a világban, és belső kötelesség is tudni. Szerintem a rádiózás nélkül kevesebb lenne az életem. Régebben az éjszakai munkák alatt nagy rádióhallgató voltam, folyamatosan rádióztam – füllel! Amikor végre lehetőséget kaptam arra, hogy szájjal is rádiózzak, az nagyon boldoggá tett.

R: És mit hoz a jövő, szerinted?

LNA: Én – mint egy rendes úttörő – ötéves tervek szerint élek. Harmincéves koromra azt tűztem ki, hogy lakásom lesz a gyerekemmel: meglett. Negyvenéves koromra azt tűztem ki, hogy meglesz életem örökké tartó kapcsolata: az nem lett meg, de lehet, hogy a jelenlegi kapcsolatom képes lesz erre. Néha egy kicsit csúszok időben, de mindig, mindig megvannak a tervek. Most könyvet írok.

R: Miről akarsz írni?

LNA: A nőkről. Azt gondolom, kár lenne veszni hagyni a sok, nőikkel kapcsolatos tapasztalatomat, élményemet. Nem feltétlenül csak a szerelmekről akarok írni, hanem az általam ismert nőknek a nőségükkel vívott küzdelmeiről. Küzdelmekről az anyaságukkal, a társadalommal, a munkahelyükkel és a szerelmükkel. És arról, hogy mindez milyen gubancos halmazt alkot: anya is vagyok, leszbikus is vagyok, nő is vagyok, de néha pasi is vagyok, vagy egyáltalán nem vagyok pasi, mert mondjuk 100% XX kromoszóma vagyok, és ez ellentmondásba kerül azzal, hogy leszbikus vagyok... Azt gondolom, ez olyan feldolgozásra váró anyag, amire én képes vagyok. Képes vagyok összefoglalni – olvasható formában.

1984

Farsang, Eklektika Kávészó, 1998

1999

2004

„Én is egy játékosnak érzem magam”

Bíró Csilla (1966)

R: Hol vagyunk, és miért ezt a helyszínt választottad?

BCS: A Szóda presszóban vagyunk. Régi kedves ismerőseim üzemeltetik ezt a helyet. Nagyon ragaszkodom már a törzskocsmákhoz, sokat szoktam ide járni. A Csajkának nagyon sok rendezvénye volt már itt, lenn a pincében, és fenn is, ahol most éppen ücsörgünk.

R: Mi ez az akciócsoport?

BCS: A „csajka” több mindent jelent: oroszul sirályt; régen egy nagy autó volt; és a Csaj Kocsmasport Akciócsoport rövidítése. Egy-két éve indult a dolog. 2006 nyarán volt a focibajnokság, Görögországban nyaraltam a barátnőmmel. Mindenhol azt láttuk, hogy mindenki a futballvébét nézi. Ott született meg az ötlet, hogy jó lenne ugyanennek a bajnokságnak a rendszerében csinálni egy pingpongbajnokságot, lányoknak. A Szóda segítségével, a nyári mulatóhelyükön sikerült az első rendezvényünket megszervezni. Elég nagy sikert aratott, legalább száz lány jött el. A mai napig kéthavonta rendezünk különböző kocsmasport-eseményeket. Nem az a lényeg, hogy sportoljunk, hanem hogy egy vasárnap délután együtt legyünk. Ebbe belefér, hogy eszünk, iszunk, dohányzunk, közben játszunk, megismerkedünk más emberekkel, akikkel eddig nem találkozhattunk. A játék nagyon fontos dolog, én magam is eléggé játékos ember vagyok. Sokkal inkább lehet így a lányoknak ismerkedni, bár más terek is vannak erre, például a hó végi női bulik. Hátrányuk, hogy sokan vannak, nagy a zaj, véletlenszerű az ismerkedés. Ha embereket összesorsolunk egy csoportba, akik egymással körmérkőznek, akkor be kell mutatkozniuk, tíz-húsz percet játszanak egymással – nagyobb az esély arra, hogy beszélgetésbe keveredjenek, jól érezzék magukat, és játsszanak is, nyerjenek is. Ez nem éjszakai, bulizós program, bár azzá is fajulhat a dolog. Délutáni elfoglaltság, ami arra jó, hogy játsszunk, és egymással ismerkedjünk.

R: Ezek a rendezvények kifejezetten leszbikusoknak szólnak, vagy általában nőknek?

BCS: Úgy találtam ki, hogy nőinek nevezünk minden versenyt. A rovar és a bogár esete: az egyik nagyobb fogalom, a másik kisebb. Akik eljönnek, azoknak 90%-a leszbikus, de csak azért, mert olyan fórumokon hirdetjük meg. De bárki, aki részt akar venni, részt vehet. Erre tudnék egy vicces példát mondani. A szkanderbajnokságon történt, hogy

egy fiatalember ide járt, és látta kiírva, hogy lesz női szkanderbajnokság. Szólt a kedves feleségének, aki kétgyermekes anya, hegymászó, és megnyerte a bajnokságot a maga kategóriájában. Nagyon élvezte. Nem tudta, hova jön, nem tudta, hogy ez milyen rendezvény, de nagyon jól sült el a dolog: egyrészt megnyerte a versenyt, másrészt jól érezte magát. A nő, az nő, akkor is, ha ilyen vagy olyan identitású.

R: Milyen generációk képviseltetik magukat?

BCS: 18-tól 55-ig, széles skálán mozog, harminc év ide-oda. Ennek örülünk. Most pont ott ülünk, ahol ez az esemény zajlott – gondolj el egy csomó hölgyet, akik drukkolnak. Fenn a színpadon egy ringben rendeztük, lehetett fogadni arra, hogy melyik hölgy nyer. Nagyon jó hangulat kerekedett, mindenki neveket kiabált be. A LIFT Fesztiválon szintén megjelent a Csajka: volt egy fogadásos műsor, a harmincas, negyvenes, ötvenes, hatvanas évek férfimagazinjainak címlapnőit vetítettük ki. A játék lényege az volt, hogy a játékosoknak ki kellett találni, mikor készült a címlapfotó. Aki legközelebb állt, az nyert.

R: Honnan van neked ehhez energiád, időd?

BCS: Játékos vagyok, drága! Ehhez nem kell energia, csak a játék szeretete.

R: Régen is ilyen voltál?

BCS: Imádtam kártyázni. A pingpong gyerekkoromtól kezdődően fontos volt, a játszótéren kis cigánygyerekektől tanultam meg, nagyon jól tudtak pingpongozni. Hat-nyolc évesek voltak, én tíz. Soha nem volt pingpongasztalom, most vettem egyet. Olyan házban laktam, ami egy térre nézett, csak át kellett sétálnom a túloldalra. Kőasztal volt, azon tanultam meg. Régen rengeteg játszótér volt, és a játszótérek mindenhol voltak pingpongasztalok. Most már se játszótérek nincsenek, se pingpongasztalok. Nagyon kevés az úgynevezett tömegsport – hogy a gyerekek lemennek, és nemcsak ücsörögnek, hanem tudnak játszani is. Társasjátékozni is mindig szerettem, a labdajátékokat is szerettem. Nagypám taníttatott sakkozni, de nem sok sikerrel. Nem vagyok egy sakkozós típus, játékos típus vagyok. Világéletemben Budapesten éltem. Pesti vagyok, mindig a Kálvin téren és környékén laktam, öt éve költöztem el az egyik házból, amit lebontottak. Nem akartam a környékről elkerülni, ez szerecsére sikerült is. Ugyanabban a környezetben maradtam, ahol gyerekkoromban felnőttem: egy sarokkal költöztem arrébb. Lokálpatrióta vagyok. Nem mentem ki külföldre se. Itt ragadtam, a környéken belül. Minden ideköt. Ha megérkezem valahonnan egy hét után, egy hónap után, és meglátom a Kálvin teret, akkor érzem, hogy otthon vagyok. Szívesen kipróbálnám, hogy fél évig élek Kanadában vagy máshol,

de nem alakult így. Egy hónapnál tovább nem mentem sehova, amit sajnálok. Lehet, hogy lesz még erre alkalom, nem tudom.

R: A „játékosságon” kívül milyen típusú gyerek voltál?

BCS: Az általánosban bohóc típus voltam, azt bírták, lehetett rajtam röhögni. A gimnáziumban is bulizós voltam. Azok, akik bírták, jöttek velem, csatlakoztak. Később olyan embereket ismertem meg, akik együtt szoktak eljárni. Mindig sok emberrel voltam haverságban. Van, ami körém szerveződött, de sokszor én csatlakoztam. Jól éreztem magam velük. '85-ben érettségiztem, utána egy színháznál dolgoztam kellékesként. Ez volt az első munkám, laza és érdekes volt. A színházhoz a gimnáziumban úgy kötődtem, hogy voltak színjátszó körök, amikben részt vettem. Örültem, hogy színházhoz kerülök, mert éjszakai ember vagyok, nem tudok reggel felkelni. Az a munkaidő felel meg, hogy kettőre megyek, és 11-ig vagyok ott. Belekerültem a színházi világba, ez egy évig tartott, utána a Filmgyárhoz kerültem, a rendezési osztályhoz. Akkor voltam irodista életemben először, és remélem, utoljára. Később egy filmnél voltam rendezőasszisztens gyakornok. A mai napig van egy-két barátom a filmgyárból. Ezzel párhuzamosan megismerkedtem egy lánnyal, aki a filmben szerepelt, és nagyon régi, kedves, jó ismerősöm. Általa nagyon sok embert megismertem. A Hány borozó a Bródy Sándor utcában, ami a mai napig megvan, régen óriási sikerrel működött. Mindenki, aki élt és mozgott, aki alternatív volt, aki az éjszakába imádott járni, szórakozni, mindenki ott volt. A hely kettőig vagy háromig volt nyitva – annak idején ez sokáinak számított. A '80-as években 11-kor vagy éjfélkor majdnem minden szórakozóhely bezárt. Nem volt olyan szórakozóhely, ami összegyűjtötte volna az akkori fiatalokat, akik az éjszakában szórakozhattak volna. Ott találkoztam Szinikével. Ő zenész volt, általa nagyon sok zenésszel, képzőművésszel ismerkedtem meg. Egy olyan réteggel, ami addig sem állt tőlem távol, de hirtelen megsokasodtak az emberek, kitágult az ismeretségi köröm, megváltozott, átalakult a világ. Egész más, új társaságba keveredtem.

R: Hány éves voltál ekkor?

BCS: Kb. húsz. Szinikével két évig voltunk együtt. 15 éves koromban már jártam mindenféle klubokba, amik akkor léteztek. A Ráday utcában volt a Ráday klub, ahol a Trabant együttes, a régi, úgynevezett alternatív zenekarok felléptek. Nem nagy zenekarok, de bizonyos körökben nagyon ismertek voltak, mindig sokan voltak a koncerteken. Nem volt mobiltelefon, nem volt internet, hogy onnan értesült volna az ember, száj-hagyomány útján terjedtek. Mindenki, akit érdekelt, tudott róla, és ott volt. Nem

volt újdonság számomra a Kampec zenéje, hallottam már róla, ismertem, csak magát Szinit nem. Ő kezdeményezte ezt a dolgot, de semmi nem volt egyértelmű. Nekem tetszettek lányok, de teljesen új volt, hogy egy hölgy udvarol nekem. Később úgy alakult, hogy összejött. Már óvodás koromban gondoltam, hogy más vagyok, később jött a súlyos tinédzserkor, 11-12-13-tól súlyos. Nekem mindig egy picit idősebb barátaim voltak. 18 éves koromban 25-30 évesek vettek körül. Mindig az idősebbekkel barátkoztam. 11-12 éves koromban komolyan foglalkoztatott a dolog, azt gondoltam, érdekes dolog, amiket érzek, de tulajdonképpen magammal tudom csak megbeszélni, kivel mással? Az osztálytársnőim azt mondogatták, hogy „de jól néz ki az a bés fiú”! Voltak késztetéseim, amik gyanúsak voltak, de nem az volt, hogy „ez a trendi, akkor én is kipróbálom”. A trendinek azt tűnt, hogy lányok fiúkba szerelmesek.

R: Kipróbáltad?

BCS: Persze.

R: Sikerült?

BCS: Sikerült kipróbálni.

R: Beleszerettél valakibe?

BCS: Nem, mármint férfibe, fiúba nem. De tizenegy évesen azt gondoltam, hogy nézzük meg, ez a „normális”, ezt szokták csinálni a többiek, a fiúk tetszenek nekik, akkor ez valamit jelenthet. Később kiderült, hogy számomra nem sokat jelent. Amikor ezzel azonosultam, hogy itt valami érdekes dolog kezdődhet, kezdődik, amikor már biztos voltam benne, az 15-16 éves korom körül volt.

R: Mit gondoltál akkor? Milyen szót használtál saját magadra?

BCS: Érdekesnek találtam az ügyet, veszélyesnek, izgalmasnak, titkosnak. De nem mondanám, hogy meg voltam zakkanva. Meg voltam zakkanva, mint az összes többi tinédzser. Gondolkodtam a dologon, kicsit utána néztem. Milyen klasszikus irodalmat mondhatnék? Zola Nanája, ahol volt egy mini utalás arra, hogy Nana, a főszereplő hölgy, egy másik hölgyvel valamilyen kapcsolatba lép vagy kerül. Egy nagyon halvány kis utalás. Erre emlékszem, abszolút klasszikus, világirodalmi remekmű. Ezekre felkaptam a fejem. Sokat olvastam tinédzser koromban, és amikor erre való utalás, bizonytalan kis részlet volt, hogy két hölgy együtt van, mindig felkaptam a fejem, és tudtam, hogy engem ez valamiért érdekel. 16 éves koromban lettem először szerelmes. Akkor tuti biztos lettem abban, hogy most már nincs mese. Lehet viccelődni azazal, hogy próbálkozom fiúkkal ismerkedni, viccelődtem is egy darabig, de később rájöttem, hogy fölösleges önmagamot becsapni. Akkor persze az ember nem ilyen éret-

ten gondolkodik, de már tudtam, hogy fölösleges bohóckodni. Nem tudom, hogy akkor mit használtam magamra, azóta mindig a „buzi” szót használom – magamat és a környezetemet provokálom vele.

R: Nem sértő szó?

BCS: Az ellenkezője is igaz. Nagyon sok embernek sértő lehet önmagára nézve. Nem szeretik ezt a szót, szitokszónak számít. De Szini is elmondta, ő is ezt a szót használja: röhögjünk! Röhögjünk magunkon és másokon! Ennyiben nem sértő. Ehhez egyfajta önirónia kell, ezért szoktam ezt a szót használni.

R: Az első szerelmednek elmondtad, hogy szerelmes vagy belé?

BCS: Nem kellett elmondani, érezhető volt. Nagyon jóban voltunk, barátnők voltunk, később így alakult.

R: Viszonzott szerelem volt?

BCS: Valamelyest viszonzott szerelem lett, így mondanám. Titkos, örületes volt az egész.

R: Egy más között beszéltek erről?

BCS: Nagyon kicsit. Inkább, mint minden tinédzser, verseket írogattunk, zenéket hallgattunk.

R: Kinek mondtad el először, hogy leszbikus vagy?

BCS: Volt egy lány, egy iskolába jártunk, egész kiskorom óta ismertem; neki, 18 éves koromban. Furcsán, vagy inkább azt mondanám, féltékenységgel fogadta. Ez a szó jut eszembe erről, most, hogy visszaemlékszem.

R: Mire volt féltékeny?

BCS: A szituációra, hogy nagyon jó barát nője vagyok, és hogy neki ez fel sem merült. Az esett neki rosszul, hogy nem tudta, vagy nem gondolta rólam. Hogy másba vagyok szerelmes, aki nő, és nem ő. Egy-másfél éves szünet keletkezett a barátságban, utána minden ment tovább.

R: A családnak mikor mondtad el?

BCS: 22 éves korom környékén. Már együtt éltem egy lánnyal. Ha jól emlékszem, úgy történt, hogy megkérdezték, hogy „miért van mindig nálad az a lány?”, „miért alszik ott sokszor?”. Egy ilyen „provokációra” jött ki belőlem, kiordítottam magamból. Nem azt mondtam, hogy „szeretnék valamit mondani, üljünk le, mindjárt mondok valami izgit”, hanem kijött.

R: Gondolták?

BCS: Valamit sejtettek, hiszen azért voltak ezek a kérdések. Először tragikusan fogták fel – „mi lesz az egyetlen lányunkkal”, stb. Nyilván nem örültek, de az évek, évtize-

dek múlásával már elhalványodott ez a típusú nem jó vagy féltő hozzáállás. Nem volt könnyű. Húsz év, az húsz év, de szerencsére megoldódott. Több évig nehezen dolgozták föl, nem beszéltem életemnek erről a részéről. Húszéves koromtól külön élttem a szüleimtől, hetente-kéthetente találkoztunk. Kerültük a témát, nem akartam ezt tovább provokációként előhozni. Ha előhozták, egy idő után túl voltam a nehezen, és bármikor válaszoltam a kérdésekre.

R: Fordulópont volt az életedben a lány, akivel akkor együtt éltél?

BCS: Mint első együttélés, igen. Nem ő volt az első szerelmem, de bevezetett egy nagy társaságba, ilyen szempontból fordulópontnak nevezhetem.

R: Mit adott?

BCS: Pár évvel volt csak idősebb nálam, de a gondolkodásmódja jóval. Nagyon szerettem a gondolkodásmódját, nagyon szórakoztatónak találtam. Nem mint élettárs szórakoztatott – ha a haverom lett volna vagy a barátom, akkor is nagyon jól éreztem volna magamat a társaságában. És azokkal az emberekkel is, akikkel általa ismerkedtem meg: egy képzőművészekből, iparművészekből, zenészekből álló réteg, mindenféle emberek, akik eljártak ezekre a helyekre. Lehetett velük művészeti kérdésekről beszélgetni, eljárni szórakozóhelyekre. Nekem ez elég nagy nyitás volt. Nem mintha addig nagyon zárkózott lettem volna, de nagyon sok embert akkor ismertem meg.

R: Tanultál tőlük valamit?

BCS: Fotózni. A fotó szeretete innen jött. Régen is jártam kiállításokra, filmeket is néztem, sokat jártam moziba, de itt megismerkedtem filmesekkel. Eddig csak néztem, most már lehetett velük beszélgetni. Ez volt a különbség, ennyiből többet adott.

R: Ez mikor volt?

BCS: '86-88 körül.

R: Közel volt a rendszerváltás...

BCS: Akkoriban három-négy szórakozóhely volt, ahova ezek az emberek, az ismerőseim, és még sokan mások, eljárhattak. Volt a Tilos az Á, volt a rövid életű, de nagyon emlékeztető Egocentrum, a Hold, voltak a Bercecsényi, a Ráday klubok. Volt az FMK, ahol most a Kogart van. Az egy olyan hely volt, ahol koncertek, színházi előadások voltak, ezeknek az embereknek a gyűjtőhelye. Ami sajnos megszűnt.

R: Ezek egyben leszbikus helyként is szolgáltak?

BCS: Egyáltalán nem voltak leszbikus helyek, de minden perifériáról előfordulhattak emberek. Ha előfordultak, egyáltalán nem volt zavaró vagy feltűnő. Hiszen ezek az emberek – úgy éreztem, és azért is éreztem jól magam a közegükben – sokkal inkább

befogadóak voltak. Hogy rólam, Sziniről, vagy bárkiről tudták ezt, teljesen semleges volt számukra. Nem ez volt az elsődleges.

R: Voltak-e ismerkedőhelyek leszbikusoknak?

BCS: Megmondom őszintén, nem nagyon érdekelt. Volt párom. Nem tudom, hogy voltak-e. Szerintem nem voltak, mert arról biztosan tudtam volna. Nekem nem volt olyan problémám, hogy keressek ilyen helyeket, hogy ismerkedjek, mert volt párom.

R: És ha nem volt?

BCS: Olyan nem volt.

R: Egyik kapcsolatból a másikba estél?

BCS: Nyilván voltak szünetek. Egy, másfél év, de ha jól belegondolok, mindig volt valaki.

R: Hogyan ismerted meg őket, hogyan találtad meg őket?

BCS: Megtaláltuk egymást. Színházban, koncerten, ilyen helyeken. Ez biztos nagy szerencse, mert sokan ezzel küszködnek, hogy hogyan ismerjék meg életük párját. Nekem nem volt ilyen. Vagy a baráti társaságból, vagy annak az ismeretsége révén, de valahogy mindig volt valaki. Soha nem voltam keresésben.

R: Volt, hogy mellőlőtél?

BCS: Nem hiszem, mert mindig hosszabb kapcsolataim voltak. Nyilván van, hogy mellőlő az ember, de az már csak utána derül ki. Totális elutasításban nem volt részem, hogy úgy lövök mellé, hogy odamegyek valakihez, hogy „kezét csókolom, drága, én lennék az igazi, mit tetszik erről gondolni?”, és erre azt mondja: „menj a fenébe!” Ilyen mellőlövés nem volt. Olyan volt, hogy valami nem működött, és amiatt ért véget. De nem én kerestem, megtaláltak.

R: Központi figura voltál a társaságban?

BCS: A társaságnak az a része, akiről az előbb beszéltem, harmincas volt, én a húszas éveim elején voltam. Ilyen szempontból nem voltam központi figura, de olyan szempontból igen, hogy mindenütt ott voltam.

R: A munkahelyi közegeid hogy néztek ki?

BCS: A Filmgyár után olyan munkákat próbáltam találni, amik szabadok, nincs az embernek főnöke. Például újság- és könyvárusítás. Annak idején minden aluljáró telis-tele volt árusokkal. Egyrészt borzasztó volt, másrészt az ember menetközben be tudott vásárolni könyvektől kezdve bármit. Befogtunk egy ilyen vállalkozásba az akkori barátnőmmel, újságot és könyvet árusítottunk. Ebből összejött valamennyi pénz, és nagyon merészen azt gondoltuk, hogy csinálunk egy kocsmát, a Zanzibárt. Felelőtlenül, mert egyikünk sem csapolt előtte soha egy sört sem. Csak elméleti sí-

kon kitaláltuk, végül szereztünk egy helyiséget, elkezdtünk működni. Nehéz szülés volt: kilenc hónapig tartott. Azért csak eddig, mert nagyon sok volt a bérleti díj. Órületesen drága. Ha előtte belegondoltunk volna, akkor el sem kezdjük.

R: Jó helyen volt?

BCS: Nem, nem hiszem, hogy azért lett volna drága. A Harminckettesek tere környékén volt, ott nyitottuk meg a helyet. Ez '91-92-ben volt, a rendszerváltozás után, még működött a Tilos az Á, az Egocentrum, ezek egy rakáson voltak. Az egyik a Körút egyik oldalán, a másik a másik oldalán. Akkor alakult ki a vándormozgalom, az emberek szépen átnéztek egyik helyről a másikra, és a végén kikötöttek valahol. Több száz ember megfordult minden helyen egy este. A Horváth Mihály tér mellett volt a kocsmá, nagyon vegyes társasággal. Akkoriban ott kurvák voltak, mellettünk három-négy méterre. Ők is bejöttek kávézni, bejöttek a stricik is, közben találkoztak a mi társaságunkkal, ami kicsit más volt. Mindenki nyomta a maga műfaját, és néha találkoztak. Néha nem jól sülték el a találkozások.

R: Ez leszbikus kocsmaként működött?

BCS: Egyáltalán nem. Ugyanaz a közönség járt oda, ami a Tilos az Á-ba. Egyszer volt elméleti síkon egy próbálkozás, hogy a hétfői napot próbáljuk megcsinálni a lányoknak, de ez nem maradt meg. Talán mert nem tudtuk meghirdetni, vagy nem tudtuk hol mondogatni. Egy-két ismerősnek mondtuk, de abból nem lehetett volna megélni. Úgyhogy az nem jött össze.

R: Mondtad, hogy nem jól sült el egyszer valami. Konkrétan mi történt?

BCS: Amikor a kultúrák találkoznak, az nagyon izgalmas, és nagyon veszélyes is. Volt a köreinkben egy lány, akinek megtetszett az egyik strici. Összeismerkedett vele, egész este beszélgetett, és a fickó azt hitte, hogy ez azt jelenti, hogy most már az övé. A lány a végén megijedt, hogy mi fog vele történni, elbújtattuk a konyhában, bezártuk rá az ajtót. A fickó kereste, hogy hol a csaj, szétverte a kocsmát. Hiába volt ott harminc értelmiségi, művész, egyedül verte szét a kocsmát. A többiek menekültek, mi szépen rendet raktunk utána. Voltak összezőrdülések. Amikor nem tudja valaki kezelni a másik ember hozzáállását a dolgokhoz, nem ismeri. Az arab megáll melletted egy méterre, ő akkor érzi magát biztonságban. Az európai tizenkét méterre áll meg melletted. A kultúrák nem ismerése bajokhoz vezethet. Attól függetlenül nagyon pörgős korszak volt ez.

R: A bérbeadók tudták, hogy milyen célra adják ki a helyet?

BCS: Azt tudták, hogy szórakozóhelynek adják ki. Az is volt, nem hazudtunk nekik. Egy

szórakozóhely volt, fura nyitva tartással: este tízkor nyitottunk, és ötig voltunk nyitva. Még ebben a korszakban sem volt eddig levő nyitva tartás, hiába vagyunk túl a rendszerváltozás első évein.

R: Voltak emiatt feljelentések?

BCS: Amikor sokan álltak az ajtó előtt, akkor voltak feljelentgetések, igen. A lakókkal mindig van probléma, de nem ezért kellett bezárnunk. Nem tudtuk fizetni a bérleti díjat, amit abban az időben kitaláltak nekünk. Nem bánom, mert nagyon sűrű éjszakák voltak. Mindennap nyitva voltunk az éjszakában, nagyon kemény időszak volt, fiatalok voltunk, 25-26 évesek. Nehéz vállalkozás volt. Az az érdekes – mindig csodálkozom, pedig már eltelt 16 év –, hogy csak kilenc hónapról beszélünk, és még mindig emlékeznek ránk. Ez gyanús. Mindig történt ott valami. Később, miután a kocsmá bezárt, mindenféle szempontból egy nagy leállás következett, anyagilag is. Útkeresésbe fogtam, hogy mit dolgozzak. Lementünk vidékre, tanítottunk egy évig, és egy ot-tani kocsmában dolgoztam.

R: Mit tanítottál?

BCS: Általános pedagógus vagyok, nincsen szakosított végzettségem. Délután napköziben voltam a gyerekekkel, esténként a kocsmában dolgoztam. Ez érdekes váltás volt két évig.

R: Ez hol volt?

BCS: Egy kis faluban Budapest környékén.

R: Miért oda mentetek?

BCS: Mert az akkori barátnőmnek ott lakott az édesanyja, ott tudtunk munkát szerezni. Nem volt egy derűs időszak. Az előbb azt mondtam, hogy Budapestet nem hagytam el egy hónapnál tovább – elhagytam, bár hétvégenként feljöttünk. Ettől függetlenül egy egészen más, számomra ismeretlen környezetbe kerültem. Nem mondom, hogy nem volt érdekes. Addig belvárosi élet a kocsmában, aztán egy teljesen más környezetbe kerültem.

R: A faluban tudták, hogy leszbikus vagy?

BCS: Senki nem mondta, hogy mit gondol. Hogy tudták-e vagy sem, nem tudom megmondani, nem lett kimondva. Lehet, hogy gondolták, nem tudom.

R: Volt-e esetleg baj belőle?

BCS: Nem.

R: Ért-e bárhol atrocitás amiatt, ami vagy?

BCS: Nem volt olyan, hogy mert rövidebb volt a hajam, szólt volna valaki, vagy bántott

volna, beszólt volna. Sem a szomszédok, sem a munkahelyen. Olyan munkahelyem volt, ahol nehéz is lett volna. Vagy pedig saját magunk urai voltunk. A Filmgyárban végképp nem volt érdekes. Csak ismeretlenekkel kapcsolatban ért atrocitás, de nem látom az arcát, nem emlékszem konkrét esetre. Vagy azt mondtam, hogy „na és”, vagy egy kicsit rosszul vettem, és tovább mentem. Nem sűrűn reagáltam rá.

R: Tudatosan kerested azokat a helyeket, ahol szabadabb légkör volt?

BCS: Igen, kerestem ezeket a helyeket, amelyek valamelyest szabadabbak voltak. De szerencse is kellett hozzá, hogy pont bekerüljek arra a munkahelyre, pont azt a vállalkozást el tudjam indítani. Ilyen szempontból nem volt tudatos, szerencse is kellett hozzá.

R: Mi történt a falusi élet után?

BCS: Visszakerültem Pestre. „Szép kis élet” – van az a szám, amit Szini énekel, és ez a ref-rénje. Aminek kettős jelentése van: „bassza meg, szép kis élet volt, amilyen a mienk volt”. Másrészt valóban „szép kis élet”...

R: A falu után hogyan volt tovább?

BCS: Akkoriban nyitottak az első nyári szórakozóhelyek, a legnagyobb a Ráckert volt, a Tabán aljában. Az első, ahova nagyon sokan jártak. Akkor már egy éve működött, május elsejétől szeptember végéig. Naponta öt-hat-hétszáz ember megfordult ott. Hétfőig még több. Ott kezdtem el dolgozni nyáron, '96 tájékán. Ősztől tavaszig a Libellában dolgoztam, a következő nyáron megint a Ráckertben – ott két évadot dolgoztam. Vízválasztó volt. Akkor már tudtam csapolni, már túl voltunk a Zanzibáron. Élveztem, nagyon sok emberrel lehetett beszélgetni és találkozni, örületes volt. Szerettem csinálni, csak nagyon fárasztó volt. Ez a két év körülbelül így telt el, vendéglátóztam.

R: Aztán?

BCS: Közvetlenül utána jött a CD-árúsítás, de még valamit kihagytam: újságkihordó voltam, szórólapok kihordásával foglalkoztam. Az is egy súlyos, majdnem egyéves korszak volt. Akkor se nagyon volt főnököm, akkor is én intéztem, hogy mikor kezdem a napot: amennyit akartam dolgozni, úgy fejeztem be.

R: Volt-e kapcsolatod a leszbikus közösséggel?

BCS: Akkor egyáltalán nem. Nyilván hall az ember történeteket. Ha valaki vidéken él, az egy óriási probléma, ott sokkal kevesebb a lehetőség. Nyilván volt ilyen, de ez még nem a kilencvenes évek. A kilencvenes évek kezdetétől lehetett ismerkedni. Talán úgy, hogy hirdetésekkel adtak fel, ilyen-olyan kódnyelven. Én ezt sem csináltam, nem is figyeltem ezeket a dolgokat. Miután mindig valakivel együtt éltem, nem izgatott,

hogy másokkal is megismerkedjek. Másrészt nem nagyon voltak. Az Angyal bár nem tudom mikor indult, de az volt az első, a Blaha és a Keleti között, egy udvarban nyílt. Talán az is a kilencvenes évek közepén. Ott volt először az, hogy összegyűltek a fiúk és a lányok, és egyértelmű volt, hogy mi a helyzet. Előtte egyszer-kétszer hallottam a Rózsaszín Csokoryakkendőről, az Üllői út elején levő étteremről. De nem igazán tudtam róluk, vagy nem érdekelték.

R: És mikor volt az első hely csak lányoknak?

BCS: Az Eklektika volt az első. Még dolgoztam is ott nagyobb bulikon a hűskorszakban. Az egy nagyon nagy változást hozott. Körülbelül nyolc éve lehetett? Már jóval a rendszerváltozás után vagyunk, két-háromszáz lány is összegyűlt az első, nagyobb női partikon. Vidékről is nagyon sokan jöttek, olyan embereket láttál, akiket eddig sehol. Előjöttek a rejtkehelyeikről. Megdöbbenő volt, hogy most egy helyen vagyunk.

R: Tudtál-e akkoriban melegmozgalmakról?

BCS: Tudtam, három napig benne voltam, aztán valahogy úgy alakult, hogy mégsem. Ez volt annak idején a Szivárvány Társulás. Nem azért, mert nem értettem volna egyet a dolgokkal, csak nem vagyok mozgalmár típus.

R: A Csajka rendezvényeket minek tartod?

BCS: Ez a hobbim. Nagyon sok ismerősöm lett ezekben a körökben is, de ugyanúgy gondolok rá, mint az összes többi, teljesen más típusú ismerőseimre. Nagyon sok lányt megismertem a rendezvényekről, a bulikról vagy akárhonnán, ahol dolgoztam. Sok ismerősöm lett, és az csak megkönnyítette, hogy a hobbimat kiélhessem, és verseknek lehessen rendezni ebben a szubkultúrában. Olyan fórumon, ahol ez a szubkultúra érdeklődik, nézi az internetet, hogy milyen események vannak. Összehozni ötven-száz embert, szubkulturális alapon verbuválni. Csak segít, hogy egy konkrét szubkultúrának hirdeted meg. Én bárkinek meghirdetném, csak így egyszerűbb, és végül is ismerem ezeket a hölgyeket, és jól érzem magam velük. Én is egy játékosnak érzem magam, de nem gondolom, hogy azon kívül, hogy a vásárnap délutánt eltöltsék, együtt legyenek, bármi más fontos lenne. Ami szerintem jó vagy hasznos lehet, hogy egymással játékos körülmények közt ismerkednek meg. Ezzel „hasznót” is lehet hajtani.

R: Visszatekintve, milyennek látod az életet?

BCS: Izgalmasnak találtam. Ha választhatnék, hogy újra születhessek, nem szeretnék más lenni. Ezen sokszor gondolkodtam. Lehet, hogy könnyebb lenne, de mihez képest? Nem akarok statisztikákat mondani, de borzasztóan alakul a heteroszexuális házasság-

gok aránya, válás, satöbbi. Nem hiszem, hogy a hölgyeknek vagy a férfiaknak, vagy bárkinek, akinek nincs különleges, más típusú hozzáállása az élethez, annak könnyebb lenne. Azoknak a hölgyeknek, azoknak a férfiaknak nehéz, akik nem tudnak ismerkedni, mert nincs lehetőségük. De ez mindenki másnak is nehéz. Nem gondolom, hogy ha újra születnék, akkor a könnyebb utat választanám, mert nem gondolom, hogy a másik út bármennyivel is könnyebb út lenne.

R: Szerinted vannak olyan leszbikusok, akik nehezebben fogadták el magukat, mint te?

BCS: Hogyne, nagyon sokan bekattannak ettől. Nagyon sokan hazudnak egész életükben. Maguknak, a családjuknak, rokonaiknak, szomszédaiknak, munkahelyüknek, mindenkinek. Nem tudjuk, hogy hány dimenzió létezik a világon, de ebben ez az egy van. Hogy utána mi van, nem tudom, nem akarok belemenni. De ebben az egyben, amiben most vagyunk, mindenki próbáljon úgy élni, hogy egyrészt ne ártsen másoknak, viszont ő maga se hagyja, hogy neki ártsanak. Ez nem egy betegség, ez egy dolog, ez van. Hogy genetikailag mi a helyzet, hogy pontosan az orvostudományban mi van, hogy állnak a kérdések, az a mai napig nem tisztázódott. Ez egy dolog. Ezzel együtt kell élni, mégpedig úgy, hogy nehogy már más életét éljed, vagy másnak felelj meg egész életedben! Légy boldog – erre kell törekedni, nem másra. Ha már adódott az élet, akkor próbáld átélni, megélni, úgy csinálni, hogy neked jó legyen. Ne akarj másnak megfelelni, hazudni, mert a szomszéd csúnya szemmel fog rád nézni. Az az ő élete.

R: Rólad mindenki tudja, hogy leszbikus vagy?

BCS: Nem úgy szoktam bemutatkozni, hogy „jó napot kívánok, ez-és-ez vagyok, különben pedig ilyen szokásaim vannak”, de ha rákérdez, akkor: „igen, ez van”. Most már, ennyi évesen, ezt mondom. Lehet, hogy voltak alkalmak, amikor nem kérdeztek rá, de hazudtam, hogy „igen, a vőlegényem”, stb. Nem mondom, hogy nem voltak, de szerencsére ezen réges-rég túl vagyok.

R: Volt, hogy valakinek azt hazudtad, van vőlegényed?

BCS: Biztos volt ilyen. De kevés ilyen szituációban vettem részt, hálisitennek. Nem tudom felidézni a konkrét esetet, mert nem maradt meg bennem. De hazudnék, ha azt mondanám, hogy nem kellett emiatt hazudnom.

R: Szerinted később miért nem okozott neked nehézséget elfogadni azt, aki vagy?

BCS: Különbözőek az emberek. Van, aki extrovertált, van, aki introvertált: vagy kifelé él, vagy befelé, Van olyan ember, aki nem tud egy másikat megszólítani, mert nem olyan a habitusa. Van, aki szorongva ücsörög egy sarokban, és arra vár, hogy vala-

ki megtalálja. Nyilván így nem fogják megtalálni. Van, aki odamegy: „figyelj, nagyon szimpatikus vagy, találkozánk-e holnap?”, neki nyilván több esélye van arra, hogy valakivel megismerkedjen. De már az is egy dolog, hogy valaki leül, és próbál ismerkedni. Ez habitus kérdése.

R: Az ismerőseid között volt, akinek több időbe telt, míg elfogadta magát?

BCS: Nem volt olyan, aki emiatt szenvedett volna, nem tudok róla. Olyan volt, aki elgondolkodott, hogy „jézusom, mi van velem, ezt hogy lehet átélni, túlélni, megélni?” Sokan nem fogadják el magukat, rejtőzködnék – de ez az ő bajuk. Miért? A szomszédok miatt? Ki miatt? A szomszéd élje a saját életét! A szülők is élik a saját életüket. A munkatársak is élik a saját életüket. Tudom, hogy van ilyen, aki rejtőzködik, de mindjárt meg fog halni, vége. Mindjárt vége a dimenzióknak, minek? Kinek? Maga ellen játszik, aki ezt csinálja.

R: Volt olyan barátnőd, aki rejtőzködött?

BCS: Nem, nem találkoztam vívódós típusokkal. Természetesnek vették.

R: Miért hezitáltál interjút adni?

BCS: Nem gondoltam, hogy a '80-as években aktívan részt vettem. Részemről nem találtam érdekesnek, mert effektíve nem kerestem ezeket a társaságokat. Most már, ha elmegyek szórakozni, nagyon sok ismerősöm van, de akkoriban nem volt. Azért sem gondoltam, hogy érdekes lesz, mert szerencsés típus vagyok, mindig volt élettársam. Mozgalmár típus sem vagyok. Ezért gondoltam azt, hogy nem lesz izgi.

R: Sose volt párkeresési nehézséged?

BCS: Majd lehet, hogy később lesz. Így alakult. Egy-másfél évre emlékszem, az volt a leg-hosszabb időszak, amikor nem éltem senkivel Az együttélés együttélést jelent. Nem egyéjszakás, kétéjszakás, egyhetes kalandot.

R: Soha nem ismerkedtél leszbikus közösségben?

BCS: Kifejezetten nem abban a közösségben voltam. Nem is kerestem, nem is találtam soha társat ilyen közösségekből. Világéletemben kocsmái, színházi – teljesen más – közegekből ismerkedtem.

R: De leszbikusokkal ismerkedtél?

BCS: Nem. Az első szerelmem sem az volt. Nekem a lányok tetszettek, nem a leszbikusok. Ami, mint tudjuk, tágabb fogalom, a másik is beletartozhat.

R: Voltak-e külső ismertetőjegyei a leszbikusoknak?

BCS: Nem volt rájuk írva. Ha valakit néztem, mert tetszett, akkor tökmindegy volt, hogy ez vagy az. Nem is gondolkodtam, hogy „az lehet-e, vagy nem”. Valaki vagy tetszett,

vagy nem. De nem is voltak ennyire külső jegyek, mint ma. Minden kornak megvan a divatja, trendje, ahogy ezek a lányok kinéznek, amilyen divatirányt követnek. Nagyon különbözőek, de ma sokkal inkább felismerhetőek a hölgyek ezekről a bizonyos jegyeiről. Akkoriban ezt nem figyeltem. Volt egy-két figura talán, akire ha ránéztünk, azt mondtuk, hogy szerintünk is az, de nagyon kevés ilyenre emlékszem. Nyilván én is kiszúrtam, ha valaki hasonlított ilyen szempontból rám, vagy hasonló az érdeklődési köre, de attól még nem biztos, hogy tetszett. Csak azért, mert ő is „olyan”, attól még nem biztos, hogy nekem tetszik. Ezekben a közösségekben, mint bármely más közösségben, a teljes társadalom előfordul, mindenféle szempontból: értelmileg, anyagiilag, stb. Én az embereket soha nem úgy választottam, hogy mit szeret, milyen csoport tagja, hanem szimpátia alapján.

R: Nem gondoltál arra, hogy egy kocsmát nyiss csak lányoknak?

BCS: De. Csak sajnos Magyarországon nem lehet ebből megélni. A lányoknak nyilvánvalóan kevesebb a pénze. A fiúknak csak Pesten van hat-nyolc működő, kisebb-nagyobb bárja, plusz a szaunák – viszont nem létezik bár a lányoknak. Volt egy kocsmá, ami anyagi okok miatt bezárt. Két évig működött a Bárcsak bár, de be kellett zárnia. Nem tud ma egy kocsmá Magyarországon, a fővárosban csak lányokból megélni. Ez van. Társadalmi szinten is kevesebb pénze van a nőknek, mint a férfiaknak. Azon túl mások az ismerkedési szokásaik, mint a férfiaknak – nem akarok belemenni, hogy pontosan hogy mennek a dolgok, nem tudhatom, de másképp. A férfiaknál az egyik meghívja a másikat, ő iszik, többet költenek. Ugyanakkor, hála istennek, egyre több rendezvény van, már nincs olyan hónap, hogy ne legyen valamilyen rendezvény lányoknak. Van erre igény, de mindennap egy helyet betölteni ötven-száz lánnyal nem megy. Bármilyen nagy rendezvényen, ami csak lányoknak van meghirdetve, négy-öt-százan előfordulnak. A Csajkára is van igény, ha csak ötven-száz ember eljön vasárnap délután, akkor már érdemes csinálni. Van kedvük játszani, van kedvük beszélgetni.

R: Van-e olyan dolog, amit az akkori bulikban másnak láttál, mint most?

BCS: Megmondom, mi az, ami számomra teljesen más, mint akkoriban volt. A fiatal korosztály feltűnése. Nagyon-nagyon sok a fiatal, ami nem tudom, hogy egy divatos vonulat-e, vagy most már, háliszennek, akinek ilyen identitása van, nyugodtan kiélheti. 16 éves koromban én is tudtam, hogy mi a helyzet, és ezek a 18 éves kislányok is nyilván tudják. Ők már lemehetnek ilyen helyekre, ismerkedhetnek a saját korosztályukkal, vagy akikkel akarnak. Ők ezt már megtehetik. Mi nem tehattuk meg. Ez a nagyon nagy különbség.

R: Az akkori társaságokban nem voltak fiatal színészek, művészek?

BCS: Én harmincévesekkel voltam akkoriban, idősebbekkel. Majdnem mindenki egy tízes-sel idősebb volt nálam. Akkor én voltam a fiatal, de én egy eset voltam. Most egyszerre látok kétszáz 18 évest. Ez a különbség.

R: Említetted, hogy három napig voltál tagja egy melegszervezetnek; miért nem fogott meg téged?

BCS: A politika sem nagyon fog meg, egy csomó minden nem fog meg. Nincs ennek különleges magyarázata. Nem vagyok mozgalmár típus, soha nem voltam az, de hülyeség, hogy nem vagyok szociálisan érzékeny. Egyszerűen csak nem érdekelt. Mint ahogy nem érdekel önmagában egy közösség, csak azért, mert nők vannak benne, vagy azért, mert egy dologgal akar foglalkozni. Engem emberek érdekelnek, nem csoportok. A csoportokon belül nyilván talállok egy-két embert, aki nagyon érdekel, de önmagában egy csoport nem érdekel, maga az eszmeiség nem.

R: A feminizmus, vagy bármiféle más mozgalom sem érdekelt soha?

BCS: Ezek sem.

R: Érezted-e valaha azt, hogy ha külföldre mennél, ott valami mást látnál, ami itt nincs meg?

BCS: Amikor csak tudok, elmegyek külföldre, egy-két hétre nyaralni. A hetvenes években is voltam az NSZK-ban, akkor nyilván mást látott az ember. Nagyon sok ismerősöm elment, nagyon sok ott is maradt, egy-kettő visszajött. Mindenki azt mondta, hogy teljesen más. Akik ott maradtak, sokkal felszabadultabbak. Akik visszajöttek, nem tudom, miért jöttek vissza – a honvágy miatt, vagy azt gondolták, hogy itt mégis jobban tudnak érvényesülni. Azok az ismerőseim, akik most is kinn élnek, lelkileg sokkal jobban vannak. Nem idegeskednek. Egy év elteltével visszajött az egyik ismerősöm, és nem értette, hogy hova került. Az idegbaj, ami körülveszi, akár egy szórakozóhelyen, akár az utcán, a villamoson, bárhol, nap mint nap. Mi annyira hozzá vagyunk szokva, hogy nem érzékeljük. Berlinben vagy Amszterdamban, Nyugaton, Londonban, ahol élnek az ismerősök, egyszerűen frászt kapnak, amikor hazajönnek karácsonykor két hétre.

R: Visszatekintve, van-e az életedben olyan vágyad, ami nem teljesült, amit még szeretnél az életedben megvalósítani?

BCS: Hogy hívják, ami lebeg? *(Íves mozdulat mindkét karjával)* Igen, az ejtőernyőzés, egyszer ki akarom próbálni. És még az lenne jó, ha az ember egzisztenciálisan nem úgy érezné magát ebben az országban, hogy bármelyik pillanatban vége a világnak.

Ez sajnos nem rajtam múlik. Nem tudom, mit kéne csinálnom, hogy ezt érezhessem.
Ezt sajnos egyre kevesebben tudják.

R: Még valami, amire vágysz?

BCS: Egy jó kis lokál, rövüműsorral! Ahol lehet enni, inni, dohányozni, néha bejönnek a táncosnők kis kabaréműsorral. Ezt nagyon jó lenne mondjuk húsz év múlva megcsinálni. Élvezném. Feküdnék egy kanapén, és élvezném a műsort. Azt szeretném.

1990-es évek eleje. Fotó: Szilágyi Lenke

„Átjárókon közlekedem”

Andrea (1968)

R: Fel tudod idézni az első találkozásodat a „meleg világgal”?

A: Az elejére pontosan emlékszem, mert ez nagyon maradandó. Én a fiúkkal keveredtem össze az ősidőkben. Nem véletlenül, hiszen lányok sehol nem voltak láthatóak. Az akkori heteró társaságommal egyszer felmerült, hogy folytassuk még az estét valami más helyen. Valamelyikünk ismerte a meleg fiúknak az akkori központi helyét. Az volt az ötlet, hogy menjünk át oda, át is vonultunk, azt hiszem, négy-öt lány. A fiúk valamiért nem jöttek velünk, talán elfáradtak, vagy nem volt kedvük bejönni velünk erre a helyre.

R: Akkor te kívülállóként, mint heteró lány mentél be oda?

A: Igen. De én nagyon barátos vagyok. És függetlenül a közegtől, arra fókuszálok, hogy kellemes, érdekes emberek... Nyilván mindannyian jól szerettük volna érezni magunkat, és ott erre megvolt a lehetőség: szeretet, vidámság, lazaság, hasonló érdeklődési körök.

R: Hol volt ez a hely?

A: Az akkori Felszabadulás tér közepén, az Egyetem presszó volt. És más helyekről nem is nagyon tudtam. A fiúk mondtak egy-két kisebb presszót, ilyesmire emlékszem, hogy Diófa, Muskátli. Elég sok helynek van ehhez hasonló neve a mai napig is.

R: Mikortájt volt ez?

A: Körülbelül 23-24 évvel ezelőtt, vagyis '86-87 táján. Én 18 éves koromban eljöttem otthonról. Erre határozottan emlékszem, és utána jött ez a nagy szabadság. Amikor az ember még nem felnőttként, a lázadó korszakában, kicsit gyökértelenül állt ott a nagy élet előtt, akkor nagyon jól jött, hogy picit olyan családszerű érzés volt ez az egész.

R: De akkor neked még nem volt saját élményed ez a meleg világ.

A: Szó szerint a melegséget élveztem benne. Tehát a barátságot, a melegséget. Nem a nemi identitás szempontjából. Sőt, én akkor határozottan ragaszkodtam ahhoz, hogy ha van azonos nemű érdeklődő az én irányomban, akkor azt a fiú barátaim hárítsák el. Mert érdekes módon ezek a megkeresések nem közvetlenül értek, hanem a fiúkon keresztül. Akkor még nem találkoztam azzal, hogy valaki odajön, és egyből a lényegre tér, ott még akkor óvatosabb is volt mindenki. Nagyon kevés hölgyvendége

volt a helynek. Négy-öt nőre emlékszem, illetve a hely dolgozói között volt még két hölgy. Ők együtt is voltak. Én így jól éreztem magam, biztonságban; miután a fiúk meggyőződtek róla, hogy nem téríteni akarom őket, nem értették, miért járunk mi oda, heteró lányok, mit akarunk. Egyikünk nagy térítő volt, vagyis lett volna, de ő morzsolódott le legelőször. Mondták a fiúk, hogy ezt köszönik, nem kérik.

R: Tehát a kíváncsiság.

A: Igen. Nagyon sokat nevetgeltünk, beszélgettünk, egyszerűen jól éreztük magunkat. Baráti társaság volt, és közben azért kezdtek lejönni ezek az egyedi történetek. Például, hogy hogy élnek meg a srácok a magánéletüket. Ott is dúltak a viharok, szerelmek, szakítások meg minden. Ennek mi is részeseivé váltunk akarva-akaratlan. Már úgy mentünk oda, napi szinten, mintha hazajárnánk.

R: Voltak törzsvendégek?

A: Szinte csak azok voltak, átmenő vendég szinte soha. Emlékszem, néha turisták vagy arra járók betévedtek cigarettáért. Akkor minden szem rájuk szegeződött, ők félve körbenéztek, és azonnal kimentek. Elég zárt közösség volt egyébként.

R: Mekkora hely volt?

A: Nagy, mai szemmel nézve is bő tér volt. Olyan két évig járogathattunk oda. Közben egy alkalommal elgyengültem, valami hajnali órában... De nem történt nagy identitásváltás, és nagy felismerés sem volt. Egyszerűen itt is az alapkíváncsiság működött. Az elég nyomós ok volt, hogy az a nő nagyon régen szeretett volna velem közelebbi ismeretségbe kerülni, nagyon udvariasan és nagyon lassan közeledett. Soha nem volt tolazkodó... tehát nem volt okom rá, hogy elhárítsam ezt a közeledést akkor, amikor olyan hajnali órák köszöntöttek be, amikor nekem nem volt kedvem hazamenni, az összes barátom hazament, unatkoztam, és pontosan ráéreztem, hogy akkor úgy barátilag odajöhet hozzám a bárpulthoz. És akkor elkezdtünk beszélgetni. Én mondtam, hogy szívesen vele tartok, de tőlem nem várható semmilyen okosság, mert én nem értek semmihez gyakorlatilag ebben a témában, tudatlan vagyok. Mondta, hogy ez teljesen lényegtelen. Itt volt az első nagyon jó élményem, mert azt láttam, hogy egy ember nagyon boldog lett tőlem. Egy azonos neművel történt partnerkapcsolati viszonyban. Rám ez eléggé elemi erővel hatott.

R: Ebből akkor végül kapcsolat is lett?

A: Hogyne, egy három hónapos – amikor, azt hiszem, nyugodtan mondhatom, hogy királynőnek érezhettem magam. Ezért is volt nehéz kilépni a kapcsolatból. Én léptem ki. Egyéb okok miatt nem volt vállalható.

R: Tehát ez volt az első.

A: Ez volt az első. És arra is emlékszem, hogy utána egy év szünet volt.

R: Közben voltak férfikapcsolataid?

A: Voltak. Párhuzamosan nem emlékszem, hanem inkább előtte és utána. Körülbelül egy év múlva lett a következő tartósabb nőkapcsolatom. Alkalmi ismeretségeim nem voltak az egy év alatt.

R: És mikor érezted úgy – egyáltalán volt-e ilyen –, hogy ez a nők felé fordulás meghatározó irányultsággá vagy érdeklődéssé kezd válni? A második kapcsolatodnál már volt valami ilyen átbillenés?

A: Szerintem igen, mert a második esetben elég viharosan történtek a kezdeti dolgok... Olyan huszonegy-két éves lehettem, és ezek a kedves meleg fiúismerőseim össze akartak hozni egy lánnyal. De inkább a másik lánynak volt ilyen igénye, hogy ő nagyon szeretne találni egy másik lányt. A barátaink nagyon sokat ügyködtek rajta, és azt hiszem, harmadik nekifutásra sikerült. Mindig valahol félúton elakadtunk, többnyire én, nem jött össze a dolog. Aztán egyszer csak összejött, az egyik fiú lakásán. Ott volt egy közvetlen találkozás, a fiúk háttérbe vonultak, hogy hadd találjunk egymásra, és akkor úgy emlékszem, hogy egy kilenc hónapos kapcsolat lett ebből. Az is tisztán, tehát akkor nem voltak fiúk közben.

R: És akkor megváltozott benned valami?

A: Hát, igen. Ez már az ő hatása volt, gondolom, mert nála ez eredendően megvolt, és azóta is így van. Ő nem keverte a műfajokat, és eléggé elemi erővel élte meg, tehát az azért úgy átragadt. Nem volt egy unalmas kapcsolat. És akkor egy picit jobban kitárult ez a világ...

R: Neked ez okozott bármilyen konfliktust vagy küzdelmet?

A: Nem, egyáltalán nem. Egy percig sem. Kíváncsi típus vagyok, bármibe belekeveredhetek, valószínűleg így kerültem ebbe is bele. Az egész életem úgy zajlott eddig, ahogy szerettem volna. Mindazt kipróbáltam, amit szerettem volna, amit nem szeretnék, azt viszont semmi pénzért ki nem próbálnám.

R: Ez a második kapcsolat már esetleg együtt járt leszbikus társasági élettel is, tehát ilyen értelemben is kitágult a világ?

A: Így van. Ilyen értelemben is. Az akkori barátnőm egy-két munkatársa, ismerőse, barátja, barátnője tudott róla, hogy ő ilyen identitású, és akkor ilyen kis szűk baráti találkozásokban ez ki is merült.

R: A tágabb környezet előtt mennyire tudtad ezt fölállalni ebben az időszakban?

- A: Én mindig mindent föl tudok vállalni, soha nem voltak fenntartásaim.
- R: És nem voltak rossz tapasztalataid a környezet részéről, még a '90 előtti vagy körüli időszakban?
- A: Nem. Ezt sosem éreztem. Miért is lett volna? Nincs a homlokomra írva a dolog.
- R: De ha megtudták volna?
- A: De csak az tudhatta volna meg, akinek én ezt föltártam. Se nem titkoltam, se nem mutattam. Azt gondoltam, meg azt gondolom most is, hogy mindenkinek van egy nyilvános élete meg egy magánélete. A magánélet, az magánélet, benne van a nevében, és én nem hordok olyan külső jegyeket magamon, amiből ez kiderül; szeretem a csajos pólókat, de hát ezt bárki hordhatja, nem jelent különösebben semmit. Nem tűzök jeleket magamra – ezt most kivettem a forgatás kedvéért, mert nagyon szeretem, mert szép. *(Labrisz bárd alakú medálját mutatja)* Nem voltam kirívó magatartású.
- R: De vannak helyzetek, amikor összecsúszik a magánélet meg a publikus élet, amikor meg kell gondolni az embernek, hogy most mit mondjon vagy ne mondjon.
- A: Olyasmire gondolsz, hogy fölmerül a téma egy vegyes környezetben, és akkor elhallgatok-e, vagy...
- R: Vagy például egy közepesen bizalmas társaságban az ember mondja-e, hogy a barátnőjével volt itt vagy ott.
- A: Ha arról van szó, a barátnőmhöz semmi közük, ahhoz se, hogy mit csinálunk ketten. Ha kell, akkor elmagyarázom, hogy akkor mondj negatív véleményt bármiről vagy bárkiről, ha közelebről ismered őt vagy az életét, de akkor sem biztos, és akkor is inkább a saját életed vonatkozásában. Én arra a mai napig érzékenyen reagálok, ha valaki negatívan nyilvánul meg bármilyen kisebbség ellen.
- R: Volt ebben az időszakban valami állandó munkahelyed, ahol fölmerült ez a felvállalás kérdése?
- A: Nem. Ez valahogy nekem sose jelentett gondot. Most azért mosolyogtam, mert olyan volt, hogy barátnőzés miatt sokszor jelentettem betegeget, mert inkább őt választottam, mint a munkahelyet... és hát rezgett a lécs néha, hogy a munkahely megmarad-e.
- R: Milyen munkakörben dolgoztál?
- A: Nagyon sokféle volt... a kétkezi munkáktól kezdve irodavezetői, könyvelői, mindenféle iskola nélkül. Olyan dolgokba kerültem bele, hogy sok mindent meg lehetett így tanulni. Aztán volt, ahonnan lehetett lógni, volt, ahonnan kevésbé. Akkor onnan el kellett jönni; ha nagyon beletemetkeztünk a szerelembe, akkor inkább a munkát helyeztem háttérbe, de általában megérte a dolog így is.

- R: Volt-e egy olyan pillanat az életedben, amikor a személyes találkozásból, élményekből megfogalmazódott benned az igény, hogy valamilyen közösségi teret szervezz nők számára? Mi lett ebből, és meddig jutott ez akkor?
- A: Már az Egyetem presszós időszakban elkezdődött valamennyire a lányos vonal szervezése. Romsauer Lajos, a Homeros Egyesület alapítója lakásába jártunk fel. Ott jöttek-mentek az információk, de abszolút fiús közegben – kvázi fiúsítva voltam én is. A fiúbarátaimmal jöttem-mentem mindenfelé, így keveredtem oda is. Egyszer csak Lajos a kezembe adott női leveleket, és azt mondta, hogy Andi, próbálgatok meg ti, lányok valamit kezdeni ezekkel, mert én nem tudok nekik segíteni. Nyilván a többség partnerkeresési problémával kereste meg őt. Az volt a lényeg, hogy akkor kezdjünk el valamit, mert erre van igény. Tényleg nem volt akkor semmi ilyesmi. Nagyjából kielégített mindenkit, hogy néhányan tudunk egymásról, találkozunk, piknikelünk, moziba járunk, lakásokon találkozunk, beszélgetünk, és ennyi. Romsauer hozott össze Judittal,³⁶ és rögtön elkezdtünk agyalni, hogy mit is lehetne csinálni. Nagyon lelkesek voltunk. Nekem az volt az első ötletem, hogy föladok hirdetéseket, és találkozókat szervezünk az egyik, melegek által ismert publikus helyen, a Klub '93 pizzeriában, mert ott is volt személyes ismeretség a tulajdonosokkal. Először ott próbáltunk találkozgatni.
- R: Ez hogy sikerült?
- A: Volt egy pár fős, néhány összejövetel, de nem lehetett... Érezhetően nem lehetett belőle semmi.
(Szabó Judit is bekapcsolódik a beszélgetésbe)
- R: Azután ugyannerre a célra kerestetek másik helyet, és ha jól tudom, ez volt az Óvegylet.
- A: Az Óvegyletnek elég erős külföldi támogatottsága volt. Szervezett képzések is voltak, meg mindenféle olyan akciószerű segítség, hogy például óvszereket terítettek szórakozóhelyeken.
- SZJ: Igen, hát egy iroda volt, teljes infrastruktúrával, az AIDS elleni munka volt a fő célja. Oda már sokan eljöttek. Nem emlékszem, hogy mitől lett ilyen áttörés.
- R: Hirdetés útján jöttek a nők szintén?
- SZJ: Akkor már nem. Lehet, hogy az alakuló Szívárvány Társulás miatt, aztán a megalakult Háttér miatt indult be jobban. '94-ben alakult a Szívárvány Társulás a Melegek Joga-íért nevű vegyes egyesület, amit nem jegyezték be. Utána a Háttér Baráti Társaság

36 Szabó Judit

a Melegekért vegyes egyesület, amit '95-ben bejegyezték. Mintha ezekre jöttek volna a nők, és kellett egy külön alkalom, amikor csak nők vannak, ennek adott helyet az Óvegylet.

R: Hogy szereztek erről tudomást a nők?

SZJ: Benne voltak az egyesületben. Fiú-lány barátság. Hozták egymást, suttogó propaganda működött. Írtunk vagy írtak, és arra jöttek is. Egy-két évig működött ez a klubélet, talán kéthetente vagy inkább havonta. Ha jól emlékszem, egy idő után már tematizálva is voltak, és időnként fiúk is részt vettek. Tehát például eljött egy-két fiú, és akkor, mit tudom én, az előbújáról beszélgettünk.

R: Mint később a Labrisz-esteken.

SZJ: Igen. Olyan volt. Az Óvegyletnek volt egy hátsó helyisége, egy szoba.

R: Az első Labrisz-est is ott volt, '96-ban.

SZJ: Igen. Ez egy átmenet volt a Labrisz felé. Akkor már elég sok későbbi labriszos ott volt.

R: De a Labrisz-est az már egy picit más történet, mert az úgy indult, hogy ott csináltuk a fénymásolt ős Labrisz-újságot, és akkor először az újságot megrendelő nőket hívtuk személyes találkozóra, ezt Sándor Bea és Hatfaludi Judit szervezték.

SZJ: Igen. Szerintem úgy volt, hogy ez a klub kezdett elsorvadni, akkor jött az újság, és akkor újra feléledt az egész, és lett belőle a Labrisz. Tehát nem ilyen szervesen ment át a Labriszba, de biztos, hogy sok későbbi labriszos ott volt. A klubban elég nagy átjáróház volt.

R: Főleg aktivista nők jártak?

SZJ: Nemcsak. Mint ahogy most egy Labrisz lazulóra be lehet jönni. Jöttek például meleg fiúk lányismerősei, az Óvegylet ismerősei, olyanok ismerősei, akik voltak egy alkalmon, és mondták a másoknak, hogy ez van.

R: Körülbelül hányan voltak egy ilyen alkalmon?

SZJ: Hát, néha nagyon zsúfolva volt az a terem. Húsz-harminc.

R: Ezek vezetett beszélgetések voltak?

SZJ: Például Gazsi³⁷ vezetett ilyet, a lányokra nem emlékszem igazából... Talán Sándor Bea... Biztos, hogy megjelent ott, de hogy ilyen vezető szerepe mennyire volt akkor, arra nem emlékszem. Hatfaludi is, meg akik az újságot csinálták, azok ott azért megjelentek. Tehát volt egy ilyen réteg, amelyik már régebben akart női egyesületet.

³⁷ Az 1991-ben alakult VándorMások meleg túracsoport vezetője.

Ezen a területen elég rendes viták zajlottak, hogy a vegyes egyesület mellett legyen-e külön női egyesület.

R: Fel tudjátok idézni egy kicsit ezeket a vitákat? Mik voltak az érvek a külön egyesület mellett?

A: Azok, amik most is felmerülnek, gondolom. Például egy szórakozóhely esetében is: vannak, akik külön szeretnének lenni, egy zártabb körön belül, de vannak olyanok is, akik amellest voksolnak, hogy vegyesen legyünk. Szerintem ez akkor is így volt.

R: Igen, de most nemcsak a szórakozásra gondolok, hanem érdekvédelmi dolgokra is.

SZJ: Szerintem ilyesmi nem volt benne. Szóval az már a Labrisz volt. Itt inkább az ismerkedési lehetőségek megteremtésén ment még a kínlódás. Még a Homerosban meghirdettük, szerintem az volt a kéthetes, hogy be lehet telefonálni. Az ismerkedés volt a lényeg, és amikor jött az Óvegylet a maga irodájával, akkor áthelyeződött oda az a kevés ember. Aztán a mozgalom is több dimenzióban föllendült, többen letünk, és tematizált beszélgetések lettek. Az ismerkedési dolgok háttérbe szorultak. Ugye akkor már lehetett például a *Magyar Narancs*ban hirdetni, tehát nem volt annyira érdekes.

A: Mi egyébként korábban csináltunk egy sráccal partnerkereső irodát, most jut eszembe. Az egyik barátom mondta, hogy ő szeretne egy partnerkereső irodát nyitni melegeknek, és mit szólnék hozzá, ha ő foglalkozna a fiúkkal, én meg a lányokkal. Jó ötletnek tartottam, próbáltam kifaggatni, hogy ő hogy képzelet ezt, mennyire üzletszerűen, mennyire karitatívan... Ervin barátom nagyon-nagyon szívember, emiatt kétségeim voltak afelől, hogy fogja ezt így bírni, és ha üzletszerűen akarja, akkor valószínűleg éhenhal majd. Így is lett, nem volt hosszú életű ez az iroda, viszont nagyon lelkesen csináltuk, nagyon nagy érdeklődés volt. Az én meglátásom szerint a fő probléma az volt, hogy nem tudtuk megfelelően elkülöníteni a meleg partnerkeresési témát a többitől. Így bekeveredtek olyan érdeklődők, akik eléggé zavarták a munkát.

R: Ezek a közösségi kísérletek abbamaradtak a részedről a '90-es évek közepén, vagy voltak még ilyen próbálkozások? Illetve amikor már beindultak a meleg szervezetek, azokban mennyire vettél részt?

A: A Háttér elején még ott voltam, úgy emlékszem, hogy az első két évben. Időnként bent is felejtettem magam, és egyre kevesebbet voltam otthon, lehet, hogy már munkahelyem sem volt, mert annyira lekötött a dolog, és annyi munka lett hirtelen ezzel kapcsolatban. Az elején még nem volt ennek igazán hivatalos arcúata, az alappilléreit kellett még letenni: hogy egyáltalán kik vagyunk, hogyan fogunk együtt dolgozni,

amikor beindul a dolog. A legelején, amikor még szinte semmi nem volt, csak az őstörténelem, és a Lacival³⁸ kerestünk helyet, akkor még ott voltam. Aztán amikor megalakult a szervezet, akkor nem tudom, hol voltam. Utána viszont cirka két évig dolgoztam, napi szinten. Voltam telefonszolgálatos is, a képzéseken is részt vettem, nagyon élveztem, és nagyon lelkes voltam. Alakítottuk a helyszínt, több bútort cipelttem vagy cipeltettem be elfekvő kiegészítőkből.

R: Voltak még találkozásaid ilyen közösségi szervező ügyekkel? Vagy visszavonultál, és a magánéletedben élted meg a leszbikuságodat?

A: Alkalmi jelleggel be-bekukkantottam a mozgalomba. Amikor megalakult a Labrisz, meg volt valami Rózsaszín Flamingó, akkor megnéztem, hogy na, az micsoda.

R: Flamingó Kör.

A: Igen. Amiről a mostani lelkes ifjúság majdnem biztos, hogy nem tud, mert az még ősidőkben volt: az akkori társaságban Juhász Ildikónak volt egy mozija az Ipoly utcában. Ez egy fontos pont a történelemben, úgy '87 tájékán. Ő a barátainak esténként megnyitogatta a kulcsra zárt ajtót. Ha az ismerős valakit hozott, aki még volt nem ismerős, akkor őt is beengedték. Tehát így bővült a társulat, de nagyjából megmaradtunk húsz főnél. Ez egy nagyon rendszeresen összejáró baráti társaság volt, úgy emlékszem, minden este voltak ott néhányan. Ki mikor ért rá.

R: Ez egy érdekes átmeneti stádiumnak tűnik.

A: Mi húszévesen jártunk oda a második számú barátnőmmel, akit már említettem, és mi voltunk a „kicsik”, akiket a néni a szárnyaik alá vettek. Mi már úgy csöppentünk bele, szerintem nem nyitásra hívtak minket, valahogy odakeveredünk. Házibuli jelleggel működött, eléggé zártkörűnek mondható. Sehol nem volt meghirdetve, egész biztos, hogy csak baráti körben terjedt. Viszont itt is megfordult egy-két meleg fiú barátunk, arra emlékszem, tehát nem volt zárva előttük, csak ez női helynek számított.

R: És utána volt még egy bizonyos Rózsaszín Csokornyakkendő.

A: Igen, az is az Ildikó helye volt. Bezárt a mozi, és ez lett az új székhelye, ez a vendéglátóhely, ott ugyanilyen jelleggel működött tovább, bizonyos estéken. Tehát csak meleg nők voltak. Érdekes volt még az is, hogy ebben a körben a művészvilágból is megjelentek nők, és mi el voltunk ámulva ezen, és ez is nagyon tetszett. Ami később például nekem hiányzott, hogy ők például nem mertek, vagy nem akartak jönni.

R: Lehet nevesíteni közülük?

A: Nem. De higgyétek el, hogy igaz! Négyszemközt képeket is tudnék mutatni.

R: Voltak esetleg, akár a '80-as évek végén, akár később külföldi tapasztalataid a leszbikus világgal?

A: Inkább a külföld jött be hozzánk... nekem nem volt szerencsém kimászkálni.

R: Honnan jöttek?

A: Például amikor válási procedúra volt a második kedvesemmel – közös megegyezéssel, és nagyon nagy barátság van, tehát nem volt az olyan nagy procedúra –, akkor egy ideig hármas szituációba keveredtünk egy amerikai lánnyal, de nem élesben, hanem a lány nem tudta eldönteni, hogy melyikünkkel álljon össze. Egy darabig együtt jártunk szórakozni, hármasban. Mert mi szerettük egymást a régi párommal, ő meg szeretett minket... elég érdekes helyzet volt. Aztán, azt hiszem, én döntöttem el, hogy egy kicsit szeretnék egyedül maradni, és „legyetek boldogok!” Ők aztán hét évig tényleg boldogok voltak egymással. Nagyon szimpatikus volt ez a lány, és nagyon szívesen találkozgattunk együtt. Aztán a volt párom nagyon „kisajátította”, úgyhogy nem találkozhattunk utána. Ez volt például egy jelentős külföldi kapcsolat, amire szívesen visszaemlékszem. Aztán az egyik ilyen... művészi kapcsolat hozzánk irányított egy francia hölgyet, mivel nekik nem volt idejük a művészi munka mellett gardírozni. Akkor mi hetekig bókászunk ezzel a francia hölgygel, és minden hétfőn kint voltunk Bécsben. Ez nagy élmény volt, szintén Dórizal, tehát a második kapcsolatommal. Emlékszem, pontosan négy hely volt, amiket körbelátogattunk éjszakánként. Volt egy Frauencafé nevű hely, ahol ilyen társastáncos lányok, néni, hölgyek voltak, néztük, ahogy ott pörögtek, forogtak. Az egy kávézó jellegű hely volt. Emlékszem egy Smiley Bar nevezetű helyre, ahol fiús és lányos napok is voltak, és lehet, hogy vegyesek is. Ott fehér, félig átlátszó függönyökre emlékszem, és ilyen nagyon szép, angyali környezetre. Volt egy alternatív klub, azt Zone Klubnak hívták, ott pedig nagyon alternatív csapat volt, mindenféle érdekes lány, így külső jegyekben, tehát öltözködés, smink, haj. Volt egy negyedik hely is, de arra már nem emlékszem. Ez volt még egy külföldi kapcsolat, amire emlékszem. A fiúkon keresztül több is volt.

R: Vidékiekkel volt valami kapcsolat?

A: A fiúk között nagyon sok vidéki srác volt, akiknek nagyobb problémáik voltak ebből otthon. És mi országjárásba is kezdtünk, akkoriban ez nagy divat volt. Divat?! Hát, nem tudom, hogy nevezzem. Hogyha volt egy fiúpár, akkor keresztben összepárosodtunk, így látszatilag. És akkor mentünk az egyik fiú családjához vidékre

³⁸ Mocsonaki László, a Háttér Társaság a Melegekért Egyesület alapítója

családlátogatni. Van több évtizedes ilyen kapcsolatam is. Ezek általában elég tartós kapcsolatoknak bizonyultak.

R: Mennyire jártál te az Angyal bárba? Ott is voltak női napok időnként.

A: Amikor nyitott egy új hely, akkor mindig elmentem megnézni. Nagyon kevés hely volt, ahová rendszeresebben jártam, mert a tömegrészség és a balhék nem nagyon vonzottak, és ezekbe valahogy időnként beleszaladtam. Viszont a kíváncsiság megvolt, tehát általában az új helyeket megnéztem. Több Angyal bár is nyitott, én háromra emlékszem. Az egyik a Rákóczi úton volt, valami hatalmas pincerendszer. Nekem az tetszett. Leszámítva, hogy egyszer egész éjszaka odavoltam egy hölgyemény sziluettjéért, aki egyedül táncolt, és mondtam egy mellettem ülőnek, hogy „nézd meg, milyen gyönyörű...” Azt mondja erre: „az, ott, ő? Az fiú!” „Ezt nem mondd komolyan! Egész este itt epekedek, ő meg egy fiú?!” Az egyik első transzveszta művésznő volt, és nagyon-nagyon jól sikerült az imidzse. Aztán volt a híres vagy elhíresült Szövetség utca. Azt nagyon sokan ismerték. És a harmadik... Nem bírtam megjegyezni, pedig most beszélgettem valakivel, és mondtak egy utcát, hogy hol volt még. Amit még nagyon szerettem, az az Alibi bár elődje volt, úgy hívták, hogy Heaven. Az Ó utca és a Jókai utca sarkán volt. Az is vegyes hely volt. Nagyon családias, meleg, baráti. Nem vert át senki a pultnál, nem volt túl nagy füst, lehetett érteni egymás szavát, kellemesek voltak a műsorok, baráti közelségben volt mindenki mindenkivel. Tehát az egy nagyon kellemes hely volt.

R: Vissza tudsz-e gondolni, hogy a hétköznapi életedet, a társas életedet vagy a munká-életedet mennyire szervezte az, hogy te nőkhöz vonzódsz, vagy nőkhöz is vonzódsz?

A: Amíg a családommal éltem, addig ez az életem nem igazán létezett. Tehát különö-
sebben otthon nem annyira zavart, illetve... Amikor elköltöztem otthonról, akkor már elkezdődött a kapcsolatam a második barátnőmmel. Azért költöztem el – ezt szeretem elmondani, erre büszke vagyok –, mert az anyukám kivette a telefont a kezemből, amikor a barátnőmmel beszélgettem. Erre én másnap elköltöztem otthonról. Tehát az öntudat megvolt, nagyon. Nyilván nem lehettek a részletekbe beavatva az otthoniak. Hogy ebből mennyit sejtettek, mit gondoltak, azt nem tudom.

R: De akkor a mamád valamit sejtett, ha kivette a telefont a kezedből.

A: Nem, anyukám azt mondta akkor, hogy a telefon nem erre való, hogy órákig beszél-
gessünk rajta. Én mondtam, hogy a Dóri hívott engem, és azt gondolom, hogy annyit beszélgetek, amennyi jólesik, hogyha nem várnak a telefonra. Anyukám elég erős szabályrendszerben próbált működtetni minket. Részben igaza volt.

R: Gondolod, hogy érzékelt valamit ennek a kapcsolatnak a természetéből?

A: Abból nem lett volna baj, az neki se nem fájt, se nem okozott volna gondot. Később sem, amikor egyértelművé válhatott, akkor sem okozott nekik problémát. Annyit egyértelműen le lehetett venni a jelzésekből, hogy erről ők nem kívánnak részletekbe menő beszélgetést folytatni. Én szívesen beszélgettem volna velük a magánéletemről, de egyértelmű volt, hogy ők ezt nem szeretnék. Igyekeztek tolerálni, megértőnek és elfogadónak mutatkozni. Viszont ne hozzam be a mindennapokba!

R: A munkahely-választást vagy a munkakör-választást befolyásolta valami módon?

A: Hogy melegbarát munkakör legyen? Nem voltak ilyenek.

R: És a társas életet is inkább úgy értem, hogy a baráti kör.

A: A társaság az egyértelműen, a szabadidőt nyilván egyre nagyobb mértékben a saját köreimmel töltöttük. Nem szívesen mentünk együtt heteró társaságba, ahol el kellett játszani, hogy mi „csak” barátok vagyunk, és nem közelebbi barátnők. Így is voltak olyan helyzetek, ahol például úgy buktunk le, hogy a heteró barátnőnk azt mondta, hogy „köztetek, biztos, hogy nemcsak szimpla barátság van”. Kérdeztük, hogy „miből gondolod”? „Mert a Dóri úgy igazította meg a hajtincsedet, ahogy szimpla barátnők nem szokták.”

R: Tehát akkor ebbe a barátok nem voltak beavatva?

A: Nem mindig volt szükséges. Ez a feltétlen coming-outolás nem volt meg, hogy például egy munkahelyen én kiköveteltem volna, hogy engem eszerint is respektáljanak. Ne ez befolyásolja az értékelést! Viszont az fontos, hogy titoknak se kelljen lennie! Ez a két elv nagyon jól megfér egymás mellett.

R: Soha nem volt ebből feszültség?

A: Én sem akartam másokat ezzel felizgatni, de engem se piszkáljanak fel azzal, hogy kritizálnak minket, mert azt viszont nem tűrtem. De nem volt kérdés. Nem vittem be olyan helyekre a magánéletemet, ahova úgy éreztem, hogy nem való. De ha úgy gondoltam volna, hogy valami miatt be kell hogy kerüljön – tehát, mondjuk, értem jött volna a munkaidő végén a párom –, akkor nem mondtam volna neki, hogy várjon egy sarokkal lejjebb, mert azzal magamat és őt is megalázom. Ha ilyen helyzet lett volna, akkor én azt bevállalom, természetesen. De úgy vagyok a mai napig, hogy nem megyek azért az utcán feltétlenül kézen fogva, hogy most mi egymásnak bizonyítsunk; hogy a többieknek, azt meg feleslegesnek érzem. Attól én még az vagyok, aki.

R: Emlékszel ilyen előbújás-helyzetekre, amikor valakinek, aki fontos volt neked, elmondtad? És ha igen, akkor mit mondtál, vagy hogyan mondtad?

A: Egy ilyenre volt szükség. Igazából többre nem emlékszem. Ez is az előbbihez kapcsolódik, hogy egyszerűen nem volt lényeges. Ilyen feszültség nem volt bennem. Ezt kiéltük abban a baráti közegben, ahol ezt meg lehetett tenni, és ahol a többieknek is hasonló igényeik voltak. Ahol pedig nem erről szólt az élet, ott nem volt ennek keresnivalója. Talán az egyetlen, ami mégis zavaró történet volt: A középiskolai osztályfőnöknőm nagy mérföldkő volt az életemben. Nagyon nagy szeretettel gondolkodok rá a mai napig, nagyon sokat segített nekem... Ő talán nem tudta, hogyan gondolkodok rá. Nagyon szoros volt a baráti kapcsolatunk, és engem ez kezdett zavarni, mert hogy én ilyen vagyok. Valami olyasmitől tartottam, hogy az én nagy szeretetem az ő irányában nehogy átbillenjen. Egy érzés volt, ami bizonytalanná tett.

R: Ez már a középiskola utáni években történt?

A: Igen. De ő sokat segített nekem utána is. Munkahely-találásban, lakásproblémában, mert úgye eljöttem otthonról. Volt, hogy fedelet is adott a fejem fölé néhány hónapra. Nagyon tiszteltem és becsültem őt, és nagyra értékelem ma is. Egy nagy tudású ember mind a mai napig. Féltő volt, hogy ez a szeretet olyan nagyra női ki magát, hogy aztán átfordul. Nem tudtam, hogy oldjam meg, hogy együtt is, meg meneküljek is, és ebből elég nagy feszültség keletkezett bennem. Ő érezte, hogy valami nem stimmel, és elkezdte kérdezgetni, hogy mi a probléma. Mondtam, hogy nem mondom el. És akkor azt mondta, hogy „figyelj, Andrea, ha nem mondod el, akkor én nem tudok segíteni”. Mondtam, hogy akkor sem. Harmadik próbálkozásra azt mondta, hogy ha itt valami olyan dolog van a háttérben, amit én nem tudok felvállalni, akkor ő nem tud segíteni. Kérdeztem, hogy mire gondol. És akkor, azt hiszem, példának a kábítószer említette, „vagy valami hasonló”. Hú, akkor már láttam, hogy itt komoly gond lesz, ha én nem coming-outolok, úgyhogy mondtam, hogy kérek két napot, mert én itt most nagyon be vagyok tojva. A két napot megkaptam, de akkor is nagyon féltem, erre emlékszem. És ott jött még egy segítség. Volt neki egy olasz barátnője, aki újságírónak készült. Egy nagyon okos nő volt. Ő úgy tudott kérdezni, ahogy még senkit nem hallottam. Kérdezte a tanárnőm, hogy szerintem segítene-e, ha még valaki ott lenne, és úgy beszélgetnénk, mert ő lehet, hogy jobban tud kérdezni, és talán az nekem segít.

R: Olaszul kérdezett?

A: Nem. Angol volt a közös társalgási nyelv, de a tanárnőm olasz és angol nyelvet tanított, így ők primán megértették egymást.

R: Tehát az egész angolul zajlott le.

A: Nem, ők olaszul beszélgettek, mert az volt számukra a legegyszerűbb... nem is kellett az angol, mert már magyarul kaptam az „eredményt”.

R: Épp azt akartam kérdezni, hogy milyen szavakat használtál, amikor elmondtad neki.

A: Magyar szavakat, leginkább. Ha tudta, igyekezett megkönnyíteni a dolgomat. De olyan erős kérdéseket kaptam, hogy ott nem lehetett mellébeszélteni. Mondtam, hogy hát, az a helyzet, hogy nekem barátnőm van.

R: Tehát nem azt mondtad, hogy leszbikus vagyok, hanem hogy barátnőm van.

A: Nem, merthogy... nem vagyok leszbikus. Ezt nem tisztáztuk az elején. Tehát kezdetektől sem voltam az, világéletemben biszexuális voltam.

R: Ez azt jelenti, hogy nőkre is, férfiakra is szükséged van testileg-lelkileg, vagy pedig emberekhez vonzódasz, és tulajdonképpen mindegy, hogy milyen neműek?

A: Inkább az utóbbi. Ha épp valamelyik nincs, akkor van vagy lehet a másik is. Ez szerintem nem rossz. Emberközpontú a... szimpátiaérzés bennem. Az jobb, hogy így gyakorlatilag dupla annyi lehetőségem van ismerkedni. Én nagyon tudok szeretni bármilyen élőlényt. Nem, nem különítem így el őket, és ez nem okoz nekem problémát.

R: És van valami, amiben mást adnak?

A: Abszolút. Teljesen. Egy lapon nem lehet említeni a kettőt. Csak külön fejezetekben tudok gondolkodni róluk.

R: Ez megfogalmazható?

A: Hát... Ezeket próbálom megírni, aztán remélem, lesz belőle valami. Ez egy csodálatos, nagy világ, nagyon összetett... de nőkkel sokkal nehezebb, mint férfiakkal. Épp az a szépsége, hogy bonyolultabb, de az a nehézsége is. Feladatot is jelent a számomra, ami érdekelt és leköt. Azt hiszem, olyan ambivalens ez az egész, mint amilyen én vagyok. Szóval, pár mondatban ezt nem lehet ezt...

R: És miért nehezebb nővel, mint férfival?

A: Mert a nők sokkal bonyolultabbak. Sokszor nagyon problémás velük... Tehát ami a szépsége, az érdekessége, hogy cizelláltabbak, az a nehézsége is. Amitől vonzóak, attól nehezebb is velük. Egy férfi például egyértelműbben fogalmazza meg vagy mutatja ki számomra, hogy mit akar, a nőknél sokkal többet kell agyalnom. Meg sokszor amit mondanak, annak az ellenkezője az igaz. És ezt ki kell találni. Én tudok fiúaggal gondolkodni, és például amikor fiúkkal beszélgetek, akkor abszolút ilyen: „igen? te is így gondolsz? nahát, akkor ez van!” És akkor ilyen „pasis” megbeszélés van, sokszor kiderül, hogy hasonló problémáink vannak – a nőkkel például. Szoktunk egymásnak segíteni is. A nőkkel meg azt beszéljük meg, hogy milyen nehéz a fiúkkal,

adott esetben. Én ezt élvezem, és mind a két irányban teljesen őszinte vagyok, tehát soha nem vágtam át senkit ebben a témában. Ezt minden kapcsolat elején feltárom, hogy legyen döntési lehetősége a másinak, hogy ezzel együtt igen vagy nem – és egyébként meg nem is keverem a dolgokat. Ha mindenkinek úgy jó, hogy keveredni akar, akkor természetesen lehet keverni, de a másik háta mögött nem. A játékszabályokat illik betartani (azért vannak), és nem nehéz őket betartani, egyszerűbben fogalmazva: így könnyebb élni.

R: Akkor most már nemigen tartod a kapcsolatot a meleg világgal, nem jársz ilyen helyekre?

A: Nem. Egyáltalán nem. Egy-egy emberrel, persze, de most már az se sűrűn. Most már nem kísérem figyelemmel az eseményeket. Megmondom őszintén, a személyes okom elsősorban az, hogy összegeztem, visszatekintettem, és úgy gondolom, hogy ne tett hozzá a múltam ahhoz, hogy az életem számomra megfelelő irányban alakuljon. Úgyhogy azt gondoltam, hogy váltanom kell, hogy ez mégsem a végleges irány. És bármennyire is úgy tűnik, hogy én ilyen „átjárókon közlekedem”, attól még, hogy nem vagyok ilyen társaságokban, hölgypartnerem bármikor lehet, és meg is tudom oldani. Illetve adódnak, sok lehetőség van rá. Régen is, amikor ezekkel a társaságokkal tartottam a kapcsolatot, már akkor sem ezeken a helyeken ismerkedtem.

R: Akkor úgy érzed, hogy most egy nagy váltás történt?

A: Igen. Abszolút. Teljesen.

R: Heteroszexuális irányban.

A: Hát, gyakorlatilag igen.

R: Tudatos elhatározásként?

A: Hát figyelj! Egymásra épültek a dolgok. Tehát ahogy kimaradtam ebből, úgy lett több amaz. Úgy vettem számot magammal, hogy nagyon sok fájdalmam és keserűségem származott a csajos múltamból. És azt is tudtam, hogy azért keveredtem, keveredtünk oda néhányan, akiknek nem volt ez eleve meghatározó dolog, mert mások is a szeretetet, a melegséget, a barátkozást keresték. Ebben a közegben úgy tűnt, hogy ennek nagyobb lehet a megvalósulási esélye, merthogy talán túl keménynek tűnt a kinti világ.

R: És most már erre nincs akkora szükség?

A: Szerintem sokan a mai napig sokan keresik, és meg is találják benne. Viszont én a kevés jó mellett nagyon sok rosszat, bántót is találtam benne, nem úgy számítottam sem a baráti, sem a szerelmi kapcsolataimban, ahogy azok jöttek. Azt mond-

tam, hogy én többet nem küszködök az ilyen kapcsolataimért, mert minden valahol megrekedt... Nyilván kettőn áll a vásár, tehát nem okolok ezért senkit. Mondjuk úgy, hogy nekem nem működött ez a vonal. Nem sikerült. Máshol, más körülmények között, másképpen megtaláltam a számításaimat. Jobban tudtam haladni, könnyebben értem el eredményeket, több lehetőségem van így. Még azt sem mondanám, hogy a női felemet hangsúlyozom jobban – ritkán sminkelek, a köldökig dekoltált ruhák meg a magas sarkú cipők nem a ruhatáram fő részei. Tehát nem ezzel érvényesülök a másik oldalon, de valahogy jobban meg tudom értetni magam. Sok olyan dologgal kell megküzdeni szerintem a leszbikus hölgyeknek, ami szerintem mindegyiküknek fokozott problémát okoz. Kiemelném mondjuk a féltékenységet. Ugye azt tudjuk, hogy a meleg világon belül óriási amplitúdóval mennek az érzelmek. Én azt éltem meg sokszor, hogy vagy a plafonon vagyunk, szárnyalunk, vagy mélyrepülés, zuhanás a legmélyebbre. Nagyon nehéz volt találnom olyan embereket, akik nagyjából egy egészséges középúton belül tudnak lavírozni, ami nem veszélyes, nem félelmetes, nem idegesítő...

R: A meleg körön belül ez azért fokozottabb, mert sokszor egy körön belül történik?

A: Nem. Szerintem sokkal érzékenyebbek ezek az emberek.

R: De épp azt mondtad, hogy a nőkkel sem ebben a közösségben ismerkedtél meg.

A: Igen. Egyszerűbbek a nem annyira meleg nők, mondjuk inkább így. Ők egyszerűbben fogják fel ezt a dolgot, nem csinálnak belőle olyan nagy lelki ügyet. Beintegrálják az életükbe, többnyire ők is biszexuálisok. De van köztük olyan, aki aztán inkább ebbe az irányba fordul. Nekem volt olyan barátnőm, akinek még férje volt, amikor mi összeháztunk, aztán hamarosan már nem volt meg, ő például teljesen „átállt”, engem például ez is zavart. Nem az volt már, aki kellett. Nekem jobb lett volna, ha nem megy annyira bele a meleg világba, mert... Akkor elkezdtünk minden héten ugyanazzal a nyolc emberrel összejárni, és nekem valahogy beszűkült ez a dolog. Annak persze örültem, hogy ő barátokra talált. Meg neki végül is így nyílt ki – elég későn, sajnos – ez a világ. Hát ennyi. Sok változáson mentem keresztül, ez biztos. Ki tudja, hogy mi jön még ezek után? Most inkább heteroszexuális életet élek. Ezt lehet mondani.

R: De ez most jó neked így.

A: Jó. Abszolút jó.

R: Mondtad, hogy vannak jegyzeteid, írogatsz – milyen jellegű írások ezek?

A: Több témában írkálódnak dolgok, és az egyik azzal foglalkozik, amivel most mi foglalkozunk. Remélem, ha megszületik vagy kiteljesedik ez az egész, akkor elég izgal-

mas lesz. Most kezdek beérni, megnyugodni. Öregszen még egy keveset, leteszem a popsimat, és akkor már többet fogok tudni írni. Meg esetleg filmezni is! Régóta forgatókönyvek tolonganak az agyamban. Talán lesz hozzá háttér, és akkor mehetnének azok is.

R: Milyen filmeket?

A: Elsősorban izgalmasakra gondoltam. Nem annyira dokumentum-, inkább játékfilmekben gondolkodom. Úgy működöm egyébként, hogy exponálok valamit, akár csak egy filmrészlet vagy filmkocka erejéig, és lehet, hogy abból megszületik nálam egy teljesen más történet, ami általában nem is hasonlít az eredetijére. Egyszer csak jön egy impresszió, ami kell, és megindít egy vezérhangyát a fejemben, abból pedig születik egy történet. Van úgy, hogy egy helyszín kisugárzása szül meg bennem egy jelet, és nekem akkor elkezd peregni a film a belső vetítövásznon. Elégé grafomán is vagyok, sokféle írás született az elmúlt években, több stílusban és témában. Van dokumentarista, vannak versek, vannak esszék, vannak regénykezdemények. Most viszem épp néhány versemet egy kedves barátnőmhöz. Évek óta ígérem neki, és ez a versíró, nagytiszteletű hölgy barátném fogja most ezeket lektorálni, és elmondja a véleményét, amire nagyon vágyom. Ezekkel azért még sok munka van. Fenék kell hozzá elsősorban. Az agy hiába megy, ha valaki nem tud nyugton ülni. Én még nem vagyok annyira nyugtonülő, de most már meglassultam. És ha már többet tudok ülni a fenekemen, akkor többet tudok majd írni is. Élmény van, sokat tudok beszélni, akár reggelig is... Abbahagyjam? Tényleg annyi mesélnivalóm van, hogy amikor leülök barátok közé, akkor vigyáznom kell, hogy más is szóhoz jusson. Mert az milyen dolog, hogy csak én beszélek. De most kedvezett nekem ez a téma...

1986

1988